

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

DISERTAČNÍ PRÁCE

2017

MGR. NAĎA HYNKOVÁ DINGOVÁ

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ČESKÉHO JAZYKA A TEORIE KOMUNIKACE
STUDIJNÍ OBOR FILOLOGIE

DISERTAČNÍ PRÁCE

**TYPOLOGIE CHYB V TLUMOČENÍ Z ČEŠTINY
DO ČESKÉHO ZNAKOVÉHO JAZYKA**

**THE TYPOLOGY OF MISTAKES IN CZECH
TO CZECH SIGN LANGUAGE INTERPRETING**

VYPRACOVALA: MGR. NAĎA HYNKOVÁ DINGOVÁ
ŠKOLITEL: PROF. PHDR. ALENA MACUROVÁ, CSc.

2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....
Mgr. Naďa Hynková Dingová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce školitelce prof. PhDr. Aleně Macurové, CSc., za velké množství času, neobyčejnou ochotu, bezbřehou trpělivost a téměř mateřský přístup k vedení práce, jakož i cenné metodické rady a připomínky. Její odborný i lidský přístup pro mě byl při psaní práce významnou podporou.

Dále bych ráda podělovala Centru zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící za poskytnutí jazykového materiálu, ale také dalším odborníkům, se kterými jsem práci konzultovala, především Mgr. Janu Táborskému za konzultace k analýze českého textu a korektuře celé práce, Mgr. Lucii Jílkové, Ph.D., za konzultaci otázek formálního přepisu dialogu, Mgr. Kateřině Červinkové Houškové a Bc. Jindřichu Marešovi za zpětné překlady z českého znakového jazyka do češtiny, Mgr. Janě Servusové za připomínky ke korektuře práce a konzultace k překladům do angličtiny.

Práce by nemohla vzniknout bez výrazné odborné podpory mnoha neslyšících kolegů, především však Mgr. Radky Novákové, Veroniky Chladové a Bc. Marie Pangrácové. Velké poděkování patří také figurantovi Bc. Michalu Brhelovi za ochotu při spolupráci na vizuálním zpřístupnění podkladů v českém znakovém jazyce a na jeho technickém zpracování.

V neposlední řadě děkuji také mé rodině, přátelům a všem, kteří mě nejen v období zpracovávání práce, ale i v průběhu celého studia soustavně podporovali.

Abstrakt

Disertační práce je zaměřena na analýzu simultánního tlumočení z češtiny do českého znakového jazyka a chyb, které v tomto procesu vznikají. Při jejich popisu autorka primárně vychází z taxonomie D. Cokelyho (1985). Cokelyho pět typů chyb v tlumočení do znakového jazyka (omise, adice, substitute, interference a anomálie) bylo identifikováno i v analyzovaných textech, a to včetně jejich podtypů.

Práce je založena na analýze chyb tlumočeného textu, jež potvrdila hypotézu práce, a sice že tlumočníci českého znakového jazyka využívají jen velmi okrajově **volné tlumočení**. Adekvátním způsobem tlumočníci **nezohledňovali ani pragmatickou stránku dialogu** a nevyužívali **specifické jazykové prostředky** znakového jazyka. Tlumočníci také ve velké míře spoléhali na znalost většinového jazyka na straně neslyšících recipientů.

V dalších částech práce se autorka zaměřuje na další specifika chyb vzniklých při tlumočení do znakového jazyka. Jsou jimi např. **deformace znaku, pohyb úst při produkci znaku, použití znaku v kontextu** ad. Věnuje se také nežádoucímu „přízvuku“, v jehož rámci hraje roli **umístění znaku, volba znaku, rytmus, zbytečné opakování znaku** ad.

Poznatky této práce mohou být významné pro oblast vzdělávání a odborné přípravy tlumočnicků především v tom, že potřebám a nárokům neslyšících klientů by měla být přizpůsobena i jazyková příprava tlumočnicků, konkrétně výuka českého znakového jazyka, na které by se měli aktivně podílet sami neslyšící.

Klíčová slova

simultánní tlumočení, český znakový jazyk, kvalita tlumočení, chyby v tlumočení, taxonomie chyb v tlumočení, omise, adice, substitute, interference, anomálie, „přízvuk“ v tlumočení, copingové strategie

Abstract

This dissertation focuses on the analysis of simultaneous interpreting from Czech into the Czech Sign Language and on mistakes which occur during this process. The terminology the author uses to describe the mistakes is derived from the taxonomy of D. Cokely (1985). Cokely's five types of mistakes in interpreting to a sign language (omissions, additions, substitutions, intrusions and anomalies), including their subtypes were also identified in the analysed texts.

The work is based on the analysis of mistakes in the interpreted text, which has confirmed the hypothesis of the thesis stating that the use of **free interpreting** by Czech Sign Language interpreters is only marginal. The interpreters **did not reflect pragmatic aspects of dialogue** in an appropriate way and they did not use **unique language features** of the sign language either. They also heavily relied on the Deaf recipients' knowledge of the majority language.

In other parts of the work the author pays attention to other specificities of mistakes made during interpreting into the sign language. These are for example **sign deformation, mouth movement during the production of a sign, use of a sign in a context** etc. She also focuses on an undesirable "accent", the important elements of which are **sign placement, the choice of the sign, rhythm, redundant repetition of a sign** etc.

The findings of this thesis may be useful in the area of education and professional of interpreters: language training of students of interpreting and especially Czech Sign Language teaching should reflect the needs and requirements of Deaf clients who themselves should also be actively involved in Czech Sign Language teaching.

Key words

simultaneous interpreting, Czech Sign Language, quality of interpreting, mistakes in interpreting, Taxonomy of Interpreter Miscues, interpreting omission, interpreting addition, interpreting substitution, language interference, anomalies in interpreting, "accent" in interpreting, coping strategies

Obsah

Úvod	10
1 Tlumočení jako proces.....	16
2 Tlumočení znakového jazyka	25
2.1 Historie.....	25
2.2 Specifika tlumočení znakového jazyka.....	32
2.3 Problém „stylů“ znakového jazyka	35
2.4 Proces tlumočení znakového jazyka	39
3 Situace českého znakového jazyka.....	41
3.1 Standardizace/kodifikace znakových jazyků	42
3.2 Bilingvismus/multilingvismus	47
3.3 Jinakost znakového jazyka.....	51
4 Popis zkoumaného vzorku a práce s jazykovým materiálem	56
4.1 Situace zdrojového textu.....	56
4.2 Zdrojový mluvený text v grafické podobě.....	59
4.3 Charakteristika mluveného textu	64
4.4 Situační kontext	71
4.5 Vlastnosti zdrojového textu z pohledu tlumočení.....	73
5 Český znakový jazyk v tlumočení jako aktivní jazyk B.....	79
6 Metodika práce s texty.....	83
6.1 Problémy při zpracovávání textů	86
7 Copingové strategie	90
7.1 Spontánní řešení problémů	91
7.2 Lingvistické copingové strategie	93
7.3 Využívání stylu tlumočení jako copingové strategie	96
8 Koncept chyby.....	99
8.1 Problém posuzování kvality tlumočení.....	100
8.2 Vybrané typologie chyb	104

8.3	Problematika vymezení chyb v tlumočení mezi mluveným jazykem a znakovým jazykem.....	107
8.4	Typologie chyb podle Cokelyho.....	108
9	Výpustka jako copingová strategie.....	115
9.1	Strategické výpustky.....	116
9.2	Výpustky jako „chyby“.....	117
9.3	Taxonomie výpustek.....	120
10	Přehled chyb v textech tlumočených do českého znakového jazyka podle Cokelyho	122
10.1	Omise (výpustka).....	122
10.2	Adice.....	130
10.3	Substituce.....	140
10.4	Interference.....	148
10.5	Anomálie.....	152
11	Nejčastější chyby na lexikální a sublexikální rovině.....	157
11.1	Deformace znaku.....	158
11.2	Pohyb úst při produkci znaku.....	181
11.3	Použití znaku v kontextu.....	193
11.4	Použití specifického znaku.....	200
11.5	Užitá terminologie.....	203
12	Hodnocení výsledných tlumočených textů bez ohledu na zdrojový text.....	218
12.1	Umístění znaku.....	219
12.2	Volba znaku.....	220
12.3	Rytmus.....	223
12.4	Opakování znaku.....	223
12.5	Mluvní komponenty.....	224
12.6	Pohyb.....	224
13	Hodnocení tlumočeného textu na základě zpětných překladů neslyšících překladatelů	226
13.1	Opakování znaku.....	226
13.2	Dynamika a rytmus textu.....	227
13.3	Provedení znaku.....	228

13.4 Výběr znaku	231
13.5 Struktura výpovědi	233
13.6 Nejednoznačnost	234
13.7 Využití prostoru	235
13.8 Návaznosti	238
14 Nejvýraznější typy chyb v tlumočených textech	240
14.1 Klasifikátory	240
14.2 Střídání rolí	247
Závěr	249
Seznam použitých zdrojů	263
Seznam použitých zkratk	275
Seznam obrázků	276
Seznam tabulek	277
Seznam příloh	280
Přílohy	281

Neexistují žádná absolutní kritéria pro to, co znamená „dobré“ tlumočení. Různé diskurzivní události s různými cíli a potřebami a různí účastníci vyžadují, aby tlumočnický postup v průběhu tlumočení měnil. (C. B. Roy)

Úvod

V České republice jsou podle Boháčkové (2015) poskytovány profesionální tlumočnické služby od padesátých let dvacátého století, přičemž v devadesátých letech dvacátého století došlo k jejich významným změnám. Díky podrobnějšímu studiu znakového jazyka, který je v českém prostředí systematicky poznáván teprve od roku 1993, mohly vzniknout podklady pro první tlumočnické vzdělávání a první podklady pro kvalifikované kurzy znakového jazyka pro tlumočníky. V posledních letech jsou vedeny odborné diskuze o reformě vzdělávání budoucích tlumočnicků znakového jazyka a formě jejich profesní přípravy. Jsme přesvědčeni, že pokud máme nastavit efektivnější systém vzdělávání tlumočnicků, je nutné, aby naše úvahy pramenily ze znalosti skutečného stavu současného tlumočení pro neslyšící, reálných schopností a kompetencí dnešních tlumočnicků českého znakového jazyka.

Tato práce se opírá o poznatky aplikované lingvistiky, specializované disciplíny, která je výsledky svého poznávání přínosem pro řešení praktických problémů „běžného života“ především v pedagogické a překladatelské praxi, a využívá výsledků jazykovědy i jiných vědních oborů.

Tlumočení znakového jazyka je jednou z oblastí, kterou aplikovaná lingvistika výrazným způsobem ovlivňuje. Poznání typů chyb, kterých se tlumočníci českého znakového jazyka při tlumočení dopouštějí, může podle našeho názoru zpětně nemalou měrou přispět k poznání českého znakového jazyka, avšak z jiného úhlu pohledu, než je obvyklé.

V této dizertační práci, první ucelené práci svého druhu v českém prostředí, se zabýváme specifiky tlumočení mezi češtinou a českým znakovým jazykem, a především **charakteristikou a kategorizací chyb vzniklých při simultánním tlumočení** specifického textu z mluvené češtiny do českého znakového jazyka.

Ústřední téma práce pojednáváme v kontextu **procesu simultánního tlumočení (ST)** znakového jazyka, neboť výsledný „produkt“ tlumočení souvisí s procesem ST a se zvolenými strategiemi, jejichž využitím se tlumočníci snaží zajistit optimální výkon (časový posun, rozdělená pozornost, pravděpodobnostní prognózování, monitorování, resp. zpětné opravy, řečová komprese a dekomprese).

V úvodní části práce shrnujeme základní poznatky o ST obecně jako procesu (viz kap. 1 Tlumočení jako proces). Různí badatelé pojmenovávají fáze ST různě, ale pokud se jedná

o jejich obsah a průběh, jsou zajedno v tom, že v první fázi se jedná o **aktivní poslech originálu v jazyce zdrojovém a jeho analýzu**, ve druhé fázi o **zpracování vyslechnuté informace a její uložení do operativní paměti**, ve třetí fázi pak o **produkcii v jazyce cílovém** tak, aby byl zachován **záměr** (intence) řečníka a bylo dosaženo stejného **cíle** (efektu), jinými slovy aby byla zachována funkčně komunikativní ekvivalence celého projevu. Okolnosti komunikace jsou jiné než v situaci, kdy produktor formuluje a produkuje své vlastní myšlenky. Jde jednak o simultánní užívání dvou jazyků, jednak o jiné než běžné podmínky komunikace, např. pokud jde o obsah sdělení a způsob jeho vyjádření (obojí je závislé nikoliv na tlumočnickově „volném výběru“, ale na produktorově zdrojovém textu) nebo o zaměření tlumočeného projevu (není zaměřen na tlumočnicka, ale na příjemce, který stojí „za ním“, na příjemce tlumočeného textu).

Abychom mohli princip komunikace a samotnou podstatu potenciálně vzniklých chyb lépe uchopit, využíváme při našem zkoumání modelů tlumočené situace. Z nich se ukazuje jako nejvhodnější **model úsilí** Daniela Gila z počátku osmdesátých let dvacátého století, neboť jej můžeme aplikovat rovněž na ST českého znakového jazyka. Gile se v tomto modelu pokusil nastínit mentální procesy probíhající během tlumočení. Jeho model je založen na předpokladu, že při tlumočení závisí výkon tlumočnicka a adekvátnost tlumočené informace na dostatku kapacity potřebné ke zpracování informace. Pokud je tato kapacita omezena či se jí vůbec nedostává, dochází ke zhoršení kvality tlumočnického výkonu a začínají vznikat různá selhání, chyby.

Při popisu specifík ST znakového jazyka jsme se věnovali nástinu **vývoje profesionálních tlumočnických služeb**, který významným způsobem určuje jejich současnou podobu a zprostředkovává i kvalitu výstupů/produktů tlumočení. Zasadili jsme jej do širšího rámce vývoje v mezinárodním měřítku, protože jsme přesvědčeni o tom, že vývoj tlumočnických služeb v USA probíhal do značné míry stejně jako nejen u nás, ale i v mnoha dalších, především evropských zemích. Všichni odborníci na oblast translologie znakových jazyků, kteří se stali hybateli dění v této oblasti a na které v práci odkazujeme, se rekrutovali z řad **tlumočnicků z praxe**, kteří se později realizovali ve výzkumu. Často získali vysokoškolské vzdělání v některém příbuzném oboru, působili jako pedagogové a konzultanti pro odbornou přípravu budoucích tlumočnicků a právě v této chvíli začali hledat odbornou oporu pro vysvětlení tlumočnických procesů používaných v praxi, o kterou by mohli svou „teorii“ opřít (viz kap. 2.1 Historie).

Při popisu komunikační situace ST znakového jazyka vycházíme v naší práci z **komunikačního modelu tlumočení** Roberta Ingrama (1978). Abychom lépe ilustrovali průběh ST mezi dvěma jazyky různých modalit, využili jsme zjednodušujícího **modelu komunikace** Llewellyn-Jones (1981), který se opírá o práci Baddeleyho (1979) týkající se pracovní paměti, jež se soustředí na porozumění zdrojovému jazyku (viz kap. 2.2 Specifika tlumočení znakového jazyka). Díky modelování specifické tlumočnické situace máme

možnost uvědomit si, že mnoho nedorozumění ve zprostředkované komunikaci vyplývá z **nedostatečné tlumočnickovy znalosti cílového jazyka, resp. z nedostatečného zvládnutí repertoáru stylů**. Základ těchto rezerv v tlumočnických dovednostech souvisí s postoji ke znakovému jazyku, které mohou být v kontrastu s deklarovanými teoretickými znalostmi. Tlumočníci i s prokazatelným translátologickým povědomím mohou ne zcela vědomě pohlížet na znakový jazyk jako na jazyk menšiny, který má omezené možnosti, což se často promítá do přístupů k tlumočení. V takovém případě je za tzv. přesné tlumočení považován nejčastěji doslovný převod sdělení, věrný zdroji nejen obsahově, ale i formou. Tlumočníci se ve svém projevu ve znakovém jazyce snaží co nejvíce zachovat rysy mluveného jazyka, a to s cílem „zrovnoprávnit“ znakový jazyk s jazyky mluvenými (viz kap. 2.3 Problém „stylů“ znakového jazyka).

Mnoho nejasností a komplikací s sebou jednoznačně přináší specifičnost znakového jazyka jako jednoho z pracovních jazyků. Jde zejména o problémy **a) standardizace/kodifikace, b) bilingvismu/multilingvismu a c) samotné povahy znakového jazyka / neexistence psané podoby** (viz kap. 3 Situace českého znakového jazyka). Se zřetelem ke kontextu tlumočení jsme se tyto problémy pokusili alespoň částečně řešit využitím pěti neslyšících odborníků: neslyšících konzultantů, překladatelů a tlumočnicka. Ve všech případech se jednalo o bilingvní osoby, které pocházejí z prostředí neslyšících rodin (jsou rodilými mluvčími znakového jazyka), jejich kompetence v češtině byly prokázány probíhajícím nebo již ukončeným vysokoškolským studiem.

Základem práce je **analýza jednoho konkrétního zdrojového českého textu a jeho pěti tlumočených verzí vytvořených pěti různými tlumočnickými**, které vznikly v rámci tlumočnické zkoušky v Asociaci organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel (ASNEP), jež vytvořila jednu z nejužívanějších tlumočnických databází, a patřila tak k největším poskytovatelům tlumočnických služeb v České republice (viz kap. 4 Popis zkoumaného vzorku a práce s jazykovým materiálem).¹ Významnou pozici v celé práci zaujímají **různé kategorizace chyb** (obsahových a formálních), kterých se tlumočníci při ST dopouštějí. Vycházíme z definic a klasifikací chyb nejen zmíněného D. Gila, ale i dalších zahraničních autorů (C. Falbová, H. Barik, B. Moser-Mercerová), zvláště pak z taxonomie chyb **D. Cokelyho** (1985) (viz kap. 8 Koncept chyby).

Výzkum nebyl řešen v experimentálních podmínkách. Jedná se o ST textu vyňatého z rozhlasového vysílání (dialogu), který svou povahou odpovídá **povaze semi-autentického mluveného projevu**.

Dříve než jsme se začali věnovat rozboru konkrétních typů chyb, podrobili jsme **analýze zdrojový text** (v češtině) a charakterizovali jej nejdříve bez ohledu na cílový text. Násled-

---

¹ V současné době dochází k organizačním změnám a databáze přechází pro jinou organizaci, pod Svaz neslyšících a nedoslýchavých v České republice.

ně jsme pak s odkazem na povahu zdrojového textu formulovali několik hypotéz, v jejichž rámci jsme označili části textu, které mohou být z tlumočnického pohledu potenciálně problematické (viz kap. 4.3 Charakteristika mluveného textu).

Po popisu problematických částí vzorku a metodiky analýzy textů se v práci věnujeme rozboru textů zdrojových (mluvených) a následně textů cílových (tlumočených). Obsah práce rozšiřujeme o téma tlumočení **českého znakového jazyka jako cizího aktivního jazyka B**, neboť jsme přesvědčeni, že jde do značné míry o specifickou komunikační situaci, v jejímž rámci tlumočníci znakového jazyka tlumočí do jazyka, jenž není jejich mateřským jazykem (viz kap. 5 Český znakový jazyk jako aktivní jazyk B v tlumočení). To do značné míry určuje výsledky analýzy chyb v cílovém tlumočeném textu, jehož autoři nejsou rodilí mluvčí českého znakového jazyka.

V cílovém textu jsme vytipovali problematické oblasti na základě náročnosti odpovídajících částí zdrojového textu (viz výše) a následně jsme je **konzultovali s neslyšícími konzultanty a konzultanty z řad tlumočnicků**. Následně jsme využili **zpětných překladů** bilingvních neslyšících překladatelů, kteří v komentářích k překladu uváděli osobní postřehy k (ne)srozumitelnosti textu, (ne)vhodnosti použití jazykových prostředků a celkově k (ne)přijatelnosti tlumočeného textu z hlediska rodilého uživatele znakového jazyka. V cílovém textu hodnotíme kultivovanost projevu, množství interferencí (kopírování syntaktické struktury zdrojového jazyka, kalky), gramatické nepřesnosti (nesprávné použití nemanuálních prostředků, jako jsou pohyby úst a výrazové vzorce obličejových svalů při vyjadřování různých typů vět), gramatiku prostoru (tj. lokalizace, syntaktický prostor, topografický prostor), nevhodně použité klasifikátory, vyjadřování mnohosti; (ne)schopnost zachovat správné vztahy mezi objekty nebo mezi osobami v textu aj.), zpětné korekce (rektifikace), formulační nedostatky (neukončenost vět, nevhodné užití jazykových prostředků aj.), nepřesnou artikulaci znaků, narušenou plynulost projevu (příliš dlouhé pauzy, vycpávkové znaky, nekoherentnost textu aj.), narušenou smysluplnost tlumočené informace (absence logických propojení) a nepřesnosti v převodu (nesrozumitelnost a malé množství převedených informací apod.) (viz kap. 6 Metodika práce s texty).

Po vyjádření našich konzultantů jsme problematické části textů nahlíželi ve srovnání se zdrojovým textem z různých perspektiv. Nejdříve jsme se na základě prostudované domácí i zahraniční literatury zorientovali v **možných pohledech na chyby** a na jejich klasifikaci a seznámili se v rámci práce s **Cokelyho klasifikací chyb** (omise, adice, substitute, interference, anomálie), následně jsme se pokusili o klasifikaci chyb v tlumočených textech nejdříve podle Cokelyho taxonomie (viz kap. 8.4 Typologie chyb podle Cokelyho). Tu jsme později **doplnili o poznatky opřené o texty tlumočené** do českého znakového jazyka (záměny orálního a mluvního komponentu, problémy při střídání rolí, nepoužívání klasifikátorů, problémy s využíváním prostoru ke gramatickým účelům apod.) (viz kap. 10 Přehled chyb v textech tlumočených do českého znakového jazyka podle Cokelyho). Dále

jsme podrobněji analyzovali **chyby, kterých se tlumočníci dopouštěli na lexikální a sublexikální úrovni textu**, již jsme vyhodnotili jako nejlépe uchopitelnou (zaměřovali jsme se na deformace znaku, pohyb úst v produkci znaku, použití znaku v kontextu, použití specifického znaku a užitou terminologii) (viz kap. 11 Nejčastější chyby na lexikální a sublexikální rovině).

Neslyšící konzultanti, překladatelé a tlumočník často uváděli, že tlumočené texty jsou možná víceméně srozumitelné, avšak na všech je znatelný silný „přízvuk“, silný rukopis slyšícího tlumočníka. Zajímalo nás, co tvoří tento „**přízvuk**“, a tak jsme tlumočené texty analyzovali z tohoto úhlu pohledu, a to na základě vodítek doporučených Carol Paddenovou (Padden 2014). „Přízvuku“ (umístění znaku, volba znaku, rytmus, opakování znaku, mluvní komponenty, pohyb), nahlíženému z pohledu neslyšících rodilých mluvčích bez ohledu na zdrojový text, jsme se rozhodli věnovat samostatnou část práce (viz kap. 12 Hodnocení výsledných tlumočených textů bez ohledu na zdrojový text).

Další část práce jsme zaměřili na **analýzu textů z pohledu rodilých mluvčích, neslyšících překladatelů** (viz kap. 13 Hodnocení tlumočeného textu na základě zpětných překladů neslyšících překladatelů). K tomu jsme získali zcela jedinečný materiál v podobě písemných zpětných překladů tlumočených textů do českého znakového jazyka se spontánními poznámkami autorů překladu věnovanými např. opakování znaku, dynamice a rytmu textu, provedení znaků, výběru znaků, struktura výpovědi, formulacím, prostorovému uspořádání, gramatice a logickým návaznostem.

V závěru disertační práce jsme se pokusili o **shrnutí chyb na nejobecnější úrovni**, popsali je, pokusili se je vysvětlit a navrhnout řešení pro jejich odstraňování již v průběhu vzdělávání nových tlumočnicků (viz kap. 14 Obecně nejvýraznější typy chyb v tlumočených textech).

V průběhu zpracovávání analýz jsme byli nuceni řešit **mnoho problémů**, z nichž ty nejzávažnější souvisely a) se způsobem zápisu problémových částí textu a b) se způsobem záznamu konkrétních chyb z autentických tlumočených textů s ohledem na zachování anonymity tlumočnicků. Oba tyto problémy jsme vyřešili kompromisně a) prepisem formou glos a b) stínovým „přeznakováním“ tlumočeného textu prostřednictvím neslyšícího figuranta (viz kap. 6.1 Problémy při zpracovávání textů).

Práce je především **rozvahou nad mnoha otázkami** týkajícími se kvality ST z češtiny do českého znakového jazyka. Mezi nejzákladnější patří otázky:

Jaké problémy tlumočení mezi dvěma jazyky s různou modalitou, resp. z jazyka A (mateřského, mluveného) do jazyka B (ne-mateřského, znakového), jsou typické pro oblast tlumočení do českého znakového jazyka?

Platí kategorizace chyb vytvořené na základě studia tlumočení mluvených jazyků i v případě tlumočení do českého znakového jazyka bezvýhradně, nebo částečně? V čem se případně tlumočení do českého znakového jazyka liší? V čem se kategorizace chyb shodují?

Do jaké míry jsou jisté konkrétní typy chyb ovlivněny odlišnou modalitou jazyků, mezi kterými se tlumočí? Je vypuštění informace vždy chybou?

Do jaké míry se na chybách podílí nedokonale nastavené tlumočnické vzdělávání tlumočnicků českého znakového jazyka a do jaké míry za nimi stojí určité nepochopení sdělení ve zdrojovém jazyce (neznalost oboru a použité terminologie)?

Naším cílem není najít jednoznačnou odpověď na všechny otázky, které vyvstaly při zpracovávání práce, ale spíše upozornit na specifika práce tlumočnicků českého znakového jazyka a naznačit způsob, kterým by se chybám v tlumočení mohlo předcházet již ve fázi profesní přípravy tlumočnicků znakového jazyka.

1 Tlumočení jako proces

Tlumočení je jedním ze způsobů zprostředkování komunikace (viz např. Lederee 1978, Gile 2009, Jones 1998). V případě tohoto ústního jazykově-kulturního zprostředkování informace ze zdrojového do cílového jazyka se jedná o velmi složitý proces, který byl již v minulosti mnohokrát popsán. Gerver (1979) a další odborníci (např. Brislin 1981) uvádějí, že samotný proces tlumočení se neváže na konkrétní jazykovou kombinaci, jelikož jde o svébytný **kognitivní, lingvistický a sociální proces**.

Charakteristikou simultánního tlumočení je **souběžnost** několika mechanismů. Závěry všech experimentů (Barik 1975, Seleskovitch 1978, Frishberg 1990, Moser-Mercer 1994, Gile 1999) zaměřených na souběžnost dvou různých druhů řečových činností (mluvení a poslechu) se do značné míry shodují v tom, že je možné současně hovořit i poslouchat, pokud mají obě tyto činnosti **stejný předmětný obsah** (Seleskovitch 1975). V případě tlumočení mezi znakovým a mluveným jazykem je tedy možné produkovat znakový jazyk a poslouchat jazyk mluvený a v opačném směru sledovat promluvu ve znakovém jazyce a produkovat mluvený jazyk. Obecně je možné průběh simultánního tlumočení popsat jako 1) **aktivní poslech** zdrojového textu, 2) **zapamatování, rozbor vyslechnuté informace** a 3) její **transformaci** do jazyka cílového. Tyto tři fáze tlumočení probíhají neustále (vstupují do komunikace s každou novou informací), navazují na sebe, prolínají se, časově nejsou striktně odděleny, ale spíše se překrývají. „Při simultánním tlumočení dochází k přímému kontaktu mezi řečníkem (vysílatelem) a příjemcem (adresátem), protože informace jsou dodávány vzápětí po vyslovení. Projev je pro příjemce živý a bezprostřední“ (Čeňková 2008: 14).

Strategie, které tlumočnické během své práce používá, můžeme obecně rozdělit na nevědomé, tedy **automatické**, jež ze strany tlumočnické nevyžadují záměrnou pozornost či volnou kapacitu ke zpracování informace, a na **neautomatické**, při nichž musí tlumočnické vyčlenit pro tlumočnickou jednotku, tj. smysluplnou část informace dostačující k tlumočení, dostatek kapacity. Mezi nejdůležitější mechanismy a prostředky používané tlumočnické k zajištění úspěšného průběhu ST patří především časový posun, rozdělená pozornost, pravděpodobnostní prognózování, princip ekonomie a zpětná korektura (Čeňková 2008: 32). K těmto základním prostředkům a mechanismům se řadí další, specifické prostředky vyplývající z individuality tlumočnické (využívání pauz, zrychlení absolutního tempa, prodlužování slabik apod.). Kvalitu tlumočení zásadním způsobem ovlivňuje **situční kontext**. Ten můžeme považovat za jeden z nejdůležitějších faktorů ovlivňujících proces ST: bez jeho akceptace by nebylo možné zajistit dosažení komunikačního efektu.

Při tlumočení (především při simultánním tlumočení) dochází k mnoha chybám. Abychom mohli princip komunikace a samotnou podstatu vzniklých chyb lépe uchopit, využíváme

modely tlumočené situace. Mnoho odborníků se pokusilo popsat simultánní tlumočení jako komplexní soubor činností formou **teoretických modelů**. Mezi nejznámější patří psychologické modely Davida Gervera a Barbary Moser-Mercerové, psycholingvistické modely G. V. Černova a A. F. Širjajeva, interpretativní teorie tlumočení Danice Seleskovitchové a Marianne Ledererové, model úsilí Daniela Gila, neurolingvistický model Laury Granové a nejnověji kognitivně-pragmatický model Robina Settona. V sedmdesátých letech dvacátého století byly tyto modely založeny na paradigmatu zpracovávání informací (Gerver 1975, Moser 1978) a kladly si za cíl vysvětlit mentální činnost při tlumočení. St. Mizuno (1995), Setton (1997) a další vyvinuli vlastní modely, opět založené na kognitivním výzkumu. Všechny zmíněné modely představují cenný teoretický základ, neboť berou v potaz relevantní vývoj v oblasti **kognitivní psychologie, neurolingvistiky a lingvistiky**.

Počátkem osmdesátých let byl vytvořen nově pojatý soubor modelů, jenž neměl jen popisovat proces ST, ale zabýval se především chybami a výpustkami zaznamenanými při simultánním tlumočení,² které se nedaly jednoduše zdůvodnit nedostatečnými jazykovými a mimojazykovými znalostmi či špatnými podmínkami při převodu zdrojového textu. Z pohledu kognitivní psychologie se mezi nejznámější popisy procesu tlumočení řadí tzv. **model úsilí**³ (*modèle d'efforts*) Daniela Gila (viz např. 1995, 1997). Jedná se o model, který popisuje jednotlivé složky tlumočení, ale i objasňuje příčiny možných chyb.

Tlumočení je podle tohoto modelu složeno ze tří souběžných procesů: **1) úsilí poslechu a analýzy**,⁴ **2) krátkodobé paměti**⁵ a **3) produkce řeči**⁶. Podle Gila (1999) si všechny tři typy úsilí navzájem konkurují a ne vždy je poměr mezi nimi zachován (záleží na objemu a náročnosti textu). Součet těchto tří úsilí by neměl v zájmu zachování rovnováhy tlumočení překročit maximální kapacitu.

Gilův model úsilí (*efforts*) vychází z „poznatků o omezené procesní kapacitě lidského mozku“ a je založen na dvou předpokladech: a) tlumočení vyžaduje jistý druh duševní

---

² Tyto modely se zaměřovaly i na konsekutivní tlumočení, my se mu však vzhledem k zaměření naší práce nebudeme věnovat.

³ D. Gile poprvé představuje svůj model v práci *Le modèle d'efforts et l'équilibre d'interprétation en interprétation simultanée* (1985).

⁴ V průběhu úsilí poslechu a analýzy dochází k několika operacím (rozpoznání jednotlivých slov, analýza segmentů sdělení apod.), díky nimž tlumočnický pochopí smysl sdělení. Toto úsilí může být ztěžováno rušným prostředím, pro tlumočnicka neznámou problematikou apod. Do úsilí produkce řeči se již zahrnuje představa tlumočeného sdělení a její vyřčení v cílovém jazyce (Gile 1999: 156).

⁵ Krátkodobou paměť tlumočnický využívá při zapamatování informace, kterou právě slyšel a kterou se chystá tlumočit, ale i při krátké pauze k nalezení vhodných jazykových prostředků k vyjádření se. Někdy musí v paměti udržet informaci, která již ve zdrojovém jazyce proběhla, ale pro tlumočení do cílového jazyka je nutné ještě počkat na doplňující informace (Gile 1999: 157).

⁶ Úsilí produkce řeči je ztěžováno také tím, že tlumočnický problematice nerozumí dokonale a nezná související terminologii v cílovém jazyce a tlumočí pro odborníky, kteří jsou mnohdy na vyšší úrovni informovanosti v dané problematice. Zátěží může být také vědomí přítomnosti hodnotitelů výsledného tlumočení (Gile 1999: 157).

energie, která je k dispozici jen v omezeném množství, b) k tlumočení je zapotřebí téměř veškerého množství této duševní energie, někdy dokonce více, než je právě k dispozici. V takovém případě dochází ke zhoršení tlumočnického výkonu.

Při tlumočení se někdy stává, že k selhání dojde při zpracování úseku textu, který není vůbec problematický. Tento jev umožňuje vysvětlit tzv. **deficitní řetězec**. Jen vzácně se totiž deficit kapacity projeví ihned (např. nedostatek kapacity pro poslech a analýzu vede ke ztrátě informace), obvykle se projeví později. V takovém případě tedy k selhání nedojde při zpracování úseku, který tuto ztrátu svou náročností na zpracování způsobil, ale až v úseku pozdějším.

Zdrojem chyb při tlumočení mohou být zvýšené nároky na pracovní kapacitu, např. rychlé tempo řeči, vysoká hustota informací (např. čtené texty, výčty atd.), snížená kvalita zvuku, nezvyklý „přízvuk“ řečníka, gramaticky nesprávné formulace a dále tlumočení neznámých jmen a technických termínů. Druhou skupinu problémů představují ty části textu, které jsou citlivé na pokles pozornosti, jako např. číselné údaje, názvy a zkratky. Vzhledem k jejich malé redundantnosti stačí jen slabý pokles pozornosti nebo rušivý element (zvukový) a tlumočnick je nerozpozná, a tím i špatně přetlumočí.

Značnou pozornost přikládá Gile ve svém modelu také **anticipaci**, a to nejen jazykové, ale i mimojazykové, která je umožněna dobrou znalostí tématu, řečníka a situace při tlumočení. Anticipaci je možné správnou přípravou rozhodujícím způsobem zlepšit. Gilův model jasně ukazuje, že se tlumočnick během tlumočení snaží snížit úsilí na minimum a zároveň v daném kontextu vyprodukovat pro adresáta co nejrelevantnější informaci. Pokud tlumočnick není schopen analyzovat záměr řečníka, mluvčího nezná, není znalý tématu, nezná zázemí situace, vztahy mezi mluvčími jsou mu nejasné, pak to rovněž negativně ovlivňuje tlumočení a objeví se chyby v tlumočení.

Gile uvádí **hypotézu „provazochodce“** („*tightrope hypothesis*“, srov. Gile 1999), v níž formuluje myšlenku, že celková využívaná kapacita tlumočnicka se většinu času pohybuje na hranici tlumočnickovy celkové dostupné kapacity, a proto může jakékoliv zvýšení nároků na procesní kapacitu či jakékoliv nesprávné rozložení kognitivních zdrojů vést k přetížení či lokálnímu deficitu pozornosti (u jednoho z úsilí) a k následnému zhoršení tlumočnického výstupu. Tzv. hypotézu provazochodce vnímá Gile jako klíčovou při vysvětlení vysokého výskytu chyb a výpustek zaznamenaných i v tlumočeních, u nichž není zdrojový text po odborné ani jiné stránce příliš náročný (Gile 1987: 421). Pokud tlumočnick tlumočí bezpečně pod úrovní zahlcení, mělo by k chybám a výpustkám docházet pouze v případě, že se ve zdrojovém textu objeví tlumočnickicky náročné místo (příliš odborný úsek, rychlé tempo mluvčího, mnoho číslovek, místa příliš obtížná na převedení do cílového jazyka atd.). Pokud však budou tlumočnick selhávat v různých částech textu

(i těch evidentně nenáročných), posílí se hypotéza, že u tlumočnicků dochází v průběhu procesu tlumočení k deficitu procesní kapacity.

Model úsilí Daniela Gila se na rozdíl od jiných modelů neomezuje jen na popis toho, jaké procesy při tlumočení probíhají, ale snaží se o vymezení rizik, která nastávají při zpracování informace v průběhu tlumočení s potenciálem vysvětlovat a předvídat skutečnosti na úrovni daného tlumočnického výstupu.

Cílem tlumočení na té nejobecnější rovině je předání informace se snahou zachovat **funkčně komunikativní ekvivalenci celého projevu** (Čeňková 2008). K tomu musí mezi jednotlivými účastníky komunikace existovat **minimální společný informační základ**⁷. „Na konci úspěšně realizovaného komunikačního procesu je zdrojová informace daného účastníka komunikace zvětšena o ty prvky individuální informace, kterými ke komunikaci přispěli ostatní účastníci“ (Čeňková 2008: 31).

Tlumočnick při tlumočení vnímá především **jádro smyslu sdělení** (tzv. *opěrné body, dominanty, klíčová slova*) a pomocí pravděpodobnostního prognózování (sémantického, pragmatického i strukturně gramatického), širších znalostí tématu, a hlavně bleskové a všestranné analýzy informaci převede a zformuluje ji adekvátním způsobem v jazyce cílovém (Čeňková 2008). Tlumočnick při tlumočení uplatňuje tzv. **smyslovou zkratku**, segmentuje zdrojový text na minimální úseky významově ucelené, a tedy přeložitelné. „Tlumočnick musí hledat takovou část zdrojové informace – **komunikativní jednotku**, která je nezbytná pro adekvátní předání minimální informace do cílového jazyka“ (Čeňková 2008: 31). Definic jednotek, které by se měly překládat, bylo stanoveno mnoho. Většina translatologů se však přiklání k jednotce smyslu C. Mazzové (Mazza 2001: 87–104), která tuto jednotku definuje jako všechny prvky ve výpovědi, které jsou považovány za nutné pro porozumění dané výpovědi. Tlumočnick však musí pracovat s funkčním dělením informací, a tedy i s vyššími jazykovými rovinami (Čeňková 2008: 31). V případě tlumočení znakového jazyka je velmi náročné vymezit jednotku smyslu. V případě sledovaného dialogu jsme se rozhodli určit jako jednotku smyslu vždy jednu repliku dialogu. Jedná se o vyrovnaný dialog (oba účastníci mají podobný prostor k replikám) a to nám umožňuje analyzovat text postupně po jednotlivých replikách (tedy po jednotkách smyslu).

Každá komunikace probíhá v určitém prostoru a čase, je zasazena do **komunikační situace** neboli **makrokontextu** (Müglová 2013: 17). Tlumočnick pro úspěšný převod informace musí tento situační kontext znát co nejlépe. „To znamená, že může při převodu aplikovat princip ekonomie a lépe využívat prostředků suprasegmentálních (intonace, tempa, pauz apod.) a extralingvistických“ (Čeňková 2008: 38). „Jestliže komunikační situaci

⁷ Minimální společný informační základ chápeme jako „soubor informací účastníků komunikace na počátku celého komunikačního procesu. Část této informace je oběma účastníkům (řečníkovi i adresátovi, tj. posluchači) společná (všeobecné a odborné vzdělání v jednotlivých oborech lidské činnosti), část je individuální (výsledky vlastní teoretické či výzkumné práce, specializovaného studia apod.)“ (Čeňková 2008: 44).

rozebereme na drobnější části, vznikne nepřeborné množství **komunikačních událostí**⁸, tj. konkrétních řečových činností jejich účastníků“ (Müglová 2013: 124). Každá komunikační událost má svůj **invariant**⁹, tedy „něco“, co se po uplatnění všech tlumočnických strategií, komprimací a kondenzací musí bezpodmínečně dostat k příjemci. Někdy je jednoduše důležité jen to, co řekneme, jindy je navíc důležité i to, jak to řekneme.

V tlumočení je cílem najít k výpovědi ve zdrojovém jazyce protějšek v cílovém jazyce, tedy nalézt **ekvivalentní prostředky**,¹⁰ které by byly adekvátní **zdrojovému textu** (srov. Popovič 1975: 288). Cílem translace podle teorie skoposu¹¹ (*Skopostheorie*) však může být nalezení takových prostředků, které splní **účel převodu informace** pro cílové příjemce, tedy vytvoření „cílového textu v cílovém prostředí s cílovým záměrem pro cílové publikum v cílových podmínkách“ (Knittlová 2010: 222, Nord 2005: 43).

V situaci sledovaných textů bylo pro tlumočnicka dilematem analyzovat, zda je cílovým adresátem neslyšící klient (i když v situaci nepřítomný), neslyšící hodnotitel (hodnotící jazykovou úroveň cílového textu), nebo spíše zadavatel zkoušky (koordinátor tlumočnické zkoušky, který zprostředkovává tlumočnickům pracovní zakázky) – viz kap. 6.1 Problémy při zpracovávání textů. Podle zvoleného konečného adresáta mohl být vymezen jiný účel tlumočení a tomu by odpovídal i různý přístup k tlumočení a ve výsledném produktu i různý styl promluvy.

Z pohledu ekvivalence je to **sémantická ekvivalence**, resp. adekvátnost, plnohodnotnost, jež se jeví jako ústřední problém lingvistické teorie překladu (Kufnerová 1984: 152). Problémy při překladu přitom nevznikají ani tak z rozdílů jazykových systémů, jako spíše z úsilí o to, „aby byly co možná nejpřesněji vyjádřeny ty složky významu, které souvisejí s mimojazykovou skutečností“ (Kufnerová 1984: 153). V případě ekvivalence hovoříme nejčastěji o komunikační shodě, totožnosti. To, co je podle nás shodné pro všechny modelové typy komunikačních událostí, je mimo jiné **komunikační záměr** (intence). Na základě záměru mluvčího se odvíjí informační obsah výpovědi, způsob, jakým mluvčí

---

⁸ Zvýrazněno autorem práce.

⁹ Invariant je veličina, kterou bychom mohli označit za neměnnou (ve vztahu ke zdrojovému sdělení) a dynamickou (ve vztahu k textům, jež jsou nositeli různých funkcí). Někdy je důležitější posluchači zprostředkovat věcnou informaci, jindy spíše estetický či emocionální zážitek.

¹⁰ Podle Knittlové (2010: 113–115) mohou obecně nastat dvě situace: 1) ekvivalent existuje: a) úplný, tj. absolutní, zvláště pokud jde o významovou a stylistickou platnost (Tuesday – úterý), b) částečný (může dojít k transpozici, ale protějšek musí vyjadřovat stejnou výpovědní funkci (rolls – housky), c) existuje více ekvivalentů (go – jít/letět/plout); 2) ekvivalent neexistuje: a) prázdnou pozici je třeba nahradit opisem, kalkem, přejatým slovem (midterms – čtvrtletí), b) nahradí se ekvivalent situace, nezná-li společnost situaci zdrojového jazyka (porch – veranda).

¹¹ Teorie skoposu se zaměřuje na překlad jako aktivitu, která má určitý záměr nebo cíl, a také na zamýšleného příjemce či publikum, pro které je překlad určen. Překládat znamená vytvářet cílový text v cílovém prostředí s cílovým záměrem pro cílové publikum v cílových podmínkách. Teorie skoposu dává původnímu textu nižší status, než jaký mu přisuzují teorie překladu, které jsou založeny na ekvivalenci. Zdroj je „nabídkou informací“, kterou překladař přemění na „nabídku informací“ pro cílové publikum (Nord 1997).

formuje své myšlenky, a také způsob, jakým je formuluje. Výpověď tak získává výrazovou hodnotu – vyvolává určitý **efekt u příjemce**. Nejdůležitějším úkolem tlumočnicka je tedy co nejlépe a co nejpřesněji odhadnout komunikační záměr mluvčího a přenést výrazovou hodnotu jeho výpovědi příjemci v nezměněné podobě. Přitom však musí zohledňovat kromě informačního základu a komunikačního postoje příjemců i extralingvistickou situaci a přizpůsobovat se jim (Čeňková 2008: 64). Z tohoto úhlu pohledu je pro nás významnější **pragmaticky ekvivalentní převod** informace. „Vytváření nového textu v cílovém jazyce není jednoduše gramaticko-sémantickou substitucí, ale pragmatickou rekonstrukcí“ (Knittlová 2010: 11). V takovém případě tlumočnicka nebere v úvahu jen význam jednotlivých částí výpovědi, ale také záměr i strategii mluvčího, situaci a kontext výpovědi. Vedle významu výpovědi se zajímá i o její – často mimořechové – účinky a důsledky. Za kritérium ekvivalence (či adekvátnosti) se od devadesátých let minulého století považuje **komunikační ekvivalence**. Ta bere v úvahu jazyk v rovině *parole* a text vnímá v konkrétním situačním kontextu. To se při tlumočení může projevit mimo jiné v **objemu** převáděných informací. Každou informaci můžeme charakterizovat **délkou a obtížností**. Podle Kussmaula (Kussmaul 1995) závisí funkce převodu na znalostech, očekáváních, hodnotách a normách příjemců cílového textu, kteří jsou formováni kulturou a životní situací, v níž se nacházejí. Tyto faktory určují, jakým způsobem by případně funkce zdrojového textu měla být modifikována, neboť jednou z podmínek cílového textu je, že odpovídá **funkci**, které text slouží (srov. Čeňková 1980: 48). Pokud se jedná o převod z jednoho jazyka do druhého (z češtiny do českého znakového jazyka), je zpracovaná informace předávána příjemci (neslyšícímu uživateli znakového jazyka), jehož přijímací aparát cílového jazyka není nastaven na příjem informací ze zdrojového jazyka (na základě životní zkušenosti formované hluchotou) složitější, porozumění tak může být obtížnější. Text by se měl této situaci přizpůsobit, a proto se může snížit „obtížnost“ textu na úkor délky, výsledný text může být prodloužen. „Cílový text obsahuje mnohem více redundantních slov a struktur, což je způsobeno tím, že implicitně obsažené informace jsou vyzvednuty do roviny explicitně formulovaných informací“ (Knittlová, Grygová, Zehnalová 2010: 12).

Tlumočnicka tedy obecně přijímá sdělení buď zvukovou cestou (tj. v mluvené češtině), nebo vizuálně (tj. v českém znakovém jazyce). U tlumočnicka mezi mluveným a znakovým jazykem musí poté proběhnout **následující mentální operace** (Roy, Napier 2015: 146–150):

1. Sdělení musí přijmout sluchové (např. mluvená čeština) nebo zrakové (např. český znakový jazyk) ústrojí tlumočnicka, tj. stimulují se sluchové či zrakové nervy. Tlumočnicka aktivizuje svou dlouhodobou paměť a koordinuje úsilí paměti natolik, aby efektivně využil zbylou kapacitu na další fáze tlumočení.
2. V okamžiku přijetí sdělení příslušným smyslovým ústrojím se přenesou aktivní pozornost k výpovědi. Tlumočnicka začíná pracovat na syntaktickém a sémantickém

dekódování sdělení tak, že se snaží v příchozí zprávě hledat rozpoznatelné vzorce. Tlumočnick se opírá o dlouhodobou paměť, díky níž rozpoznává vzorce informací, které jsou mu známy na základě dosavadních znalostí a zkušeností, a řídí se jimi v dalších krocích procesu. Pokud se dostane do situace, na kterou je připraven (zná ji, má s ní zkušenosti nebo se na ni „naučil“), pouze aplikuje některý z uložených scénářů včetně jazykového řešení, výrazových stereotypů.

3. Sdělení, složené z rozpoznatelných syntaktických a sémantických vzorců, nyní vstupuje do tlumočnickovy krátkodobé paměti. Právě zde probíhají komplikované procesy analýzy zprávy. Tlumočnick důkladně analyzuje syntaktickou a sémantickou strukturu sdělení (Cokely 1980). Během této fáze nutně používá dlouhodobou paměť a udržuje v paměti (díky tlumočnickému tréninku) již analyzované části sdělení, zatímco ostatní části jsou teprve analyzovány. Před provedením složitých psycholingvistických operací se sdělením nebo po jejich ukončení může samozřejmě dojít k jeho rozpadu (tj. zapomínání) (Roy, Napier 2015: 147).
4. V této fázi musí tlumočnick rozeznat záměr, který má sdělení předávat (Mügllová 2013). Jinými slovy, tlumočnick musí sdělení porozumět a k tomu musí mít předchozí obecné znalosti ze souvisejících oblastí. V tomto kroku musí tlumočnick spoléhat na svou dlouhodobou paměť a schopnost udržet v paměti všechny relevantní informace (Roy, Napier 2015: 148).
5. Po určení záměru sdělení musí tlumočnick prohledat „sklad“ své dlouhodobé paměti, aby našel sémantický ekvivalent sdělení v cílovém jazyce. I v tuto chvíli tlumočnick stále spoléhá na dlouhodobou paměť, tentokrát v oblasti konceptů, znalostí, kulturních rozdílů atd. v cílovém jazyce. To znamená, že v tomto kroku musí propojit sémantický záměr zdrojového sdělení s nejbližším možným ekvivalentem v cílovém jazyce. Obecně se samozřejmě předpokládá, že tlumočnick má v cílovém jazyce znalosti a zkušenosti dostatečné k tomu, aby správně propojil celou řadu dílčích sémantických záměrů, s nimiž se může setkat v nejrůznějších situacích, a vyhodnotil, které z nich jsou adekvátní konkrétní realizované situaci, a ty pak při tlumočení využil.
6. Dále musí tlumočnick začít (re)strukturovat sémantický záměr v cílovém jazyce na základě mnoha omezení (např. syntaktických, sémantických a kulturních) a požadavků cílového jazyka. Zatímco předchozí krok nejvíce závisí především na tlumočnickových obecných znalostech a porozumění cílové kultuře, nyní je zásadní tlumočnickova znalost cílového jazyka po všech stránkách.
7. Další krok navazuje na syntaktickou a sémantickou (re)strukturaci a sestává z výběru vhodných lexikálních jednotek v cílovém jazyce. Nyní se tlumočnick zabývá nuancemi a jemnými významovými rozdíly, nejsou-li nebo nemohou-li být převedeny úplnými ekvivalenty lexikálních jednotek cílového jazyka.

8. Tlumočník (re)strukturoval sémantický záměr zdrojového sdělení a zformuloval vhodný ekvivalent v cílovém jazyce. Na rozdíl od tlumočnicků mluvených jazyků je u tlumočnicka znakového jazyka nutné přenést tlumočené sdělení v odlišném modu, než v jakém byla přijata zdrojová zpráva. Mluvené sdělení přijaté sluchovou cestou musí být tedy převedeno do pohybového sdělení, sdělení přijaté vizuálně musí být převedeno zvukovou cestou. Tlumočník znakového jazyka musí proto aktivovat potřebné neurologické mechanismy, aby mohl potřebný kód přepnout (Roy, Napier 2015: 148).
9. V konečné fázi procesu se formuluje (re)strukturované sdělení. Tlumočené sdělení musí být převedeno takovým způsobem, aby mu příjemci rozuměli. Zatímco tlumočnick tlumočí sdělení A, zpracovává samozřejmě zároveň sdělení B a jeho smyslové ústrojí přijímá sdělení C (Gile 1995).

Tlumočník musí vždy dekodovat zprávu ve zdrojovém jazyce a dosáhnout stejné úrovně porozumění, jaké by dosáhl jednojazyčný rodilý mluvčí tohoto jazyka (Roy, Napier 2015: 153). Při anticipaci budoucích kroků v tlumočnickém procesu musí tlumočnick syntaktické struktury a sémantický záměr sdělení analyzovat na mnohem aktivnější, vědomé úrovni (a tedy důkladněji) než rodilý mluvčí.

Uvedený stručný přehled kroků v procesu tlumočení mezi mluveným a znakovým jazykem dostatečně ukazuje, že kdykoliv se dva účastníci komunikační situace musí spoléhat na služby tlumočnicka (třetí osoby), pravděpodobnost nepochopení je mnohem vyšší než u přímé komunikace mezi dvěma účastníky komunikace komunikujícími stejným jazykem.

Kvalitu tlumočení ovlivňuje mnoho faktorů. Jednak jsou to proměnné související s jazykem (gramatická a sémantická struktura jazyků, mezi nimiž se tlumočí, např. ve vztahu k jazykové asymetrii a případným interferencím), jednak proměnné související s charakterem zdrojového textu. Mluvený text se vyznačuje jinými kvalitami než text psaný (např. struktura textu, „zhuštěnost“ vs. redundance, ne vždy musí být zřetelná výslovnost/artikulace, plynulé a vyvážené tempo řeči, logická segmentace). Z dalších faktorů jsou to zvláště faktory individuální (spojené s tlumočnickem): jeho dosavadní zkušenosti s tlumočením, stupeň zvládnutí obou jazyků, schopnost pracovat pod tlakem, kognitivní vybavení (např. schopnost rekonstruovat význam zdrojového textu a znalost kulturního zázemí obou jazyků). U tlumočnicků znakového jazyka proces významným způsobem ovlivňuje také respekt k jazyku, do kterého tlumočí, a vztah k jeho mluvčím. Bez předchozího výcviku, lingvistické a odborné přípravy nelze tlumočnické dovednosti dosáhnout. Tlumočnicki musí dokonale ovládat oba pracovní jazyky (v našem případě češtinu a český znakový jazyk), aby zejména třetí fáze ST, produkce v cílovém jazyce, probíhala víceméně automaticky a umožňovala řešení stereotypních úkolů.

Je zřejmé, že pokud se liší modalita jazyků, mezi kterými se tlumočnick při své činnosti pohybuje, je celá situace komplikovanější. Nordová (2005) vidí možnosti přístupu

k translaci, pokud se kultura příjemců zdrojového textu a textu cílového zásadně liší, 1) v transformaci textu tak, že budou respektovány sociokulturní aspekty uživatelů cílového jazyka, nebo 2) v nahrazení funkcí zdrojového textu jejich dovysvětlením (Nord 2006: 43). Rozdíl mezi tradičními a funkcionalistickými teoriemi translace tedy spočívá v tom, že jestliže pro tradiční teorie, využívající pro převod tradiční prostředky a postupy, je „konstantnost funkce zdrojového textu invariantem, tj. hranicí překladu¹², za kterou už překlad přestává být překladem a stává se jinou textovou operací (parafrází nebo adaptací), funkcionalistické teorie i změnu funkce zdrojového textu legalizují jako překlad“ (Müglová 2013: 115). V tlumočnické praxi tak můžeme sledovat, že některé cílové texty se při funkčním přístupu k překladu mohou více přibližovat 1) ke zdrojovému textu, a jiné více – právě vzhledem k hledisku pragmatickému – 2) k funkci (účelu) překladu. Předpokládáme, že v případě námi analyzovaných textů se bude jednat o snahu více se přiblížit primárnímu účelu tlumočení (tj. úspěšnému složení zkoušky).

---

¹² Autorka hovoří o překladu, ale z našeho pohledu se jedná o typ převodu, kterým je i tlumočení.

2 Tlumočení znakového jazyka

Tlumočení pro neslyšící, resp. tlumočení znakového jazyka, se v základních principech shoduje s principy platnými v tlumočení mluvených jazyků, přestože má také svá specifika. Ta se obecně týkají rozdílné povahy jazyků, se kterými tlumočnick pro neslyšící pracuje, a především specifčnosti jazykové komunity, ve které se tlumočníci znakového jazyka pohybují. Tlumočnick se stává součástí této komunity, což s sebou přináší další jedinečnost jeho profese.

2.1 Historie

Teorie tlumočení znakových jazyků se formuje společně s lingvistikou znakových jazyků. Metzger (2006) i Grbićová (Grbić 2007) se shodují, že v šedesátých a sedmdesátých letech dvacátého století byly nejznámější práce, studie a příručky o tlumočení znakového jazyka psány anglicky a vznikaly v USA. Nejstarší záznamy o tlumočení a překladech znakového jazyka, které jsou zatím k dispozici, pocházejí z roku 1612 a hovoří o „znakovém překladateli“ u soudu v Osmanské říši (Stone 2012). Je také doloženo, že již v roce 1725 byli „tlumočníci“ pro Neslyšící¹³ i při londýnských soudech (Stone, Woll 2008). Historické prameny však většinou pouze zaznamenávají zprávu o výskytu tlumočení, nikoliv více o jeho podobě.

Při uvažování o historii tlumočení vycházíme z vývoje tlumočení v USA, a to hned ze dvou důvodů: 1) Dokládá historii tlumočení znakového jazyka, která se později opakovala v dalších zemích a jejich komunitách neslyšících, jež na vývoj v USA navázaly, včetně České republiky. 2) Ilustruje cestu translologie znakových jazyků do akademického světa a do sféry výzkumu, který velmi úzce souvisí s komunitním tlumočením (především v jeho počátcích), jímž se zabývali vědci i odborníci z tlumočnické praxe na celém světě.

Oproti dnešní situaci bylo v USA tlumočení znakového jazyka v šedesátých letech dvacátého století diametrálně odlišné. Mnoho let to v USA, ale i ve většině zemí včetně České republiky, fungovalo tak, že tlumočnicky znakového jazyka byli **pouze rodinní příslušníci neslyšících osob**. Často se jednalo o děti neslyšících rodičů, které samy neslyšící nebyly¹⁴ (Vald 2003). V dospělosti řada těchto dětí neslyšících rodičů začala

---

¹³ Pokud v naší práci použijeme zápis „Neslyšící“, akcentujeme jazykový a kulturní přístup k hluchotě a jejím nositelům. Velké písmeno „N“ bylo do označení Neslyšící převzato podle amerického vzoru. Americká komunita neslyšících rozlišuje mezi označením „deaf“ a „Deaf“. Velké „N“ či velké „D“ v označení osoby znamená, že označený člověk se identifikuje s kulturní menšinou Neslyšících (Deaf) a používá znakový jazyk. Člověk, který sám sebe nazývá „Neslyšícím“, se nevnímá jako postižený, necítí svou sluchovou ztrátu jako handicap, ale je hrdý na svou identitu a svůj jazyk (srov. Nováková 2008).

¹⁴ Stává se, že i děti z rodin přistěhovalců, které se usídlí v zemi, jejíž většinový jazyk neovládají, se tento jazyk naučí a stanou se neformálními tlumočnicky pro své rodiče i další členy rodiny. Podobně i slyšící děti

v šedesátých a sedmdesátých letech dvacátého století na plný úvazek pracovat s neslyšícími na pozici učitelů, poradců v oblasti chráněných pracovních míst, zaměstnanců církve, sociálních pracovníků či pečovatelů (Fant 1990). Přitom často dobrovolně tlumočili v rámci svých pracovních povinností, ale i ve svém volném čase. Nikdo z těchto tlumočnicků nepovažoval tlumočení znakového jazyka za práci na plný úvazek a nenabízel jej jako profesionální službu (Fant 1990). Tou dobou bylo navíc specializovaných služeb pro dospělé Neslyšící kdekoliv ve světě velmi málo.

Začátek šedesátých let však v USA, Japonsku, Švédsku i dalších zemích přinesl změnu pohledu na jazyk a status Neslyšících. Napierová (Napier 2011: 354) uvádí: „Trvalo déle, než se tlumočení znakového jazyka stalo profesionální činností, protože jeho počátky splývaly se sociální prací a znakové jazyky nebyly ve srovnání s mluvenými/psanými jazyky považovány za přirozené jazyky.“ Skutečným katalyzátorem změn byla však teprve práce, jejímž autorem byl **William Stokoe**, lingvista z Gallaudetovy univerzity.¹⁵ „Od roku 1960 se logicky datuje počátek **lingvistiky znakových jazyků**“ (Macurová 2008: 12).

Představa, že Neslyšící potřebují pomoc s komunikací, aby zvládli svůj každodenní život, tak ustoupila do pozadí a začala se ujímat myšlenka, že neslyšící jsou členy jazykové menšiny, kteří nemají přístup k většinovému jazyku, a proto potřebují podporu tlumočnicka znakového jazyka (Roy, Napier 2015: 6). Existence tlumočnicků jakožto jazykových odborníků, kteří pracují mezi dvěma jazyky a dvěma kulturami, vedla ke zvýšení statusu Neslyšících i samotných tlumočnicků. To, že se tlumočníci z příležitostných pomocníků stali profesionálními tlumočníky, představovalo významnou změnu, která měla v konečném důsledku značný dopad na Neslyšící i tlumočníky po celém světě.¹⁶

Ve vývoji tlumočení hrála vždy důležitou roli legislativa a finanční zázemí. S tím souvisí skutečnost, že v šedesátých letech započala v USA éra rozšiřování národních zákonů a velkých vládních dotací. Poté co zákony vstoupily v účinnost a dotace byly využity na vytvoření služby pro chráněná pracovní místa, získali Neslyšící možnost financování pomaturitního vzdělání a pomoci s hledáním zaměstnání. To zase vyvolalo naléhavou a okamžitou potřebu tlumočnicků, kteří by v tomto prostředí dokázali efektivně pracovat.

---

neslyšících rodičů mívají často v řadě situací tuto zprostředkovatelskou roli. Zprostředkovateli však bývají také neslyšící děti neslyšících rodičů, kteří lépe ovládli psanou formu většinového jazyka (Roy, Napier 2015: 3).

¹⁵ W. Stokoe vydal v roce 1960 svou první studii o americkém znakovém jazyce *Sign Language Structure*, v níž obhajoval jeho status jakožto jazyka, nikoliv pouhého systému gest. Na Stokoa v roce 1965 navázalo nakladatelství RID, které vydalo tlumočnickou příručku *Tlumočení pro Neslyšící* (Quigley, Youngs 1965: *Interpreting for Deaf people*). Stokoe, Casterlinová a Cronenberg pak v roce 1970 vydali *Sign Language Structure: An Outline of the Visual Communication Systems of the American Deaf*.

¹⁶Tuto změnu zaznamenal i Jack Gannon (1981: 339), neslyšící historik, spisovatel a pedagog na Gallaudetově univerzitě v USA, který svou knihu o historii Neslyšících uvedl následující větou: „Počátky představovala šedesátá léta.“ Měl tím na mysli počátky amerických organizací pro Neslyšící, ale také národní asociace tlumočnicků znakového jazyka, které se staraly o profesionalizaci tlumočnicků a zajišťování tlumočnických služeb pro Neslyšící v USA.

Americká vláda z tohoto důvodu vyčlenila dotace, které použila pro založení deseti tlumočnických studijních programů na vyšších odborných školách v různých místech USA, a ty pak sdružila v National Interpreter Training Consortium (Roy, Napier 2015: 4).

V polovině sedmdesátých a začátkem osmdesátých let už povědomí o neslyšících a jejich jazykových potřebách v USA stoupalo a v platnost vstoupila nová legislativa,¹⁷ díky níž došlo ke **zvýšení poptávky po tlumočnících**. Ty bylo nutné vzdělat, což americká vláda významně podpořila. Vznikla naléhavá potřeba odborného výzkumu, který by podložil vzdělávací praxi. V rámci těchto snah se uskutečnilo hned několik významných vzdělávacích akcí¹⁸ (Roy, Napier 2015: 52).

V osmdesátých letech už vědecký výzkum tlumočení znakového jazyka přešel od psychologických a psycholingvistických experimentů týkajících se modelů kognitivního zpracování k popisům a analýzám, jež stavěly na záznamech tlumočení znakového jazyka a tlumočených akcí. Znakové jazyky byly čím dál více uznávány, což začalo ovlivňovat způsob, jakým se pohlíželo na jejich tlumočení. Tlumočníci z praxe nově využívali rámec lingvistiky a jejích disciplín, jako je sociolingvistika či aplikovaná lingvistika. Tlumočení znakového jazyka jakožto tlumočení mezi dvěma jazyky a kulturami tak už bylo možné srovnat s praxí tlumočnicků mluvených jazyků. Z tlumočnicků znakového jazyka z praxe se nejprve stali pedagogové, kteří se postupně začali věnovat výzkumu. Praktici, kteří se dali na vědeckou dráhu, se důkladně zorientovali v předchozím výzkumu v oblasti tlumočení znakového jazyka, ale také v oblasti tlumočení jazyka mluveného (Roy, Napier 2015: 204).

Spolupráci amerických pedagogů s pedagogy tlumočení mluveného jazyka dobře ilustruje mimořádná popularita knihy *L'interprète dans les conférences internationales* **Danici Seleskovitchové** z roku 1968.¹⁹ Také **Cokely**²⁰ i **Llewellyn-Jones**²¹ se inspirovali modely

---

¹⁷ Například Education for All Handicapped Children Act z roku 1975, který ukládal všem veřejným školám povinnost zajistit pro neslyšící děti tlumočení, nebo Vocational Rehabilitation Act z roku 1973, díky němuž mohlo více Neslyšících nastupovat na pomaturitní a odborné studium.

¹⁸ V roce 1979 byla v Atlantě ve státě Georgia svolána konference, jíž se zúčastnilo 47 celostátně uznávaných vyučujících a vědců. Na konferenci účastníci shromáždili své znalosti o výzkumných studiích a akademických pracích. V roce 1979 se konal sjezd vyučujících tlumočení ve městě St. Paul ve státě Minnesota a jeho účastníci se zde dohodli na založení Conference of Interpreter Trainers (CIT), která se stala organizací pro prezentování výzkumných studií a pedagogických strategií vzdělávání tlumočnicků znakového jazyka a která i nyní přitahuje řadu zahraničních účastníků. Mnoho ze zakladatelů CIT se roku 1979 účastnilo konference o přípravě tlumočnicků v Atlantě a následně i druhé konference v roce 1980. Na shromážděních CIT tak opakovaně zaznívala výzva k realizaci výzkumů v oblasti tlumočení znakového jazyka. V osmdesátých letech účastníci CIT podnikli nezbytný první krok, kterým byla analýza tlumočení pro účely výzkumného projektu (Roy, Napier 2015: 54).

¹⁹ Ta se v USA ihned stala velice žádanou učebnicí pro většinu programů tlumočení znakového jazyka, ačkoliv její anglická verze vyšla teprve v roce 1978 (Roy, Napier 2015: 124).

²⁰ Denis Cokely nejprve zastával různé pozice na Gallaudetově univerzitě a později se stal vědeckým pracovníkem ve Výzkumné lingvistické laboratoři Williama Stokoa při téže univerzitě. Právě Stokoe Cokelyho povzbudil k tomu, aby se pustil do výzkumu tlumočení (Roy, Napier 2015: 122).

zpracování informací Gervera (1976) a Moserové (1978) a soustředili se na psychologické a psycholingvistické aspekty tlumočení a psychické modely procesu tlumočení. Modely tlumočení mluvených jazyků si získávaly čím dál větší pozornost a tlumočení znakového jazyka se v druhé polovině osmdesátých let začalo v USA přesouvat do bakalářských studijních programů na vysokých školách. Zvyšoval se také zájem o vědecké a výzkumné publikace, mnoho odborných časopisů pro oblast tlumočení začíná dávat prostor i článkům o tlumočení znakových jazyků (např. *Journal of Interpretation*), po roce 1980 začínají vznikat časopisy pro tlumočníky a vyučující znakového jazyka (např. *The Reflector, A Journal for Sign Language Teachers and Interpreters*).

Většina odborníků na oblast translologie znakových jazyků (např. Davis, Cokely, Roy, Ingram) byli **tlumočníky z praxe**, kteří později přešli k výzkumu. Získali vysokoškolské vzdělání v oboru a působili jako pedagogové, kteří hledali odbornou oporu pro vysvětlení tlumočnického procesu, o niž by mohli opřít svou výuku. Narůstala také **interakce mezi akademiky zabývajícími se tlumočením mluvených a znakových jazyků**.²²

Až do poloviny devadesátých let spadaly akademické práce o tlumočení mluvených jazyků většinou pod zavedený zastřešující obor translologie (Venuti 2000) a práce o tlumočení znakových jazyků se zase řadily především pod obory psychologie a lingvistika (Roy, Napier 2015: 204). S tím, jak **komunitní tlumočení** získávalo uznání a začínalo být hodnoceno jako samostatné odvětví, bylo jasné, že tlumočení se všemi situacemi, doménami a formami, které se s ním mohou pojít, představuje velké „puzzle“, skládačku, již je možné složit jen při zapojení multidisciplinárního úhlu pohledu. Jako název pro vědní obor tlumočení byl nakonec zaveden pojem „Interpreting Studies“ (tlumočnictví), který získal nejsilnější oporu v názvu dvou publikací: *The Interpreting Studies Reader* (Pöchhacker, Schlezinger 2002) a *Introducing Interpreting Studies* (Pöchhacker 2004). Známé a hojně čtené časopisy věnované překladům a tlumočení mluvených jazyků začaly vydávat články a zvláštní čísla věnovaná tlumočení znakových jazyků (*Meta, Interpreting*).

Postupně se výzkum znakového jazyka a problematika profesionalizace tlumočení staly aktuálními v zemích celého světa. V evropských zemích začaly vznikat **vysokoškolské studijní obory**, v jejichž rámci se pracovalo na výzkumu znakového jazyka a jeho tlumočení. V roce 1987 v Hamburku například v *Das Zeichen*, časopisu zabývající se tématem hluchoty, vyšly magisterské práce studentů tlumočení znakového jazyka z německy mluvících zemí. *Sign Language Studies* i *Das Zeichen* otiskují texty o tlumočení znakového jazyka i nadále. Při Bristolské univerzitě ve Velké Británii vzniklo

---

²¹ Peter Llewellyn-Jones, britský tlumočník a učitel tlumočení, představil v roce 1980 svůj výzkum o psycholingvistických procesech. Realizoval empirické studie o tlumočení a navrhl model tlumočnickovy pracovní paměti a model simultánního tlumočení. Z nich vycházíme i v naší práci.

²² Například v roce 1991 se Danica Seleskovitchová stala hlavní řečnicí na konferenci Registru tlumočnicků Neslyšících v USA (Roy, Napier 2015: 205).

v roce 1978 Centre for Deaf Studies (CDS), jež se zaměřilo na výzkum osvojování a užívání britského znakového jazyka. V roce 1987 už CDS nabízelo i studium tlumočení znakového jazyka.

Historii oficiálního tlumočení pro neslyšící v Česku datujeme od jmenování **prvního přísežného soudního tlumočnicka neslyšících** Josefa Zemana, tj. od 23. března 1952 (Boháčková 2015: 40). V šedesátých letech byly tlumočnické služby zajišťovány především díky snahám organizací neslyšících, tedy samotných klientů tlumočnických služeb. Ty zajišťovaly překladatelské a opisovatelské služby²³ nejčastěji prostřednictvím svých nedoslýchavých členů nebo slyšících potomků neslyšících rodičů. Ve sjednocené struktuře organizace Svaz invalidů, ve které se od druhé poloviny dvacátého století spolky neslyšících nacházely, se usilovalo o zavedení systémově dostupných tlumočnických služeb pro všechny klienty z celé země. Představitelé organizací neslyšících se snažili zajistit poskytování tlumočnických služeb téměř v každé místní organizaci neslyšících, proto řešili i související personální otázku tlumočnicků a jejich kvalifikace centrálně pro celou Českou republiku. Úsilí o profesionalizaci tlumočnické služby dokládají postupně publikované dokumenty. Cílem směrnice pro jmenování a odměňování tlumočnicků (1970)²⁴ bylo podle Boháčkové (2015) vytvořit sbor tlumočnicků a nastavit v organizacích neslyšících systém jmenování tlumočnicků, který by se zabýval jmenováním tlumočnicků do funkcí včetně jejich práv a povinností ve vztahu k těmto organizacím. Další dokument (metodický pokyn č. 2/72)²⁵ popisuje náplň práce tlumočnicka, ale přibližuje také problémy, které se řešily při personálním zajišťování tlumočení a při hledání efektivity zaškolování nových tlumočnicků (docházelo totiž k jejich velké fluktuaci). Poslední dochovaný dokument z této doby, kvalifikační kritéria pro jmenování a zaměstnávání tlumočnicků (1977)²⁶, dokládá požadavky a kvalifikační kritéria pro poskytování „speciálních služeb“ invalidním občanům. Tlumočníci jsou dle svých schopností a znalostí rozřazováni do tří kategorií, v organizacích nadále působí dobrovolní tlumočníci a vedle toho jsou někteří zaměstnáváni v podniku Svazu invalidů META. Systém tlumočnických služeb sedmdesátých až osmdesátých let dvacátého století sice vyžadoval proškolení, kategorizace tlumočnicků i vzdělávání, ale kladl důraz na různorodou a dobrovolnickou práci. V roce 1976 měl Svaz invalidů²⁷ dle Smutné (GONG, 1976, č. 11, s. 162) k dispozici pět profesionálních

---

²³ Opisovatelské služby bychom dnešní terminologií označili za korektorskou službu. Podle tehdejších nedoslýchavých tlumočnicků se opisovatelská služba realizovala tak, že „přepsali a opravili text, který napsal neslyšící klient svou nedokonalou češtinou“.

²⁴ Viz příloha č. 1.

²⁵ Viz příloha č. 2.

²⁶ Viz příloha č. 3.

²⁷ Začátkem padesátých let došlo k direktivnímu sjednocení všech organizací zdravotně postižených do Svazu invalidů. Po politickém uvolnění v roce 1968 vznikl v roce 1969 Svaz sluchově postižených jako členská organizace Českého sdružení Svazů invalidů. Další rozvoj této organizace byl politicky přerušen v polovině sedmdesátých let normalizací, kdy byl Svaz sluchově postižených začleněn jako Rada sluchově

a čtyřicet dobrovolných tlumočnicků. „Tlumočnick již nadále nemůže být pouze prostředníkem mezi neslyšícími a slyšícími, pasívním překladatelem. Dnešní požadavky na práci tlumočnicků musí vycházet z mnohotvárnosti moderních způsobů práce s neslyšícími.“ Po rozpadu Svazu invalidů (SI) v roce 1989 došlo k **roztříštění nastaveného systému** poskytování tlumočnických služeb. Kvalitu tlumočení významnou měrou určoval začínající výzkum českého znakového jazyka (1993). Neslyšící získali větší přístup ke vzdělání a v důsledku toho se začaly zvyšovat jejich požadavky na kvalitu tlumočnických služeb, zejména na jazykovou „správnost“ tlumočení znakového jazyka a důsledné oddělování znakového jazyka a jiných znakových systémů. Do roku 1990 existovala pouze **jedna organizace tlumočnicků**, a to pod Svazem neslyšících a nedoslýchavých (SNN). Nebyla tedy samostatná, její fungování záviselo do velké míry na organizaci jiné.²⁸ V roce 1996 byla založena Česká společnost tlumočnicků znakového jazyka (ČSTZJ). Ve stejném roce došlo k založení Organizace tlumočnicků znakového jazyka (OTZJ). Tyto dvě organizace dospěly v roce 1998 společně k tomu, že by tlumočnickům v České republice prospěla větší jednota. Na základě plánu založit společnou komoru tlumočnicků a pravděpodobně v reakci na vznik České komory tlumočnicků znakového jazyka (2000) vznikla nakonec v roce 2001 Národní rada tlumočnicků a lektorů znakového jazyka (NRTLZJ) (srov. Šebková 2008).

V našem prostředí se lingvistika českého znakového jazyka začíná rozvíjet mnohem později než v USA.²⁹ Skutečná akcelerace výzkumu českého znakového jazyka nastala až po roce 1998, kdy na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze vznikl obor čeština v komunikaci neslyšících (ČNES)³⁰ a začali ho studovat první neslyšící členové kulturní a jazykové menšiny českých neslyšících.³¹ Souběžně se ze studentů oboru začali rekrutovat aktivisté, kteří na jedné straně zakládali organizace neslyšících zaměřené na kvalitní výuku českého znakového jazyka a na straně druhé iniciovali vznik první profesní organizace tlumočnicků znakového jazyka **České komory tlumočnicků znakového jazyka** (dále též

---

postižených do Svazu invalidů v ČR. V r. 1990 ukončil Svaz invalidů svou činnost a začaly vznikat samostatné organizace podle druhu postižení (srov. *Vznik SNN v ČR* [online]. [Cit. 2016-08-28.] Dostupné z WWW: <<http://www.snnr.cz/Historie-SNN>>).

²⁸ Tato skutečnost není neobvyklá, organizace tlumočnicků naopak často vznikají v rámci organizací Neslyšících (viz např. RID, které vzniklo pod NAD – National Association of the Deaf) a teprve později se osamostatňují nebo začínají vznikat organizace nové, již nezávislé.

²⁹ V první polovině devadesátých let se výzkumy českého znakového jazyka (zaměřené především na vypracování notačního systému českého znakového jazyka) vázaly na Institut pro neslyšící v Berouně (jeho ředitel ostatně zájem české lingvistiky o český znakový jazyk inicioval) a v širších – ne pouze lingvistických – souvislostech pak na přínosnou práci Federace rodičů a přátel sluchově postižených. Ta byla v raných devadesátých letech jedinou institucí, která české společnosti otvírala svět nových názorů na hluchotu i na vzdělávání neslyšících.

³⁰ Zpočátku se jednalo o čtyřletou bakalářskou formu studia, výuku garantovala Katedra českého jazyka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Od samého začátku mohli na tomto oboru studovat a pracovat i neslyšící a nedoslýchaví studenti a neslyšící pedagogové.

³¹ Srov. *Historie oboru Čeština v komunikaci neslyšících a Ústavu jazyků a komunikace neslyšících* [online]. [Cit. 2016-12-20.] Dostupné z WWW: <<http://ujkn.ff.cuni.cz/ustav/historie>>.

Komora)³² (2000), která prosazovala dodržování prvního etického kodexu tlumočnicků pro neslyšící v ČR (1998) v praxi. Na akademické půdě vznikla také postupně celá řada bakalářských a diplomových prací, které souvisely s tlumočením znakového jazyka (např. Kohutová 2007, Šantrůčková 2011, Tesaříková 2012, Weiglová 2013, Weiserová 2012, Koubová 2013 a další) a následně i s tématem překladu. Významným počinem České komory tlumočnicků znakového jazyka v oblasti tlumočení a překladu znakových jazyků bylo vytvoření **prvního uceleného vzdělávacího programu pro tlumočnický CVP** (Certifikační vzdělávací program pro tlumočnický znakového jazyka, transliterátory znakované češtiny a vizualizátory mluvené češtiny) v roce 2004 a vydání více než 80 multimediálních učebnic a tištěných publikací pro tlumočnický českého znakového jazyka v roce 2008.³³ Valná většina uvedených materiálů se věnuje i problematice tlumočení a překladu obecně a je dodnes jedinou ucelenou sadou materiálů pro oblast tlumočení pro neslyšící.

V současnosti je zřejmé, že pro translatoologii může být tlumočení znakového jazyka přínosem a rozšířením obzorů, na druhé straně tlumočení mluvených jazyků může být pro tlumočení znakových jazyků zdrojem významných poznatků a inspirace. „Žádná teorie jazyka není kompletní, pokud nepočítá s veškerými jazykovými kompetencemi lidí, tzn. jejich schopností osvojit si a používat jazyk ve všech jeho formách. Stejně tak ani žádná teorie tlumočení není kompletní, pokud nepočítá s tlumočením jazyka ve všech jeho formách“ (Roy, Napier 2015: 204). Teorie tlumočení, která je založena pouze na mluvených jazycích, je teorií neúplnou (Napier 2011: 21). Výzkum tlumočení znakových jazyků má dva hlavní účely: 1) rozvinout modely tlumočení a jejich popisy, jež budou přínosem pro praxi tlumočení znakových jazyků, a 2) rozvinout modely a popisy tlumočení znakových jazyků, jež přispějí k obecnému chápání podstaty jazyka a komunikace. Při naplňování těchto cílů si můžeme klást otázky jako:

1) Jaký výzkum obohatí teorii a praxi tlumočení znakových jazyků?

2) Čím může výzkum tlumočení znakových jazyků obohatit obecné teorie jazyka, tlumočení a komunikace?

3) Jak se může obecný výzkum jazyka, tlumočení a komunikace posunout s použitím dat získaných výzkumem tlumočení znakových jazyků?

Pevně věříme, že k vyjasnění alespoň některých odpovědí na výše zmíněné otázky přispěje i tato práce.

---

³² Česká komora tlumočnicků znakového jazyka je nezisková profesní organizace sdružující především tlumočnický pro neslyšící. Členy Komory se však mohou stát i lidé, kteří se tlumočnické profesi nevěnují, ale zajímá je problematika Neslyšících, jejich kultura a jazyk, souhlasí s názorovými stanovisky a cíli Komory a podporují její aktivity.

³³ Publikace byly vytvořeny v rámci dvouletého projektu podpořeném fondy Evropské unie – Výchování lektorů a vytvoření výukových materiálů pro tlumočnický znakového jazyka, transliterátory znakované češtiny a vizualizátory mluvené češtiny, zahájeném v roce 2006.

2.2 Specifika tlumočení znakového jazyka

V případě tlumočení běžných, každodenních záležitostí v životě neslyšícího klienta se jedná o tzv. **komunitní tlumočení**. Do komunitního tlumočení lze zařadit také tlumočení v obchodě (reklamace, konzultace ohledně výběru zboží apod.). V těchto situacích se jen výjimečně stává, že by měl tlumočnický konkrétní materiály pro přípravu v předstihu. Tím je zvýšen tlak na tlumočnické dovednosti tlumočnicka, který by měl být schopen přetlumočit smysluplně informace i v situaci, na kterou není speciálně připraven. Charakteristická je pro tento typ tlumočení **poměrně krátká doba přímého tlumočení**. Pro jednání v komunitní oblasti pak bývá typická **neinformovanost slyšící strany o roli tlumočnicka**. Nejčastěji je tlumočnický považován za slyšícího příbuzného klienta, někdy dokonce za jakéhosi ošetřovatele či poručníka. Tlumočnický musí v tomto ohledu zvládnout situaci a koordinovat určitým způsobem „mocensky“ asymetrickou komunikaci (na jedné straně zástupce většinové, slyšící společnosti a odborníka, na straně druhé zástupce menšinové komunity neslyšících, laika). Tlumočnický se při tomto typu tlumočení často dostává do kontaktu s profesionály mnoha různých profesí (např. s prodáváči v obchodě s elektronikou). Není možné, aby znal terminologii všech existujících oborů, a vzhledem k nemožnosti se na tlumočení předem připravit se často stává, že v projevu slyšícího odborníka narazí na termíny, kterým nerozumí.³⁴

Pokud se slyšící a neslyšící účastník komunikace dostanou do situace, kdy neužívají stejný jazyk a obecně nesdílejí kulturní hodnoty (slyšící × neslyšící účastník komunikace), může nastat řada problémů. V případě, kdy musí účastníci takové komunikace spoléhat na zprostředkování informací prostřednictvím tlumočnicka, budou s největší pravděpodobností problémy v komunikaci výraznější než v běžných situacích, kdy komunikace probíhá přímo (slyšící prodáváči i zákazník) a zcela jistě se navíc objeví specifické problémy. Ty jsou z velké části způsobeny **nerovnocenným postavením mluveného a znakového jazyka** (češtiny a českého znakového jazyka).

Na rozdíl od dalších etnických skupin a jiných jazykových a kulturních menšin neexistují pro komunitu neslyšících ani dnes téměř žádné profesionální služby, v jejichž rámci by jejím členům nabízeli službu přímo ti, kdo jsou sami součástí komunity.³⁵ Proto se

---

³⁴ Tlumočnický je plně zodpovědný za srozumitelnost svého převodu pro adresáta, a proto není možné neznámé slovo/termín jen vyhláskovat prstovou abecedou a tím předat ve vizualizované podobě slovo zdrojového jazyka. Při tlumočení znakového jazyka je třeba se vždy ujistit, zda neslyšící klient sdělení rozumí. Lepší variantou je, že sám tlumočnický zažádá o stručné vysvětlení termínu, aby mohl tlumočit smysl sdělení. Jiná situace je, pokud tlumočí pro neslyšícího, který je v oboru vzdělán nebo s ním má praktické zkušenosti. Takový neslyšící klient může po vyhláskování termínu prstovou abecedou tlumočnickovi sám pomoci a znak, který tlumočnický nezná, ale pro který existuje ustálená forma, doplnit.

³⁵ To znamená, že zatímco u nás lze vyhledat například ruské lékaře, slovenské právníky, polské faráře, ukrajinské instalatéry atd., již plynule hovoří jazykem klienta služby (nebo jsou rodilými mluvčími jazyka klienta), a jejichž služby tak mohou vyhledat členové jazykových menšin žijících na našem území, je

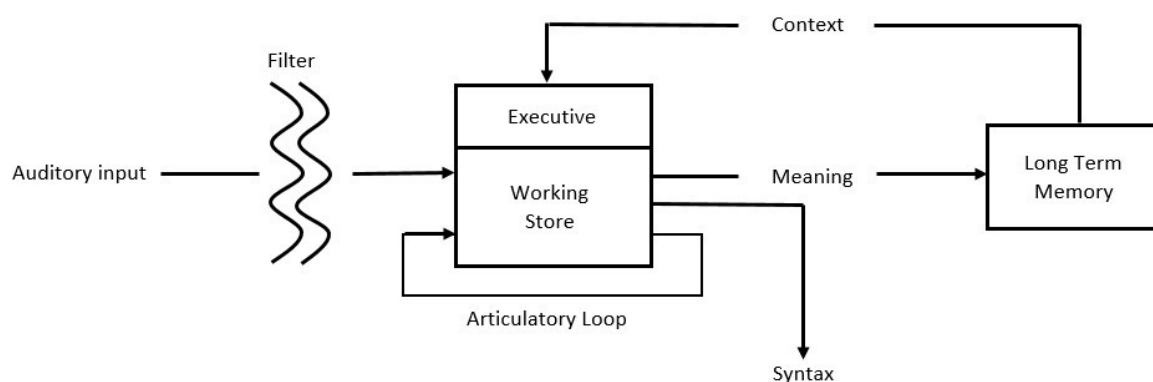
komunikace mezi neslyšícími lidmi a slyšícími profesionály (neslyšící zákazník × prodáváč ve specializovaném obchodě s elektronikou) velmi často odehrává **zprostředkovaně, přes služby tlumočnicka znakového jazyka.**

Zajímavou studii zaměřenou na celkovou účinnost tlumočení dvou různých skupin tlumočnicků, rodilých mluvčích znakového jazyka a zkušených uživatelů znakového jazyka s minimálně sedmiletou tlumočnickou praxí, realizoval Llewellyn-Jones (1981). Efektivitu tlumočení hodnotil pomocí testu porozumění zpracovaného prelingválně neslyšícími hodnotiteli. Zjistil, že **podstatná část původní informace se v průběhu tlumočení ztratila.**

Po zkoumání výkonů jednotlivých tlumočnicků na základě modelu simultánního tlumočení (Moser-Mercer 1978) navrhl Llewellyn-Jones rozdělení nejméně efektivních tlumočnicků (těch, kterým se v cílovém jazyce nedařilo předat obsah sdělení adekvátním způsobem) do čtyř obecných kategorií:

1. tlumočníci s **nedostatečnou znalostí** cílového jazyka,
2. tlumočníci s **dobrou znalostí** cílového jazyka, ale s **nedostatečným zpracováním** zdrojového jazyka,
3. tlumočníci s **dostatečnou schopností zpracování** a znalostí cílového jazyka, kteří ale vybrali pro adresáty **nehodnou formu** cílového jazyka,
4. tlumočníci s **dobrou znalostí** cílového jazyka, kteří ale zvolili takovou **formu v cílovém jazyce, která narušovala** vnitřní zpracování informace.

Jeden z modelů zpracování jazyka, kterým se Llewellyn-Jones zabývá, je založen na práci Baddeleyho (1979) a dalších týkající se pracovní paměti (obrázek č. 1) a soustředí se v něm pouze na porozumění zdrojovému jazyku.

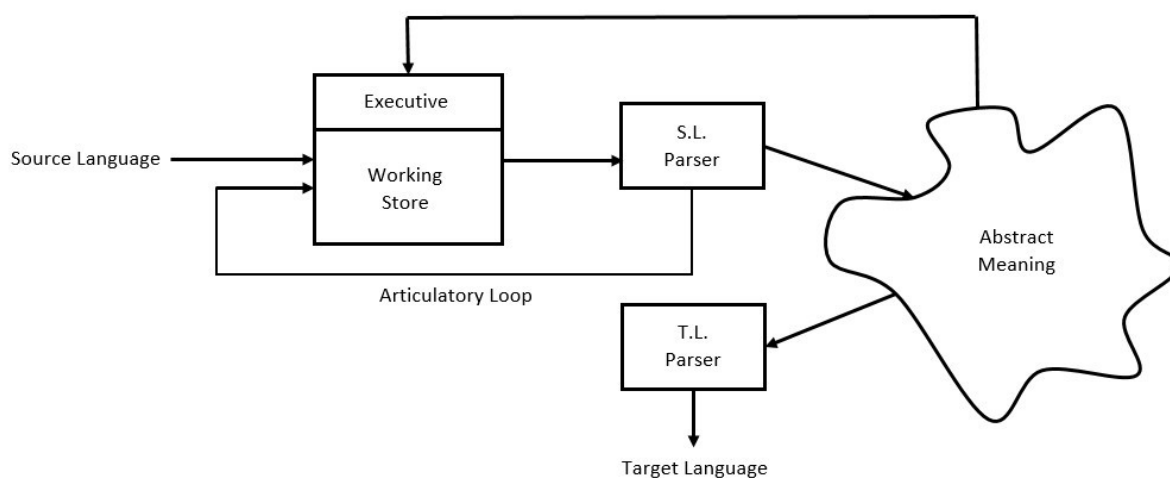
Obrázek č. 1: Porozumění zdrojovému jazyku za podpory pracovní paměti (Roy, Napier 2015: 136)

---

nesmírně obtížné (a v některých oblastech i nemožné) najít příslušníky těchto povolání mezi členy komunity českých neslyšících nebo uživateli českého znakového jazyka.

Podle Baddeleyho je při zběžném akustickém filtrování, kdy dochází k vyřazení sluchové informace nenesoucí význam (hluk atd.), vstupní informace předána do pracovní paměti. Exekutiva³⁶ informaci zpracuje a předá význam do dlouhodobé paměti. Kontextová informace z dlouhodobé paměti programuje exekutivu, nabádá ji, co hledat a co odmítnout. Zde dochází k rozkladu syntaxe, jinými slovy k zapomenutí konkrétního znění, a je zachován pouze význam. Pokud ale exekutiva nezachytí význam na první pokus, může být informace obnovena artikulační smyčkou a znovu zpracována.³⁷ Vyslechnutá informace může být takovým způsobem znovu obnovena, čímž dostává exekutiva druhou šanci zachytit význam. Kapacita artikulační smyčky je podle Baddeleyho omezena spíše časově než počtem udržitelných jednotek. Jeho důkazy nasvědčují, že maximální kapacita, při níž ještě nedochází k nepostřehnutí nebo „zapomenutí“ informace, je přibližně 4,5 vteřiny.

Na obrázku č. 2 je vyobrazen pozměněný model, díky němuž můžeme popsat zpracování zdrojového jazyka a zároveň produkci jazyka cílového. Tento model předpokládá, že tlumočnické zpracování je plynulé jak zdrojový, tak cílový jazyk a ideálně – jak se stává při některých tlumočeních mluvených jazyků – mezi oběma jazyky nedochází k interferenci. S ohledem na výše uvedený Llewellyn-Jonesův popis málo efektivních tlumočnicků mohou být varianty tohoto modelu použity pro popis dílčích problémů v procesu převodu informace.

Obrázek č. 2: Zpracování zdrojového jazyka a zároveň produkce cílového jazyka (Roy, Napier 2011: 137)

Dalo by se čekat, že na tlumočnické zpracování, které si jako cílový zvolí znakový jazyk, se bude vztahovat model na obrázku č. 2, kdy při analýze a práci s oběma jazyky dochází k velmi malé

³⁶ Centrální výkonná složka (centrální exekutiva, centrální operační jednotka, *central executive*) dohlíží na fonologickou smyčku a vizuospeciální náčrtník a rozděluje pozornost. Podle Baddeleyho může být také dále rozdělena na několik výkonných subprocesů. Právě centrální exekutiva podle něj zřejmě utváří individuální rozdíly ve výkonu pracovní paměti. Výkon pracovní paměti pak může být dobrým měřítkem komplexních kognitivních dovedností (Baddeley 2003: 202). Patric Kyllonen dokonce navrhuje měření rozsahu kapacity pracovní paměti jako alternativu IQ testů (Baddeley 1999: 75).

³⁷ Podobný proces je možné pozorovat u dětí při čtení. Pokud dítě nerozumí určité větě, přečte si ji znovu nahlas. Dospělí udělají totéž, ale ne tak často a většinou ji čtou potichu nebo polohlasně.

nebo žádné interferenci. Většina tlumočnicků znakového jazyka ale nejsou jeho rodilí mluvčí a jejich tlumočnické výkony a účinnost tlumočení odrážejí jejich nedostatečnou kompetenci v cílovém jazyce, resp. nedostatečnou znalost odpovídajícího stylu ve znakovém jazyce.

Zmíněný model podtrhuje komplexnost psychologických procesů, které ST zahrnuje. Také možná poukazuje na povahu a množství dovedností, které si tlumočnický musí osvojit, aby byl při své činnosti co nejefektivnější.

2.3 Problém „stylů“ znakového jazyka

Studie provedená v rámci výzkumu znakového jazyka při Bristolské univerzitě (Kyle, Woll, Llewellyn-Jones 1981) ukázala, že znakový jazyk málokdy vyučují lingvisticky vzdělaní neslyšící a – jak již bylo uvedeno – variety znakového jazyka používané slyšícími profesionály (většina učitelů znakového jazyka) se liší od variet používaných komunitou neslyšících. To má za následek, že ačkoliv mohou mít tlumočníci, kteří nejsou rodilými mluvčími znakového jazyka, dobrou znalost „standardního znakového jazyka“³⁸, bude jejich stylový repertoár omezený. Toto omezení je zřejmě důsledkem jednoho z největších rozdílů mezi tlumočnickými znakového jazyka a tlumočnickými mluvených jazyků. Tlumočníci mluvených jazyků totiž přinejmenším v Evropě a Americe téměř vždy tlumočí ze svého jazyka B do svého jazyka A, tj. do své mateřštiny. Většina tlumočnicků znakového jazyka ale preferuje tlumočení z mluveného jazyka (A) do znakového jazyka (B). Vzhledem k tomu, že neslyšící obvykle nepoužívají pro interkulturní komunikaci jazykovou formu „standardu“ slyšících, mohou omezení v repertoáru znakového jazyka tlumočnicka vést k problémům s porozuměním. Pro tlumočnicka je proto jednodušší tlumočit z mluveného jazyka do „**standardního**“ **znakového jazyka** a nechat na neslyšícím příjemci, aby si problémy s porozuměním vyřešil sám.

Tato situace nastává i u tlumočnicků, kteří jsou rodilými mluvčími znakového jazyka a znakový jazyk ovládají plynule. V takovém případě se ale jedná o **problém v přístupu k tlumočení**, ne o důsledek jejich nedostatečně rozvinutého cílového jazyka. Opět zde dochází k reflexi tradičních pohledů mnoha tlumočnicků na lingvistickou situaci znakového jazyka a přesvědčení, že aby tlumočení bylo „přesné“ ve smyslu věrné, měl by cílový jazyk reflektovat formu původního nebo zdrojového sdělení stejně jako jeho obsah. Pokud považujeme znakový jazyk za autonomní jazyk, pak je tento názor zjevně absurdní.³⁹ Zřejmě se ale i přesto dá akceptování takového tlumočení ze strany slyšícího společenství

---

³⁸ „Standard“, jak jej chápou slyšící uživatelé znakového jazyka.

³⁹ Pravděpodobně žádný Čech by jako cílový posluchač tlumočení mezi češtinou a angličtinou nepovažoval za přijatelné tlumočení, v němž by v cílovém jazyce (češtině) zůstávala zachována anglická syntax. Posluchač by tlumočnicka okamžitě obvinil z neschopnosti. Přesto mnozí tlumočníci znakového jazyka dlouhodobě pracují právě tímto způsobem a zdá se, že bez sankcí.

pochopit, zvážíme-li, že komunita neslyšících, a proto i jednotliví neslyšící „mluvčí“ jsou často považováni za „osoby s postižením“ spíše než za uživatele jiného jazyka. Slyšící účastník komunikace si pak například může myslet, že nedostačující jsou jazykové schopnosti neslyšícího mluvčího, nikoliv tlumočnicka. To může být důvodem, proč v tlumočených textech narážíme na doslovnost a další typy nedostatků.

Bristolská studie (Kyle, Woll, Llewellyn-Jones 1981) upozorňuje také na skutečnost, že pokud si uvědomujeme stále narůstající množství informací v oblasti lingvistiky znakového jazyka (a to nelze přehlížet) a výsledné změny v postoji k povaze a potřebám komunity neslyšících, má to pro tlumočnický znakového jazyka a jejich způsob práce velký význam. Není možné jen nazývat znakový jazyk jazykem a tím dokládat respekt k němu. Tlumočníci by měli změnit způsob **zacházení se znakovým jazykem** (s formou znakového jazyka, kterou využívají při tlumočení). Pokud mají neslyšící získat přístup na konference, semináře, odborné konzultace v obchodě, schůze apod. a skutečně se jich aktivně účastnit, měli by tlumočníci začít používat cílovou formu jazyka, která je nejlépe srozumitelná a smysluplná pro většinu členů komunity Neslyšících. Měli by používat znakový jazyk s co **nejširším repertoárem** jazykových prostředků v té podobě, ve které ho používají neslyšící mluvčí v přirozených promluvách v rámci intrakulturní komunikace. Toho mohou dosáhnout pouze odbornou přípravou, studiem lingvistických a translatických disciplín. Potřeba profesní přípravy tlumočnicků v Česku je v současné době velmi diskutovaným problémem. Vzhledem k nedostatku tlumočnicků se objevuje snaha o zapojení tlumočnicků z praxe bez potřebného lingvistického a tlumočnického vzdělání. To je ve výrazném kontrastu k reálným potřebám komunity Neslyšících.

Podobné problémy ale zdaleka nejsou jen doménou České republiky. Např. ve Velké Británii řeší situaci jakoby v začarovaném kruhu: poměrně malá část neslyšících, kteří se pravidelně účastní přednášek a konferencí, často uvádí jako preferovanou formu komunikace „znakovou angličtinu“, takže lze tvrdit – **zdánlivě neproblematicky** –, že tlumočníci se vlastně řídí potřebami typického cílového adresáta (Llewellyn-Jones 1981). Dokud ovšem nebudou tlumočníci schopni poskytnout tlumočení do formy jazyka používané **uvnitř komunity Neslyšících**, čili do jazyka, kterému rozumí bez problémů větší počet prelingválně neslyšících osob, neposkytují neslyšícím příležitost, aby se zmíněných aktivit mohla účastnit celá komunita neslyšících. Někteří neslyšící, kteří pravidelně docházejí na vzdělávací akce, si na pokusy o tlumočení do britského znakového jazyka stěžovali. Typický komentář zněl: „Chceme obdržet sdělení v plné, nikoliv zjednodušené podobě.“ Jeden z důvodů takového postoje jsou samozřejmě očekávání neslyšících účastníků komunikace. Tradičně byl obsah předáván v „doslovné verzi“, tj. jazykovém kódu na pomyslném diglotickém kontinuu blíže k většinové angličtině, a na příjemce sdělení byl delegován úkol získat ze sdělení co nejvíce smyslu tím, že k němu sami dojdou svými úvahami. To možná také poukazuje na určitý prvek **nedůvěry** v tlumočnickovu

schopnost „tlumočit“, tj. v jeho schopnost objasnit a vysvětlit sdělení bez vypouštění informací v cílovém, znakovém jazyce. **Je ale úkolem tlumočnicka objasňovat a vysvětlovat?**

Podobná situace nastává často i v českém prostředí. Velmi složitá situace nastane ve chvíli, kdy je na tlumočení zjednán jediný tlumočnick, ale účastníky akce jsou lidé s různými komunikačními preferencemi: někteří upřednostňují znakovou češtinu, jiní český znakový jazyk. Tlumočnick tuto komunikační situaci řeší nejčastěji tak, že tlumočí do českého znakového jazyka pro osoby, které by jinak neměly možnost spolehlivě získat vyřčené informace jinou cestou a porozumět jim.⁴⁰ Ostatní jsou nuceni tuto volbu respektovat. V komunitním tlumočení není výjimkou, že neslyšící klienti požádají o „umírněnější mimiku“ a méně „specifických pohybů úst“ a více „češtiny“, protože mají pocit, že slyšící účastník jednání nebude vnímat jejich jazyk jako plnohodnotný, když každé jeho slovo nebude odpovídat jednomu konkrétnímu „slovu“ v českém znakovém jazyce. Příčinou těchto požadavků je na druhé straně také zkušenost neslyšících se situacemi, kdy je na formální úrovni užíváno velmi „přesného“ překladu s velkou mírou doslovnosti, odborný „standardní znakový jazyk“, který je pak účastníky komunikace vnímán jako vhodnější.

„Přesné“ neboli doslovné tlumočení znamenalo doposud pro tlumočnicky znakového jazyka (a také pro jejich obvyklé cílové příjemce) věrnost formě, stejně jako významu původního sdělení. Přístup tlumočnicků mluvených jazyků k významu tohoto označení je méně strnulý a konstruktivnější. „Přesný tlumočnick zachovává význam, ne slova. ... Nestačí, aby tlumočnick chápal sdělení a přeložil ho v jeho celistvosti: musí také sdělení formulovat tak, aby dorazilo k cílovému příjemci, ... více obsah sdělení vysvětluje, než překládá“ (Seleskovitch 1978). V prostředí tlumočení českého znakového jazyka neustále probíhají diskuse o tom, že především v některých oblastech komunitního tlumočení (na policii, u soudu, na úřadech apod.) musí být překlady přesné, tedy formálně velmi blízké zdrojovému textu v mluvené češtině. Tlumočnick se tak dostává do situace, kdy má dojem, že vychází vstříc požadavkům klienta, ovšem tyto požadavky jsou do značné míry deformovány zkušenostmi s nerespektujícím přístupem k tlumočení a znakovému jazyku obecně.

Tlumočnicki znakového jazyka by měli přistupovat ke studiu jazyka v jeho přirozeném prostředí s větší pokorou. Zajímavý je pohled Deucharové (Deuchar 1979) na diglosii v BSL: je založen na sběru dat ve dvou odlišných komunikačních prostředích, v klubu neslyšících (britský znakový jazyk) a na bohoslužbách (znakovaná angličtina). Faktorů ovlivňujících výsledný styl promluvy existuje celá řada, ale z pohledu tlumočnicků znakového jazyka je tím nejdůležitějším **stupeň formálnosti prostředí**. Data, která Deucharová shromáždila, mají z hlediska identifikace stylistických posunů na základě stupně formálnosti prostředí

---

⁴⁰ Musí se však jednat o tlumočnicka, který je dostatečně lingvisticky a translátologicky poučen, rozhodnutí o výběru podoby cílového jazyka činí vědomě a je schopen stejně kompetentně tlumočit do obou systémů komunikace. Takoví nejsou v českém prostředí zdaleka všichni.

pouze omezený význam, protože styl může ovlivnit ještě velké množství dalších proměnných; pro naše úvahy jsou nicméně zajímavé.

Podle Deucharové výsledný styl promluvy výrazně ovlivňuje:

- a) prostředí: Giles a Powesland (1975) se zabývají otázkou, do jaké míry může náboženské prostředí ovlivnit styl promluv jednoduše tím, že v kostele nebo katedrále vládne určitá „atmosféra“, a to bez ohledu na předmět řeči;
- b) téma: Lawton (1965) zjistil, že stupeň abstrakce ovlivňuje komplexnost gramatické stavby stejně jako např. sdělení s humorným významem (Giles, Powesland 1975);
- c) neslyšící znakoví vs. slyšící znakoví: ve studii Deucharové představuje omezení také fakt, že pro sběr dat o neformálním stylu použila neslyšící znakoví a pro formální styl slyšícího sociálního pracovníka (i když to byl rodilý mluvčí znakového jazyka). Llewellyn-Jones, Kyle a Wollová (1979) rozdíl v užití znaků mezi neslyšícími a slyšícími znakovími zdůrazňují.

Pro vydělení a identifikaci prvků BSL, které jsou ovlivněny (ne)formálností prostředí, je vhodné určit typy jazykových změn vyskytujících se v mluvených jazycích. Obecně řečeno je možné vysledovat **tři kategorie stylistických změn**: a) gramatický posun – v češtině např. „osoba, o níž jsem hovořil“ (formální) × „osoba, co jsem o ní mluvil“ (neformální), b) lexikální posun – v češtině např. „otec“ × „táta“, c) fonologické posuny – v angličtině např. „is not“ × „isn't“.

Pokud vyjdeme z předpokladu, že znakový jazyk funguje podobným způsobem jako jazyk mluvený, dal by se očekávat výskyt podobných posunů. Některé z prvků BSL (gramatické, lexikální a fonologické) podléhající změnám podle Deucharové (Deuchar 1979) jsou: a) prstová abeceda, b) modulace (proměny, produktivita), c) pohyby rtů, d) dvouruční znaky (na rozdíl od jednoručních znaků), e) simultánnost, f) výraz obličeje, g) umístění znaku, h) pohled očí.

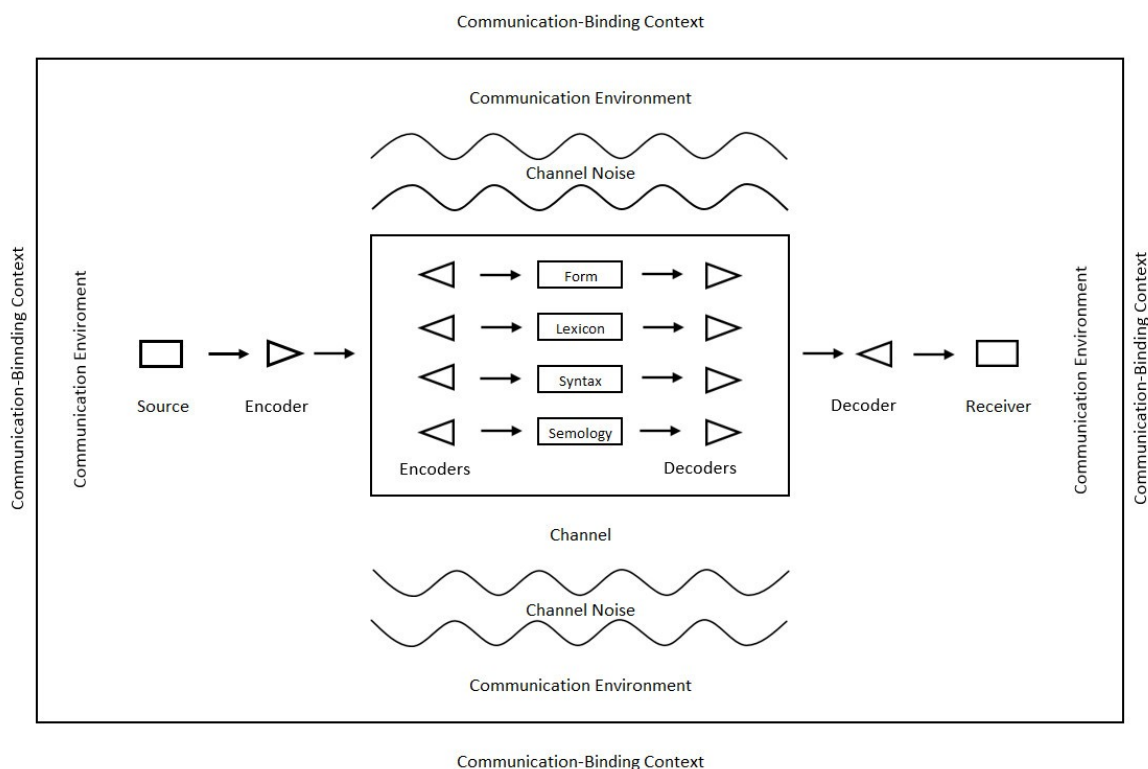
Přiřazením těchto prvků ke třem kategoriím změn vyskytujících se v mluvené řeči je možné předpovědět stylistické posuny, ke kterým může v produkci znakového jazyka dojít. Deucharová vytváří hypotézu, že neformální prostředí bude mít ve srovnání s prostředím formálním za následek: a) **gramatický posun** (větší míra modulace znaků, větší míra simultánnosti, rozdíl v užití umístění), b) **lexikální posun** (nižší míra užití prstové abecedy), c) **fonologické změny** (méně pohybů rtů vycházejících z mluveného jazyka, nižší míra užití dvouručních znaků na rozdíl od jednoručních variant stejného znaku).

V naší situaci komunitního tlumočení, kdy proti sobě v obchodě s elektronikou stojí pouze dva komunikační partneři, lze očekávat spíše nižší úroveň formálnosti. **Lze se domnívat, že ve stylu tlumočnickovy promluvy by se mohly objevit výše jmenované posuny ve všech třech oblastech (gramatické, lexikální a fonologické).**

2.4 Proces tlumočení znakového jazyka

Na proces tlumočení pro neslyšící se v minulosti nahlíželo z mnoha úhlů a s různou mírou vědecké důkladnosti. Námí užitý model komunikace se snaží definovat tlumočení znakového jazyka sofistikovanější formou a poukázat na důsledky zkoumání různých aspektů tlumočení v jejich rámci.

Vycházíme z **komunikačního modelu tlumočení Roberta Ingrama (1978)**, který model rozšířil tak, abychom mohli celou tlumočnickou situaci zkoumat komplexněji. Uvedený model zobrazený na obrázku č. 3 je výsledkem dlouhodobého vývoje poznatků v translologii. V počátcích bylo tlumočení zúženo pouze na převod ze zdrojového jazyka do jazyka cílového bez ohledu na další složky komunikace, např. komunikační prostředí a kontext, ve kterém se tlumočení realizuje.

Obrázek č. 3: Tlumočení z mluveného do znakového jazyka (Roy, Napier 2015: 25)⁴¹

Pokud je v tomto modelu jedním z účastníků komunikace neslyšící osoba, jež jako na svou primární formu komunikace preferuje znakový jazyk, a druhým účastníkem je slyšící osoba, která buď ovládá znakový jazyk jen omezeně, nebo jej neovládá vůbec, musí **jako kanál fungovat tlumočnick**, aby byla komunikace mezi účastníky efektivní (Roy, Napier 2015: 26). Tlumočnick je zde vnímán jako komunikační kanál, což není v české lingvistice běžné.

⁴¹ Pokud je v práci přeložen citát z cizojazyčné literatury, je autorem překladu vždy autorka práce.

Pokud slyšící osoba produkuje své sdělení v mluveném jazyce, tlumočnick musí sdělení dekodovat z mluvených jednotek – slov, aby mohl zjistit, jakou myšlenku tyto jednotky zastupují, a následně musí sdělení opět zakódovat do vizuálních jednotek – znaků – znakového jazyka. Tyto vizuální jednotky – znaky – pak musí dekodovat neslyšící osoba, která se tak dostane k významu komunikovaného sdělení. V komunikačním procesu, v němž slyšící osoba komunikuje vokálně (mluveným jazykem) a neslyšící osoba nevo-kálně (znakovým jazykem) prostřednictvím tlumočnicka, jsou zapojeny různé formy jazyka. **Komunikace** může probíhat prostřednictvím jakéhokoliv z pěti smyslů – chuti, hmatu, čichu, sluchu či zraku – nebo jejich kombinace. Když však pojednáváme o **systému komu-nikace**, hovoříme o **jazyce**. Znakový jazyk, umožňující **manuální formu** komunikace, je z lingvistického hlediska svébytným jazykovým systémem. Má proto také svůj lexikální, gramatický a sémiologický subsystém. Je přitom třeba mít na paměti, že forma (mód) není jazykovým systémem (Fant 1972). **Komunikační prostředí** se skládá i z takových prvků, jako je oblečení účastníků komunikace, osvětlení, pozadí či vizuální a zvukové bariéry. Prvky, které přímo snižují efektivitu kanálu (tlumočnicka), se označují jako **kanálový šum**, a to bez ohledu na to, zda se jedná o šumy zvukové, nebo jiné. Dalším faktorem doplně-ným do komunikačního procesu je **komunikační kontext**, v němž je komunikace zasazena. Tento kontext se vyskytuje v každém komunikačním procesu. Pokud je součástí komunikace i tlumočnick, pak se kontext může měnit (Andersen 1971).

V našem případě při tlumočení rozhlasového dialogu, který zmiňujeme v úvodu práce, je komunikace mezi dvěma slyšícími osobami zprostředkovávána osobě třetí, neslyšící. Ka-nálem je tlumočnick znakového jazyka, který je rovněž slyšící, nerodilý mluvčí českého zna-kového jazyka. Tlumočnick se pohybuje mezi dvěma odlišnými formami komunikace (audio-orální a vizuálně-motorickou), mezi dvěma jazykovými systémy (češtinou a českým zna-kovým jazykem) se třemi jazykovými subsystémy (lexikem, gramatikou a sémiologií). Tlu-močení probíhá z reprodukováného zvukového záznamu na videozáznam. Reprodukovaný zvuk má jiné kvality než přirozená mluva, tlumočení na videozáznam má na tlumočnicka jiný vliv než tlumočení bez záznamu (záznam je formou zakonzervování tlumočené promluvy, která může být důkazem o tlumočnické (ne)kvalitě). Tlumočení probíhá za účelem splnění tlumočnické zkoušky, což je velmi vzdálené účelu běžného tlumočení (zprostředkovat ko-munikaci mezi slyšícím a neslyšícím účastníkem komunikace). Všechny zmíněné složky proces tlumočení, potažmo jeho výslednou podobu, významným způsobem ovlivňují.

Komunikační model vytváří příležitost lépe popsat celý proces komunikace, nikoliv jen její individuální rysy. Umožňuje pohlížet na komunikační prostředí jako na nedílnou součást procesu tlumočení, úzce spjatou se samotným tlumočením. Díky modelu lze také identifi-kovat a izolovat jednotlivé složky procesu tlumočení v rámci práce s jazykovým materiá-lem a lépe pochopit důvody pro konkrétní typy tlumočnických strategií při tlumočení znakového jazyka. Komunikační kontext je významnou složkou komunikace a výrazným způsobem ovlivňuje výslednou podobu tlumočení.

3 Situace českého znakového jazyka

Jedním z pracovních jazyků, mezi kterými tlumočníci analyzovaného textu tlumočí, je **český znakový jazyk**. Znakové jazyky jsou z pohledu lingvistiky „mladými“ jazyky (Stokoe 1960) a jejich povaha je zároveň příčinou vzniku zcela specifické tlumočnické situace. Poté co se na americkém znakovém jazyce podařilo dokázat, že znakové jazyky splňují definiční rysy přirozených jazyků (Hockett 1957) a mohou za ně být považovány (Stokoe 1960: 8), se výrazným způsobem změnil pohled na komunitu Neslyšících a tlumočení pro ni. Od té doby proběhla celá řada dílčích výzkumů, znakový jazyk začal získávat širší repertoár funkcí a postupně získává vyšší status i v řadách širší odborné veřejnosti také v českém prostředí. Velký význam má poznávání fungování a struktury českého znakového jazyka i pro samotné české neslyšící. Dochází k většímu uvědomění si hodnoty českého znakového jazyka, ubývá pochybností, že není plnohodnotným jazykem, vhodným pro veřejné a oficiální příležitosti či užívání ve vzdělávacím procesu (Macurová 2007). Výzkum znakových jazyků mimo jiné přispívá i k poznávání a pochopení celé kultury Neslyšících. Komunita českých Neslyšících začíná být obecně vnímána jako jazyková a kulturní menšina s právem na vlastní jazyk, sílí respekt ke znakovému jazyku i ke specifické kultuře (srov. Kosinová 2008), která je s ním spojena. Samotní členové kulturní a jazykové menšiny českých Neslyšících přestávají zároveň vnímat komunikaci vizuálně-motorickým jazykem jako méně kvalitní a určenou pouze pro neveřejný prostor klubů Neslyšících a uzavřených virtuálních skupin na internetu.⁴² To se pravděpodobně odráží také ve vysoké míře kritičnosti vůči tlumočeným textům ze strany neslyšících konzultantů.

V současné době jsme však přes veškerý pokrok ve studiu znakových jazyků objektivně stále pouze ve fázi jeho poznávání. Není to situace specifická pouze pro český znakový jazyk, mnohé jiné znakové jazyky se nacházejí v podobné situaci, i v nich jsou zatím podrobně popsány jen některé jazykové struktury. Situace znakových jazyků na celém světě je obecně velmi komplikovaná. Největším, především sociokulturním specifickým jejich problematiky jsou především otázky a) standardizace/kodifikace, b) bilingvismu/multilingvismu a c) samotné povahy znakového jazyka / neexistence psané podoby.

---

⁴² V roce 1998 neslyšící student poprvé požádal tlumočnicka o změnu komunikačního systému: požadoval tlumočení do českého znakového jazyka a odmítl transliteraci češtiny.

3.1 Standardizace/kodifikace znakových jazyků

Znakový projev mluvčích českého znakového jazyka je velmi individuální. Na rozdíl od umělých systémů⁴³, pro něž je typickou (a žádoucí) vlastností unifikovanost (stejně jako exaktnost, jednoduchost, pravidelnost a systematicklost), je ve všech přirozených jazycích – nejen znakových, ale i mluvených – naprosto normálním jevem **variabilita**. Rozdíl mezi češtinou a českým znakovým jazykem je v tom, že čeština disponuje tzv. **spisovnou varietou**. Rozrůzněnost českého znakového jazyka bývá často označována jako „nejednotnost“ a pokládá se za negativní rys. Lexikální rozrůzněnost českého znakového jazyka (různé podoby znaků) je dáno obvykle geograficky, ale také sociálně. V interkulturní komunikaci a oficiálních situacích přitom bývají specifické rysy znakových jazyků (simultánnost a využití trojrozměrného prostoru) zhusta potlačeny ve prospěch vyjadřování lineárního, bližšího jazykům mluveným (Macurová 2001: 69).

Tato skutečnost významným způsobem komplikuje nejen situaci ve vzdělávání neslyšících⁴⁴, ale i tlumočení pro neslyšící⁴⁵. Napříč celou Evropou se v různých obdobích objevily různé (ne)úspěšné pokusy standardizovat znakové jazyky. Tyto snahy však většinou nebyly úspěšné a mnoho různých variet nadále přetrvává i v českém znakovém jazyce.⁴⁶ Rozdíly ve slovní zásobě můžeme v rámci idiolektů pozorovat i v relativně stabilní oblasti slovní zásoby, jako jsou dny v týdnu (Fritz 2014), barvy, členové rodiny a podobně. V současné době se především díky novým komunikačním technologiím, které dovolují

---

⁴³ Na rozdíl od přirozených jazyků nevznikly uměle vytvořené komunikační systémy spontánním a dlouhodobým vývojem, nýbrž cíleným a řízeným procesem s konkrétním cílem. Do této kategorie patří zejména manuálně kódované mluvené jazyky, např. znakovaná čeština a Gestuno. Znakovaná čeština je uměle vytvořený komunikační systém, který sestavili slyšící, aby se domluvili s neslyšícími uživateli českého znakového jazyka. Věta artikulovaná ve znakované češtině je sestavena podle gramatických pravidel českého jazyka, místo slov však využívá znaků „vypůjčených“ z českého znakového jazyka.

⁴⁴ Učitelé se odmítají smířit s faktem, že na různých místech země se pro označení jedné skutečnosti používají různé znaky. Podle jejich názoru bude možné neslyšící kvalitně vzdělávat až ve chvíli, kdy se situace českého znakového jazyka ustálí, resp. až se vymezí spisovná forma českého znakového jazyka, kterou budou moci ve vzdělávání jednotně používat po celé zemi.

⁴⁵ Např. pro tlumočnicka českého znakového jazyka působícího v Praze je náročné tlumočit pro neslyšící ze Zlína, kde neslyšící využívají mnoho jiných znaků než v Praze. Pro tlumočnicka je tak náročné tlumočit plynule a srozumitelně (mnoha znakům nemusí porozumět ani v konkrétním kontextu). Zároveň je náročné rozhodnout se, jak je to „správně“, protože reálně se jedná o mnoho možných variant, které jsou dány především konkrétním mluvčím a konkrétní situací.

⁴⁶ To je dáno mimo jiné tím, že školy a školská zařízení pro neslyšící se nejen jako centra vzdělávání, ale i jako ohniska kulturního a společenského života nacházejí v různých částech země. Často se jedná o celé vzdělávací komplexy, kam neslyšící docházejí do mateřské školy i základní školy, často zde setrvávají i za účelem získání středoškolského vzdělání. Během těchto let vzniká ve skupině neslyšících mluvčích ustálená zásoba znaků, která je základem dialektu. Pokud tedy hovoříme o tom, že dialekt je záležitostí regionálního rozrůzněnosti znakové zásoby, máme na mysli skutečnost, že „dialekty“ znakového jazyka vznikají především v okolí vzdělávacích areálů na různých místech České republiky. Takových center je u nás aktuálně jedenáct: Praha, Brno, Ostrava, Hradec Králové, Plzeň, Olomouc, Valašské Meziříčí, Kyjov, České Budějovice, Ivančice a Liberec. Absolventi těchto vzdělávacích komplexů získaný dialekt dále šíří. Vznikají partnerské a následně i rodinné svazky napříč zmíněnými dialekty.

neslyšícím komunikovat v českém znakovém jazyce i na dálku, rozdíly mezi varietami částečně stírají. Dnes jsou idiolekty spíše prostředkem, kterým lze projevit náležitost ke konkrétní subkomunitě českých Neslyšících, jsou nejvíce věcí identity. Znaková zásoba se v mnoha ohledech sjednocuje (např. jména státníků, názvy zemí Evropy a světa, označení funkcí a pozic) rovněž díky častější prezentaci českého znakového jazyka v médiích⁴⁷.

Standard jazyka (spisovného jazyka), jenž se celkově těší největší prestiži, není však ani dnes jednoduché zachytit a popsat (srov. např. Daneš 1977, Adam 2006). Vše navíc ztěžuje skutečnost, že znakové jazyky nemají psanou formu. Existují sice snahy o **zápis znakového jazyka**⁴⁸, ten je však natolik komplikovaný, že slouží převážně vědeckým účelům, nikoliv k zápisu řeči pro běžného neslyšícího čtenáře.⁴⁹ Kvůli jeho komplikovanosti jsme se rozhodli jej v naší práci nepoužívat. Český znakový jazyk, podobně jako ostatní znakové jazyky, zároveň nedisponuje uchovanou literaturou, která by napomohla vytvoření požadovaného standardu. Jeho vytvoření navíc není možné iniciovat zvenčí, a už vůbec ne pouze slyšícími odborníky, např. vzdělavateli neslyšících. Není možné jej za krátkou dobu vytvořit ani uměle.⁵⁰

Standardizace je dlouhodobý proces, který navíc musí nutně probíhat uvnitř jazykové komunity.⁵¹ Významnou roli hrají v standardizaci znakových jazyků videonahrávky projevů ve znakovém jazyce a jejich šíření prostřednictvím médií v komunitě Neslyšících.⁵² Nezanedbatelnou úlohu mají také vznikající slovníky znakových jazyků. Těch máme v současné době k dispozici poměrně velké množství. Existují i v elektronické

---

⁴⁷ Velmi významnou úlohu hraje pořad České televize Zprávy v českém znakovém jazyce, který je vysílán od roku 2000. Od roku 2008 jsou zprávy desetiminutové (na rozdíl od původních Zpráv, které byly jen pětiminutové) a od září roku 2014 se vysílají kromě všedních dní i o víkendech. Tento desetiminutový pořad obsahuje celkově 10–12 jednotlivých zpráv včetně 2–3 zpráv v oddíle Ze světa neslyšících, obsahujícím aktuální události z Česka i ze zahraničí, které jsou pro komunitu Neslyšících zajímavé. Tyto zprávy sestavují neslyšící editoři.

⁴⁸ Pokud chceme písemně zaznamenat, co bylo znakováno, máme tři možnosti: 1) transkripce glosami, 2) slovní popis, 3) notační systém (Okrouhlíková 2008).

⁴⁹ Na základě zahraničních poznatků a excerpce znaků z českých materiálů byl vytvořen soubor symbolů, který reprezentuje jednotlivé parametry znaků českého znakového jazyka (místo artikulace, tvary rukou, orientace prstů a daně, vzájemná poloha rukou, pohyb rukou). Tyto symboly se dosazují do příslušných obecných vzorců. Znaky jsou vždy zapisovány z pohledu produktora (znakujícího).

⁵⁰ Snahu o vytvoření skupiny neslyšících odborníků, která by během pěti let měla tento standard vytvořit, jsme měli možnost zaznamenat i u nás. V devadesátých letech dvacátého století vneslo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy požadavek, aby vznikla pracovní skupina složená ze slyšících odborníků na vzdělávání neslyšících a vytvořila „jednotný“ znakový jazyk, který získá status „spisovného“ jazyka a bude moci být využit ve vzdělávacím procesu, a tím usnadní vzdělávání neslyšících. Tyto snahy u nás, stejně jako v jiných zemích, nepřinesly očekávaný výsledek.

⁵¹ V našem případě musí standardizace nutně probíhat v komunitě Neslyšících bez vedení a usměrňování slyšícími.

⁵² Jedná se především o pořady zpracovávané a vysílané veřejnoprávní televizí: Zprávy v českém znakovém jazyce a některé díly Televizního klubu neslyšících, které jsou moderovány mladými, sebevědomými a často i lingvisticky vzdělanými rodilými mluvčími českého znakového jazyka.

podobě, která nejvíce respektuje povahu znakových jazyků (Okrouhlíková 2008). Je však obecně známo, že autory těchto slovníků nebyli až na malé výjimky lexikografové ani lingvisticky vzdělaní lidé, slyšící ani neslyšící. To výrazným způsobem ovlivnilo jejich výslednou kvalitu. Mnohé z nich obsahují jen určitou nesystematicky vytvořenou „zásobárnu“ znaků určenou především pro výuku v kurzech znakového jazyka, v některých případech i ke zkoušení ze znakového jazyka, příp. ze znakové řeči⁵³. Příčinou existence těchto „učebnic“ je patrně zcela nesprávné přesvědčení, že k ovládnutí znakového jazyka stačí osvojit si určitou slovní (znakovou) zásobu, a u „osvícenějších“ osob také skutečnost, že o gramatice českého znakového jazyka toho zatím nevíme tolik, aby mohla být soustavně popsána, ať už v gramatické příručce, nebo v učebnici. Přes všechny uvedené výhrady získává jakýkoliv znak uvedený ve slovníku větší prestiž než znak, který ve slovníku není. Takový znak má zároveň potenciál dále se šířit, dostat se do jádra znakové zásoby, a stát se tak pevnou součástí znakového jazyka konkrétního společenství Neslyšících na určitém území. V naší práci využíváme několik slovníkových autorit, které zpracovávají všeobecnou znakovou zásobu českého znakového jazyka, případně popisují část terminologie z oblasti elektroniky.

Je vůbec možné, aby došlo ke sjednocení znakového jazyka, k jeho standardizaci a následné kodifikaci? Podle Encyklopedického slovníku češtiny je standardizace „uvádění, uvedení na standard, jednotná úprava; standardizování“. Jazyková standardizace je proces vzniku všeobecně používané, prestižnější a všeobecně platné jazykové variety v rámci jednoho jazykového společenství. Tato **jazyková varieta**⁵⁴ je obvykle označována jako „**spisovný jazyk**“.

Význam standardizace tkví především v tom, že v rámci celého jazykového společenství dojde k uznání a stanovení jednotného jazykového útvaru (Brandhoff 2005). Neméně významný je také fakt, 1) že začíná existovat **společné měřítko** standardizované variety pro sociální instituce, jako jsou např. úřady, soudy a školy (je vymezeno, jak je to „správně“), 2) že dochází k **podpoře sociální integrace** (respekt k uživatelům rozdílných idiolektů), 3) a především že se **ukotvuje status jazykového společenství** (členové českého společenství znakového jazyka by užívali jednotný znakový jazyk stejně jako slyšící, kteří se řadí do českého jazykového společenství, užívají vedle různých nespisovných variet češtiny i češtinu spisovnou)⁵⁵ a v neposlední řadě 4) že **usnadňuje práci tlumočnickům a dalším odborníkům** v oblasti znakového jazyka a jeho tlumočení či výzkumu.

---

⁵³ „Znaková řeč“ byl termín použitý v zákonu o znakové řeči č. 155/1998 Sb. Rozuměl se jím ovšem český znakový jazyk (přirozený jazyk Neslyšících s vlastní gramatikou) a znakovaná čeština (umělý komunikační systém založený na gramatice češtiny).

⁵⁴ Jazykovou varietou rozumíme „množinu jazykových prostředků s podobnou sociální distribucí, resp. s podobnou distribucí teritoriální nebo funkční“ (Encyklopedický slovník češtiny, 2002: 519).

⁵⁵ Pro ilustraci procesu standardizace obecně bychom se měli rozhlédnout i po příkladech z historie mluvených jazyků, na kterých je vidět jak pozitivní, tak negativní vývoj standardizace jazyka. Pozitivním

V procesu standardizace českého znakového jazyka hraje významnou úlohu lingvistika znakových jazyků, která má popsat gramatiku a slovní zásobu různých variet národního znakového jazyka. V procesu standardizace je důležitá dobrá spolupráce mezi **neslyšícími i slyšícími odborníky** z oblasti znakového jazyka z různých regionů. Jednou z dalších úloh neslyšících odborníků by mohlo být zprostředkování standardizovaného znakového jazyka samotným neslyšícím uvnitř komunity. Zde by zase zcela jistě sehrála důležitou roli média a možnost zasáhnout větší množství mluvčích znakového jazyka prostředkem, který je audiovizuální a v plné míře respektuje charakter vizuálně-motorického jazyka.

Postupy, které jsou k dispozici pro vytvoření standardu v určitém jazykovém společenství v širším slova smyslu, jsou spjaty s určitými výhodami, ale bohužel i s nevýhodami (Brandhoff 2005):

1. Znakový jazyk by mohl být **vytvořen úplně nově**, nezávisle na původních varietách znakového jazyka, takže by byl prakticky vytvořen uměle. Pak by se nejednalo o přirozený jazyk.

2. Další možností je **vybrat jednu varietu jazyka a** tu označit za „standard“.⁵⁶ Výhodou je snadná realizace tohoto procesu, protože by se v podstatě převzala už existující jazyková varieta. Nevýhodou je jistě diskriminace ostatních variet a možná subjektivita výběru variety určené ke standardizaci. V současné době, kdy jednotlivé subkomunity neslyšících „bojují“ za právo používat svou preferovanou varietu jazyka, která je často vázána na komunikaci uvnitř nejbližší rodiny a přátel, je tato možnost podobně jako možnost předchozí navíc také jen možností teoretickou.⁵⁷

3. Standard by se mohl vytvořit také **syntézou všech existujících variet**. Výhody by spočívaly ve „spravedlnosti“ při tvorbě standardu z pohledu všech subkomunit a byl by využit potenciál všech variet znakového jazyka. Nevýhody spočívají v tom, že tento postup je technicky těžko uskutečnitelný. Muselo by dojít ke sběru dat všech variet a k následnému vymezení standardu na základě nejvíce frekventovaných jazykových prostředků. Tato cesta je však po všech stránkách velmi náročná.

Standardizovaný znakový jazyk je však smysluplný a žádoucí, a to i podle zástupců komunity Neslyšících (Nováková 2008). Mohl by být využit mimo jiné ve vzdělávání dětí se

---

příkladem je např. v devatenáctém století zavedení finštiny jako nového jazyka ve Finsku, kde byl nejprve používán jazyk ruský a švédský. Negativně bývá vnímáno například esperanto jakožto umělý jazyk, který se nikdy nerozšířil a který ovládá a používá jen málo osob.

⁵⁶ Tuto ambici měl například Slovník znakové řeči (1988), který „vybral pražskou varietu českého znakového jazyka“.

⁵⁷ V současné době se například při organizaci konkurzu na pozici moderátora Zpráv v českém znakovém jazyce předem určuje regionální struktura výsledného moderátorského týmu. V roce 2012 se obsazovaly celkem čtyři volné pozice, dvě byly oficiálně určeny neslyšícím mluvčím z Čech a dvě neslyšícím mluvčím z Moravy.

sluchovým postižením, ale i ve vzdělávání tlumočnicků znakového jazyka, a to na celém území České republiky. Standard českého znakového jazyka by se zároveň mohl rovnoprávně uplatňovat v běžném užívání vedle regionálních variet, které by existovaly nadále, podobně jako je tomu v mluvených jazycích.

Úskalím standardizace mohou být konflikty a vytvoření mnohých třecích ploch pro rozdílné názory jednotlivých členů společenství českých Neslyšících a nepřijetí standardu komunitou Neslyšících, protože každý člen komunity bude považovat právě svoji varietu za jedinou správnou.⁵⁸ Je tedy pravděpodobné, že by se mohl vytvořit standard, který nebude užíván.⁵⁹

Nejvíce respektující cestou vedoucí k výsledné standardizaci je podle našeho názoru 1) **vytváření co možná největšího množství kvalitních slovníků českého znakového jazyka**, které budou hojně využívány nejen ve vzdělávání neslyšících, ale i tlumočnický pro neslyšící. Zásadní je také 2) možnost **působení co největšího počtu vzdělaných neslyšících mluvčích znakového jazyka ve vzdělávání neslyšících**. Neméně významná je rovněž 3) **podpora co největší plošné prezentace znakového jazyka na veřejnosti**, především v audiovizuálních médiích a na internetu, a to prezentace přímo projevu neslyšících rodilých mluvčích, případně lingvisticky a translátologicky dobře připravených tlumočnicků znakového jazyka. Podstatným dílem by ke standardizaci přispělo 4) **vytvoření kvalitního korpusu českého znakového jazyka**, který by obsahoval jazykový materiál, s nímž bychom mohli pracovat mimo jiné i při hodnocení výstupů tlumočení.

Vzhledem k výše zmíněným problémům se standardizací českého znakového jazyka budeme v naší práci odkazovat na konzultace s neslyšícími rodilými mluvčími, kteří jsou aktivními členy komunity českých Neslyšících. Jejich hodnocení a názory jsou zásadní při rozhodování, zda jazykový prostředek užitý v tlumočeném textu je či není přijatelný pro komunitu Neslyšících (zda je součástí některé ze stávajících variet českého znakového jazyka, nebo je neslyšícími vnímán jako tlumočnickova „chyba“).

---

⁵⁸ Tímto směrem se alespoň ubíraly mnohé debaty, které byly na téma standardizace jazyka v komunitě Neslyšících doposud vedeny. Může dojít také ke konfliktu mezi zástupci starší a mladší generace neslyšících. Pro mnoho starších může být „nový standard“ problematický, protože vyrůstali v určité varietě a zvykat si na varietu jinou by pro ně bylo příliš komplikované. Zcela právem by to mohli vnímat jako jazykovou diskriminaci a zákaz používání „svého“ jazyka, zatímco standard by vnímali jako „cizí“.

⁵⁹ Např. moderátoři Zpráv v českém znakovém jazyce mají pravidelná školení vedená neslyšícími lingvisticky poučenými odborníky, kteří jsou iniciátory vzniku „standardu“ pro moderátory, tj. vymezení slovní zásoby, která je v televizních zprávách všemi moderátory závazně používána. Tím je do značné míry ovlivňována slovní zásoba českého znakového jazyka v oblasti zpravodajských žánrů a znaková zásoba velkého množství neslyšících.

3.2 Bilingvismus/multilingvismus

Dalším významným specifikem českého znakového jazyka je jazyková situace jeho mluvčích. Při oslovování neslyšících konzultantů jsme vycházeli z požadavku, aby se jednalo o bilingvní osoby. Především v důsledku neexistence psané formy znakového jazyka se neslyšící v České republice nacházejí v situaci „**povinného**“ **bilingvismu**. Slyšící (většinou rodiče neslyšících dětí, učitelé apod.) v komunikaci s neslyšícími nepřekvapivě preferují jazyk mluvený, znakový jazyk bývá většinovou společností často potlačován a jeho užívání je akceptováno jen v situaci, kdy je v roli „berličky“ pro výuku většinového jazyka, v mezidobí, než se neslyšící jedinec naučí dostatečně mluvený jazyk, případně v situaci, kdy je neslyšící osoba shledána méně schopnou, až nedostačivou pro výuku „náročnějšího“ většinového jazyka (srov. Jabůrek 1998). Nutno podotknout, že takové audistické⁶⁰ soudy je mnohdy možné zaregistrovat i u samotných neslyšících, kteří prošli orální výchovou (srov. Humphries 1975, Baumann 2004). Ve vzdělávacím prostředí se tedy stále ještě většinou používá mluvený jazyk. Znakový jazyk je neslyšícími používán především při volnočasových aktivitách a v prostředí intrakulturní komunikace neslyšících.⁶¹

Neslyšící se v každodenních komunikačních situacích ve svém jazykovém chování neustále pohybují **na škále od mluvené češtiny** (používané ve škole a v interkulturní komunikaci) **přes nejrůznější pidžinové systémy**⁶² **až po český znakový jazyk** (užívaný především v interkulturní komunikaci, např. v klubech neslyšících). To je velký problém především pro tlumočníky, kteří vstupují do komunikační situace, během níž se musí naladit na své adresáty a odhadnout, v jaké části komunikační škály „mluvený jazyk – znakový jazyk“ se pohybují. Ještě větší komplikací je, pokud tlumočnické skupině tlumočí pro větší skupinu neslyšících, kteří mohou mít různé jazykové preference.

Pidžinové systémy jsou především u učitelů neslyšících uplatňovány jako podpora vzdělávání neslyšících, zejména výuky většinového mluveného jazyka, které se podřizuje veškeré vzdělávání. Z toho vyplývá, že učitelé neslyšících jsou pevně přesvědčeni, že

---

⁶⁰ Audismus je útlak na základě snížené schopnosti slyšet. Člověk, který má (lepší) schopnost slyšet, se chová nadřazeně a diskriminuje člověka, který tuto schopnost nemá (ve stejné míře) (srov. Nováková 2008).

⁶¹ Baker (2011) pokládá za důležité postoje k jazyku: Jazyk neslyšících i jejich kultura by měly mít ve škole jistou prestiž, v dětech by mělo být posilováno vědomí příslušnosti k tomuto jazyku a k této kultuře (a i tímto způsobem by měla podporována jejich sebedůvěra a sebeúcta). Ve škole by měly být k dispozici dospělé modely znakového jazyka (neslyšící učitelé), zároveň ale i dospělé modely jazyka většinového (učitelé slyšící) – v ideálním případě by měl být každý učitel neslyšících bilingvní. Podstatnou úlohu v úspěšné výchově a vzdělávání neslyšících hraje rodina. Rodiče neslyšících dětí potřebují emocionální podporu a informace; jen na jejich základě se mohou odpovědně rozhodnout, jaké vzdělávací modely pro své dítě zvolit. Celkový rozvoj neslyšícího dítěte podpoří spolupráce rodiny se školou a školy i rodiny s komunitou Neslyšících.

⁶² V našem prostředí se jedná o znakovou češtinu, přesnou znakovou češtinu, zohledňující důsledně všechny koncovky ve tvarech českých slov, znak do řeči a podobné komunikační systémy.

přirozený znakový jazyk tuto úlohu plnit nedokáže.⁶³ To upevňuje už tak silnou pozici slyšících pedagogů ve vzdělávacím systému. Pochyby o znakovém jazyce jako jazyce stejně „kompetentním“, jako je jazyk mluvený, vycházejí zcela jistě z menšiny znakového jazyka. Počet neslyšících mluvčích českého znakového jazyka není přesně znám, nejčastěji jsou uváděna čísla v rozmezí 7 000 až 15 000 a to je nepoměrně méně, než jaký je počet mluvčích češtiny (Hrubý 1999). Okruhy sociokulturních potřeb komunity neslyšících a potřeb využívat znakový jazyk jsou zároveň odlišné. Neslyšící měli do roku 1989 jen omezený přístup ke studiu na středních školách s maturitou či na školách vysokých. Výzkum znakového jazyka začal až v roce 1993 a až v roce 1998 došlo k přijetí **zákona o znakové řeči**, který poprvé pojmenovává znakový jazyk jako jazyk českých neslyšících.⁶⁴ To vše ovlivňovalo vnímání znakového jazyka natolik, že se ve formálních situacích a na veřejnosti objevoval jen minimálně a sloužil téměř výhradně k intrakulturní komunikaci. Převažovala funkce interpersonální nad funkcí ideační (Johnston, Schembri 2007). Ta začíná nabývat na významu v oblasti českého znakového jazyka až po výše zmíněných společenských změnách.

„Ještě v nedávné době existoval velký počet příslušníků komunity českých neslyšících, kteří svými postoji k varietám znakového jazyka označovali varietu bližší většinovému jazyku (znakovanou češtinu) za nadřazenou (českému znakovému jazyku) a varietu od většinového jazyka vzdálenou pokládali za „nehezké“ vyjadřování, nevhodné pro používání na veřejnosti“⁶⁵ (Macurová 2001). Postoje k jazyku a názory, které tito příslušníci komunity Neslyšících vyjadřovali, byly však velmi často v přímém rozporu s jejich

---

⁶³ Vzdělavatelé neslyšících podporují používání znakové češtiny, avšak do dnešní doby se nepodařilo tento umělý systém popsat. Mnoho autorů se o znakové češtině zmiňuje, nejčastěji však jen na základě osobní zkušenosti. Například podle Potměšila (1999: 24) je znaková čeština „systém, který vznikl simultánním tlumočením mluveného projevu do znakové podoby. Čeština je zde dominantním jazykem a každému slovu je přiřazen znak při dodržování pravidel a zásad pro mluvený jazyk“. Hrubý (1999: 72) charakterizuje znakovou češtinu jako umělý systém komunikace, který vymysleli slyšící jako pomocný nástroj pro komunikaci s neslyšícími. Tento systém je podle něj „založen na tom, že se ústy vyslovuje česká věta a pod jednotlivá slova se podsouvají znaky vypůjčené ze slovníku českého znakového jazyka.“ Ze starších definic stojí za zmínku i definice Lauermanova (1986: 77), v níž je – jako v jedné z prvních publikovaných definic znakové češtiny – tento pojem vysvětlen stručně takto: „Znakovaná čeština v podstatě pomocí znaků doslovně překládá orální češtinu.“ Většina autorů znakový jazyk (znakovanou češtinu) zmiňuje jako jeden z hlavních prostředků pro usnadnění odezírání.

⁶⁴ Zákon tehdy definoval znakový jazyk takto:

„§ 4 Český znakový jazyk

(1) Český znakový jazyk je základním dorozumívacím jazykem neslyšících v České republice.

(2) Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Český znakový jazyk má základní atributy jazyka, tj. znakovost, systémovost, dvojitý členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr, a je ustálen po stránce lexikální i gramatické.“

⁶⁵ Ze strany neslyšících seniorů často přicházel požadavek, aby tlumočník nepoužíval v projevu orální komponenty, výraznou mimiku, příliš velký znakovací prostor, protože to vše vzdalovalo jejich jazyk od „hodnotnějšího“ jazyka většiny.

jazykovým chováním (sami kritizované jazykové struktury v interkulturní komunikaci v komunikaci s neslyšícími mluvčími bezděčně používali).

Především mladší a lingvisticky vzdělaní neslyšící zase znakovanou češtinu rozhodně odmítají a jejich stanovisko ke znakované češtině je jednoznačně záporné. Sami se však ve svých projevech ve vzdělávacím prostředí nebo jinde na veřejnosti k využívání minimálně prvků a jednotlivých struktur znakované češtiny uchylují (využívání mluvních komponentů i mimo nepřímá pojmenování, terminologie, doslovné převody frází, kalky apod.). Deklarované postoje neslyšících ke znakovému jazyku a jiným komunikačním systémům jsou tak často v přímém rozporu s jejich jazykovým chováním.

Komunikační situace neslyšících není jednoduchá a s jistotou lze snad říci jen jediné: Názory respektující znakový jazyk jako jazyk zakotvený v menšinové kultuře a respektující jeho odlišnost od jazyka většiny se u nás v rámci komunity Neslyšících i ve většinové společnosti prosazují jen postupně.

Vlivem konkrétní situace se komunikační kód neslyšících mluvčích pohybuje na **pomyslné komunikační škále**, kdy na jedné straně stojí mluvená čeština a od ní odvozené komunikační systémy (znakovaná čeština, znak do řeči apod.) a na druhé straně český znakový jazyk, který se však těší mnohem menší sociální prestiži. Různé jazyky a jazykové variety na jednom území a v jednom společenství mluvčích vstupují do vzájemného kontaktu (Macurová, Nováková 2008). Velká část mladších neslyšících tuto skutečnost odmítá, snaží se o jazykový purismus a tvrdí, že český znakový jazyk je zcela nezávislý na mluvené češtině. To je však vzhledem k situaci české komunity Neslyšících téměř nemožné. Český znakový jazyk jako menšinový jazyk je v nutném kontaktu s češtinou.⁶⁶

Pro české neslyšící je jedinou šancí pro fungování ve většinové společnosti akceptování povinného bilingvismu. Vedle svého mateřského/preferovaného jazyka (českého znakového jazyka) jsou nuceni používat většinový jazyk (češtinu minimálně v její psané podobě).

---

⁶⁶ Čeština český znakový jazyk do určité míry ovlivňuje. Důkazy o tomto kontaktu jsou například a) prstová abeceda, kdy se jedná se o manuální „zobrazování“ grafémů psané formy češtiny. V českém znakovém jazyce se využívá pro vizualizaci názvů, vlastních jmen nebo např. značek. Dalším důkazem kontaktu je b) inicializace, kdy se jedná opět o využití prstové abecedy. V užším pojetí jde o situace, kdy pojmenování v českém znakovém jazyce vytvoříme tak, že k odpovídajícímu tvaru prvního písmene českého slova (písmenu z české prstové abecedy) přidáme pohyb. Tímto způsobem nejčastěji vytváříme ad hoc znaky pro skutečnosti, pro které neexistují ustálená pojmenování, případně nám nejsou známa, a o kterých hovoříme. Velmi často se v praxi využívá hláskování prstovou abecedou, kdy ke skutečnosti (vlastní jména, terminologie apod.) přiřadíme příslušný inicializovaný znak, který dále používáme v textu při odkazování. Dalším důsledkem kontaktu dvou jazyků jsou c) kalky (doslovné překlady struktury cizího slova pro vytvoření nového pojmenování) a d) mluvní komponenty, tj. pohyby úst, které vycházejí z artikulace českých slov a mohou být obligatorní (rozlišují význam) nebo fakultativní (projev v českém znakovém jazyce jen přibližují slyšícímu adresátovi).

V případě bilingvismu, užívání minimálně dvou jazyků, si nutně pokládáme otázku: **Co je mateřský jazyk?** Mnoho bilingvních jedinců má problém s odpovědí na otázku, který z jazyků je jejich mateřským jazykem⁶⁷ (Skutnabb-Kangas 1984).

Situace neslyšících je velmi specifická. Podle dostupných informací jich jen 5–10 % pochází z rodin neslyšících rodičů (Hrubý 1999). Z toho vyplývá skutečnost, že ve většině případů není na základě kritéria původu⁶⁸ možné, aby mateřským jazykem byl pro české neslyšící právě český znakový jazyk. V oblasti neslyšících a znakového jazyka se tedy při určování mateřského jazyka uplatňují mnohem intenzivněji kritéria kompetence, funkce (frekvence užívání jazyka) a identifikace (Skutnabb-Kangas 1984: 15).⁶⁹

Čeští neslyšící jsou v jazykové situaci bilingvismu s dominancí jednoho z jazyků (silnějším jazykem je český znakový jazyk a čeština je druhým jazykem, ve kterém jsou mnohem méně kompetentní).⁷⁰ K většinovému jazyku se dostávají až po získání alespoň základní kompetence v českém znakovém jazyce, tedy v době, kdy získali prostředek pro uchopení alespoň jednoho jazyka. Kompetence ve znakovém jazyce neslyšící získávají povětšinou mimo formální vyučování, od svých neslyšících vrstevníků, kteří pocházejí z rodin neslyšících rodičů, případně od starších neslyšících spolužáků – mluvčích českého znakového jazyka, se kterými jsou v intenzivním kontaktu například na internátě, případně během zájmových kroužků a ve volném čase mimo školní prostředí.

Je patrné, že problematika bilingvismu (Jabůrek 1998) úzce souvisí se vzděláváním. Existuje celá řada způsobů bilingválního vzdělávání, lišících se množstvím faktorů (bilingvální vzdělávání a výchova v rámci rodiny, předškolní bilingvální výchova, bilingvální vzdělávání v cizojazyčných školách, bilingvální vzdělávání Neslyšících jako jazykové menšiny, bilingvální vzdělávání etnických či kulturních jazykových menšin na území cizího státu atd.). Vzhledem k zaměření práce zmíníme pouze problém **formálního**

---

⁶⁷ Otázka mateřského jazyka může být podstatná například v situaci, kdy se má rozhodnout, ve kterém jazyce bude příslušník jazykové menšiny vzděláván, případně ve kterém bude vykonávat závěrečné formy testování na konci vzdělávání.

⁶⁸ Mateřský jazyk je jazyk, kterým mluví matka jedince, popřípadě osoba, která se na jeho výchově nejvíce podílí. Mateřský jazyk je ten, který se jedinec naučil jako první (Skutnabb-Kangas 1984: 13).

⁶⁹ Český znakový jazyk je mnohdy jazykem, ke kterému se neslyšící dostanou až po nástupu do vzdělávací instituce (do mateřské školy, případně až do základní školy). Po dlouhé době s nulovým přístupem k jazyku (ke znakovému jazyku neměli přístup a mluvený jazyk jim byl smyslově nepřístupný) se dostávají do kontaktu s neslyšícími vrstevníky – dětmi neslyšících rodičů, kteří jim zprostředkovávají znakový jazyk. Velmi brzy jej efektivně používají a upřednostňují v soukromé komunikaci. Znakový jazyk se pro ně stává jazykem, s kterým se identifikují.

⁷⁰ V dnešním systému vzdělávání stále převažuje monolingvální vzdělávání. Výsledkem je skutečnost, že neslyšící děti se stále dostávají do kontaktu se znakovým jazykem až po dlouhém období bez přístupu k jazyku. Ve školním prostředí se stále nevyužívá český znakový jazyk jako vzdělávací jazyk. V důsledku toho je penzum informací o světě, se kterým neslyšící žáci opouštějí školu, omezeno, a především jsou omezeni jejich kompetence v češtině (srov. Poláková 2001).

bilingválního vzdělávání jazykových menšin v rámci cizího státu prostřednictvím speciálních institucí (škol).

Při komunikaci příslušníků menšin s okolím si v tomto případě vzájemně konkurují menšinový jazyk (český znakový jazyk), používaný minoritou, s jazykem oficiálním, většinovým (češtinou). Různé typy bilingválních vzdělávacích programů určených pro vzdělávání jazykových menšin se zaměřují na podporu dvojjazyčnosti – souběžné vzdělávání v obou jazycích – s důrazem kladeným na její udržení, nebo naopak upřednostňují asimilaci minoritního mluvčího k většinovému jazyku (Arnberg 1983).

V případě neslyšících se nejčastěji jedná o dočasný a jednogramotný bilingvismus (vzhledem ke skutečnosti, že znakové jazyky nemají psanou formu, a neslyšící tedy mohou získat gramotnost pouze v některém z mluvených jazyků). Český znakový jazyk je vnímán jako pomůcka zjednodušující školní komunikaci s neslyšícími do doby, než se naučí efektivně využívat češtinu (Hudáková 2011). S tím souvisí také fakt, že výrazná většina studijních materiálů a učebnic je k dispozici pouze v psané češtině; pokud neslyšící využijí služeb psychologa (profesního, školního, sportovního apod.), všechny testy jsou v psané češtině; všechny přijímací zkoušky na vysoké školy jsou vedeny v písemné formě, což vede k tomu, že gramotnost neslyšících a potažmo i jejich schopnosti a dovednosti jsou poměřovány a hodnoceny podle výsledků v jazyce, který je pro ně jazykem cizím.

Při našem průzkumu jsme spolupracovali s neslyšícími posuzovateli, kteří jsou bilingvní: český znakový jazyk je jejich mateřským jazykem (měli k němu přístup od raného věku) a většinový jazyk si osvojili natolik, že v něm úspěšně studovali/studují na vysoké škole.

3.3 Jinakost znakového jazyka

Hlavním zdrojem všech komplikací (vzdělávání, tlumočení, standardizace) je především odlišnost znakového jazyka, který je v mnoha ohledech jiný než jakýkoliv ze známých jazyků mluvených. Vybrali jsme rysy, které jsou podstatné pro posuzování tlumočených textů v naší práci.

Na první pohled je zřejmé, že způsob existence českého znakového jazyka je jiný než způsob existence mluvených jazyků (jedná se o vizuálně-motorický jazyk) (srov. Macurová 1994). Jeho jinakost přímo ovlivňuje jeho další rysy, které z tohoto způsobu existence vycházejí. Jak naše práce později ukáže, jedná se především o ty oblasti, které jsou pro nás při rozborech tlumočených textů nejvíce problematické.

Nejvýraznějším rysem českého znakového jazyka je 1) **simultánnost** a 2) **jeho existence v prostoru** (Macurová 2001: 94). Právě tyto charakteristiky jsou základem pro další popisy všech dosud známých znakových jazyků, které mají ještě společnou výraznější **ikonickou reprezentaci**, než mají jazyky mluvené.

Znakové jazyky „mohou hromadit do jednoho znaku více informací, než je možné nahromadit do jednoho slova v mluveném jazyce“ (Boyes-Braem, Kolb 1990: 101–102). Simultánnost v produkci i percepci znakového jazyka⁷¹ můžeme nahlížet ze dvou úhlů pohledu, které jsou typově různé. Simultánně existují již nejmenší jednotky znakového jazyka, které nenesou vlastní význam, ale dokážou jej měnit. Jedná se tedy o a) **simultánnost na úrovni jednotlivých znaků**, kdy se základní tři parametry znaku (místo artikulace, tvar ruky a pohyb) produkují a vnímají simultánně („najednou“). Simultánně můžeme artikulovat také b) **dva jednoruční znaky a zároveň produkovat a vnímat manuální a nemanuální nosiče znaků**.⁷² To umožňuje předávat v jednom okamžiku větší množství informací, které v mluvených jazycích (audio-orálních) musíme předávat lineárně, řazené za sebou („postupně“).⁷³

Simultánnosti v znakových jazycích často slouží proces **inkorporace**, který různým způsobem proměňuje citátovou podobu znaku. Do základního znaku bývá inkorporován a) jiný tvar ruky a/nebo b) jiné místo artikulace a/nebo c) jiný pohyb.

Vedle manuálních nosičů se ve znakových jazycích uplatňují nosiče nemanuální. **Nemanuální nosiče** se považují za nosiče převážně gramatických informací (nemanuálně se vyjadřuje např. podmínka, rozkaz apod.). Kromě toho má nemanuální chování ještě jiný význam, např. se podílí na vyjadřování různých okolností děje. Nemanuální nosiče hrají svou úlohu při vyjadřování vlastností předmětů a jevů, při vyjadřování stupně (míry) těchto vlastností a při vyjadřování doplňujících okolností spojených s dějem. V českém jazyce vyjadřují tyto významy zejména adjektiva a adverbia. Výrazy obličeje, které nesou adverbialní a adjektivní informaci, jsou situovány na dolní části obličeje a obecně se vyskytují ve spojení s jednou lexikální jednotkou – znakem (Emmorey 2002: 48).

Specifické postavení zaujímají mezi nemanuálními nosiči **pohyby úst**. Tradičně se v rámci české lingvistiky znakového jazyka vymezují **mluvní komponenty**, pohyby úst, které svou formou (podobou) na mluvený jazyk odkazují – jsou artikulovaným slovem z mluveného jazyka nebo artikulací jeho částí (Macurová 2001: 95). Tzv. **komponenty orální** jsou vedle toho vymezovány jako pohyby úst z mluveného jazyka neodvozené (srov. Macurová

---

⁷¹ Znakové jazyky jsou pro to, aby vyjádřily více významů najednou, přímo uzpůsobeny: a) Artikulují znaky oběma rukama, a proto je možné artikulovat dvěma rukama dva odlišné znaky (Miles 1989: 94). Miles mimo jiné uvádí, že stanovení pevných pravidel pro uspořádání znaků ve výpovědi ve znakovém jazyce komplikuje fakt, že významy jsou někdy produkovány simultánně. Děje se to proto, že mluvčí může artikulovat současně dva jednoruční znaky, a také proto, že další významy lze navíc simultánně vyjádřit ještě nemanuálně. b) Druhou oblastí, která je v souvislosti se simultánností ve znakovém jazyce zmiňována nejčastěji, je možnost produkce znaků a simultánního vyjádření významů nemanuálními prostředky (mimikou a pohyby různých částí horní poloviny těla).

⁷² Podrobněji srov. Macurová 1994, 1996.

⁷³ I v mluvených jazycích se projevuje princip simultánnosti, ale ve výrazně menší míře. Mluvené jazyky mohou např. využít intonace pro rozlišení vět oznamovacích, tázacích (otázky doplňovací či zjišťovací), rozkazu apod. Intonací se dá také rozlišit postoj mluvčího k obsahu výpovědi aj. To vše spadá do roviny suprasegmentální.

1994, Macurová 2001, Motejzíkova 2003, Vysuček 2003 a další).⁷⁴ Doposud jediným pokusem o popis pohybů úst v českém znakovém jazyce je bakalářská práce Jindřicha Mareše (2011). Jako orální komponenty označuje „všechny pohyby/pozice úst, které nejsou odvozeny z mluveného jazyka a podílejí se na stavbě projevu v českém znakovém jazyce (případně znakovém jazyce jiného státu/společenství)“ (Mareš 2011: 8). Orální komponenty⁷⁵ se výrazně uplatňují v tzv. **specifických znacích** (srov. Motejzíkova 2003, Vysuček 2003, 2008, 2009), které jsou svou formou a funkcemi komplexními výrazy, typickými prostředky intrakulturní komunikace. Vysuček uvádí, že bez příslušného orálního komponentu by znak neměl smysl, byl by agramatický (Vysuček 2008a: 10). Podle Motejzíkovej tvoří specifické znaky v rámci znakového jazyka zvláštní skupinu znaků, které se vyznačují tím, že v sobě velmi často nesou nějakou emoci, pozitivní či negativní, vyjadřují různé stavy lidské psychiky nebo osobní postoj mluvčího k někomu nebo něčemu a jejich hodnocení (Motejzíkova 2003: 219).⁷⁶

Vedle simultánnosti je typickým rysem znakových jazyků jejich **existence v trojrozměrném prostoru**, jejich prostorová organizace. „Jako vizuální jazyk založený na tvarech, pozicích a pohybech (rukou, hlavy, horní části trupu) se znakový jazyk produkuje a vnímá v tzv. ‚znakovacím prostoru‘ (ohraňčen je zhruba temenem, rozpaženými lokty, nataženými rukama a pasem)“ (Macurová 2001: 97).

Trojrozměrný prostor je možné ve znakových jazycích využít pro vyjádření různých významů. Lze ho využívat tak, že v něm „malujeme“ události, jak se ve skutečnosti udály, nebo naznačujeme, jak nějaký objekt vypadá: podle toho lokalizujeme předměty, o kterých hovoříme, v prostoru. Takový znakovací prostor je pak nazýván prostorem **topografickým**. Zároveň je však prostor využíván pro syntaktické účely. V takovém případě se jedná o tzv. **prostor syntaktický** (gramatikalizovaný, popř. konvencionalizovaný). V tzv. syntaktickém prostoru mají referenty svá místa, která jsou utvořena na základě konvence.

Trojrozměrný prostor je základnou pro celou řadu struktur znakových jazyků. Je základnou textové soudržnosti (polem pro odkazování), vyjadřuje se v něm řada gramatických kategorií (výrazně např. číslo a čas), v prostoru (a „přímo“) se vyjadřují časoprostorové vztahy (v češtině vyjadřované např. předložkovými vazbami), ohýbají se v něm slovesa, pohyb v prostoru slouží pro vyjadřování věcně obsahových vztahů mezi výpověďmi (např. vztahu podmínky). „Prostor je také polem pro postupy spojené s výstavbou textu (např. pro tzv. změnu rolí, typickou pro vypravování)“ (Macurová 2001: 72). „Prostor je navíc ve znakovém jazyce přítomen nezprostředkovaně, uspořádání předmětností [...] se tak (v obou

⁷⁴ Pojem orální komponenty v české lingvistice jako první zmiňuje Macurová (1994: 124) a popisuje je jako „pohyby rtů a/nebo úst, které nejsou odvozeny z mluveného jazyka“.

⁷⁵ Motejzíkova (2003: 220) pak orální komponent více specifikuje (s ohledem na jeho formu) jako „obraz, který ústa vytvářejí v průběhu produkce znaku, např. široce otevřená ústa ve tvaru hlásky ‚o‘, pevně zavřená ústa, koutky úst staženy dolů, vypláznutý jazyk, vibrující rty, rty se krátce otevřou a pevně zavřou, vyceněné zuby aj.“.

⁷⁶ Podrobněji viz Vysuček (2003).

typech) prostoru ‚vidí‘“ (Macurová 2001: 99). V obou typech prostoru má také základní úlohu ‚já‘ produktora (jeho perspektiva a jeho umístění v prostoru). ‚Ty‘ bývá umístěno naproti ‚já‘, první ‚on/ona‘ vpravo od ‚já‘, druhé ‚on/ona‘ vlevo.⁷⁷ Tato gramatikalizovaná prostorová organizace subjektů se nejvíce promítá do ohýbání jednoho typu sloves.

Slovesa znakových jazyků jsou velmi odlišná od českých sloves, jen těžko se tedy popisují terminologií, která je vytvořena pro potřeby lingvistiky mluvených jazyků. Terminologie pro označování poznaných typů sloves ve znakových jazycích je značně různorodá. Klasifikací sloves bylo navrženo mnoho (srov. Fischer, Gough 1978, Padden 1989). Ve všech klasifikacích sloves znakových jazyků je přitom důležitý zřetel k tomu, zda sloveso ve ‚větě‘ (v souvislé výpovědi, v kontextu) mění, nebo nemění svůj tvar.

Slovesa byla často v tlumočení analyzovaného textu problematickou oblastí. Z toho důvodu se jim budeme věnovat podrobněji.

„V posledních letech převládá třídění založené na tom, zda sloveso 1) vyjadřuje/nevyjadřuje význam osoby a čísla, zda 2) vyjadřovaný děj lokalizuje/nelokalizuje a zda 3) se s ním pojí/nepojí klasifikátor, popř. specifikátor tvaru a velikosti“ (Macurová 2001: 287).

V českém znakovém jazyce se při vyjadřování osoby (a čísla) proměňují jen některá slovesa – avšak proměňují se jinak než slovesa v češtině. Existují ovšem i slovesa, která se nemění a musí osobu (a číslo) vyjadřovat prostřednictvím osobního zájmena – jeho užití je pro tento typ sloves ‚povinné‘ podobně jako např. v angličtině. Další slovesné kategorie (čas, způsob atd.) je v českém znakovém jazyce zapotřebí vyjádřit lexikálně, tj. přidáním znaku s žádoucím lexikálním významem. Slovesa v promluvě v českém znakovém jazyce mohou zahrnovat některé informace ‚navíc‘. To dokážou díky inkorporaci⁷⁸ (Macurová 2001).

První skupinu sloves tvoří slovesa **prostá**, ta jsou relativně nejstabilnější. Jejich argumenty se povinně vyjadřují lexikálně jménem nebo zájmenem, které nese gramatické významy osoby a čísla. Taková slovesa se nejčastěji artikuluje na těle nebo v jeho blízkosti.⁷⁹ Druhou skupinu tvoří slovesa **shodová**. Ta se od ostatních nejvýrazněji liší svou schopností inkorporovat své argumenty a nést gramatické významy osoby a čísla subjektu a objektu. „Pro vyjádření gramatických významů osoby (a čísla) je využita inkorporace místa artikulace a změna směru pohybu v horizontální linii, příp. také ještě změna orientace dlaně“⁸⁰

⁷⁷ Pravidla lokalizace dalších subjektů jsou popsána pro některé jiné znakové jazyky, např. pro americký znakový jazyk, viz Baker, Cokely (1980).

⁷⁸ Některá slovesa v sobě obsahují informace o předmětu, který je slovesným dějem zasažen, na který děj přechází nebo kterého se týká: např. sloveso hodit nabývá různých podob pro HODIT-KÁMEN, HODIT-OŠTĚP, HODIT-ZRNKO HRÁŠKU, HODIT-TVÁRNICI atd., JÍST-PIZZU je jiné než JÍST-JABLKO, liší se KOUŘIT-DOUTNÍK a KOUŘIT-CIGARETU atd. (Macurová 2001).

⁷⁹ V českém znakovém jazyce se mezi prostá slovesa řadí např. MÍT RÁD (*mám tě ráda* vyžaduje sled znaků index-JÁ + MÍT RÁD + index-TY; *máš mě rád?* zase sled index-TY + MÍT RÁD + index-JÁ + nemanuální nosič významu ‚otázka zjišťovací‘) (Macurová 2001: 291).

⁸⁰ V českém znakovém jazyce se např. JÁ-VRÁTÍM-TI liší od TY-VRÁTÍŠ-MI pouze počátečním a koncovým místem artikulace a směrem (horizontálního) pohybu.

(Macurová 2001: 291). Třetí skupinou jsou slovesa **prostorová**. „Ta sice význam osoby a čísla nevyjadřují, podávají ale informace o umístění děje, o pohybu objektu a často vyjadřují i prostředek děje. Ve větě, v kontextu se nicméně proměňují: podávají informace o umístění (lokalizaci) děje nebo stavu, o pohybu objektu a často vyjadřují (inkorporací změněného tvaru ruky) prostředek“⁸¹ (Macurová 2001: 293). Tato slovesa „kopírují“ reálný děj, jsou příkladem výrazné ikončnosti.

Slovesa českého znakového jazyka jsou tedy svou povahou odlišná od sloves v češtině. Jejich podoba velmi úzce souvisí se skutečností, že znakové jazyky existují v prostoru, využívají prostor ke gramatickým účelům, a s tím, že jsou silně simultánní.⁸²

S prostorovými slovesy přímo souvisí další specifická oblast týkající se znakových jazyků, a to oblast **klasifikátorů** a tzv. specifikačtvarů tvaru a velikosti.⁸³ Mluvčí v promluvě užije rozdílného klasifikátoru, bude-li chtít odlišit, zda na stole leží jedna mince, několik mincí, či třeba bankovka. V případě významu AUTO STOJÍ NA PARKOVIŠTI je jméno (AUTO) neměnné, proměňuje se pouze sloveso „stát“ (STÁT NA PARKOVIŠTI × STÁT). Do citátové podoby slovesa se inkorporují různé klasifikátorové tvary ruky. Rozdílně bude v českém znakovém jazyce vypadat, budeme-li podávat např. skleničku, papír, či tužku.

Český znakový jazyk je přirozeným jazykem, který je velmi odlišný od češtiny. Je však s češtinou v neustálém kontaktu a je jí jako většinovým jazykem velmi ovlivňován. Výsledkem všech vlivů na český znakový jazyk je jeho výrazná **rozrůzněnost a variantnost**, která se projevuje na všech rovinách jazykové stavby (od fonologie až po rovinu textu). Komplexní popis znakových jazyků (ani českého znakového jazyka), jak jsme již zmínili, doposud neexistuje. Nejméně propracovanou oblastí lingvistiky znakových jazyků je přitom rovina textu.

---

⁸¹ V českém znakovém jazyce je jinými tvary ruky artikulováno HOLIT SE-BŘITVOU, HOLIT SE-STROJKEM, HOLIT SE-ŽILETKOU; na jiné lokalizaci než „základní“ *holit se* je umístěno třeba HOLIT SE-V PODPAŽÍ nebo HOLIT SI-NOHY. Změnou lokalizace (místa artikulace) je možné vyjádřit různé objekty lexému *kousnout* (do nosu, do nohy, do ucha) apod. (Macurová 2001: 293).

⁸² Slovesa dokazují, že pokud chceme ovládnout český znakový jazyk, nestačí pouze studium slovníků (učení se „slovičkům“ v českém znakovém jazyce). Stejně je to i v učení se jiným jazykům včetně češtiny. Pokud bychom se naučili pouze základní tvar slovesa *jet*, bez znalosti gramatiky češtiny bychom neporozuměli výrazu *kdyby byl býval nejel*. I pro získání kompetencí v českém znakovém jazyce je nutné seznamovat se s tím, jakým způsobem se v něm vyjadřují gramatické významy.

⁸³ Klasifikátory se objevují i v některých mluvených jazycích. Studie Keitha Allana z roku 1977 je např. založena na výzkumu více než padesáti klasifikátorových jazyků, jako je např. čínština, japonština, vietnamština, thajština atd.

4 Popis zkoumaného vzorku a práce s jazykovým materiálem

Jedním z pracovních jazyků tlumočnicků zkoumaného textového vzorku je český jazyk.⁸⁴ Zdrojový text byl produkován v mluvené češtině a byl simultánně převáděn do českého znakového jazyka jako jazyka cílového.

4.1 Situace zdrojového textu

Základem našeho výzkumu je český text, který je tlumočen různými tlumočníky do českého znakového jazyka v rámci tlumočnické zkoušky v Asociaci organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel⁸⁵ (ASNEP). ASNEP realizuje projekt Centrum zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící (Centrum), v jehož rámci poskytuje tlumočnické služby klientům se sluchovým postižením po celé České republice.⁸⁶ Centrum je na základě současné legislativy povinno zajistit alespoň minimální kvalitu poskytované služby.⁸⁷ Pro zjišťování úrovně kvality tlumočnických znalostí a dovedností u zájemců o poskytování tlumočnické služby slouží mimo jiné interní podoba tlumočnické zkoušky nazvaná **pohovory pro vstup do Centra**⁸⁸. Ty jsou složeny ze čtyř částí. První dvě jsou testové

---

⁸⁴ Pracujeme s mluvenými texty, které jsou podle organizátorů zkoušek autentické. Mluvené a psané texty se vyznačují odlišnými, mnohdy protikladnými rysy. Mezi nejčastěji zmiňovanými rozdíly se uvádí kontextualizace × komplexnost, dynamičnost × statická, fragmentárnost × komplexnost, přítomnost parajazykových a mimojazykových prostředků × uplatnění interpunkce (Čmejrková 2011: 32–37).

⁸⁵ Asociace ASNEP, z. s., byla založena v roce 1992 jako servisní organizace zastřešující subjekty pracující ve prospěch sluchově postižených občanů České republiky nebo jejich rodičů.

⁸⁶ Centrum je poskytovatelem sociální služby, který nabízí pro klienty všechny typy zprostředkování komunikace: 1) tlumočení mezi českým znakovým jazykem a češtinou, které se realizuje mezi českým znakovým jazykem a češtinou, přičemž český „znakový jazyk je respektován jako přirozený jazyk s vlastní strukturou, gramatikou a pravidly a je primárním komunikačním prostředkem většiny osob s těžkou sluchovou vadou a neslyšících osob“ (Frishberg 1990: 23); 2) transliteraci znakové češtiny, v rámci níž se používají jednotlivé znaky znakového jazyka vsazené do gramatické struktury většinového českého jazyka. Kopíruje se přitom slovosled české věty, nevizualizují se však gramatické významy nesené koncovkami českých slov. Klient si chybějící koncovky domýšlí a do české věty doplňuje na základě své předchozí znalosti českého jazyka. Tento typ tlumočnických služeb preferují lidé nedoslýchaví nebo lidé ohluchlí v pozdějším věku; 3) vizualizace mluvené češtiny, při které vizualizátor zřetelně artikuluje ústy jednotlivá česká mluvená slova tak, aby zjednodušil sluchově postiženému odezírání mluvené řeči (v případě potřeby může hůře odezíratelné slovo nahradit synonymem, které je pro odezírání snadnější). Tento typ služeb využívají především lidé s lehčí sluchovou vadou a lidé ohluchlí, a to např. ve vzdělávání.

⁸⁷ Tlumočnická služba spadá do sociálních služeb. Je dána úroveň kvality poskytované služby. Standardy kvality sociálních služeb doporučené MPSV od roku 2002 se staly právním předpisem závazným od 1. 1. 2007. Znění kritérií standardů je obsahem přílohy č. 2: vyhlášky MPSV č. 505/2006 Sb., prováděcího předpisu k zákonu č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění.

⁸⁸ Popisovaná podoba pohovoru byla platná do dubna 2012, v současnosti pohovor zjišťuje jen motivaci tlumočnicka usilujícího o zařazení do databáze Centra.

a ověřují všeobecný přehled v oblasti jazyka a kultury českých neslyšících. Mapují, do jaké míry je tlumočník informován o realitách českých neslyšících (o jejich organizacích, klubech, pravidelných aktivitách, zvyklostech a tradicích), do jaké míry má alespoň základní přehled v oblasti lingvistiky, lingvistiky znakového jazyka, práva českých neslyšících na komunikaci v preferovaném jazyce apod.⁸⁹ Poslední dvě části pohovoru se zaměřují na zjišťování praktických tlumočnických kompetencí. **Ve třetí části pohovoru** se jedná o simultánní tlumočení mluveného textu ze zvukového záznamu do českého znakového jazyka. Tlumočený text je natáčen kamerou. Ve čtvrté části pohovoru tlumočník tlumočí z videozáznamu českého znakového jazyka do mluvené češtiny. Tlumočený projev se opět zaznamenává kamerou, a to kvůli případnému přehodnocení výsledků pohovoru a archivaci.⁹⁰

Podkladové texty pro třetí část pohovoru – tlumočení mluvené češtiny do českého znakového jazyka – jsou organizátory popisovány jako **autentické mluvené texty** získané výběrem z příspěvků odvíšovaných v Českém rozhlase. Všechny texty tematicky odpovídají oblastem, ve kterých se tlumočník v komunitním tlumočení⁹¹ pohybuje nejčastěji (např. tlumočení u lékaře, na úřadě, v obchodě, u finančního poradce apod.). Další nároky (např. konkrétní forma textu), tedy kromě požadavku konkrétních tematických oblastí, nebyly organizátory pohovorů na text kladeny. Tvůrci testů k pohovorům pravděpodobně vycházeli z předpokladu, že pro tlumočení v běžných životních situacích se upřednostňuje předání celkového významu před precizním předáním formy odpovídající zdrojovému textu. Základní potřebou neslyšících klientů je se v těchto komunikačních situacích domluvit např. o způsobu léčby s lékařem, o způsobu úhrady dlužné částky s bankovním konzultantem, o užívání léků s magistrou v lékárně nebo o nákupu pračky s prodávčem apod. Centrum neposkytuje ani pravidelně nezprostředkovává tlumočnické služby např. v oblasti vzdělávání či v kulturních oblastech,⁹² kde hraje vedle obsahu významnou roli

---

⁸⁹ Tyto pohovory, především jejich teoretická část, reagují na skutečnost, že mezi tlumočníky znakového jazyka je velká většina takových, kteří neměli možnost získat akademické nebo jiné systematické tlumočnické vzdělání. Jedinou možností bylo samostudium dostupné literatury o tlumočení, vzdělávání v profesní organizaci tlumočnicků znakového jazyka nebo absolvování jednotlivých kurzů a seminářů organizací neslyšících, kteří sice nejsou odborníky na translatoologii, ale jsou příjemci tlumočnické služby, a tak se snaží aktivně se zapojovat do formování odbornosti poskytovatelů tlumočnických služeb.

⁹⁰ Viz příloha č. 4.

⁹¹ Oblastmi, v nichž dochází k tlumočení českého znakového jazyka nejčastější, jsou podle nejaktuálnější zveřejněné statistiky Centra z ledna roku 2013: 1. lékař (113 tlumočení), 2. úřad (35 tlumočení), 3. škola (11 tlumočení); tlumočení v obchodě bylo v této statistice uvedeno jen jedno. V posledních letech má počet tlumočení stoupající tendenci. Je možné předpokládat, že i úkonů tlumočení v prostředí obchodu značně přibýlo. (*Statistika CZTN* [online]. [Cit. 2016-08-25.] Dostupné z WWW: <http://www.cztn.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=145&Itemid=77>.)

⁹² ASNEP je poskytovatelem tlumočení jako sociální služby. Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, umožňuje osobám se sluchovým postižením svobodný výběr nejvhodnějšího způsobu komunikace se společenským okolím a zajišťuje jim právo na tlumočníka. Zákon

i forma tlumočení. Pokud by tomu bylo jinak a Centrum poskytovalo tlumočení např. divadelních představení, koncertů, ale i maturitních či státních zkoušek, jistě by se to odrazilo na typech textů vybraných jako podklad pro tlumočnické zkoušky.⁹³

Podklady k analýze chyb v tlumočených textech, které jsme se souhlasem tlumočnicků získali od zprostředkovatele tlumočnických služeb (ASNEP), jsou velmi citlivými materiály. Dostali jsme k dispozici celkem čtrnáct tlumočených textů s doprovodnými materiály (videozáznamy, přepisy mluvených textů apod.). Tlumočníci souhlasili se zpracováním jimi tlumočených textů, avšak požádali, aby nebyly zveřejněny ani texty jako celek, ani jejich části. Důvodem těchto obav je skutečnost, že tlumočníci českého znakového jazyka působí ve velmi malé komunitě lidí. Tlumočníci jsou existenčně závislí na svých klientech a ztráta důvěry klientů v tlumočnické dovednosti tlumočnicků zahrnutých do výzkumu by pro ně mohla být profesně likvidační. Spolupráci jsme stvrdili podpisy vzájemné dohody.

Ze získaného materiálu byl vybrán text *Nákup pračky*, který byl tlumočen nejvyšším počtem tlumočnicků (pěti). K dispozici bylo tedy pět tlumočených textů jednoho zdrojového textu, čímž jsme získali možnost srovnat tlumočnická řešení, a především zobecnit a relativizovat některé tlumočnické jevy.

Z pěti tlumočnicků z praxe žádný nestudoval obor tlumočnictví a překladatelství, ale shodou okolností jsou všichni studenty nebo absolventy Certifikačního vzdělávacího programu pro tlumočnický znakového jazyka⁹⁴, jež realizovala Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. Jednalo se o čtyři ženy a jednoho muže. Jejich průměrný věk byl 32,8 roku. Průměrná doba jejich tlumočnické praxe byla 9,6 roku. Šlo tedy o tlumočnický v produktivním věku s tlumočnickými zkušenostmi.

Mluvený text byl během pohovoru tlumočnickům dostatečně hlasitě puštěn **ze záznamu**. V případě sledovaného textu se jednalo o záznam **mluveného dialogu** dvou osob v prodejně: prodavače a zákaznice. Předtím než tlumočníci začali dialog simultánně tlumočit do českého znakového jazyka, dostali v rámci přípravy písemné zadání se stručnou informací o tlumočené situaci. Konkrétně se jednalo o instrukci v následujícím znění: „Jedná se

---

č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, pak osobám se sluchovým postižením umožňuje bezplatné čerpání tlumočnických služeb v sociálně nepříznivých situacích. (O ASNEP [online]. [Cit. 2016-09-29.] Dostupné z WWW: <<http://www.asnep.cz/o-asociaci-asnep>>.)

⁹³ Pokud by se jednalo o organizaci, která zajišťuje tlumočení divadelního představení, koncertu nebo kulturního programu, můžeme předpokládat, že výběr textů by nebyl postaven na jejich obsahu, ale zahrnoval by například i umělecké texty, jejichž důležitou součástí je také výraz, který by měl tlumočnické zohlednit.

⁹⁴ Certifikační vzdělávací program (CVP) vznikl v březnu roku 2004. V té době v České republice neexistoval žádný jiný ucelený systém vzdělávání tlumočnicků znakového jazyka, který by nabízel možnost vzdělávání všem zájemcům v dostatečné míře a kvalitě, což byl hlavní důvod pro vznik CVP. Česká komora tlumočnicků znakového jazyka proto připravila vzdělávací systém, který byl otevřen všem, kdo pracují nebo si přejí pracovat v oblasti služeb pro občany s postižením sluchu a chtějí svoji práci vykonávat kvalifikovaně. Zároveň CVP nabízel možnost vzdělávání i zájemcům z řad nejširší laické veřejnosti tím, že jeho přednášky byly otevřeny všem, nejen frekventantům CVP (srov. Červinková 2008: 7).

o dialog dvou osob: prodavače a zákaznice v prodejně s elektronikou. Tématem dialogu je koupě pračky.“ Toto zadání mělo tlumočnickovi napomoci k aktivizaci slovní zásoby a nastartování tlumočnické pohotovosti v pojmenované oblasti. Po dokončení tlumočení textu se tlumočníci mohli rozhodnout, zda se pokusí o tlumočení stejného textu ještě jednou. Po rozhodnutí tlumočit znovu byl první záznam odstraněn a k hodnocení byla použita pouze nahrávka druhého tlumočení, a to i v případě, že by první verze tlumočení byla vyhodnocena jako kvalitnější a lepší.⁹⁵ Pro naše účely byly shodou okolností použity jen texty, které byly prvním pokusem o tlumočení, žádný z našich tlumočnicků si tedy po prvním tlumočení nevyžádal druhou možnost pro tlumočení opravné.

Vybraný text, každodenní mluvený dialog, nebyl ovšem vybrán úplně nejvhodněji. V tlumočnické praxi se dialog běžně netlumočí. Pokud neslyšící klient vstupuje do dialogu s prodavačem, tlumočnick střídavě tlumočí jednu nebo druhou stranu (zákazníka nebo prodavače). V naší situaci tlumočí celý dialog třetí straně, „pozorovateli“ dialogu.⁹⁶ Vzniklá situace je komplikovaná z mnoha důvodů, kterým se budeme věnovat v navazujících kapitolách.

4.2 Zdrojový mluvený text v grafické podobě

Zdrojový text je textem mluveným, kromě zvukového záznamu existuje ale i v písemné podobě⁹⁷. Autorem oficiálního přepisu je koordinátor tlumočnických zkoušek v ASNEP. Pro naše účely jsme vytvořili ještě přepis na základě pravidel přepisu pro korpus Dialog⁹⁸.

V analýze jsme pracovali s mluveným originálem a proti tomu s jeho přepisem do psané podoby.

Mluvenost a psanost jsou termíny, které se v odborné literatuře vyskytují v několika různých významech, v pojetí různých teoretiků mohou mít různý rozsah a obsah.

---

⁹⁵ Je škoda, že se nearchivovaly obě verze tlumočení. Získaný materiál s dvojitým tlumočením jednoho textu bezprostředně po sobě by byl zajímavým materiálem pro další studium v oblasti tlumočení, především psycholingvistických aspektů tlumočení (fáze monitorování, vědomá rozhodnutí o tlumočnických strategiích, a především práce s chybou) (srov. Gile 1991, Pym 2008).

⁹⁶ Přestože se nejedná o běžnou tlumočnickou situaci, může reálně nastat. Např. je sjednán tlumočnick na tlumočení reklamace v obchodě a společně s klientem čekají ve frontě, až na ně přijde řada a prodavač bude mít čas se klientovi věnovat. Klient může požádat o tlumočení rozhovoru mezi jiným zákazníkem a prodavačem, aby využil příležitosti pro zprostředkování komunikace, která probíhá v jeho blízkosti.

⁹⁷ Viz příloha č. 5.

⁹⁸ Korpus Dialog je speciální multimediální korpus mluvené češtiny. Shromažďuje veřejné jazykové projevy dialogického typu: nahrávky a přepisy diskusních pořadů českých televizí. Slouží výzkumu mediální komunikace a výzkumu mluvené češtiny v její současné veřejné podobě (*Korpus Dialog – Úvod* [online]. [Cit. 2016-08-25.] Dostupné z WWW: <<http://ujc.dialogy.cz>>).

Dle Čmejrkové (2006: 56) lze psanost a mluvenost považovat za: 1. dvě rozdílné kulturní techniky a sociální aktivity (ústnost a gramotnost); 2. dva autonomní jazyky; 3. dva různé existenční módy téhož jazyka.

Někteří lingvisté se domnívají, že psaná a mluvená řeč jsou dva autonomní jazyky, a tvrdí například, že psaní je autonomní systém, který lze studovat bez reference k mluvené řeči (viz Čmejrková 2006: 60). Čmejrková (2006) ale poukazuje na vzájemnou závislost psané a mluvené řeči, která jakoukoliv hypotézu autonomnosti vylučuje (zejména z diachronního hlediska). Hypotéza autonomnosti je podle ní vyloučena i z hlediska definice, neboť „vy-
mezení psaní se vždy děje s odkazem na mluvenou podobu jazyka“ (Čmejrková 2006: 62). Většina teoretiků se shodne na tom, že psanost a mluvenost jsou dva módy téhož jazyka. Čmejrková (2006: 65) se domnívá, že „mluvení a psaní jsou dva rovnocenné systémy“. Mluvenost a psanost jsou tedy dva různé módy téhož jazyka a jako takové jsou ve vzájemném vztahu a jsou na sobě vzájemně závislé. V této souvislosti Müllerová (1994) podotýká, že provádíme-li analýzu mluvených textů, „nemůžeme se odpoutat od představy, jakou máme o charakteristických vlastnostech textu písemného. Vždy provádíme (vědomě či mimoděk) srovnání obou druhů textů...“ (Müllerová 1994: 24). Mezi mluvenými a psanými projevy neexistuje tudíž ostrá hranice. Deborah Tannenová hovoří raději o dvou pólech – pólu mluvenosti a pólu psanosti, mezi nimiž se nachází kontinuum, kde se obě polarity kříží (viz Hoffmannová 1997: 79). Pól mluvenosti tohoto kontinua bývá reprezentován spontánním dialogem, zatímco pól psanosti je reprezentován vysoce odbornými texty. Mluvenost a psanost dále necháváme stranou, jen bereme na vědomí, že přepis pro naše potřeby (jen) prostředkuje mluvenost.

Naším zdrojovým textem je text mluvený (o míře jeho mluvenosti budeme nadále diskutovat), z praktických důvodů jsme byli nuceni v textu odkazovat na jeho přepis, který jsme získali od autorů testů. Cílem jejich přepisu bylo obsah mluveného projevu převést do psaného dokumentu pro snadnější práci hodnotitelů, a především kvůli možnosti archivace. Jednalo se o doslovný přepis toho, co bylo řečeno, s následnou jazykovou korekturou, která měla přepis více přiblížit standardizovanému českému psanému textu. Tento přepis používáme v těch částech našeho výzkumu, ve kterých se jedná o srovnání obsahu sdělení ve zdrojovém a cílovém jazyce tlumočení.

Nákup pračky

Žena: Dobrý den.

Muž: Dobrý den, jak Vám mohu pomoci?

Žena: Já jsem se rozhodla, že si pořídíme novou pračku, protože pračku, kterou máme doma, už máme 10 let, a je poměrně stará, myslím si, že si zasloužíme už nějaký nový typ. Tak jsem se chtěla zeptat, jestli byste si na mě neudělal chvilku času a nevysvětlil mi, ehm,

nebo neukázal mi nějaké nové typy, které tady máte a nedoporučil mi něco. Zajímalo by mě také, jestli nemáte nějakou pračku v akci právě.

Muž: Super, tak pojďme se dát do toho. Na tak hezkou slečnu já si čas udělám vždycky – a rád. Takže, v první řadě – máte ráda pračku s plněním zepředu, nebo s plněním svrchu – co vám více vyhovuje?

Žena: Tak, líbilo by se mi určitě plnění svrchu, ale asi to nebude ideální, jelikož máme velmi malou koupelnu, nad tou pračkou je ještě umístěný bojler, to znamená, že by tohle nebylo fajn, takže asi bude lepší plnění zepředu.

Muž: Hm, hm, to chápu. Dobře – a pokud teda, ehm, budeme uvažovat nad pračkou, která bude mít plnění zepředu, jste vázána na nějaký konkrétní typ značky spotřebiče? Máte nějaký oblíbený typ v domácnosti?

Žena: Tak, tak to ani ne. Dávám přednost italským spotřebičům, máme několik typů u nás doma v domácnosti Zanussi, ale záleží to na vás – co mi doporučíte. Nechám to na vás.

Muž: Dobře, pokud nejste vázána značkou, doporučil bych Vám možná tento model. Jedná se jedná o velice úsporný model, vyrábí ho společnost AEG, byť je to teda loňský model, ale na druhou stranu díky tomu je v promoakci, to znamená – můžete ho koupit dneska za 11 tisíc. Původní cena byla něco okolo 17. Jedná se o pračku v kategorii spotřeby energie A, což je samozřejmě pračka s nejnižším nárokem na energii, je velice úsporná – jak již jsem říkal – i na vodu. To znamená při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů, což je velice, velice příjemné. Jak jsem říkal, pračka stojí 11 tisíc, pokud byste měla zájem, nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídit i na splátky.

Žena: Tak to je naprosto skvělý – a vyčerpávající informace. Takže, já si myslím, že tento typ pračky bych si určitě vybrala. Takže myslím si, že si můžeme plácnout.

Muž: Výborně...

Pro zefektivnění práce se zdrojovým textem bylo třeba mluvený text znovu přepsat se snahou ve vlastním prepisu zachytit případné komplikace ve zdrojovém textu, které by ve výsledném, tlumočeném textu mohly způsobovat tlumočnickovi potíže. Pro výsledný prepis jsme využili korpusu Dialog, který vznikl na půdě oddělení stylistiky a textové lingvistiky Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky.⁹⁹

Snažili jsme se o převedení dynamického (tj. v čase probíhajícího a „mizejícího“) zvukového záznamu do záznamu grafického (statického, neprobíhajícího v čase). V základní podobě se jednalo o zápis toho, co si jednotliví účastníci dialogu mezi sebou řekli. Všechny

---

⁹⁹ Nejdříve jsme využili pravidla pro prepis v korpusu ORAL2008. Dalšími existujícími korpusy jsou Pražský mluvený korpus, Brněnský mluvený korpus a Oral 2006. Na základě konzultace s Mgr. Lucií Jílkovou, Ph.D., jsme se rozhodli text znovu přepsat, tentokrát podle pravidel přepisu pro rozhovory zpracované pro korpus Dialog, který více reflektoval faktory, jež byly pro naše výzkumy žádoucí (pauzy a jejich délka, výslovnost apod.).

charakteristiky související s mluveností jsme zohlednili (pauzy, rychlost promluvy, ne-
spisovnost apod.), ale naší ambicí nebylo udělat dokonalý přepis (transkripci). Pochopitelně
že se jedná jen o redukovaný záznam toho, co bylo řečeno, přestože jsme se snažili
zodpovědně uvažovat o tom, co je v mluveném textu relevantní z hlediska našeho výzkumu.
Nepřepisovali jsme mechanicky, co jsme slyšeli, ale sledovali jsme linii sdělovaného obsahu.
Výsledný přepis nebyl náhražkou zvukového záznamu, jen měl usnadnit další práci
s zdrojovým textem, především jeho analýzu a následný popis tlumočnického výkonu.

Používali jsme specifická pravidla přepisu pro korpus Dialog, která zaručují co nejvěrnější
záznam mluveného jazyka a stále ještě dostatečnou čitelnost.¹⁰⁰

VM	označení mluvčího
[nevím] [v té]	simultánně pronesené pasáže
=	okamžité navázání na repliku partnera
<u>Z</u> ase	zdůraznění slabiky/slova
a:le:	protažení hlásky
e, eh, ehm, hm	hezitační a responzní zvuky
(.)	krátká pauza
(...)	dlouhá pauza
?	vysoké stoupnutí hlasu
,	mírné stoupnutí hlasu
.	klesnutí hlasu
mon-	nedokončení slova
<uhodil>	pasáž pronesená se smíchem
(ale)	předpokládaný, ne dobře srozumitelný výraz
( )	nesrozumitelný výraz
((cinknutí))	zvuk

Tabulka č. 1: Přehled transkripčních značek

¹⁰⁰ Přepis **respektuje pravopisná pravidla**, zároveň zaznamenává **odlišnosti od standardního způsobu vyjadřování**. Posuzování standardnosti výslovnosti je výběrové, aby byl výsledný přepis stále dobře čitelný: např. odchylky v délce samohlásek se zaznamenávají (např. *nevím*), nezaznamenávají se odchylky v kvalitě (např. zapíše se *nevím*, i kdyby mluvčí vyslovil druhou samohlásku spíše jako [nevem]). Nezapisuje se např. *vjec*, ale *věc* (podoba *vjec* by nezastupovala odlišnou výslovnost), naproti tomu se zapíše *ňák*, a nikoli *nějak*, pokud je slyšet, že to tak mluvčí vyslovil. Korpus Dialog **se nedrží běžných zásad používání interpunkčních znamének**, např. tečku a otazník nepoužívá pro členění textu na věty, ale pro záznam melodie mluveného projevu, tj. pro záznam stoupnutí nebo klesnutí hlasu. Interpunkce se v přepisu nepoužívá. Tečka, čárka a otazník mají v transkripčním systému Dialog jiný význam. **Nezaznamenává se celý průběh melodie**, ale pouze její koncová část, tedy případy klesnutí hlasu nebo výrazného stoupnutí hlasu. Kromě toho se **zaznamenávají pauzy v řeči, nápadné zdůraznění slova nebo slabiky a veškeré zvuky** jako *hm*, *mhm*, *ee* apod.

Mluvený projev **se zapisuje pouze malými písmeny** (tedy i vlastní jména). Pro zachycení střídání mluvčích v rozhovoru se používá tzv. řádkový zápis. Každá replika je zapsána **vždy na nový řádek** a uvozena označením mluvčího. V přepisu se zaznamenávají také případy, kdy vystřídání v řeči proběhlo **překotně, bez jakékoliv pauzy**. (Srov. Kaderka, Svobodová 2006: 18–51.)

Přepis textu Nákup pračky podle pravidel pro korpus Dialog doplněný o čísla replik tak, aby bylo možné lépe odkazovat na příklady z textu.

(zvuk tikání)

ŽENA [1]: dobrý den(.),

MUŽ [2]: dobrý den(.) jak vám mohu pomoci,

ŽENA [3]: já jsem se rozhodla: že si (.) pořídíme novou pračku, protože: pračku, kterou máme doma už máme deset let a je poměrně stará myslím si, že si zasloužíme už (.) nějaký nový typ, (.) tak jsem se chtěla zeptat, jestli byste si na mě neuděl (((míněno neudělal)) chvíli času a nevysvětlil mi: ((hlasitý nádech)) ehm, (.) nebo ne nekázal mi nějaké nové typy:, které tady máte a nedoporučil mi něco: ((hlasitý nádech)) eee zajímalo by mě také:, jestli nemáte ňákou pračku: v akci právě.

MUŽ [4]: supr, tak pojďme se dát do toho na tak hezkou slečnu já si čas udělám vždycky a rád. takže (.) v první řadě (.) máte ráda pračku s plněním zepředu, nebo: s plněním svrchu, co vám více vyhovuje. (.)

ŽENA [5]: tak e:(.) líbilo by se mi určitě plnění svrchu, ale: asi to nebude ideální, jelikož máme velmi malou koupelnu, nad tou pračkou je ještě umístěný bojler, ((hlasitý nádech)) to znamená, že by (.) tohle nebylo fajn, takže asi bude lepší plnění (.) zepředu.

MUŽ [6a]: hm, hm, to chápu dobře, a: (.) pokud (.) e: teda, e:, budeme uvažovat nad pračkou, která bude mít plnění zepředu, jste vázána na ňáký konkrétní typ e: (.) značky spotřebiče:, máte ňákej oblíbený typ (.)

ŽENA [7a]: tak=

MUŽ [6b]: v domácnosti,=

ŽENA [7b]: tak, tak to ani ne:. dávám přednost italským spotřebičům máme několik e: typů na ss- doma v domácnosti e: zanusi, ((hlasitý nádech)) ale záleží to na vás (.) co mi doporučíte. nechám to na vás.

MUŽ [8]: dobře, pokud nejste: vázaná značkou, doporučil bych vám možná tento model, (.) jednak se jedná o velice úsporný model, e vyrábí ho společnost a:e:ge: ((míněno AEG)), byť je to teda: loňský model, ale na druhou stranu díky tomu je v promoakci, to znamená h- můžete ho koupit e (.) dneska za (.) jedenáct tisíc. původní cena byla něco okolo sedumnácti. jedná se o pračku e v e kategorii spotřeby energie a:, což je samozřejmě ((hlasitý nádech)) pračka s nejnižším nárokem na energii, je velice úsporná jak již jsem říkal, i na vodu, to znamená při (.) přepočtu na pět (.) kilo prádla(.) ona spotřebuje třicet devět litrů, což je velice, velice příjemné (.) jak jsem říkal, pračka stojí jedenáct tisíc, pokud byste (.) měla zájem, (.) nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídít i na splátky.

ŽENA [9]: tak to je: naprosto skvělý a: vyčerpávající informace. ((hlasitý nádech)) takže: já si myslím, že tento typ pračky bych si určitě vybrala, takže myslím si, že si můžeme plácnout.

MUŽ [10]: výborně.

4.3 Charakteristika mluveného textu

Zdrojový mluvený text jsme získali od organizátorů pohovoru se vstupní informací, že se jedná o autentický mluvený text, který byl zveřejněn ve vysílání Českého rozhlasu.¹⁰¹

Josef Hrbáček (1994) uvádí, že specifické rysy mluveného textu se týkají hlavně **výstavby výpovědí** (aktuální členění výpovědi, slovosled, opravy, opakování, nedokončení syntaktických konstrukcí aj.), ale i **nadvýpovědní struktury** mluveného projevu. Při interpretaci mluveného projevu je tedy třeba přihlídnout jednak ke komunikační situaci, v níž text vzniká, jednak k dalším činitelům, které se podílejí na jeho realizaci. U spontánních mluvených projevů k těmto činitelům podle Hrbáčka patří: **1. vázanost na situaci, 2. přímý kontakt s adresátem, 3. neoficiálnost, 4. nepřipravenost.**

Další faktory, které se uplatňují v komunikačních situacích a mají vliv na výstavbu mluvených textů, jsou podle Olgy Müllerové (1992) tyto: ubíhající čas, jehož důsledkem je postupné, následné a nevratné řazení syntaktických konstrukcí; problémy s přesným formulováním výpovědi; omezenost krátkodobé paměti mluvčích; osobnost mluvčího (temperament, řečová vybavenost, psychika). Neodmyslitelnou součástí mluvených projevů jsou také prostředky zvukové (intonace, tempo řeči), zejména v dialogu vyžaduje často aktuální situace využití neverbálních prostředků (gesta, mimika).

Na rozdíl od psaného textu se v mluvených projevech nelze opírat o větu jako základní jednotku. Hranice mezi jednotlivými výpověďmi bývají často nejednoznačné, nejasné. Podle Hrbáčka dochází ve spontánních nepřipravených projevech k častým **opravám**, mluvčí k sobě řadí různé formulace téhož obsahu a obsah rozkládá do řady vět. Díky opravám a různým zpřesněním může mluvčí obsah projevu příjemci více přiblížit a usnadní mu jeho správné pochopení. Na jedné straně obsahují mluvené projevy **mnoho nadbytečného** (pleonastičnost), na straně druhé se z nich **mnohé vypouští** (elipsa). Vyskytují se v nich jak **situační elipsy**, které naznačují vazbu textu na situaci, tak **elipsy kontextové**, které jsou výsledkem využívání textové kontinuity (Kopečný 1958: 63). Situační elipsu nazývá Kopečný také elipsou skutečnou. V případě takové elipsy dochází k vypouštění tranzitivních členů, daných většinou situací, a dochází zejména k vypouštění významového slovesa, např. *Copak vy ve městě?* (místo *Copak vy **děláte** ve městě?*) (Kopečný 1958: 64). Kromě elipsy bývá mezi prostředky „neúplného vyjadřování“ uváděna také apoziopse.

¹⁰¹ Odkaz na online vysílání jsme však nedostali a text nebyl na základě dostupných informací v archivu na webových stránkách Českého rozhlasu dohledatelný.

V každodenních mluvených projevech se setkáváme však spíše s tím, že replika má neurčité zakončení, vyznívá jaksi do ztracena (Hoffmannová 2016: 52). Typické jsou také **vsuvky** (parenteze) různého rozsahu, časté **užívání konektorů**, které jsou významově méně výrazné a diferencované. Nedostatek času při tvoření formulací vede u mluvčích ke **stereotypnímu vyjadřování** a **opakování** stejných větných konstrukcí či výrazů (Hrbáček 1994). Zde bychom mohli připomenout, co konstatoval Petr Kaderka (2013: 13): že „aplikování pojmu elipsy na mluvený jazyk je – přísně vzato – příkladem zkreslení našeho lingvistického myšlení tradiční orientací na psaný jazyk“; totéž zřejmě platí i o ostatních prostředcích, kterými charakterizujeme mluvenost.

Z analýz mluvených autentických textů (např. Müllerová, Hoffmannová, Schneiderová 1992) vyplývají kromě již zmíněných rysů mluvených projevů ještě další syntaktické prostředky typické pro přirozené, **nepřipravené** texty:

- neukončené, syntaktický neúplné formulace, kdy mluvčí z různých příčin přeruší svou výpověď a začne myšlenku formulovat jinak,
- zkratkovitost, která bývá způsobena rychlým mluvním tempem,
- volné přiřazování syntaktických jednotek bez explicitního vyjádření jejich vzájemného vztahu,
- přeházený slovosled, v němž se uplatňuje subjektivní řazení výpovědi,
- nadměrné užívání ukazovacích zájmen, která nemají názornou, ale spíše výplňkovou funkci,
- užívání vycpávkových, nadbytečných výrazů, které jsou typické pro idiolekt,
- různé způsoby doplňování informací, tzv. parcelace, dodatečné připojování větných členů, přídatné konstrukce (dochází k nim z důvodu postupného vybavování a formulování mluvčího).

Analyzovaný text je mluvený dialog, tedy typ komunikace ve sféře běžného dorozumívání. Tento typ každodenní komunikace je ovlivněn velkým množstvím komunikačních faktorů. Každodenní komunikáty plní téměř všechny Jakobsonovy funkce (Jakobson 1995: 78–81), za dominantní funkce takových komunikátů lze však považovat funkci jednak **referenční**, jednak **fatickou**. V rámci jednoho dialogu mohou střídavě dominovat, mohou se kombinovat nebo doplňovat (Hoffmannová 2016: 42). Komunikační partneři se v dialogu střídají na pozici mluvčích a příjemců. Ani ve chvíli, kdy si mluvčí explicitně vyžádá slovo na delší dobu bez přerušení, nevymizí z komunikace dialogické prvky. Příjemci na mluvčího stále reagují, stále mluvčímu poskytují zpětnou vazbu (ať už verbální, nebo neverbální), jejich přitakání, úsměvy či posměšky jsou stále součástí dialogu. Komunikanti na sebe nestále reagují, přizpůsobují se navzájem (Hoffmannová 2016: 44).

V běžných dialozích převažují takové komunikáty, které nejsou vystavěny na základě předchozí rozvahy. Nevznikají však zcela bez přípravy, ad hoc. Naše každodennost je plná

opakovaných zkušeností, zvykových rituálů a mechanicky aplikujeme **situační scénáře**, vzorce. Tyto scénáře, rámce, mentální modely jsou uloženy v naší předpokladové bázi, v našem „zásobníku“ znalostí a zkušeností. V situaci, kterou známe nebo je nám povědomá, pouze aktivujeme a aplikujeme některý z uložených scénářů včetně jazykového řešení, výrazových stereotypů (Nebeská 1992). Mluvcím češtiny tudíž sama existence páru prodavač–zákazník poskytuje předem danou typizaci akcí, jednání a jejich průběhu v nákupní/prodejní interakci (Hoffmannová 2016: 45). V tomto smyslu není možné, abychom ani naše zdánlivě spontánní každodenní dialogy pokládali za naprosto nepřipravené.

Běžného dorozumívání se účastní všichni lidé, má s ní tedy zkušenost každý, na rozdíl např. od komunikace odborné. To má velký význam pro tlumočníka, který vstupuje do komunikační situace, pro kterou nemá konkrétní přípravu, ale v níž může významným způsobem čerpat ze své osobní zkušenosti. Podobu běžně mluvených dialogů výrazně utvářejí a ovlivňují věkové, generační rozdíly. Ve sledovaném textu jsou podle našeho odhadu účastníci ve velmi podobném věku, i když se osobně neznají. Svou povahou jsou běžné dialogy **neveřejné**, přestože mohou probíhat ve veřejném prostoru, kde mohou být přítomni lidé, kteří nejsou jejich přímými účastníky (Hoffmannová 2016: 46). Prodavač a zákaznice se setkávají v obchodě s elektronikou, a i když se neměli možnost dříve osobně setkat, je pro ně známé prostředí, ve kterém se dialog odehrává (prodavač v něm pracuje a zákaznice jej během života navštívila mnohokrát a má představu, jakým způsobem je v podobné situaci a v podobném prostředí v naší zemi obvyklé dialog vést). Tlumočnick tyto faktory při tlumočení zohledňuje, protože i když jsou si přímí účastníci dialogu vědomi, že je mohou sledovat další osoby, nepočítají s tím, že by se do dialogu někdo zapojil. Neslyšící účastník dialogu se přizpůsobuje volbou tématu (minimalizují se intimní témata), volbou slovní zásoby (vyhýbá se vulgarismům) apod. Tlumočnick má tedy přinejmenším vymezeny hranice dialogu, které jsou dány tématem, místem a rolmi účastníků.

Dalším významným faktorem, který do značné míry ovlivňuje podobu komunikace, je **institucionálnost/neinstitucionálnost**. Institucionální komunikace je převážně veřejná. Za hlavní rys takové komunikace lze považovat asymetrii sociálních rolí jejich účastníků. Tato asymetrie může v dialogu výrazně ovlivňovat vztahy účastníků komunikace, jejich vzájemné přizpůsobování během dialogu nebo naopak směřování ke konfliktu. Asymetrie spočívá v tom, že jeden z účastníků komunikace je představitel instituce, který ovládá speciální slovní zásobu (zejména terminologii) a má zafixovaný obvyklý průběh dialogu s klientem/zákazníkem/studentem. Jedná se o profesionála, který si je svou rolí jist a jen málokdy tápe (Hoffmannová 2016: 47). Na druhé straně je laik, který takovou kompetenci ve vedení podobných dialogů nemá (nezná například názvy výrobků nabízených obchodem). Nejistota takového účastníka komunikace se promítá do vyjadřování, které je často

velmi neurčité. V případě užívání češtiny se asymetrie promítá i do užívání rozdílných variet (spisovná čeština u profesionála a časté nespisovné prostředky u laika). Z hlediska symetrie a asymetrie vztahu lze mezi účastníky komunikace rozlišit: a) **symetrické, např. přátelské dialogy**, v nichž mají oba účastníci vyrovnané sociální role, což se promítá mimo jiné do skutečnosti, že používají shodný registr¹⁰²; b) **symetrické dialogy**, do kterých generační, věkové rozdíly a různé životní zkušenosti vnášejí určitou asymetrii, projevující se např. používáním rozdílných registrů jazyka; c) **asymetrické institucionální dialogy**, kde je v důsledku rozdílných sociálních rol účastníků užíváno různých registrů (různých variet jazyka); d) **asymetrické institucionální dialogy**, kde je **asymetrie potlačována** a registry se sblíží (Hoffmannová 2016: 47).

V každodenní komunikaci tedy převládají nepřipravené mluvené projevy, spontánní, emocionální, málo normované, které se vyznačují familiárností a patří především k neveřejným situacím (Hoffmannová 2016: 48). Vyjadřování lze spojit s **neformálností**. P. Mareš postihuje neformálnost jako „nepředpisovost, nsvázanost pravidly, uvolněnost, nenucenost a spontánní vyjadřování“ (Mareš 2003: 100). Mezi příznačné jazykové prostředky patří uvolněná, až nedbalá výslovnost, pro tvoření slov jsou příznačné procesy abreviace a univerbizace, využití příznačných sufixů, rozšiřuje se užívání zdvořilých a tím se navozuje familiárnost, simulovaná důvěrnost i mezi lidmi, kteří se neznají (Hoffmannová 2016: 49). V dialogu prodavače se zákazníkem je z tohoto úhlu pohledu nejzajímavější pasáž, která je snahou o flirt inicializovaný prodavačem.

Slovní zásoba je v běžném dialogu podle Mistríka (1997) chudší než v jiných sférách – spíše nepřesné, přibližné vyjadřování je založeno na slovech s velkým rozsahem a malým obsahem, mnohdy na slovech polysémních. Přebírají konkrétní výrazy, charakteristická je stručnost a expresivita, s níž se dostáváme mimo sféru spisovného jazyka. Frekventované jsou intenzifikátory, četné jsou neologismy a okazionalismy.

Pro tuto komunikační sféru je typická mluvená syntax, jak jsme již uvedli výše (Müllerová 1994). Základní jednotkou výstavby dialogu je replika. Zeman (2013) považuje za základní jednotku komunikační akt (verbální a neverbální segment s interakční funkcí, kterým se u partnera dosahuje konkrétního komunikačního efektu, jako je splnění prosby apod.). Replika se může skládat z většího počtu komunikačních aktů (Hoffmannová 2016: 50).

---

¹⁰² M. A. K. Halliday (1978) označuje jako registr soubor jazykových prostředků přiřazených funkci projevu v určité situaci, tedy spojení určitého kódu (variety) s určitou opakující se situací, s níž jsou spojeny určité výrazové prostředky (Halliday 1978: 23 a 111). Výběr a uspořádání jazykových prostředků z množiny prostředků konkurenčních, jehož výsledkem je text určitého stylu (Jelínek 1996), je ovlivňován znalostí příslušného registru (v jedné konkurenční množině může být i několik registrů), neboť „vhodné vyjadřovací prostředky vybíráme (anebo naopak adekvátně interpretujeme sdělení, které jen nám určeno) pod vlivem znalosti příslušného registru“ (Hoffmannová 1997: 138).

Další výraznou vlastností spontánního dialogu je implicitnost¹⁰³, která se nejčastěji spojuje s nejednoznačností, nepřímostí a neúplností (Hoffmannová 2016: 52).

Text Nákup pračky je organizátory pohovoru prezentován jako typ nákupního dialogu. Ty obecně představují jednoduchou a koncentrovanou formu dialogu asymetrického (Hoffmannová 2016: 68); svou povahou patří k institucionálním dialogům, přesto je řadíme do sféry běžného dorozumívání. Kontakt mezi účastníky je přímý. Společným cílem prodavače a zákazníka je uskutečnění nákupu. Předmětem jejich hovoru je nákup pračky. Oba komunikanti jsou v **nepřetržitém tematickém souladu**, mluví o téže věci (srov. Müllerová 1997). Dialog je realizován ve veřejném prostoru obchodu, přesné místo a čas komunikace však nejsou známy (kromě skutečného obchodu nelze vyloučit ani učebnu nebo jiný prostor). Budeme věřit organizátorům testu, že nákupní dialog je „reálný“, získaný z rozhlasového vysílání, ovšem na záznamu dialogu nejsou slyšet žádné autentické zvuky, které by informaci o autentičnosti dialogu (probíhajícího údajně přímo v obchodě) podpořily. Známé nám není ani to, zda a jakým způsobem byly komunikaci přítomny jiné osoby, např. další zákazníci.

Asymetrie je v tomto případě založena na rozdílných sociálních rolích (prodavač × zákazník) a rozdílných kompetencích obou účastníků dialogu (prodavač je profesionál, odborník na zboží nabízené v obchodě s elektrotechnikou; zákazník je laik, který přichází s poptávkou po nové pračce). Jedná se tedy o mluvený dialog dvou komunikantů, repliky mají dva různé produktory (muž – prodavač a žena – zákaznice), kteří se střídají v roli mluvčího a příjemce. Informace o pohlaví komunikantů získáváme pouze z poslechu zvukové nahrávky.

Cílem ženy je zjistit informace o nabídce praček (repliky 3, 5, 7), které potřebuje k rozhodnutí o koupi, muž jí tyto informace předává (repliky 4, 6, 8).¹⁰⁴

Některé aspekty **asymetrie** v dialogu je možné doložit formulacemi zákaznice. Nakupující často neznají přesné označení zboží, přesné termíny, a proto používají různá zástupná, méně výstižná označení (replika 3: *zasloužíme už (.) nějaký nový typ, (.)*, vyjadřují nejistotu a bezradnost (replika č. 3: *ne neukázal mi **nějaké nové typy**., které tady máte a **nedoporučil mi něco**: ((hlasitý nádech)) apod.). Na rozdíl od zákaznice prokazuje prodavač svou odbornost používáním terminologie a specifických označení (replika 4: *pračku s **plněním****

---

¹⁰³ Při užívání pojmů explicitnost/implicitnost vycházíme z pojetí K. Hausenblase, který chápe explicitnost jako „výslovné vyjádření něčeho“, naproti tomu implicitní vyjádření chápe jako takové, „z něhož se vyrozumívá něco, co je ve významu (smyslu) řečeného zahrnuto a co může být interpretováno, co však není vyjádřeno výslovně“. Výslovné vyjádření chápe Hausenblas jako 1) „pojmenování jevu, jeho označení samostatným (specifickým, právě danému jevu ‚věnovaným‘) pojmenováním“, „specifickou složkou pojmenování“ nebo 2) „konstruováním výpovědi, jejímž předmětem (denotátem) je právě daný jev“ (Hausenblas 1972: 100).

¹⁰⁴ V případě fiktivního nákupu by mohly být záměry obou komunikantů jiné, např. splnit podmínky komunikačního cvičení apod.

zepředu; replika 8: *doporučil bych vám možná tento model; díky tomu je v promoakci; jedná se o pračku eeee v eeee kategorii spotřeby energie a; pračka s nejnižším nárokem na energii* apod.). Na druhé straně se asymetrie v některých momentech stírá, prodavač se snaží přiblížit znalostní úrovni zákaznice (replika 6: *jste vázána na nějaký konkrétní typ e: (.) značky spotřebiče.; máte nějak oblíbený typ* (.); replika 8: *je v promoakci, to znamená můžete ho koupit e (.) dneska za (.) jedenáct tisíc.*).

Výsledkem těchto snah je mísení kódů. Můžeme konstatovat, že projev je spisovný, až knižní i tvaroslovně: (úvodní floskule, replika 2: *jak vám mohu pomoci*, replika 4: *v první řadě* (.); replika 6: *jste vázána* (vs. replika 8: *nejste: vázaná*); replika 8: *byť je to* apod.). Nespisovnost ve výslovnosti a na morfologické úrovni proniká v mužově replice pouze do výrazů *někdy, nějak* (replika 6: *nějak oblíbený typ; nějak konkrétní typ*). Z hlediska slovní zásoby převažuje v mužově replikách spisovnost, někdy až na hranici knižnosti (replika 8: *jak již jsem říkal*, přísl. *již* (proti *už* poněk. kniž.); *je velice příjemné*, přísl. *velice* 1. poněk. kniž. vyjadřuje velkou intenzitu, velkou míru něčeho (srov. SSJČ), na druhou stranu se v textu objeví hovorové výrazy (replika 4: *supr, tak pojďme*; replika 8: *na pět (.) kilo prádla*(.)). Na úrovni pojmenování je neobvyklé redundantní spojení *typ značky* (replika 6: *typ e: (.) značky spotřebiče*: běžně se hovoří buď o typu, nebo o značce výrobku); za hovorové lze považovat stručné vyjádření ceny pouze částkou (bez měny): *za jedenáct tisíc* (replika 8).

Z průběhu dialogu vyplývá, že prodavač se mnohem lépe orientuje ve vystaveném zboží, zákaznice si je naopak vědoma své nižší kompetence a nechává prodavači velký prostor pro formulování nabídek a doporučení. V replice 7 k tomu prodavače přímo vyzývá: *záleží to na vás (.) co mi doporučíte. nechám to na vás*. Tato asymetrie zasahuje v některých místech i jazykové prostředky. Zákaznice ve větší míře než prodavač používá obecnou češtinu především na úrovni odchylek od spisovné výslovnosti (replika 3: *jestli byste si na mě neuděl* ((*míněno neudělal*)); *jestli nemáte nějakou pračku*; replika 9: *takže myslím si*), v ženiných replikách se objevuje mnoho výrazů typických pro neformální spontánní projev (replika 5: *tohle nebylo fajn*; replika 9: *tak to je: naprosto skvělý; můžeme si plácnout*. Pravděpodobně reakcí zákaznice na veřejný prostor obchodu je snaha používat některé spisovné, až knižní výrazy, které se celkovému stylu mluvy zákaznice vymykají (replika 5: *jelikož máme velmi malou koupelnu; jelikož* – sp. podřadící kniž., připojuje vedlejší věty příčinné (důvodové) (srov. SSJČ). Morfologicky jsou ženiny repliky téměř výlučně spisovné (replika 3: *nějaký nový typ, nové typy*), nespisovnost je výjimkou (replika 9: *to je [...] skvělý*).

Pokud vycházíme z předpokladu, že se dialog odehrává v obchodě, je překvapivé, že účastníci dialogu ve svých replikách verbálně nepoukazují na viděné objekty. Výjimku tvoří jediná replika prodavače (replika 8: *doporučil bych vám možná tento model, (.)*).

Dialog je podle dostupných informací určen široké veřejnosti, příjemcům rozhlasového vysílání. Pravděpodobně i díky tomu je text dobře srozumitelný. Dialog ovšem může být nahlížen také jako reklamní text, v jehož rámci je příjemcům zprostředkována informace o konkrétních faktorech, které má příjemce zohlednit při nákupu pračky, a v neposlední řadě je zmíněna i konkrétní výrobní značka praček, což potvrzuje domněnku, že se může jednat o text, jehož cílem je upoutat pozornost ke konkrétní skupině výrobků, tedy o reklamu.

Sféru reklamy charakterizují a podobu příslušného komunikátu určují: 1) komunikační cíl, jímž je přesvědčit recipienty, aby si zakoupili určitý výrobek nebo službu; 2) nepřímý kontakt mezi autorem a recipienty; 3) veřejný charakter komunikace, tj. skutečnost, že autor a adresát se osobně neznají a počet recipientů není předem znám a omezen (Hoffmannová 2016: 338).¹⁰⁵

Z hlediska jazykových funkcí převládá ve sledovaném textu funkce referenční (zpravovací): autor textu (prodejce) chce informovat o tom, jaké faktory zohlednit při výběru nové pračky. Přítomna je ale i funkce expresivní: autor chce příjemci sdělit a) něco o sobě – jaké faktory vnímá jako nejdůležitější při výběru kvalitní pračky on sám (cena, úspora vody a energie, způsob platby pračky), b) něco o svém názoru – jaký typ praček preferuje on sám (replika 8: *doporučil bych vám možná tento model, (.)*); a funkce operativní: odesílatel plánuje přesvědčit recipienta, aby přijal jeho názor a zaměřil se při nákupu praček na jím doporučený typ praček; replika 8: *jedná o velice úsporný model; můžete ho koupit e (.) dneska za (.) jedenáct tisíc; samozřejmě ((hlasitý nádech)) pračka s nejnižším nárokem na energii; spotřebuje třicet devět litrů, což je velice, velice příjemné (.); pokud byste (.) měla zájem, (.) nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídít i na splátky.*

Hned v úvodu textu je zastoupena i funkce fatická (replika 1, 2: ŽENA [1]: *dobry den* (.); MUŽ [2]: *dobry den* (.) *jak vám mohu pomoci*). Tento počátek je z komunikačního hlediska neutrální.

Dialog je velmi „disciplinovaný“: jeho účastníci se nepřerušují. Po úvodních frázích přichází replika 3, která je z hlediska formulování ženina požadavku (získat kvalifikovanou nabídku praček) dostatečně věcná, zároveň ji lze charakterizovat jako lehce osobní: užitím množného čísla (*pořídíme novou pračku; máme doma*) a uvedením některých informací, které jsou z hlediska nákupu irelevantní (*myslím si, že si zasloužíme už (.)*) nepřímo tematizuje ženinu rodinu.

Muž v replice 4 reaguje vstřícně a zároveň velmi osobně (poznámku o vzhledu ženy by bylo možné hodnotit až jako nemístnou, sexistickou, jako snahu o flirt: *na tak hezkou*

---

¹⁰⁵ Funkcí reklamního textu je informovat a do značné míry formovat posluchače, tj. ovlivňovat názor na dostupné pračky. Apel na posluchače je skrytý. Specifická je pro danou situaci skutečnost, že příjemce dialogu jako celku není v komunikační situaci přítomen.

slečnu já si čas udělám vždycky). Svým následným dotazem (o plnění pračky) přebírá iniciativu a určuje obsah ženiny další repliky. Ta přitom svou odpověď v replice 5 formuluje jako rozvahu nad různými alternativami. Následně muž klade ještě jednu zpřesňující otázku (replika 6, o případném preferování některé značky) a žena opět nekomplikovaně odpovídá (replika 7).

V nejdelší replice dialogu (8) muž nabízí ženě konkrétní výrobek, charakterizuje jej, uvádí jeho cenu a nabízí alternativní formy nákupu (na splátky). Nápadné je, že tato relativně dlouhá replika není ženou ani jednou přerušena, byť třeba jen dílčím vyjádřením souhlasu nebo například nějakým signálem porozumění, jak je u dialogických mluvených projevů obvyklé. To by podporovalo podezření, že se nejedná o zcela autentický mluvený text.

Ve své poslední replice (9) žena nereaguje na žádné další podněty a vyjadřuje rozhodnutí koupit nabídnutý výrobek. Poslední replikou dialogu je mužovo souhlasné *výborně* (10).

Žádná z replik neobsahuje informace, které k příslušné situaci (nákup zboží) obvykle patří, např. výzvu k zaplacení zboží, domluvu o jeho předání či dopravě, poděkování či rozloučení.

Na základě výše uvedených jevů nelze jednoznačně konstatovat, že analyzovaný text nevykazuje rysy autentického dialogu. Obsahuje prvky typické jak pro promluvy formální a připravené (přehledná kompozice, výrazněji nenarušená syntax promluv, lexikální a morfologická spisovnost či knižnost), tak pro projevy neformální a nepřipravené (drobnější odchylky od psané syntaxe, hovorové nebo nespisovné prostředky na úrovni lexikální a morfologické). Vzhledem k tomu, že v dialogu nejsou téměř žádné z uvedených syntaktických prostředků typických pro přirozené, nepřipravené texty, s největší pravděpodobností se bude jednat o dialog, k němuž existovala písemná předloha a který byl následně po přípravě reprodukován s možností nahlížení do poznámek, popř. čten.

4.4 Situační kontext

Tlumočník českého znakového jazyka běžně tlumočí sdělení probíhající mezi neslyšícím a slyšícím účastníkem komunikace s tím, že sám je jen zprostředkovatelem komunikace, ne jejím aktivním účastníkem. Ve standardní situaci má tlumočník českého znakového jazyka před sebou dva adresáty, kterým se v průběhu tlumočení neustále přizpůsobuje na základě jejich reakcí a schopnosti porozumění. V případě, že v neverbálním chování neslyšícího příjemce tlumočené informace (je možné zaregistrovat i verbální komentář ke kvalitě porozumění) zaznamená pochybnost, nejasnost, neporozumění, snaží se v dalším tlumočení více přiblížit potřebám konkrétního neslyšícího klienta (na úrovni výběru znakové zásoby, rychlosti produkce, velikosti znaků a podobně). Tlumočení se odehrává v reálném prostředí, na které může tlumočník odkazovat a které mu mnoho informací souvisejících s obsahem tlumočení doplní, protože je společně s ostatními účastníky komunikace přímo

vidí. Většinou se pro tlumočnicka také jedná o předem známou oblast tlumočení, na kterou se může připravit. Pokud je tlumočnick informován, že půjde tlumočit např. reklamaci do obchodu s elektronikou, může si nastudovat reklamační řád, konzultovat znakovou zásobu z oblasti obchodu s kolegy, zjistit si, jaké jsou nejčastější typy reklamací a jakým způsobem se obvykle řeší apod. V komunitním tlumočení se v tlumočnické situaci nejčastěji objevují tři osoby: slyšící mluvčí, neslyšící mluvčí a tlumočnick. Nebývá pravidlem, že by byly přítomny ještě další osoby, svědci, kteří by v průběhu tlumočení nebo po něm tlumočnicka hodnotili. Pokud tlumočnick mluvčímu neporozumí, může ho v reálné situaci požádat o zopakování sdělení, případně o dovysvětlení potřebných informací kvůli pochopení celkového významu, a k následnému převodu do českého znakového jazyka dojde bez větších problémů. Pokud mluvčí mluví např. potichu, může ho tlumočnick požádat o zesílení hlasu, pokud mluví pomalu, může ho upozornit, že může mluvit rychleji, pokud používá složitou terminologii, může ho požádat o zohlednění skutečnosti, že tlumočnick ani neslyšící nejsou v dané oblasti odborníky, nerozumí dobře, a tak se v celé tlumočnické situaci neorientují s nutným přehledem apod. Tlumočnick se může soustředit jen na právě realizovanou promluvu; když se nachází přímo v reálné situaci, jeho poslech není zkreslený. Tlumočení není nijak zaznamenáváno, a tak tlumočený text plyne v čase a mizí.

Text, který má tlumočnick tlumočit, je puštěn ze zvukového záznamu a je zesílen, což do určité míry zkresluje jeho zvukovou kvalitu pro poslech. Hlasitost zvuku byla nicméně upravována před tlumočením podle požadavků tlumočnicka tak, aby mu vyhovovala.

Mnohé z tlumočnicků vedle zmíněných faktorů stresuje i samotný fakt, že se jejich tlumočení natáčí. Texty jsme k rozboru dostali se souhlasem tlumočnicků (viz výše), avšak s podmínkou, že budou sloužit čistě pro odbornou práci, lingvistickou a translatickou analýzu, nikoliv pro veřejnou prezentaci.

Kvalita podmínek pro samotné tlumočení se v rámci pohovoru snižuje a vzdaluje se podmínkám reálného tlumočení, které si tlumočnick může do značné míry nastavit, ovlivnit a usměrnit v závislosti na požadavcích a potřebách účastníků komunikace. Na druhé straně se tak děje při všech zkouškách tlumočení, které neprobíhají v reálném prostředí.

Zdrojový text existuje pouze v mluvené formě bez videopodkladu. Tlumočnick tedy nemá možnost zohlednit jiné než zvukové informace. Pro tlumočení do znakového jazyka by bylo velmi cenné, kdyby tlumočnicki měli přesnější vizuální informace o průběhu komunikace (vzájemné postavení prodavače a zákaznice, jejich umístění v obchodě, jejich postavení vůči předváděným pračkám, jejich neverbální chování atd.).

Všechny zmíněné extratextové situační faktory souvisí s faktory vnitrotextovými (obsah textu, jeho lexikální a gramatické charakteristiky, kompozice dialogu apod.) (srov. Nord 2005), jsou s nimi spjaty. Celkově text není podle našeho názoru vhodný pro podobný typ zkoušek (jedná se o tlumočení dialogu, kde není jasný cílový recipient) a zároveň není

nejvhodnějším textem ani pro podobné typy rozborů (rozbor takového dialogu musí reagovat na situace, které v běžném tlumočení nenastávají: běžně se netlumočí dialog pro neslyšícího klienta „pozorovatele“). Navzdory tomu jsme jej však pro analýze podrobili, protože je pro nás cenná skutečnost, že se jedná o text tlumočený pěti tlumočníky ve stejné situaci.

4.5 Vlastnosti zdrojového textu z pohledu tlumočení

Český text není rozsáhlý (obsahuje 376 slov¹⁰⁶). V textu je použito jen několik číselných údajů (celkem šest: *10 let*; *11 tisíc* (korun); *17* (tisíc korun); *11 tisíc* (korun); *5 kilo* (prádla); *39 litrů* (vody)). Množství číselných údajů v textu je mezi tlumočníky obecně vnímáno jako zátěžový faktor (Gile 2009: 171). Tuto skutečnost potvrzují i četné studie, které byly na toto téma zpracovány. Mackintoshová (Mackintosh 1983, cit. dle Gile 2009: 172) na základě svých experimentů zjistila, že pokud byly číselné údaje přetlumočeny správně, vedlo to ke ztrátě (vypuštění) okolních úseků textu. Mazza (2001) uskutečnila poměrně rozsáhlou studii věnovanou číselným údajům v ST. V ní mj. konstatuje, že tlumočení číselných údajů je náročné, protože v pracovní paměti se oproti fonémům mluveného jazyka hůře spojují do informačních jednotek (*chunks*), a proto jich je možné uchovat méně. Málodky u nich lze uplatnit anticipaci a u ST klade jejich zpracování zvýšené nároky na krátkodobou paměť (z důvodu prodlevy mezi poslechem a produkcí řeči, během níž musí být číselné údaje uchovány), což vede k zvýšené spotřebě procesní kapacity (srov. Gile 1995). Z pohledu modelu úsilí pak klade jejich tlumočení zvýšené kapacitní nároky na všechna tři úsilí. Experiment ukázal, že při tlumočení číselných údajů dochází skutečně často k chybám, nicméně nesprávné tlumočení se liší podle kategorie číslovek¹⁰⁷ a také podle místa jejich výskytu v textu. Nejčastější chybou je vypuštění číselného údaje, a to u zhruba u 30 % číselných údajů. Srovnání přetlumočení textů s výskytem číselných údajů a bez nich ukázalo, že úspěšnost tlumočení je vyšší u textů bez číselných údajů. Z toho lze usuzovat, že číselné údaje by skutečně mohly být u simultánního tlumočení zátěžovým faktorem. Tato studie zároveň ukázala, že náročnost tlumočení číselných údajů se zvyšuje v okamžiku, kdy se jich v textu nashromáždí více, a to i v případě nízkých čísel (Mazza 2001: 101).

Ve sledovaném dialogu je poměrně jasně zřetelná tematicko-rematická struktura a míra explicitnosti podle Alexievové (1999) se blíží ideální situaci, kdy jsou všechny lexikální jednotky zcela explicitní. Dále v textu nenalezneme výčty ani další pro tlumočení komplikované pasáže. **Očekáváme tedy, že budou přeloženy všechny informace ze**

---

¹⁰⁶ Vycházíme z oficiálního přepisu mluveného textu.

¹⁰⁷ Největší podíl chyb zaznamenala u číslovek o čtyřech a více číslicích a u desetinných čísel.

zdrojového textu a nebude docházet k výrazným výpustkám ani k dalším odklonům od zdrojového textu.¹⁰⁸

Problematické je, jak už bylo výše naznačeno, vymezení cílového adresáta („ne-přítomný“ neslyšící klient jako pozorovatel dialogu × účastník dialogu × neslyšící hodnotitelé zkoušky). Částečně se jedná o komplikaci plynoucí z výběru tlumočeného textu, který neodpovídá běžné situaci v oblasti komunitního tlumočení (a tlumočení vůbec). **Předpokládáme, že tlumočnické řešení problému perspektivy promluvy, což se může odrazit v nepřesnostech v uplatňování principu tzv. střídání rolí.**¹⁰⁹

Dále se pokusíme pojmenovat některé další aspekty zdrojového textu, které by mohly být z hlediska tlumočení zajímavé, tedy takové, u kterých se dají předpokládat **jiné než paměťové komplikace** (jako např. u číselných údajů).

V textu jsou uvedeny dvě značky elektrotechniky (*Zanussi, AEG*). Tlumočnické řešení pro jejich zprostředkování neslyšícímu klientovi používá **prstovou abecedu**¹¹⁰. Obecně s produkcí prstové abecedy tlumočníci problém nemají. Ten může nastat v případě, že se při hláskování nechají vést zvukovou podobou slova, a ne jeho podobou grafickou. Je zřejmé, že tlumočnické řešení by mělo mít dobrý všeobecný přehled, jehož součástí je i znalost správně psané podoby slov (např. vlastních jmen), která převádí do prstové abecedy. Ve skutečnosti je tato perspektiva mnohými tlumočnickými podceňována, a tak se v praxi můžeme setkat s vyhláskováním N-E-CH-T-Y (nehty), P-Y-R-O-H-Y (pirohy) nebo V-I-V-O-L-E-N-Ý (vyvolený). To jsou příklady nesprávného použití prstové abecedy (srov. Vysuček 2008b). Vysuček (2008b) jako neslyšící uživatel tlumočnických služeb popisuje, avšak bez bližšího vymezení, nejčastější chyby, kterých se tlumočníci při produkci prstové abecedy (PA) dopouštějí. Za chyby považuje vše, co jej jako neslyšícího při sledování tlumočnické produkujícího prstovou abecedu ruší, nikoliv tedy jen jevy, které mohou způsobovat různé stupně nepochopení. Uvádí následující nedostatky: a) chyba artikulace (zavřená ústa) při produkci PA;¹¹¹ b) chyba mísení dvou možných způsobů artikulace PA – ženské a mužské

¹⁰⁸ Henri Barik uvádí tři základní typy odklonu od zdrojového textu. Těmi jsou: vypuštění informace (*omission*), přidání informace (*addition*) a nahrazení informace (*substitution*) (Barik 2002: 79–90).

¹⁰⁹ Střídání rolí v českém znakovém jazyce je často spojeno s vyprávěním, v němž se objevuje více postav. Je typické například pro tzv. storytelling (umělecké vyprávění příběhů), jednu ze základních součástí kultury Neslyšících. Vyprávění příběhu umožňuje přebírat na sebe role jednotlivých postav, které jsou v dialogu, a tím znázornit přímou řeč i jednání postav.

¹¹⁰ Prstové abecedy (PA) jsou vizuálně-motorické kódy, v nichž ustálené formalizované tvary jedné nebo obou rukou v prostoru znázorňují tvary písmen abecedy používané pro psanou formu (srov. Potměšil 1992, Krahulcová 2002 aj.). Neslyšící nepoužívají PA příliš často v soukromých hovorech, ale více např. při kontaktu se slyšícími nebo na přednáškách, při hláskování vlastních jmen nebo cizích či odborných slov. Existuje hned několik možností použití PA, se kterými se tlumočnické řešení může v reálných situacích setkat: a) Nejprve se použije znak a pak PA. b) Nejdříve se použije PA a pak znak. c) Použije se PA, pak znak a pak znovu PA. (Vysuček 2008b.)

¹¹¹ V českém prostředí je pravděpodobně na základě tradice ve vzdělávání neslyšících samotnými neslyšícími klienty vyžadována simultánní artikulace hlásek s jejich vizuálně-motorickou formou (odpovídající

varianty;¹¹² c) chyba ve správném využití znakovacího prostoru pro PA;¹¹³ d) chyba v nedodržování velikosti tvarů rukou pro PA; e) chyba pohybu po znakovacím prostoru při artikulaci PA; f) chyba v používání jiných tvarů ruky, nepřipustných pro dvouruční PA;¹¹⁴ g) chyba v nedělení pauzy při artikulaci slovního spojení PA; h) chyba v porušení plynulosti PA; ch) chyba přidružených pohybů těla při produkci PA (např. kývání hlavou). **Ve sledovaných textech, tlumočených tlumočnický s dlouholetou praxí, nepředpokládáme žádné z výše uvedených chyb.**

Ve zdrojovém textu nenacházíme ani velké množství **termínů, resp. poloterminů** (*bojler, spotřebič, model, promoakce, energie, kategorie spotřeby energie A, nejnižší nárok na energii, hotovost, splátky*). Vzhledem k tomu, že se jedná o téma z každodenního života (předpokládáme, že každý tlumočnick má ve své domácnosti pračku), očekáváme, že **tlumočnick najde vhodné ekvivalenty pro uvedené termíny, a to i v případě, že nebude znát přímo odpovídající termín v českém znakovém jazyce a bude muset využít nekonvencionalizovaného¹¹⁵ opisu** s ohledem na sociokulturní rozdílnost obou pracovních jazyků.

Za nejnáročnější pro tlumočení považujeme nejdelší repliku dialogu:

MUŽ [8]: dobře, pokud nejste: vázaná značkou, doporučil bych vám možná tento model, (.) jednak se jedná o velice úsporný model, e vyrábí ho společnost a:e:ge: ((míněno AEG)), byť je to teda: loňský model, ale na druhou stranu díky tomu je v promoakci, to znamená h- můžete ho koupit e (.) dneska za (.) jedenáct tisíc. původní cena byla něco okolo sedumnácti. jedná se o pračku e v e kategorii spotřeby energie a:, což je samozřejmě ((hlasitý nádech)) pračka s nejnižším nárokem na energii, je velice úsporná jak již jsem říkal, i na vodu, to znamená při (.) přepočtu na pět (.) kilo prádla(.) ona spotřebuje třicet devět litrů, což je velice, velice příjemné (.) jak jsem říkal, pračka stojí jedenáct tisíc, pokud byste (.) měla zájem, (.) nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídit i na splátky.

---

písmenům). V jiných zemích, např. v USA, je neslyšícími klienty naopak vyžadován nulový pohyb úst se zaměřením na vyhláskování jednotlivých tvarů písmen prstové abecedy.

¹¹² Uvádí se, že některé tvary rukou jsou příznakové pro ženy a jiné pro muže (Vysuček 2008b).

¹¹³ V některých případech je hláskování jednotlivých tvarů prstové abecedy ve znakovacím prostoru realizováno příliš vysoko nebo příliš nízko. To je z pohledu uživatelů znakového jazyka nežádoucí.

¹¹⁴ V České republice jako v jedné z mála zemí existují dva typy prstové abecedy: jednoruční a dvouruční. Zatímco sami dospělí neslyšící dávají téměř jednoznačně přednost dvouruční prstové abecedě, slyšící pedagogové a logopedi ve školách pro sluchově postižené preferují téměř bezvýhradně prstovou abecedu jednoruční. Produkce dvouruční PA, ale hlavně její percepce je podle učitelů neslyšících pohodlnější a jednodušší než u prstové abecedy jednoruční. Velká část neslyšících uživatelů v neposlední řadě oceňuje, že dvouruční prstovou abecedu znají často i slyšící lidé, což umožňuje interkulturní komunikaci. „Prstová abeceda je v podstatě dvojitá. [...] [Jedna z nich je] oficiální prstová abeceda Svazu invalidů, publikovaná např. v časopise Gong. Tato prstová abeceda je pro jednu ruku a neslyšící sami ji užívají méně než srozumitelnější a frekventovanější abecedu pro dvě ruce“ (Lauer mann 1986–1987: 78–79).

¹¹⁵ Nejedná se tedy o složeniny (srov. Macurová, Nováková 2008: 283).

V této části textu je obsaženo nejvíce termínů z celého dialogu (*model, promoakce, energie, pračka s nejnižším nárokem na energii, spotřeba, hotovost, splátky*), nejvíce číselných údajů dialogu (*11 tisíc (korun); 17 (tisíc korun); 11 tisíc (korun); 5 kilo (prádla); 39 litrů (vody)*). Obsahuje i z pohledu českého znakového jazyka komplikovaná spojení, jejichž převod je náročnější na prostorovou přesnost převodu do vizuálně-motorického kódu (*při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů; Jak jsem říkal, pračka stojí 11 tisíc, pokud byste měla zájem, nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídit i na splátky*). **Předpokládáme, že při tlumočení této části textu dojde k největšímu množství tlumočnických odchylek (především obsahových nepřesností) od zdrojového textu a zároveň vznikne nejvíce tlumočnických řešení, která budou z pohledu uživatele cílového jazyka pocíťována jako problematické.**

V případě tlumočení znakového jazyka se jedná o tlumočení menšinového jazyka. Tlumočnick se tak během tlumočení musí vypořádávat s převodem mezi dvěma jazykovými systémy nejen s různou modalitou (viz výše), ale i s různou prestiží. Situace je komplikovaná také v tom, že publikum, pro které tlumočnick tlumočí, je v různé míře bilingvní. Ne výjimečně mohou tedy tlumočnicki vlivem kontextu a aktuálních potřeb klienta využít kromě výrazné artikulace například vyhláskování ortografické podoby slova pomocí prstové abecedy nebo do znakové modality převést vizuální znázornění české syntaxe (použijí znakovanou češtinu). Jindy může tlumočnick doprovázet znaky českého znakového jazyka simultánní artikulací českých slov. Jeffrey Davis¹¹⁶ (1990) se zamýšlel nad možností řadit podobné vizuální reprezentace angličtiny k takzvanému code-switchingu (přepínání kódů), code-mixingu (mísení kódů) a k lexikálním výpůjčkám.

Výsledky intenzivního kontaktu mezi dvěma strukturně odlišnými jazyky (znakovým jazykem a mluveným jazykem) jsou složité. Poukazují na to, že je potřeba modifikovat termíny, které se tradičně používají k popisu jevu, kdy jazyky přicházejí do vzájemného kontaktu.¹¹⁷ Napier (2012: 198) s odkazem na Davisovu (1990) studii upozorňuje, že podle

---

¹¹⁶ Davis se zabýval jazykovým kontaktem v ASL a tím, jaký dopad má na tlumočnickův styl převodu situace, kdy tlumočení probíhá v prostředí jazykového kontaktu. K tomu analyzoval jazykové interference a transference, k nimž docházelo během dvou přednášek, jež byly tlumočeny z angličtiny do ASL. Jako zdroj dat pro analýzu použil videokazetu společnosti Sign Media Inc. nazvanou „Tlumočnické modely: z angličtiny do ASL“. Dva tlumočnicki ASL zde bez jakékoliv přípravy nebo přerušování simultánně tlumočili třicetiminutové přednášky. Tlumočnicki pracovali v prostředí jazykového kontaktu pro smíšené publikum: pět neslyšících a devět slyšících osob. Publikum bylo rozděleno na dvě skupiny, takže každý tlumočnick měl své publikum. Tlumočnicki viděli na řečníka a na své publikum, avšak nikoliv na sebe navzájem. Oba byli rodilými mluvčími ASL a šlo o zkušené a uznávané profesionály.

¹¹⁷ Davis definoval jazykové interference jako přenesení pravidel jednoho jazyka do jazyka druhého, čímž je odlišil od jazykových transferencí, jež definoval jako přenesení materiálu zdrojového jazyka při zachování pravidel cílového jazyka. Uvedl, že od tlumočnicků znakového jazyka, kteří pracují simultánně mezi angličtinou a ASL, by se měly určité interference očekávat, protože jde o velmi rozdílné jazyky.

doslovné definice pro **code-switching**¹¹⁸ musí být například přepnutí do jiného jazyka úplné, a to i na fonologické rovině. V souladu s touto definicí může ke „skutečnému“ přepnutí dojít jenom tehdy, když člověk, který produkuje znakový jazyk, přestane znakovat a začne mluvit (případně komunikovat jakýmkoliv jiným jazykem). K pochopení hlavních lingvistických a sociolingvistických procesů, které se podílejí na code-switchingu, rozšířil Davis existující definici, aby ji bylo možné vztáhnout i na přepínání na úrovni modality.

Ani termín **code-mixing** neměl být podle Davise (1990) použit volně. Neodkazuje k náhodnému a neřízenému propojení dvou jazyků. Code-mixing ve formě simultánního užívání artikulace slova z mluveného jazyka a produkce znakového jazyka se řídí pravidly. To dokládá i skutečnost, že jej různí rodilí tlumočníci znakového jazyka používají velmi podobným způsobem. Code-switching a code-mixing je proto třeba rozlišovat od **interference** (jež je často důsledkem nedostatečného osvojení dalšího jazyka) a **lexikálních výpůjček** (jež běžně používají i jednojazyční mluvčí). Obojí budeme v našem výzkumu sledovat.

Tlumočnický výstup ve znakovém jazyce někdy doprovází pohyb úst, který je artikulací slov z mluveného jazyka, což souvisí s přechodem mezi různými modalitami znakového a mluveného jazyka v dané kontaktní situaci. Hluchota znemožňuje využít sluchový kanál pro jazykový vstup, a proto se zvukový projev v podobě „hlasitého mluvení“ pro účely kódování ve znakovém jazyce nepoužívá. Ústa jsou ale dobře viditelná, a tak jsou využívána k přenášení jazykového významu prostřednictvím jiných pohybů, než je pouze artikulace slov z mluveného jazyka (například adverbii) (Davis 1990). Pokud tlumočnick vizualizuje české slovo pohybem úst, ve většině případů neartikuluje přesně to, co slyší. Spíše **prostřednictvím artikulace glosuje** to, co ukazuje rukou. V tomto případě se zdá, že podle Davise se jedná spíše o **typ simultánního code-mixingu**.

Davisova studie (1990) předkládá myšlenku, že v ASL existuje **více způsobů artikulace**. Na jedné straně jsou anglická slova zřetelně artikulována, na druhé straně už se artikulace nepovažuje za reprezentaci angličtiny. Zdá se, že některá slova si ASL z angličtiny vypůjčuje a následně si je lexikalizuje (rodilí mluvčí ASL proto takovou artikulaci vnímají jako součást ASL). Na základě konzultací s rodilými mluvčími českého znakového jazyka můžeme podobné závěry učinit i pro artikulaci používanou v českém znakovém jazyce. Přesnější závěry by zcela jistě přinesl speciální výzkum zaměřený na vztah češtiny a českého znakového jazyka. **Očekáváme, že ve sledovaném textu budou rodilí mluvčí komentovat pohyby úst a některé z nich budou označovat za vhodné a jiné za méně vhodné. Tyto soudy budou činit na základě subjektivního dojmu. Použití mluvních**

---

¹¹⁸ Jedná se o střídavé užívání matérie dvou nebo více jazykových kódů jediným mluvčím v rámci téže řečové události. Většinou se o přepínání kódů uvažuje jen v bilingvních situacích, u plně kompetentních bilingvistů; nezahrnuje se např. „mísení“ kódů vlivem akviziční interference, neuvažuje se o něm v bilingválních situacích, zvl. při postupných přechodech mezi příbuznými varietami (vyšší a nižší).

komponentů v českém znakovém jazyce totiž není možné opřít o autoritu, jež by určovala jejich „správné“ použití.

To, do jaké míry dochází během tlumočení z češtiny do českého znakového jazyka **k mezi-jazykovému přenosu**, je zřejmě dáno potřebami účastníků komunikace, tématem tlumočení a prostředím, ve kterém k němu dochází. V mnoha tlumočnických situacích neslyšící publikum do jisté míry ovládá psaný či mluvený zdrojový jazyk (češtinu). Můžeme tedy říci, že tlumočení není potřeba jen proto, že by publikum vůbec nerozumělo češtině, ale i proto, že ji jen neslyší. Za předpokladu, že bude publikum bilingvní, má tlumočnická možnost kódovat některá mluvená česká slova do vizuální podoby (artikulací, hláskováním apod.). Tlumočníci používají artikulaci a hláskování prstovou abecedou (především ve vzdělávacím prostředí) poměrně často. Tato vizualizace slov se řídí pravidly, která tlumočníci využívají intuitivně, a konkrétním požadavkem ze strany neslyšících klientů. V našem prostředí totiž nebyl zatím těmto prostředkům věnován žádný zásadní výzkum, který by formuloval konkrétní pravidla, jež by se dala při tlumočení nebo prosté produkci českého znakového jazyka považovat za noremní. Možnost vizualizace mluvených slov (např. termínů) v každém případě významným způsobem přispívá k tomu, že výsledné tlumočené sdělení je **jednoznačnější a jasnější**. **Předpokládáme tedy, že pokud bude v našem výzkumu docházet k výrazné artikulaci slov, případně k vyhláskování slov prstovou abecedou, přispěje to výrazným způsobem k tomu, aby byl výsledný text jasnější a srozumitelnější, a bude to neslyšícím rodilým mluvčím vnímáno jako přínosné i jazykově přijatelné.**

5 Český znakový jazyk v tlumočení jako aktivní jazyk B

Všichni tlumočníci sledovaného textu se nacházeli v situaci, kdy český znakový jazyk byl jejich aktivním cizím jazykem. Tlumočení do aktivního cizího jazyka bylo a stále ještě je předmětem diskuzí a sporů. Část badatelů (srov. Seleskovitch 2002, Lederer 2002), teoretiků i samotných tlumočnicků považovala **retour**¹¹⁹ v oblasti mluvených jazyků za nedoporučitelný a na institucionální úrovni nevhodný směr tlumočení. Zastánci tohoto názoru pocházeli především z řad stoupců **teorie smyslu**¹²⁰, jež na další desetiletí ovlivnila postupy při přípravě budoucích tlumočnicků a smýšlení o tlumočení v zemích západní Evropy. Na východě byla situace odlišná. Tlumočení do aktivního cizího jazyka zde bylo běžnou praxí a jeho smysluplnost a opodstatněnost obhajovala celá řada významných teoretiků (srov. Černov 1962, Děnisenko 1989, Alexieva 1999 a další).

V situaci tlumočnicků znakových jazyků, kdy jde nejčastěji o individuální tlumočení, si není dost dobře možné představit, že by někteří z nich tlumočili v asymetrickém modelu a tlumočili jen do své mateřštiny (např. do mluvené češtiny). V takovém případě by museli být přítomni dva tlumočníci: jeden by tlumočil pouze z češtiny do českého znakového jazyka a druhý jen z českého znakového jazyka do češtiny. Takový model je nejen nepraktický (na jednu situaci by bylo potřeba zajistit více tlumočnicků, což je při jejich nedostatku nereálné), ale také finančně nákladný (v současnosti je pokrytí finančních nároků na poskytnutí tlumočnické služby velký problém, pokud by se náklady ještě zvýšily, jednalo by se již o službu finančně nedostupnou). Od roku 1998¹²¹ se začínají prosazovat první

---

¹¹⁹ „Tlumočníci tlumočí obvykle do svého mateřského jazyka. Někteří tlumočníci ovládají druhý jazyk do takové míry, že jsou schopni do něj tlumočit ze svého mateřského jazyka. Tento postup se obvykle označuje francouzským výrazem ‚retour‘. Jen malé množství tlumočnicků ovládá druhý aktivní jazyk natolik, že je schopno tlumočit do tohoto jazyka ze všech jazyků své jazykové kombinace“ (*Evropská komise* [online]. [Cit. 2016-08-16.] Dostupné z WWW: <<http://ec.europa.eu>>).

¹²⁰ V oblasti tlumočení pro neslyšící se jedná o nejvíce uznávanou teorii tlumočení, podle které má tlumočení tři fáze. Ty ale ve skutečnosti tvoří rovnoramenný trojúhelník, kdy oba spodní vrcholy představují jazyky, mezi nimiž tlumočnick pracuje, a horní vrchol smysl textu. Největší přínos této teorie spočívá v tom, že oba spodní vrcholy trojúhelníka jsou spojeny slovem *převod*, zatímco horní vrchol je se spodními spojen slovem tlumočení. Převod je tedy možný z jazyka do jazyka přímo, ale vztahuje se pouze na oblasti vlastních jmen, číslovek apod. Proces tlumočení jako takový ale spočívá v hledání smyslu, který má tři základní parametry. Smysl je: „vědomý“, „tvořený jazykovým významem vytvářeným zvuky řeči a rozumovou úvahou“ a „neverbální“ (srov. Pöchhacker 2004: 97).

¹²¹ Rok 1998 přinesl nejen neslyšícím, ale i profesionálům z této oblasti řadu změn, které nepochybně přispěly k rozvoji kultury českých Neslyšících a jejich znakového jazyka. Spolu s přijetím zákona č. 155/1998, o znakové řeči a o změně dalších zákonů, začalo v České republice docházet k přerodu práce tlumočnicka znakového jazyka ve skutečnou profesi. Zákon ale ovlivnil i samotné neslyšící, kteří kromě toho, že si začali více uvědomovat existenci vlastní kultury a identity, začali projevovat větší nároky na tlumočnický znakového jazyka a na tlumočení obecně. K těmto revolučním změnám došlo především mezi mladými neslyšícími.

snahy o vzdělávání tlumočnicků znakového jazyka bez ohledu na skutečnost, zda mají v rodině neslyšícího člena, díky němuž získali nějakou, byť omezenou znalost znakového jazyka, již by využíval v následných službách pro komunitu Neslyšících. Především vzhledem k tomu, že se tito tlumočníci rekrutují z oblasti komunitního tlumočení, není možné od sebe oba směry tlumočení oddělit. Tlumočnick pro neslyšící tlumočí v obou směrech.¹²²

Současná teorie i praxe tlumočení vycházejí při klasifikaci pracovních jazyků z definice Mezinárodní asociace konferenčních tlumočnicků (AIIC)¹²³. AIIC rozlišuje jazyky A, B a C. **Jazykem A** je tlumočnickova mateřština. **Jazykem B** se rozumí aktivní jazyk, tedy takový, ze kterého může tlumočnick tlumočit a do kterého může tlumočit. **Jazyk C** je tzv. pasivní jazyk, ze kterého tlumočnick tlumočí pouze do své mateřštiny.

Tlumočníci znakového jazyka působící především v komunitním tlumočení nejsou trhem práce a komunikačními situacemi tolik nuceni dokonale ovládat český znakový jazyk, v jejich případě jde především o to, pomoci klientům domluvit se zástupci slyšící většiny v běžných tématech. Navíc je jazyková komunikace cílové skupiny a politická a společenská situace českého znakového jazyka tak specifická, že je stále komplikované určit, co dokonalá kompetence ve znakovém jazyce vůbec znamená nebo kdo je jeho „modelovým“ cílovým uživatelem. V současné době je kvalita tlumočnicka českého znakového jazyka **nejlépe hodnocena samotnými rodilými uživateli**, a to na hodnoticích škále rozumím–nerozumím (to je patrné i z archů pro hodnocení tlumočení do českého znakového jazyka, které provádějí poučení bilingvní neslyšící hodnotitelé).

K nejdůležitějším změnám začalo docházet z hlediska dodržování jistých pravidel při tlumočení. Do roku 1998 neexistoval žádný psaný etický kodex tlumočnicka znakového jazyka. K jedné z prvních konfrontací mezi nespokojeným neslyšícím uživatelem služeb a tlumočnickem znakového jazyka došlo v době, kdy byl otevřen obor čeština v komunikaci neslyšících na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (ČNES na FF UK). Krátce poté došlo z popudu tehdy jednadvacetiletého neslyšícího studenta Petra Vysučka a jeho neslyšících spolužáků k výměně tlumočnicka, který na tomto oboru tlumočil přednášky. Neslyšící studenti se totiž díky slyšícím spolužákům dozvěděli, že příslušný tlumočnick tlumočí nevěrohodně a zcela vypouští obtížné pasáže. Po roce 1998 se oddělily role a profese tlumočnicka a sociálního pracovníka, tlumočnick přestal být nazírán jako pomocník neslyšících. Začaly se také objevovat první zmínky o CODA tlumočnicích, jimž se doporučovalo, aby kvůli ztrátě objektivnosti netlumočili příbuzným. V té době byl na tyto tlumočnick, kteří byli zvyklí na dřívější způsob poskytování tlumočnických služeb, vyvíjen obrovský tlak. Od roku 1998 už neslyšící nestáli v ústraní. I Česká televize po jednáních se zástupci ASNEP změnila na začátku února roku 1998 grafickou podobu tehdejších ranních zpráv ve Studiu 6 tlumočených do znakového jazyka. Tlumočnicki nadále již nebyli umístěni v malém rámečku v pravém rohu obrazovky, ale byli zobrazováni ve stejné velikosti jako moderátoři (Mázerová 1998).

¹²² V řadách tlumočnicků znakového jazyka nadále působí tzv. CODA tlumočnicki (slyšící děti neslyšících rodičů), pro které je znakový jazyk mateřštinou. Tito tlumočnicki však v současné době již nečerpají jen ze své bilingvnosti, ale mají možnost se na svou profesi připravovat i v teoretických translátologických oblastech. Žádný z nich však nebyl součástí naší výzkumné skupiny. Více Redlich (2008).

¹²³ Tato organizace už více než padesát let sdružuje profesionální konferenční tlumočnicki z celého světa.

Jaké jsou tedy požadavky, které by měl splňovat projev tlumočnický do svého aktivního jazyka B? Jedná se především o spojitost textu na úrovni logické i sémantické a úplnost sdělení, správnou gramatiku a náležitě používání terminologie. Posuzování gramatické stránky produkovaného textu je ve znakových jazycích komplikované. Znakové jazyky v posledních padesáti letech teprve poznáváme a komplexní popis jejich gramatiky tedy stále nemáme k dispozici. Přesto neslyšící konzultanti používali v hodnocení formulace typu „to není gramaticky správné“. V tomto hodnocení vycházeli ze svého povědomí o jazykové normě. Nezřídka se stává, že to, co je přijatelné pro jednoho uživatele českého znakového jazyka, je pro jiného již na hranici srozumitelnosti a pro dalšího zcela neakceptovatelné. Vynikající znalost cizího jazyka nespočívá pouze v bezchybném a přirozeném vyjadřování myšlenek. Stejně důležitým faktorem je dokonalá schopnost porozumění. Mnoho tlumočnicků znakového jazyka je neslyšícími hodnoceno jako přijatelní v tlumočení do českého znakového jazyka (resp. neslyšící se naučili jim rozumět), ale opakovaně se řeší problém, že tlumočníci nerozumí neslyšícím. Z těchto důvodů jsme při vyhodnocování problémů v tlumočených textech využívali intenzivních konzultací s rodilými mluvčími a v případě, že se vyjádřili i ke gramatické stránce textu, se dotkneme pouze těch oblastí gramatiky, které jsou v současné době již popsány.

Jeden z nároků rodilých mluvčích se týká „**přízvuku**“ v **tlumočení**, který by podle nich měl být co možná nejbližší „přízvuku“ rodilého mluvčího. „Přízvukem“ neslyšící myslí především používání mimiky, slovosledu a jazykových prostředků a struktur, které v přirozených promluvách používají sami neslyšící (klasifikátory, odkazování, simultánní konstrukce, střídání rolí apod.). Srozumitelný projev nemusí záviset jen na volbě znaků, „srozumitelnost může souviset s tím, co se děje mezi znaky“ (Padden 2014).¹²⁴

Předpokladem kvalitního tlumočení je, že pasivní jazyk, z něhož máme ambici vytvořit aktivní cizí jazyk B, je již co se týče slovní zásoby dostatečně rozvinutý a bohatý. Důležité je také ovládnutí gramatických pravidel a zautomatizování jejich používání. Dále bychom v tomto jazyce měli mít minimální „přízvuk“, neměl bychom používat znakovým jazykům cizí prostředky z mluvených jazyků (především lineární řazení významů) a měli bychom co nejčastěji pobývat v komunitě, ve které se znakovým jazykem komunikuje. Jen tak si tlumočnický zažije fungování znakového jazyka v různých komunikačních situacích. Velmi žádoucí je používání odpovídající terminologie, která je v současnosti pro mnoho oblastí velmi bohatá a relativně ustálená (např. informační technologie, porodnictví, jazykověda).¹²⁵

---

¹²⁴ Padden, Carol: *Do Sign Language Interpreter Accents Compromise Comprehension?* [online]. [Cit. 2015-05-12.] Dostupné z WWW: <<https://www.streetleverage.com/2015/05/do-sign-language-interpreter-accents-compromise-comprehension/>>.

¹²⁵ Vůbec první československý slovník znakového jazyka, Frekvenční slovník posunkové řeči, byl vydán v roce 1986 a první český slovník, Slovník znakové řeči, v roce 1988. Od té doby u nás vyšla celá řada slovníků různé kvality, mezi nimi i několik kvalitních překladových slovníků zaměřených na terminologii a vypracovaných na lingvistických základech (srov. Okrouhlíková 2008: 21).

Tlumočení do aktivního jazyka B by mělo v každém případě probíhat s ohledem na to, že tlumočnické tlumočí do jiného než mateřského jazyka a jeho cílem by mělo být především zřetelné převedení smyslu sdělení.¹²⁶

Pro tlumočnicka je zásadní, aby si vedle neustálého rozšiřování znalostí a zlepšování svých dovedností osvojoval také strategie a techniky, které mu pomohou vyvarovat se nepřesností, chyb a těžkopádných vyjádření.

Pro kvalitní tlumočnický výstup má v neposlední řadě velký význam orientace tlumočnicka v oblasti reálií. Pro tlumočení do aktivního cizího jazyka B je třeba nejen dokonale vládnout cizím jazykem, ale také mít znalosti o kultuře a reáliích příslušné jazykové oblasti. Tlumočnické představuje jakousi spojnicí mezi kulturami, pomáhá překonávat kulturní překážky a bariéry a tento úkol může splnit pouze tehdy, je-li dokonale poučen o tradicích, kultuře a zvycích dané jazykové komunity. Kulturní specifika českých neslyšících bezprostředně souvisejí s politickou a společenskou situací nejen uvnitř komunity, ale především ve většinové společnosti a s jejím vnímáním menšinového společenství neslyšících Čechů.

Chceme-li tedy výše řečené shrnout s ohledem na situaci analyzovaného textu, můžeme říci, že jazyk B je jazyk, který tlumočnické ovládá na takové úrovni, že je **schopen tomuto jazyku dokonale porozumět, převést do něj jasně a zřetelně sdělení s použitím odpovídající slovní zásoby a s použitím odpovídajících gramatických pravidel, rozlišovat jednotlivé jazykové rejstříky¹²⁷ a převést či vysvětlit kulturní specifika dané jazykové oblasti. Zároveň by se měl vyvarovat silného „cizího“ přízvuku.**

Vzhledem k tomu, že všichni tlumočnické výzkumné skupiny tlumočí do aktivního jazyka B, navíc do českého znakového jazyka, který se nachází ve specifické situaci (viz výše uvedená problematika standardizace, diglosie uživatelů a strukturní specifika znakového jazyka), je hodnocení kvality výsledného textu více než komplikované. Velkou otázkou je oblast stylistiky znakového jazyka. S ohledem na značně jazykově heterogenní skupinu jeho uživatelů a diskretnost při hodnocení textů konkrétních tlumočnické bylo nutné pro rozbor tlumočených textů a následné zpracování výsledků nastavit specifické postupy.

---

¹²⁶ Zvláštní problematikou jsou v oblasti tlumočení jednotlivé styly – slang, anekdoty, případně nadávky. Tlumočnické totiž obvykle chybí v aktivním cizím jazyce intuice a schopnost odhadnout, co je možné v dané situaci použít a co již není vhodné. K osvojení schopnosti lépe rozlišovat jednotlivé jazykové rejstříky dochází postupně, ruku v ruce s hlubším pronikáním do dané kultury a jejího jazyka, ale tato rozlišovací schopnost bude vždy na nižší úrovni než v mateřštině.

¹²⁷ Český znakový jazyk nemohl v minulosti naplňovat (případně ještě nenaplnuje) řadu komunikačních funkcí a stylové normy pro jednotlivé funkční styly jsou tak ve fázi vzniku. Předpokládáme, že pokud český znakový jazyk neměl možnost určité komunikační funkce zastávat, nebylo třeba, aby vznikaly variantní prostředky, které jsou nutným předpokladem pro utváření jednotlivých stylů.

6 Metodika práce s texty

Jako hodnotitelé cílových textů jsme v situaci, kdy hodnotíme kvalitu textů jako nerodilí mluvčí, pro které je český znakový jazyk aktivním jazykem B. Jevilo se proto jako užitečné možnosti hodnocení tlumočených textů rozšířit. Při výzkumu je základem analýza textů. Ta je specifická především v tom, že se z velké části jedná o a) **intuitivní reflexi** nerodilého mluvčího podpořenou b) **konzultacemi s rodilými mluvčími** českého znakového jazyka. Důvodem pro tento nezvyklý přístup je především dosavadní neexistence komplexního popisu českého znakového jazyka a jeho kodifikace. Zásadním připomínkovým místem pro revizi srozumitelnosti projevu v cílovém jazyce a pro formální podobu promluv v českém znakovém jazyce byli neslyšící konzultanti. Pro hodnocení významových posunů bylo přínosem využití c) **metody zpětného překladu přetlumočeného textu** zpět do češtiny.

Bylo pro nás zásadní nespolehat se jen na vlastní jazykový cit, ale navázat co nejbližší spolupráci s primárními uživateli českého znakového jazyka. Přínosné bylo navázání spolupráce s takovými **konzultanty** (neslyšícími rodilými mluvčími českého znakového jazyka), kteří jsou lingvisticky vzdělaní a mají přehled i v oblasti překladu a tlumočení. Spolupráci jsme zahájili se dvěma zaměstnanci Ústavu jazyků a komunikace neslyšících s praxí v oboru delší než 10 let. Ti nám průběžně poskytovali zpětnou vazbu, a když jsme potřebovali, konzultovali s námi naše hypotézy a názory.

Jako žádoucí jsme vyhodnotili také spolupráci s dalšími **tlumočníky znakového jazyka**. Na té jsme domluvili se dvěma praktikujícími tlumočníky českého znakového jazyka vzdělanými v oblasti translatologie s praxí v oboru delší než 10 let. Ti zpracovali **zpětné překlady** tlumočených textů do psané češtiny, zároveň s námi diskutovali naše teze a návrhy na klasifikaci zjištěných specifik textů, případně se společně s námi zamýšleli nad příčinami těchto jevů na straně tlumočnicků.

Mohlo by se zdát, že využití zpětných překladů se již příliš vzdaluje cíli práce. Vzhledem k situaci českého znakového jazyka, rozsahu jeho popisu a úrovni translatologického poznání jsou však zpětné překlady významnou výzkumnou podporou.

Zpětné překlady doporučoval využívat už Levý (2012) jako jednu z metod, která může pomoci zjistit míru přesnosti, případně míru ochuzení překladu.¹²⁸ Levý uvádí, že k ochuzení dochází nejčastěji na úrovni **výběru slov**. V kritikách překladu se často hovoří

---

¹²⁸ Levý vytvořil experimentální podmínky pro zpětný překlad, když skupině začínajících olomouckých překladatelů předložil montáž z cizojazyčných překladů dvou úryvků z novely Hordubal a jednoho úryvku z Anglických listů Karla Čapka. Tři překladatelé ji přeložili z ruštiny, dva z němčiny a po jednom z angličtiny a francouzštiny. Z nich a z další zpětných překladů pak zpracoval přehled nejčastějších překladatelských problémů.

o „dřevěném jazyku“ nebo „překladatelském žargonu“ (Levý 2012: 128). Úhrnem je možné uvést, že překladatelské chyby¹²⁹ na této úrovni vznikají **posunem v trojím směru**: a) mezi obecným a specifickým pojmenováním, b) mezi pojmenováním stylisticky neutrálním a pojmenováním expresivním, c) mezi opakováním a obměnami slovního označení.

Zajímavé je sledovat vztah myšlenky a výrazu v průběhu překladačovy práce. Překladatel „má často k textu poměr interpreta, proto text nejen překládá, ale také vykládá“ (Levý 2012: 132). Nejčastěji dochází k a) **zlogičťování textu** (dochází ke zlogičťování nejen výrazu, ale myšlenky jako takové); b) **vykládání nedořečeného** (překlad myšlenek, které mají zůstat v podtextu, vysvětlení nebo opis nepřímých výrazů, přestylizování metafor v přirovnání, oslabování intenzity obrazného výrazu); c) **formální vykládání syntaktických vztahů** (vysvětlování a formální rozvádění myšlenkových zkratk se promítají v častějším užívání podřadných spojení, spojitého slohu, důsledkem je oslabení estetické funkce) (Levý 2012: 139).

Díky zpětnému překladu je možné zkoumat také vlastnosti nejrůznějších typů jazyků včetně jazyků znakových. Tento postup totiž představuje prostředek pro hodnocení toho, do jaké míry je v překladu zachován smysl a jaké strategie byly využity k jeho kódování. Jsou známy dvě studie, které využily postup zpětného překladu ke zkoumání vlastností znakového jazyka, konkrétně amerického znakového jazyka (ASL).¹³⁰ Výsledky prvního z nich naznačují, že ASL může sloužit jako adekvátní systém pro kódování významu různých anglických větných typů, a to i v případě, že jde o složité gramatické konstrukce, pro něž nemá ASL přesný ekvivalent. Předpokládáme, že stejné závěry platí i pro tlumočení českého znakového jazyka.

Studie představila upravený postup zpětného překladu (Tweney, Hoemann 1973).¹³¹ Její výsledky jasně prokázaly, že ASL je adekvátním médiem pro převod mnoha druhů komplexních informací. V případě, že došlo k významovým ztrátám, jednalo se vždy o nepodstatné detaily nebo o informace, které byly zřejmé z kontextu. Ani zde se nemáme důvod domnívat, že závěry pro český znakový jazyk by byly jiné.

¹²⁹ Uvádíme odkazy na překladatelské chyby, ale jsme přesvědčeni, že tato specifika při převodu informace jsou aktuální i v procesu tlumočení.

¹³⁰ V jiné uvedené studii (1973) autoři Tweney a Hoemann předložili dospělým neslyšícím respondentům soupis anglických souvětí a požádali je, aby pro každou z nich vytvořili verzi v ASL. Videonahrávka jejich výpovědí byla následně přehrána další sadě respondentů, kteří měli za úkol vytvořit pro každou z nich verzi v anglickém jazyce. Ukázalo se, že význam se podařilo zachovat v 63 % případů. Původní gramatická struktura však byla zachována pouze v 27 % zpětných překladů.

¹³¹ Verzi v cílovém jazyce vytvořil slyšící informátor, který se naučil ASL jako svůj mateřský jazyk od neslyšících rodičů. Měl používat hovorový ASL a vyhýbat se doslovnému překladu. Nesměl používat prstovou abecedu. Aby vznikl smysluplný kontext, pracovalo se s poměrně dlouhými anglickými texty, které měly 150 až 200 slov. Videonahrávky překladů do ASL byly přehrány dospělým bilingvním respondentům, kteří měli za úkol zapsat v angličtině hlavní myšlenku textu. Primárním zájmem studie nebylo to, zda si respondenti zvládnou zapamatovat detaily. Nahrávku si proto každý směl přehrát, kolikrát chtěl, a po každém zhlédnutí mohl svůj překlad upravit.

Otázkou pro další výzkum je, zda je možné ve znakových jazycích se stejným úspěchem kódovat i odborné texty, pro něž může chybět ustálená slovní zásoba a terminologie. V této oblasti by nejspíše „zákaz“ používání prstové abecedy nebyl vhodný. Při experimentech se zpětným překladem mezi angličtinou a vietnamštinou se ukázalo, že odborné anglické výrazy překladatelé v cílovém textu buď ponechali beze změn, nebo je transkribovali pomocí vietnamských znaků (Sinaiko, Brislin 1973). Jedinou srovnatelnou strategií, kterou mohou použít překladatelé znakových jazyků, je právě hláskování prstovou abecedou.

Přestože objem dat získaných zpětným překladem znakového jazyka je v současnosti poměrně malý, je evidentní, že pro studium znakového jazyka otevírá tento postup možnosti dalšího výzkumu, který může přispět k poznání znakového jazyka.

Pro analýzu sledovaných textů se nám využití zpětných překladů¹³² zpracovaných **neslyšícími rodilými mluvčími** českého znakového jazyka, kteří jsou bilingvní, zvládají a aktivně používají oba jazyky, jeví jako zcela zásadní.¹³³ Jimi provedený zpětný překlad je zárukou korektního převodu z českého znakového jazyka. Očekáváme, že tito překladatelé si budou všimnout i takových jazykových nuancí, které by slyšícímu nerodilému mluvčímu českého znakového jazyka unikly.

Pro úplnost podkladových materiálů jsme nechali neslyšící tlumočníci vytvořit **kontrolní tlumočený text**. Tlumočnice se pokusila za podmínek blízkých podmínkám slyšících tlumočnicků (tlumočila na záznam jen po úvodní instrukci, bez přípravy a v reálném čase) odtlumočit „z listu“¹³⁴ obsah textu do českého znakového jazyka. Tento kontrolní text byl velmi často využíván především v těch fázích odborné diskuse, kdy neslyšící konzultanti označili nějaký jazykový prostředek v českém znakovém jazyce za nepřijatelný a nás zajímalo, jak by to v podobné situaci tedy „mělo být správně“. Zčásti jsme získali postřehy od neslyšících konzultantů a neslyšících překladatelů, ale potřebovali jsme „důkazy“, že

---

¹³² Zpětný překlad používají jako relevantní metodu pro kontrolu kvality převodu informací i např. překladatelské agentury. Ty ho označují jako nejvyšší stupeň srovnávací korektury. Při této kontrole se uplatňuje princip šesti očí. Nezávislý překladatel překládá přeložený text zpět do jazyka originálu. Zákazník tím získává možnost bezpečně si ověřit správnost překladu a posoudit významnost případných odchylek od textu originálu, a to i u jazyků, které neovládá. Tato kontrola se používá u velmi důležitých dokumentů, například u některých mezinárodních smluv nebo předpisů pro farmaceutické výrobky. Zpětný překlad nesmí být zaměňován s požadavkem na zapracování následných změn a úprav provedených v překladu zpět do textu originálu (*Zpětný překlad* [online]. [Cit. 2016-08-16.] Dostupné z WWW: <<http://www.preklady-spevacek.info/slovník/zpetny-preklad>>).

¹³³ Oba neslyšící překladatelé pocházejí z neslyšících rodin. Mateřskou, základní i střední školu absolvovali z větší části ve školách určených žákům a studentům se sluchovým postižením. Na část primárního i sekundárního vzdělávání byli umístěni v integraci v běžné škole. Následně absolvovali vysokou školu. Tam při studiu z větší části využívali simultánní přepis mluvené řeči do psané češtiny, zápisy. Součástí závěrečné zkoušky bylo vypracování a obhajoba závěrečné práce, tedy odborného textu, tím potvrzují jazykové kompetence ve většinovém jazyce. Jsou aktivními členy společenského, sportovního i kulturního života komunity českých Neslyšících, jsou vnímáni jako členové jejího jádra.

¹³⁴ Neslyšící kvůli své hluchotě nemohou tlumočit text z jeho originální, zvukové podoby, tlumočili tedy analogicky z česky přepsaného textu do českého znakového jazyka na videozáznam.

neslyšící by při tlumočení opravdu formulovali informace tak, jak popisují. V této věci jsme se totiž často rozcházel. Neslyšící konzultanti často tvrdili, že by to mělo být jinak, než znakuje slyšící tlumočník, avšak záznam tlumočení neslyšící tlumočnice jejich tvrzení v mnoha případech zpochybnil. Jsme si vědomi, že se jedná pouze o jediný text tlumočený jednou konkrétní neslyšící tlumočnicí vycházející z konkrétní situace. Přesto pro nás má tento kontrolní tlumočený text vysokou hodnotu a dále s ním v analýzách pracujeme.

Prokonzultované problematické části textů jsme následně nahlíželi už ve srovnání se zdrojovým textem z různých perspektiv. Nejdříve jsme se na základě prostudované domácí i zahraniční literatury zorientovali v možných pohledech na chybu a na klasifikaci chyb. Seznámili jsme se s Cokelyho klasifikací chyb a pokusili o klasifikaci chyb nejdříve podle Cokelyho a následně i na základě našich poznatků získaných analýzou textů tlumočených do českého znakového jazyka.

Chybu jsme se pokusili nahlédnout také jako tlumočnickou strategii. V tomto ohledu jsme se podrobněji zaměřili především na výpustky, které jsou v tlumočených textech objektivně nejčastějšími chybami.

Dále jsme se podrobněji věnovali chybám, kterých se tlumočníci dopouštěli na lexikální a sublexikální úrovni. Tuto oblast znakového jazyka jsme vyhodnotili jako nejlépe uchopitelnou.

Postupně jsme se při analýze cílových textů prostřednictvím zpětných překladů začali zabývat analýzou textů z pohledu neslyšících překladatelů. K tomu jsme měli zcela jedinečný materiál v podobě písemných zpětných překladů textů tlumočených do českého znakového jazyka se spontánními poznámkami autorů překladu.

V neposlední řadě jsme se pokusili o shrnutí nejobecnějších problémů, které se objevovaly ve všech tlumočených textech, pojmenovali je a pokusili jsme se je popsat, vysvětlit a navrhnout řešení pro jejich odstranění v práci tlumočnicků do budoucna.

6.1 Problémy při zpracovávání textů

Při analýze jsme byli konfrontováni s několika problémy, které jsme byli nuceni řešit, nejzásadnější z nich byl **způsob zápisu**. V případě znakových jazyků komplikuje analýzu absence psané podoby textu, především je obtížné porovnávat mluvený i psaný český zdrojový text s cílovým textem ve znakovém jazyce. Český znakový jazyk má na rozdíl od mluvených jazyků dva nosiče významu: a) manuální (pohyby, tvary a pozice rukou) a b) nemanuální (mimika obličeje, pohyby a pozice hlavy a horní části těla) (Macurová 2001: 71), přičemž mohou oba působit simultánně. Existují různé počítačové programy a aplikace pro zápis znakových jazyků (např. ELAN, ILEX), v nichž je možné zaznamenat jednotlivé sekvence produkce znakového jazyka ve vrstvách, a zaznamenat tedy manuální a nemanuální složku, které jsou produkovány současně. V takových programech je pro

následnou analýzu možné zapsat nejen simultánní produkci manuální a nemanuální složky, ale například i rychlost produkce znaků.¹³⁵ Použití těchto programů v našem prostředí není obvyklé, zpravidla se provádí ruční zápis, kdy badatel na základě stanoveného (do určité míry konvenčního) zápisu přiřazuje k jednotlivým znakům tzv. **glosy**, velkými písmeny zapsaná česká slova v citátové podobě, která reprezentují lexikální významy zapisovaných znaků (Okrouhlíková 2008: 6).

Pokud je nutné do zápisu zaznamenat i nemanuální nosiče významu, existuje celá řada způsobů, jak to provést (Okrouhlíková 2008: 107). Jedním z nich je, že nemanuální prostředky jsou opatřeny značkami a umísťují se nad glosy: v dolní části zápisu je složka manuální a nad čarou nad ní složka nemanuální (srov. Kubištová 2014: 31). Zápis nemanuálních prostředků je sice možný, ale je také velmi problematický a časově náročný. Popis repertoáru nemanuálních prostředků v českém znakovém jazyce v tuto chvíli nemáme k dispozici, proto by bylo obtížné s nimi v analýze pracovat. Z toho důvodu nemanuální prostředky při zápisu nezaznamenáváme, pro zápis používáme glosy, pomocí nichž zapisujeme jen lexikální význam jednotlivých znaků v českém znakovém jazyce. Ve shodě s konvencí českých i zahraničních lingvistických prací zapisujeme glosy velkými písmeny (srov. Okrouhlíková 2008: 6). České slovo (tj. glosa) je pro zápis vybíráno na základě nejbližšího/podobného lexikálního významu českého slova a příslušného znaku. Nalezení vhodné glosy není vždy snadné, neboť český jazyk se s českým znakovým jazykem (stejně jako jakékoliv jiné dva jazyky) po lexikální stránce zcela nepřekrývá. Glosy jsou dále opatřeny značkami.

---

¹³⁵ Lachmanová uvádí, že pro analýzu svého zkoumaného vzorku v programu ELAN vytvořila těchto vrstev až jedenáct (Lachmanová 2014: 51).

Pro přehlednost uvádíme glosy s příslušnými symboly v tabulce č. 2:

Symbol pro zápis glosy	Vysvětlení (příklad)
+	inkorporace (př. 3+měsíc)
XXX-XXX	vícelslovný český ekvivalent odpovídající významu jednoho znaku v českém znakovém jazyce (př. ZA-TO-NEMOCT)
ODKAZ: on, ten, tam	odkazuje na osobu, objekt (tvar ruky B, D)
INDEX: mě, jeho, jí	odkazuje na osobu v nepřímém pádu (tvar ruky γ)
INDEX: on-ji	určuje vztah subjekt–předmět, odkazuje na to, kdo a ke komu (tvar ruky γ)
KLF: popis	klasifikátor zastupující věc nebo osobu, vymezující oblast apod. (př. KLF: čtvercová místnost)
XXX-KLF: popis	výraz doplněný klasifikátorem (př. OTEVŘÍT+KLF: házet svrchu)
SLOVESO (já-on)	směrové sloveso subjekt–objekt (př. NABÍDNOUT (já-ty))
SZ: xxx	specifický znak s přiblížením nejbližšího českého protějšku (př. SZ: dokázat)
NMS: popis	popisuje nemanuální složku znaku (př. NMS: zdvižené obočí)
GESTO: popis	popisuje prostředek, který se v textu použil, ale je blízký gestu (př. GESTO: zakroucení hlavou, rozhozené ruce)
A-B-E-C-E-D-A	slovo vyhláskované prstovou abecedou (př. A-E-G)
+++	opakování (PRAČKA+KLF: celý objekt+++)
---	nesrozumitelná pasáž
Ooo	výrazná pauza (spuštěné ruce)
(xxx)	poznámka (př. PLATIT (opakovaně))

Tabulka č. 2: Přehled značek pro přepis glosami

Pro oddělení slov ani výpovědí nepoužíváme žádná interpunkční znaménka ani jiné značky, neboť hranici výpovědí je v českém znakovém jazyce problematické určit (srov. Kubištová 2013: 41). Zápis pomocí glos opatřených značkami není zcela bezproblémový, avšak pro naše účely je dostačující. V případě nutnosti připojujeme k zápisu vysvětlující komentář nebo poznámku. Díky zápisu glosami jsme získali možnost na tlumočený text, resp. na jeho konkrétní části, odkazovat a některé části do práce také přímo uvést.

Dalším problémem byl **způsob záznamu konkrétních popisovaných chyb** v českém znakovém jazyce tak, aby mohl být součástí práce. Nebylo možné použít autentická videa

kvůli zachování anonymity tlumočnicků, kteří nám poskytli poklady k výzkumu a se kterými byla písemně stvrzena dohoda o nezveřejňování nahrávek. Vzhledem k tomu, že nebylo možné spolehnout se pouze na slovní popis formy znaků a případně dalších vizuálních informací, rozhodli jsme se pro **přehrání projevu v českém znakovém jazyce neslyšícím figurantem**. Z vytvořeného „stínového záznamu“ bylo následně možné vytvořit fotografie, které posloužily jako dokumentační materiál. Přestože jsme se snažili o co nejpřesnější reprodukci projevu v českém znakovém jazyce a dbali jsme na věrné „zkopírování“ všech případných nedostatků, chyb a posunů, může být výsledná podoba zkreslená. Tato změna může být způsobena fyzickými a fyziologickými překážkami (např. odlišnou velikostí rukou autora promluvy a figuranta, odlišným tvarem jejich úst apod.), ale i jiným temperamentem či osobním způsobem projevu figuranta, které se nedaly potlačit. Pro ilustraci popisovaných jevů však využití této metody splnilo svůj účel, podařilo se jí (snad) přiblížit analyzovanou formu znaku i osobě, která nemusí mít praktickou znalost českého znakového jazyka.

Posledním zmíněným problémem je užitá **terminologie**, způsob označení „diskutabilních částí tlumočených textů“. Pro naši práci bylo nutné definovat, co pokládáme za chybu (viz následující kapitola). Do problematických úseků v tlumočení do českého znakového jazyka („chyby“) jsme na základě diskusí se všemi zúčastněnými zahrnuli výhradně takové úseky, které sami neslyšící konzultanti (lingvisticky vzdělaní rodilí mluvčí znakového jazyka) a neslyšící tlumočnice potvrdili jako natolik problémové, že jim a) komplikují porozumění cílovému textu nebo b) brání přijetí jeho výsledné podoby (v některých případech označili neslyšící kolegové část tlumočeného textu jako srozumitelnou, ale „nekoukatelnou“). Komplikace v porozumění komentovali různě. Zmiňovali absolutní neporozumění, nejasnosti nebo pouhou nejistotu, zda je porozumění správné. Kolegové se na toto téma vyjadřovali písemně přímo do zpětných překladů nebo ústně při osobních konzultacích nebo konzultacích na dálku (přes Skype). Vše bylo zapracovááno do poznámek. Specifickými oblastmi hodnocení byla nepřijatelnost z pohledu formy („rozumím, ale nelíbí se mi to natolik, že to nechci přijmout“) či z hlediska gramatiky („nerozumím, co chce říci, nejsem si tím vůbec jist“). Zdůrazňujeme, že konzultanti a tlumočnick si za svým hodnocením stáli i v situaci, kdy bylo možné významu sdělení porozumět alespoň zčásti. Pravděpodobně se jednalo o projev jazykového purismu¹³⁶, o snahu ochránit čistotu vlastního jazyka.

---

¹³⁶ V oblasti znakového jazyka se jedná o snahu neslyšících rodilých mluvčích eliminovat v jazyce neslyšících kontaktní prostředky vzniklé pod vlivem češtiny (prstová abeceda, kalky, inicializované znaky) a tím od sebe na škále diglotického kontinua co nejvíce oddálit tzv. znakovou češtinu a český znakový jazyka.

7 Copingové strategie

Aby se tlumočníci vyrovnali s tlumočnickými situacemi, do kterých se dostanou, a co nejméně je promítli do kvality tlumočnického „produktu“, mají k dispozici **copingové strategie** (z anglického *to cope* – vypořádat se, poradit si s něčím). Jde o zastřešující pojem, pod nějž lze v souladu s různými výklady zařadit množství aspektů, přímo tento termín se však v odborné literatuře používá spíše zřídka. Pojmenovaný jev je označován i jinými termíny, například **copingové taktiky** (Gile 1995), **strategie pro zvládání komunikační události** (Roy 1996: 63) či **copingové mechanismy** (Moser-Mercer, Kunzli, Korac 1998). Granová (Gran 1998) psala o taktikách tlumočnicka jako o **styčné ploše strategií a kreativity**. Variace copingových strategií mohou být využívány v různých fázích procesu tlumočení. Popisem těchto fází můžeme zmapovat kontext, v němž lingvistické copingové strategie zaujímají místo, a lépe pochopit způsob převodu a tlumočnické strategie v rámci konkrétního tlumočení.

Copingové strategie se mohou vyskytnout v jakémkoliv z fází tlumočnického procesu, ať už ve fázi přípravné, v průběhu samotného tlumočení (in situ), nebo retrospektivně, po skončeném tlumočení (Napier 1996), a lze je definovat následovně: „[Jde o] metody či techniky, které tlumočníci využívají, aby dokázali: 1) podat co nejplynulejší výkon, 2) omezit výskyt rušivých momentů a nepochopení na minimum, 3) získat kontrolu nad vnějšími faktory a 4) podat vyrovnaný a sebevědomý tlumočnický výkon“ (Napier 2001: 72).

Z hlediska výsledného produktu jsou důležité **přípravné strategie**, které mohou zahrnovat zajišťování podkladů a dalších materiálů k přípravě před tlumočením, zjišťování informací o konkrétních tématech tlumočení a seznamování se s klíčovou terminologií (v knihách nebo na internetu), sledování současného dění, dohodu s kolegy o spolupráci při tlumočení v týmu nebo domluvu s klienty na pracovním postupu (délka úseků, po nichž se bude tlumočit, logistika, osvětlení atd.). To je jen naznačení technických kroků, které musí tlumočníci zajistit před samotným tlumočením, aby získali o tlumočené akci co nejvíce informací, dokázali předem odhadnout, k jakým komplikacím může případně dojít, a připravili si strategie na to, jak je bude možné řešit (Shaw 1997). Jedná se o strategii, kterou je možné využít v situaci reálného tlumočení, nikoliv zkoušky, v jejímž rámci probíhalo tlumočení sledovaného textu. V analýzách tlumočených textů a jejich celkovém hodnocení produktu tlumočení jsme způsob přípravy nezohledňovali.

Ve vztahu k tlumočení obecně Mackenzieová (Mackenzie 1998: 202) zdůrazňuje, že tlumočníci se musí na tlumočení pečlivě připravovat a pokládat si předem správné otázky, aby mohli odhalit potenciální problémy a definovat je: „[T]o vyžaduje analýzu situace, v níž je potřeba tlumočení. Na základě této analýzy může tlumočnick zjistit, na co konkrétně je potřeba se zeptat...“ Turnerová (Turner 2001: 68) má za to, že v každém tlumočení vždy

figuruje dimenze „připravitelnosti“, přičemž „čím lépe se dá na tlumočení připravit, [...] tím jej můžeme považovat za snazší“. Turnerová zpracovala schéma o dvanácti okolnostech, jež by měl tlumočník zvážit, aby zjistil, zda bude mít ke zvládnutí tlumočení potřebné strategie, a zda tedy může zakázku přijmout. Jde například o povědomí o daném jazyce a kontextu, možnou jazykovou různorodost příjemců, odbornost jazyka, jehož se bude používat, citlivost tématu a vnímanou obtížnost. Tím, že si tlumočník ujasní, co pro něj může být obtížné, získá nad vstupními informacemi lepší kontrolu (Dean, Pollard 2001) a bude lépe připraven na zvládání problematických okamžiků, které se mohou během tlumočení vyskytnout.

Ve sledované tlumočené situaci (tlumočení zvukové nahrávky jako součást tlumočnické zkoušky) se z hlediska přípravy jedná o velmi náročné okolnosti. Předem tlumočnickům nebyly dány žádné podklady pro přípravu, a to ani v podobě okruhů či témat, ze kterých se při výběru textů pro tlumočení vycházelo, byli pouze informováni, že se bude jednat o komunitní tlumočení. Tlumočník tak mohl před rozhodnutím podstoupit zkoušku považovat kvalitu a úroveň svých jazykových a tlumočnických kompetencí jen obecně, na základě svých dosavadních zkušeností. Jeho jedinou přípravou mohl být dlouhodobý jazykový a tlumočnický výcvik a řízená praxe společně s neustále se rozšiřujícím všeobecným přehledem, zahrnujícím i dění v komunitě neslyšících.

Tlumočníci mohli efektivně využít retrospektivních technik, představujících různé kombinace přístupů, jež tlumočnickovi pomáhají zpětně zhodnotit průběh tlumočení. Může se jednat o dialog o výkonu s klientem či kolegou tlumočnickem, sledování či poslech záznamu tlumočení a jeho kritickou analýzu nebo jen obecné úvahy o efektivitě tlumočení a zapamatování si klíčových bodů pro příště. V našem případě mohly být cenným podkladem pro toto sebehodnocení písemně zpracované výsledky tlumočnické zkoušky, které zahrnují zpracovanou kritiku hned od několika neslyšících hodnotitelů. Důležitou součástí této strategie může být také prezenční zhlédnutí vlastního tlumočení ze záznamu v organizaci, která tuto tlumočnickou zkoušku realizuje, a případně i jeho navazující analýza se supervizí poskytnutou slyšícím nebo neslyšícím tlumočnickým kolegou. V rámci výzkumu jsme způsob přípravy tlumočnicků nezjišťovali.

7.1 Spontánní řešení problémů

Copingové strategie jsou v průběhu tlumočení potřebné k řešení problémů, jež se mohou v důsledku různých faktorů nečekaně objevit. Mezi tyto faktory patří produktivní a receptivní jazykové dovednosti tlumočnicka a klientů, sociolingvistické vlivy jazykového prostředí jako „přízvuk“, jazyková varieta či jazykový rejstřík, tlumočnickovo metalingvistické povědomí nebo interní či externí mimojazykové faktory jako špatná schopnost predikce, únava, předpokládané znalosti klienta, okolní ruchy apod. (Anderson 1978, Gerver 1974).

Gile (1995: 191) k dovednosti spontánně řešit problémy při tlumočení uvedl, že problémy se během tlumočení budou objevovat zcela nevyhnutelně, a to bez ohledu na to, jak je tlumočnický zkušený. Podle něj může ke spontánním problémům docházet kvůli „nedostatku procesní kapacity, chybám v práci s procesní kapacitou a mezerám v tlumočnickových vědomostech“. Mackenzieová (Mackenzie 1998) rozlišila dva typy problémů, které mohou nastat: otevřené a uzavřené, ale vysvětlila pouze koncept **problémů otevřených**. Vycházela z předpokladu, že mnoho tlumočnicků se setkává s otevřenými problémy, pro něž neexistuje předem stanovené řešení, které je možné využít prostřednictvím vědomého řízení podmínek (např. přípravou na tlumočení).¹³⁷ Otevřené problémy vyžadují podle Mackenzieové zapojení kreativních strategií pro řešení problémů.

Přestože můžeme souhlasit s tím, že copingové strategie vyžadují od tlumočnicků **kreativní a často intuitivní řešení spontánních problémů**, své opodstatnění má i argument, že pokud tlumočníci zvládnou udržet kontrolu nad svými jazykovými řešeními, a mají tedy určité metalingvistické povědomí o procesu tlumočení, mohou problémy **řešit zcela plánovaně a vědomě**.

Riccardiová (Riccardi 1998: 174) uvedla, že na kreativní chování tlumočnicků se dá pohlízet jako na strategie pro řešení problémů, protože proces tlumočení je ze své podstaty kreativní. Svě tvrzení, že řešení problémů je součástí vědomého procesu, podložila popisem dvou konkrétních strategií, jež se využívají v souladu s typem obtíží, které se vyskytnou. Nejprve zmínila **strategie založené na dovednostech**, které představují automatické reakce. Ty jsou uloženy v dlouhodobé paměti a mohou být využity rutinně, jako součást procesu tlumočení (jde například o typický průběh jednání v obchodě včetně pozdravů, poděkování, formulování požadavku, návrhů řešení atd.). Dále se Riccardiová věnovala **strategiím založeným na vědomostech**. Ty vyžadují jiný přístup, protože jsou využívány v nových situacích a opírají se o vědomé analytické procesy a „nashromážděné vědomosti“. Strategie založené na vědomostech vyžadují podle Riccardiové daleko více úsilí než strategie založené na dovednostech, protože zpracovávání informací během tlumočení je řízené a vědomé. V takových situacích tlumočnick nejvíce čerpá ze svých dosavadních tlumočnických i všeobecných znalostí.

Zcela zásadní je pro rozhodovací proces volby copingových strategií v průběhu tlumočení **úroveň vědomí a pozornosti věnované analýze či metalingvistické stránce zpracování informace**. Pokud má mít tlumočnick možnost volby konkrétních strategií, musí mít rozvinuty metalingvistické a analytické dovednosti. Pokud je nemá, jeho rozhodování je více intuitivní a nevědomé, a tedy také neřízené. Takový tlumočnick nemůže mít nad výsledným produktem tlumočení dostatečnou kontrolu. Dalo by se tedy říci, že aby mohli lidé

---

¹³⁷ Takovou situaci může být v našem případě například předčítání z technického manuálu pračky, což může být pro tlumočnicka jako ne-profesionála v oboru elektrotechnických zařízení náročné.

tlumočit, měli by mít velmi rozvinuté metalingvistické povědomí, jelikož potřebují neustále analyzovat lingvistickou strukturu jazyka a posuzovat sociokulturní kontext užívání jazyka a individuální dopad sdělení na účastníky komunikace.

Gartonová a Pratt (Garton, Pratt 1998: 149–150) uvádějí, že „ti, kdo pracují s jazykem, musí být schopni zaměřit na něj svou pozornost“. Tento koncept lze proto vztáhnout i na tlumočníky a jejich schopnost seberegulace a sledování schopností v rámci pracovních jazyků (Peterson 2000). Gartonová a Pratt (Garton, Pratt 1998: 149–150) definovali metalingvistické povědomí jako „schopnost zaměřit pozornost na jazyk a přemýšlet o jeho podstatě, struktuře a funkcích“. Autoři věří, že metalingvistické povědomí závisí na sociální interakci, protože lidé potřebují ke způsobu, jakým používají jazyk, dostávat zpětnou vazbu. V práci tlumočnicků si můžeme všimnout, že se skutečně opírají o jistou formu interakce, což vede k rozvoji jejich metalingvistického povědomí. Tlumočníci běžně dostávají zpětnou vazbu od svých neslyšících klientů, a to formou kývnutí nebo jiného souhlasného nebo zpochybňujícího výrazu, jímž klienti dávají najevo, že více či méně rozumějí. Pokud je zpětná vazba spíše negativní než pozitivní, musí si tlumočnick uvědomit, pro jaká jazyková řešení se rozhodl a jakým způsobem je možné je zopakovat nebo změnit, aby bylo tlumočení srozumitelné. Tento jev se označuje jako „**meta-kompetence**“ (Nord 2005) nebo používání „**metastrategií**“ (Hoffman 1997).

7.2 Lingvistické copingové strategie

Většinu studií, které nějakým způsobem zmiňují využívání copingových strategií, představují sociolingvistické studie, které se zaměřují na interaktivní komunikační události. Každá z nich má však ke konceptu copingových strategií jiný přístup, protože interpretace tohoto konceptu je velmi otevřená. Dva z autorů analyzovali interaktivní diskurz (Roy 1996, Metzger 1995), jeden se soustředil na konkrétní lingvistické strategie (Davis 1989), zatímco jiní se soustředili na užívání volné interpretace kulturně vázaných informací, všichni ve vztahu k tlumočení (Napier 1998).

Royová (Roy 1996) se zabývala tím, jak může tlumočnick ASL regulovat střídání replik při tlumočení dialogu dvou osob. Jedná se o citlivou oblast, kdy se tlumočnick pohybuje na samé hranici dovoleného chování a jednání. K regulaci dochází, když tlumočnick „organizuje každou výměnu s ohledem na znalost jazykového a sociálního významu, jež se nachází pod povrchovou formou...“ (1996: 40). Studie se tedy zabývala tím, jaké copingové strategie tlumočnick používal, aby ze sociolingvistického pohledu získal kontrolu nad střídáním replik při interakci jeden na jednoho. Toto téma se bezprostředně dotýká námi analyzovaného textu, který je rovněž dialogem, i když náš klient je pouze jeho

pozorovatelem, nikoliv přímým účastníkem. V rámci uvedené studie¹³⁸ se ukázalo, že díky tomu, že tlumočnick aplikoval bilingvní i biculturní přístup, dokázal využít svou znalost norem konverzační interakce probíhající jak mezi slyšícími, tak mezi neslyšícími, a zajistit tak, že komunikace nebyla nijak omezena ani přerušena.¹³⁹ Výsledná analýza přepisu ukázala, že tlumočnick se při řízení střídání v replikách nespolehal jen na primární účastníky komunikace, nenásledoval jen rytmus replik účastníků komunikace, přestože při tlumočení docházelo k pravidelnému střídání, které se „podobalo pravidelnému střídání při konverzaci jeden na jednoho“ (Roy 1996: 47). Při retrospektivním dialogu s tlumočnickem Royová zjistila, že když například došlo k tomu, že se repliky v konverzaci překrývaly (neslyšící skočil do řeči profesorovi), tlumočnick vědomě volil copingové strategie (pozdržel reakci studenta, vložil pauzu). Z toho je patrné, že tlumočnick využíval své znalosti rozdílných kulturních norem klientů a pracoval s metalingvistickým povědomím o této znalosti, aby došel ke copingovým strategiím, které mohl s ohledem na střídání replik využít.¹⁴⁰ Royová (Roy 1996: 63) to shrnuje: „Ukázalo se, že když si tlumočnick vzal slovo, stál za tím soubor rozhodnutí spolu s tichým souhlasem s těmito rozhodnutími ze strany primárních řečníků... [Tlumočnicki se] podílejí na tlumočnických konvencích užívání jazyka a střídání v replikách prostřednictvím své znalosti systému jazyka, sociální situace a diskurzivní struktury systému.“ Podle Royové (Roy 1996: 63) tlumočnicki musí být kompetentní v obou jazycích, ale zároveň je nutné, aby byli znalí různých způsobů promluv v různých sociálních situacích a měli k dispozici „strategie pro organizaci komunikační události“. Royová dále tlumočnickům doporučuje, aby si své tlumočnické instinkty dobře uvědomovali a vhodně je využívali k podpoření efektivity komunikační interakce. Tlumočnicki jsou nabádáni, aby se nesnažili své tlumočnické instinkty potlačovat a neutralizovat, ale efektivně s nimi pracovat, a především je využívat ve prospěch probíhající tlumočené komunikace. Tlumočnick je vnímán jako účastník komunikace, který svou přítomností ovlivňuje průběh komunikace (není jen „vzduch“) a je nahlížen jako

¹³⁸ Royová pořídila videonahrávku konzultace studenta u univerzitního profesora, následně udělala její přepis a video zanalyzovala. Zároveň uskutečnila rozhovor se všemi třemi účastníky konzultace (se slyšícím profesorem, neslyšícím studentem a tlumočnickem) o jejich vnímání konkrétních okamžiků střídání replik a o tom, zda došlo k nějakému zmatení či nepochopení. Při diskusi nad výsledky se Royová zaměřila na tlumočení jako na úspěšnou komunikační událost a namísto toho, aby zkoumala, co se tlumočnickovi nepovedlo, se soustředila na to, v čem byl úspěšný.

¹³⁹ Znamenalo to zapojení řady strategií, kterými je například to, že si sám vzal slovo, vybídl studenta, aby si vzal slovo on, zohlednil rozdíl v mocenském postavení tak, že někdy ve střídání ustoupil profesorovi (repliku profesora upřednostnil) a před tlumočením některých replik delší dobu počkal, aby např. docílil ze strany profesora přijatelného času na reakci studenta a nevzniklo tak skákání do řeči od osoby, která je k profesorovi v podřízeném vztahu. V našem dialogu se jedná o vyváženější postavení komunikantů (prodavač × zákazník), nicméně není zcela vyrovnané (prodavač jako odborník, zákazník jako laik).

¹⁴⁰ Nejednalo se však o manipulování s dialogem, ale především se vztahy. Pokud by se ze strany studenta jednalo o vědomé „útoky“ na profesora a záměrné skákání do řeči, tlumočnick by měl tento záměr rozpoznat a následovat ho s vědomím toho, že je to rozhodnutí studenta. Velmi často však k podobným situacím (nedodržení norem ve střídání replik v dialogu, jehož účastníci nejsou na stejné úrovni) dochází z důvodu odlišných norem, neznalosti nebo nedokonalých sociokulturních dovedností neslyšícího.

člověk, který nemusí být za každých okolností pouze neutrálním zprostředkovatelem komunikace.

V případě našeho textu se dialogu účastnili dvě slyšící osoby. Dialog byl tlumočen pro neslyšícího „pozorovatele“, k využití copingových strategií nemuselo docházet na úrovni managementu jednotlivých replik, spíše na úrovni převodu celého dialogu do znakového jazyka tak, aby výsledný tlumočený dialog působil přirozeně, jako by probíhal mezi dvěma neslyšícími účastníky komunikace (zohledněny by měly být především nemánuaální prostředky: otázka × odpověď, zvyklosti související s předáváním slova: práce s pohledem, návaznosti otázky a odpovědi: pokud jsou ve zdrojovém jazyce apod.).

Metzgerová (Metzger 1995) se zabývala vlivem, jaký mají tlumočníci amerického znakového jazyka na interaktivní diskurz mezi neslyšícími a slyšícími účastníky komunikace, ale data získala z tlumočené interakce jiného typu. Zatímco Royová se soustředila na to, jak přítomnost tlumočnicka ovlivňuje střídání v replikách, Metzgerová se zaměřila na jev, který nazvala **paradoxem neutrality**.¹⁴¹ Tímto termínem odkazovala na ideální situaci, kdy se od profesionálních tlumočnicků očekává, že budou během celého tlumočnického výkonu vždy zachovávat nestrannost a věrně tlumočit každou promluvu, jelikož „nezávislý převod promluv účastníků komunikace pomáhá zajistit, že tlumočníci nebudou části promluv selektivně vypustit“ (1995: 9). Cílem Metzgerové bylo „rozebrat mýtus“ o této neutralitě tak, že prokáže, že tlumočníci nemohou zůstat zcela nestranní, tedy že pojetí neutrality je nerealistické.¹⁴² Z toho tedy vyplývá, že během žádné tlumočené interakce není možné, aby tlumočnick zůstal zcela neutrální.¹⁴³ Svě tvrzení založila Metzgerová na konceptu „**teorie rámců**“ a na myšlence, že každý má pro různé myšlenky rozvinuty vlastní **referenční rámce**, které jsou formovány životními zkušenostmi. V důsledku toho

---

¹⁴¹ Metzgerová (Metzger 1995) provedla interakční sociální analýzu dvou tlumočených lékařských prohlídek. V prvním případě šlo o scénku, v níž vystupovala studentka tlumočení, v druhém o skutečný rozhovor s lékařem, který tlumočila profesionální tlumočnice. První rozhovor se nahrával jako součást studijního programu studentky tlumočení. Rozhovor se konal ve velké třídě a účastnili se jej tři lidé: dvě slyšící ženy a jeden neslyšící muž. Jejich setkání trvalo krátce přes 7 minut. Při druhém rozhovoru byla Metzgerová sama přítomna u skutečné lékařské prohlídky a pořizovala videozáznam interakce. Komunikace, jež trvala přibližně 26 minut, se odehrávala v ordinaci, v níž bylo přítomno šest účastníků: lékař, zdravotní sestra, tlumočnice, matka, dítě (chlapec) a výzkumnice. Oba rozhovory byly následně porovnány, aby bylo možné říci, do jaké míry mají tlumočnice vliv na interakční diskurz a zda do komunikační události vnesly vlastní referenční rámec.

¹⁴² Metzgerová zastává názor, že kvůli samotné podstatě tlumočnické práce a skutečnosti, že tlumočníci jsou bilingvní a bikulturní, musí tlumočníci na základě svých znalostí docházet k předpokladům ohledně svého zdrojového jazyka a cílového jazyka publika a k úsudkům o tom, co bude daná promluva pro konkrétní publikum znamenat z jazykového a kulturního hlediska.

¹⁴³ Neutralita je od tlumočnicků požadována v každém etickém kodexu tlumočnicka znakového jazyka. V českém kontextu je tento požadavek formulován následovně: „Tlumočnick má právo odmítnout výkon své profese z důvodu pro něj špatných pracovních podmínek nebo v případě, že by nedokázal být neutrální vůči tlumočenému sdělení, a poškodil tak klienta, svou osobu nebo profesi“ (Šebková 2008: 23). Ze strany neslyšících klientů je požadavek často formulován jako žádost, aby se tlumočnick při tlumočení choval, jako by byl „vzduch“. Do situace by žádným způsobem neměl vstupovat sám za sebe (Dingová 2009).

provádějí tlumočníci v rámci svého tlumočení konkrétní volby v souladu s tím, co má význam pro ně a jaký to podle nich bude mít význam pro interakci účastníků. Díky tomu dokážou každé kulturní skupině poskytnout ekvivalentní sdělení a jakákoliv promluva získá význam až v daném sociokulturním kontextu.

Na základě zmíněného výzkumu můžeme prohlásit, že tlumočníci používají své znalosti a vytvářejí inference jako součást svého **repertoáru lingvistických copingových strategií**. Pokud činí vědomá rozhodnutí s ohledem zachování rovnováhy mezi dvěma jazyky a kulturami (srov. Nord 2005), dokazuje to, že mají určitou úroveň metalingvistického povědomí o procesu tlumočení a dokážou všechna svá rozhodnutí zdůvodnit. Důsledkem rozhodovacího procesu tlumočnicků je, že tlumočníci **vždy** používají jako lingvistickou copingovou strategii svůj styl tlumočení.

7.3 Využívání stylu tlumočení jako copingové strategie

Napierová (Napier 1998) uskutečnila výzkum zaměřený na využití volného tlumočení tlumočnickými britského znakového jazyka (BSL). Na proces tlumočení aplikovala také koncept teorie rámců, přičemž vyslovila pochybnosti nad tím, že tlumočníci BSL dokážou zachovat naprostou neutralitu. Rozebrala způsoby „volného“ a „doslovného“ tlumočení a dospěla k tomu, že pokud se tlumočníci považují za jazykové a kulturní zprostředkovatele, měli by volit **tlumočení volné**. Tím má na mysli tlumočení, které zohledňuje zvyklosti a komunikační normy v kultuře mluvčích (podobně jako Royová). Důležitou součástí tlumočnických strategií je adekvátní zohlednění sociokulturních rozdílů ve výsledném tlumočení.

Tlumočníci a neslyšící mají často o tom, co znamená být profesionálním tlumočnickem, rozdílné představy a tím dochází k tomu, že tlumočníci neuspokojují jazykové potřeby komunity neslyšících (Napier 1998). To vede k vytvoření nedůvěry mezi tlumočnickými a neslyšícími, protože neslyšící nevěří, že tlumočníci odvádějí svou práci dobře, pokud nad tlumočením nemají kontrolu, a tlumočníci si naopak nepřipadají jisti ve svých dovednostech. Tato nedůvěra vede k opuštění snahy o volné tlumočení a přechod k tlumočení doslovnému, jež zajišťuje většina tlumočnicků, protože pak mohou neslyšící tlumočení v některých fázích kontrolovat tak, že odezírají ze rtů řečníka a porovnávají jeho řečovou aktivitu s tlumočnickými řešeními. V případě, že tlumočnick použije stejné „slovo“, které odezrou u mluvčích, jsou spokojeni a je to pro ně známka „kvalitního“ tlumočení, kdy tlumočnick podle nich přesně tlumočí vše, co je sdělováno ve zdrojovém jazyce. Tyto kontroly nejsou prováděny souvisle, toho by neslyšící nebyl schopen, ale neslyšící se na ně

zaměřuje v těch částech promluvy, které jsou pro něj důležité.¹⁴⁴ V současné době tuto kontrolu podporují i technologie simultánního přepisu mluvené řeči.

Napierová zkoumala pracovní praxi tlumočnicků BSL ve vztahu k jejich roli jazykového a kulturního zprostředkovatele a posuzovala, zda uspokojují komunikační potřeby komunity Neslyšících.¹⁴⁵ Podle jejích zjištění by tlumočníci měli více čerpat ze svých sociolingvistických a sociokulturních znalostí o komunitě Neslyšících i širší společnosti, aby zajistili, že tlumočené sdělení bude kulturně i jazykově relevantní pro referenční rámce Neslyšících, a aby se komunikační cíle Neslyšících podařilo efektivněji naplnit.¹⁴⁶ Pokud budeme pracovat s pojmem lingvistických copingových strategií, pak jednou z takových strategií, která vede ke zvládnutí tlumočení mezi dvěma jazyky a dvěma kulturami, je **volné tlumočení**. Jde o strategii, kterou někteří tlumočníci využívají a jiní ne (jak dokládá Napier 1998). Jedná se však o velmi citlivou oblast, kdy se může využívání této strategie lehce proměnit v manipulaci s informacemi. V námi analyzovaných tlumočených textech neslyšící velmi kladně hodnotili, když se tlumočnickovi podařilo najít tlumočnické řešení, které využívalo jedinečné jazykové prostředky znakového jazyka (klasifikátory, odkazování, nemanuální prostředky, lokalizaci v prostoru apod.), a nespoléhal se na možné znalosti většinového jazyka na straně neslyšících recipientů. Tím neslyšící hodnotitelé nepřímo podpořili používání lingvistických copingových strategií tlumočnicků s cílem zlepšit efektivitu tlumočení.

Davis (1990) ve své studii zkoumal okolnosti mající vliv na styl převodu, ale bral v úvahu odlišné jazykové rysy pracovních jazyků v tlumočnickém procesu. Domníval se, že „si lze představit, že tlumočnickova nedostatečná zběhlost v ASL může k jazykovým interferencím významně přispět“ (1990: 91). Soudil také, že rodilí mluvčí amerického znakového jazyka, kteří pracují jako tlumočníci, se vzhledem k dokonalejší kompetenci v obou jazycích při

---

¹⁴⁴ Pokud neslyšící ve svém projevu v českém znakovém jazyce záměrně použije konkrétní výraz (např. „do háje“), čeká, že bude stejně převeden do mluvené češtiny. Pokud ho u tlumočnicka neodezře (tlumočnick zvolí jiný adekvátní výraz, synonymum), je podezřelý z nepřesného tlumočení. Velmi často se jedná o výrazy, které jsou pro neslyšícího nové, právě se je naučil a stojí o prezentaci této znalosti.

¹⁴⁵ Napierová svou teorii testovala tak, že natočila pět tlumočnicků BSL, kteří tlumočili z angličtiny do BSL, a jejich výstup zanalyzovala. Každého tlumočnicka poprosila, aby simultánně přetlumočil šestiminutový videoklip, který představoval „kulturně vázané“ informace (Napier 1998: 60). Zdrojový text byl lexikálně nasycen, a to s největší pravděpodobností proto, že byl připraven dopředu a čten nahlas. Všichni tlumočníci měli možnost nejprve si klip před tlumočením jednou pustit, ale nebylo jim řečeno nic o účelu výzkumu. Analýza výsledků ukázala, že jenom dva z pěti tlumočnicků předvedli to, co definuje Napierová jako „kulturně efektivní“ tlumočení (Napier 1998: 66), a to tak, že převedli sdělení pomocí volné metody tlumočení. Ostatní tři tlumočníci tlumočili daleko doslovněji a dopustili se velkého počtu nevhodných řešení.

¹⁴⁶ Studie je zajímavá tématem volného tlumočení jakožto stylu převodu a zkoumáním vztahu mezi tlumočnickými BSL a neslyšícími, ale následná analýza byla provedena velmi subjektivně. Napierová vycházela z předpokladu, že kulturně efektivní tlumočení pramení z přístupu volného tlumočení, avšak neposkytla žádnou konkrétní definici kulturní efektivity tlumočení.

tlumočení z angličtiny do ASL dopouštějí interferencí zcela minimálně.¹⁴⁷ Lze říci, že Davisova studie fakticky ukazuje, jak během procesu tlumočení znakového jazyka dochází k jazykovým transferům a interferencím.¹⁴⁸ Davis popsal code-mixing jako lingvistickou strategii, s jejíž pomocí se tlumočník vyhýbá vágnosti nebo nejednoznačnosti.¹⁴⁹ Můžeme tedy říci, že dovednosti, které Davis vyzdvihuje, lze vnímat jako lingvistické copingové strategie, v jejichž rámci dělají tlumočníci vědomá rozhodnutí ohledně jazykových řešení, aby vysvětlili informace obsažené v tlumočení, a tak přizpůsobují svůj styl převodu charakteru zdrojového textu.

Různými strategiemi, jimiž lze dosáhnout kulturního přenosu, se zabýval Ivir (1998). Soustředil se na techniky, jako je **výpůjčka**, **doslovný převod**, **substituce**, **adice** a **výpustka**. Podle Ivira jsou tlumočnickova rozhodnutí vedoucí k výběru určitých strategií regulována lingvistickými a komunikačními úvahami, takže tlumočnické strategie jsou ovlivněny rozhodovacím procesem s tím, že každé rozhodnutí „je přijímáno pro konkrétní přínos a s ohledem na kontext situace, v níž se tlumočení komunikace odehrává“ (1998: 138).

Aby si tlumočníci mohli lingvistické strategie aktivně vybírat a mohli je efektivně včlenit do svých rozhodovacích procesů, vyžaduje to určitou úroveň metalingvistického povědomí, které umožňuje tlumočnickům získat kontrolu nad užíváním jazyka a nad jazykovými řešeními. Mohou díky němu tlumočení podle potřeby adaptovat a volit vhodné strategie k tomu, aby se dokázali vhodně vypořádat s jazykovými požadavky účastníků komunikace.¹⁵⁰

---

¹⁴⁷ Tato Davisova domněnka je však poměrně naivní, jelikož určitá míra interferencí se pravděpodobně nevyhne žádnému tlumočnickovi, který současně zpracovává dva jazyky, a to bez ohledu na jazykovou úroveň, zejména když je unavený.

¹⁴⁸ Je však třeba poznamenat, že Davisova data byla poněkud omezená, protože v jeho výzkumu se jednalo pouze o dva tlumočníky, kteří byli rodilými mluvčími znakového jazyka. Než tedy z Davisových poznatků začneme dělat obecné závěry pro tlumočení znakového jazyka, musíme to dobře zvážit. Ideální studie, která by poskytla vyvážený pohled na problematiku, by měla pracovat s rodilými i nerodilými uživateli ASL v rolích tlumočnicků.

¹⁴⁹ Toto sledoval na tlumočnicích, kteří kódovali anglické formuláře do ASL, čímž přepínali do doslovnějšího stylu převodu. Všiml si, že když tlumočníci kódovali anglické formuláře vizuálně, systematicky používali označení pro objasnění rozdílů mezi ASL a angličtinou. Tlumočníci například používali znak ASL pro „uvozovky“ před a po hláskování lexikálních jednotek prstovou abecedou, aby tak označili lexikální jednotku, jež napatří do ASL. Interference na druhé straně Davis popsal jako případy začlenění manuálně kódované angličtiny do výstupu v ASL, které jsou „sporadické a bez předchozího upozornění“ (1990: 308) a neřídí se vzorci, kterých je možné si všimnout při uvádění hláskování prstovou abecedou a artikulaci.

¹⁵⁰ Tyto závěry je možné využít jako argumenty pro diskuse, ve kterých zastánci různých přístupů k tlumočení pro neslyšící polemizují o (ne)vhodnosti a (ne)potřebnosti lingvistického a teoretického translatologického vzdělání praktikujících tlumočnicků znakového jazyka.

8 Koncept chyby

Tlumočníci se během procesu převodu informace dopouštějí chyb. Tyto chyby však nemusí být vždy chybami v pravém slova smyslu, nýbrž také – a to možná velmi často – strategickými řešeními nebo chybami v širokém slova smyslu stylistickými, kam řadíme jednak neobratné zacházení s jazykem, jednak chyby podmíněné tím, že různé jazyky využívají stejných nebo obdobných systémových prostředků v konkrétním kontextu v odlišných situacích. Chybu můžeme vnímat různě. Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (2003) definuje chybu jako „něco nesprávného, omyl“, ale také jako „něco závadného, vadu, nedostatek“. Günther Drosdowski definuje chybu jako „něco, co je odlišující se od správného; chybné rozhodnutí, přehmat, omyl; špatná vlastnost, nedostatek; místo na vyrobeném zboží, které není takové, jaké by mělo být“ (Drosdowski 1995: 1053).

Chybu v oblasti tlumočení definuje mnoho tlumočnicků z praxe, ale rovněž mnoho teoretiků. Z hlediska tlumočení jsou nejzávažnější **chyby či omyly, které nežádoucím způsobem pozměňují nebo posouvají význam**. Zamyslíme-li se nad různými typy významových chyb, které se objevují v tlumočených textech, zjistíme, že **nejčastější chybou tlumočnicka je, když víc než co jiného tlumočí konečnému adresátu textu pouze slova originální promluvy, nikoliv myšlenky autora promluvy** (srov. Levý, 2012). Chybovost je ale možné vysledovat i překladech, které jsou obecně mnohem preciznější a méně závadné, než jsou výsledné texty tlumočení (především simultánního). „Ve všech překladatelských neporozuměních – od nejprimitivnějších až po nejjemnější, které již zdánlivě nabývají podoby skreslení stylistických – se současně uplatňují dvě základní příčiny všech omylů: lingvistické svody původního znění a neznalost skutečnosti, o kterou jde“ (Levý 1956: 20). Přestože v ohnisku zájmu Levého stál umělecký text, jsme přesvědčeni, že jeho závěry jsou použitelné i pro naši situaci.

V translatologickém slovníku (Hrdlička 1998) jsou zvláště zmíněny jen chyby významové. V souvislosti s uměleckými texty jsou akcentovány chyby jiné. „Někteří překladatelé jsou spíše filologicky vzdělaní pracovníci než umělci, mají tendenci opravovat originál, když v něm najdou odchylky od věcné správnosti. Je samozřejmé, že je možno se dohodnout na opravení detailních omylů, ale provádět botanické a zoologické opravy v básnickém líčení přírody a v básnických obrazech je absurdní“ (Levý 1983: 45). Významové chyby jsou přirozeně řídké, protože i „nejhorší překladatel stěží dokáže po přeložení celé knihy neznat skutečnost, jejímž je titul uměleckým zobrazením, tj. dílo samo. I zde však k významovým omylům dochází, má-li překladatel zprostředkovaný vztah ke skutečnosti názvem označované, tj. překládá-li např. v literární příručce knižní tituly bez znalosti děl samých“ (Levý 2012: 157).

V tlumočení vnímáme obecně za chybu vše, co se odchyluje od zdrojové informace a od „normálu“ v komunikaci v cílovém jazyce.

8.1 Problém posuzování kvality tlumočení

Pokud se budeme dále věnovat chybám v tlumočení, je nutné zamyslet se nad tím, že chyby mohou vznikat v procesu tlumočení nebo v jeho konečném produktu, ale zároveň také nad tím, kdo by měl mít rozhodující slovo v hodnocení kvality tlumočení vůbec. V případě znakového jazyka se při nastavování principů a způsobů tlumočení nejvíce řídíme požadavky klientů v konkrétních situacích. Není to nic ojedinělého. Při inspirování se odbornými doporučeními (Kopczyński 1980, Cokely 1986, Gile 1999, Kurz 2001, Wadensjö 2014) bychom došli k závěru, že i přes rozsáhlý výzkum v oblasti kvality tlumočení se výzkumníci do současné doby nedokázali domluvit na univerzálních, obecně přijímaných kritériích kvality tlumočení, která by byla aplikovatelná na tlumočení mluvených jazyků, natož pak na tlumočení pro neslyšící. Nemáme stále možnost odkázat na objektivní, přehledné a jednotně nastavené parametry posuzování kvality tlumočení.

Kvalitu je možné hodnotit z mnoha úhlů pohledu. Nám se jedná spíše o výsledný produkt tlumočení, spíše o příjemce tlumočeného textu a jeho porozumění a o samotnou komunikační interakci. Každé hledisko předpokládá jiná kritéria kvality. Navzdory různosti přístupů (např. Gile, Pio, Kopczyński, Pöchhacker) se odborníci shodují, že minimálním standardem kvality tlumočení je zachování **věrnosti obsahu** zdrojového sdělení včetně adekvátního stylu a jeho pragmatického smyslu podmíněného situačním kontextem – **kritérium ekvivalentního účinku** (srov. Čeňková 2008).

Kvalita však není absolutní hodnotou. Je podmíněna situačním kontextem, mnoha konkrétními situačními faktory, jejichž důležitost se může v dané situaci měnit (Kopczyński 1994: 88). Neexistuje jedna absolutní kvalita, ale několik pohledů na kvalitu podle okolností a uživatelů tlumočení. Hlavní otázka by pro hodnocení kvality tlumočení měla znít: „Kvalita podle jakých kritérií, kde, pro koho?“ (Kurz 2001: 404).

Z výše uvedeného je zřejmé, že hodnocení výsledného produktu tlumočení pokrývají pouze určitý **aspekt kvality**. Pro mnoho badatelů je kvalita synonymem pro úspěšnou komunikaci a jediným spolehlivým měřítkem úspěšnosti je spokojenost klienta (Pöchhacker 2002: 97). Jiní badatelé s takovým stanoviskem nesouhlasí, protože spokojenost klienta řeší otázku kvality pouze zčásti, a to především proto, že koncoví uživatelé tlumočení sice rozumí oblasti komunikace, ale ne tolik tlumočení, a kvalitu tudíž mohou posoudit pouze částečně. Klienti mohou většinou nejlépe posoudit srozumitelnost projevu tlumočnicka, nikoliv však kritérium věrnosti ve vztahu ke kvalitě, a to i přesto, že jsou s výslednou kvalitou tlumočení spokojeni (Chiaro, Nocella 2004: 381–382).

Dokážou si tedy klienti uvědomit, co je pro ně jako pro cílové příjemce tlumočeného sdělení „dobré“? Není to také tak, že ne jednotlivým skupinám, ale přímo jednotlivcům vyhovuje vždy něco jiného? Jak kvalitu tlumočení v konkrétní situaci nastavit? Jak kvalitu dobře rozeznat? Jak kvalitu zpětně vyhodnotit a udělat z vyhodnocení nějaký obecně platný závěr? V kruzích tlumočnicků znakového jazyka je běžné pružně reagovat na aktuální požadavky klientů. Často se však setkávají s názorem, že samotní neslyšící klienti nejsou spolehlivými kritiky kvality tlumočení, neboť mnohdy nemají přístup ke zdrojovému sdělení v mluveném jazyce. V posledních letech tento handicap narovnává možnost využít v některých oficiálních situacích (na konferencích, seminářích, besedách, přednáškách apod.) vedle služeb tlumočnicka znakového jazyka i simultánní přepis¹⁵¹. Klienti tak mají vedle sebe téměř doslovný přepis toho, co bylo řečníkem vyřčeno v mluveném jazyce, a tlumočnicka znakového jazyka. Bilingvní neslyšící tak mají velmi dobrou možnost kontroly kvality tlumočení ve smyslu doslovnosti, přesnosti. To však nezaručuje celkově dobrou kvalitu tlumočení.

Další významnou otázkou je, do jaké míry příjemci přetlumočené informace správně porozuměli (Kurz 2001: 403). V praxi je výkon tlumočnicků znakového jazyka negativně hodnocen na základě subjektivních dojmů jednotlivých klientů a jejich osobního pocitu neporozumění. Klienti však vůbec nepřipouštějí, že by nerozuměli informaci, toto hodnocení vždy spojí s hodnocením výkonu tlumočnicka. Pokud mají pocit, že rozuměli, hodnotí výkon tlumočnicka podle individuálních suprasegmentálních rysů produkce jeho promluvy (plynulost, pauzy, živost mimiky apod.). Podobná situace je však i v mluvených jazycích. Schlesingerová (1997: 127) poukazuje na to, že plynulé přetlumočení může budit falešné zdání vysoké kvality, třebaže značná část informace byla deformována nebo úplně chybí. Věrné, „kvalitní“ přetlumočení mohou příjemci naopak nesprávně vnímat jako chybné, i když nedostatky mohou vyplývat z „nekvality“ zdrojového sdělení. Ke stejnému závěru došla i Collados Aísova (1998: 335–336), která zdůrazňuje, že existuje značný rozdíl mezi skutečnou kvalitou a kvalitou vnímanou příjemci. Podobný názor sdílí i Gile (1991), který se domnívá, že příjemci tlumočení nejsou spolehlivými soudci kvality. Příjemci mohou posoudit způsob prezentace, ale nikoliv kvalitu tlumočení, a navíc je jejich „poslech“ značně selektivní: při poslechu se nezajímají o všechny informace, ale pouze o ty, které jsou pro ně relevantní, a zbývající části projevu nevěnují pozornost (Gile 1991: 198).

---

¹⁵¹ Simultánní přepis mluvené řeči je doslovný přepis z náslechu v reálném čase do psané podoby pro osobu/osoby se sluchovým postižením. Používá se na skupinových akcích. Je jedním z deseti dorozumívacích prostředků, které jmenuje zákon č. 155/1998 Sb. ve znění zákona č 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob. Neslyšící a hluchoslepé osoby mají právo svobodně si zvolit z komunikačních systémů uvedených v tomto zákoně ten, který odpovídá jejich potřebám.

Tlumočníci jako poskytovatelé tlumočnických služeb by se přesto měli intenzivně zajímat o jazykové potřeby klientů a měli by se snažit jejich očekávání co nejlépe naplnit.¹⁵²

Klienti se mohou měnit a s nimi i jejich potřeby (neslyšící klienti, slyšící klienti, organizátoři akcí, řečníci na akcích). Každá skupina klientů tlumočnických služeb má jiná očekávání a preference, které se nikoliv jen výjimečně mohou velmi lišit od očekávání tlumočnicků. Pokud jde o tlumočnicka, shodný pro všechny typy respondentů je požadavek na to, aby byl empatický a zároveň spíše „nenápadný“. Většina klientů také odmítá možnost shrnutí obsahu sdělení řečníka a výraznějších zásahů tlumočnicka do obsahu sdělení (Dingová 2009).

V oblasti komunitního tlumočení však příjemci naopak častěji očekávají aktivní přístup tlumočnicka a ponechávají mu větší prostor pro zpracování sdělení. Zcela automaticky se předpokládá, že komunitní tlumočnicka bude např. zjednodušovat, sumarizovat, vysvětlovat či přidávat informace (Dingová 2009).

Očekávání se mění také podle vzdělání, věku a pohlaví klientů. Mladší klienti požadují „úplné“ přetlumočení všech informací, starší dávají přednost přetlumočení pouze nejdůležitějších informací. Téměř všichni neslyšící klienti požadují co největší synchronizaci s mluvčím (s lékařem, úředníkem, vyučujícím apod.), aby mohli reagovat na zdrojové sdělení ve stejný okamžik jako příjemci zdrojového jazyka. Neslyšící klienti se často domnívají, že každá velká pauza nebo příliš velký odstup od mluvčího automaticky znamená ztrátu informací nebo nepřesnost (Dingová 2009).

Kopczyński (1994) ve své studii zaměřené na faktory pro hodnocení kvality tlumočení mluvených jazyků uvádí, že mluvčí (přednášející) a příjemci (studenti) shodně označili za důležitější obsah než formu tlumočení, a to konkrétně podrobné přetlumočení obsahu, terminologickou přesnost a plynulost přetlumočení (příjemci k plynulosti ještě připojili styl). Mluvčí i příjemci vyhodnotili, že nepřesná terminologie by napovídala o snížené kvalitě tlumočení, mluvčí ještě přidali příliš obecný obsah, tj. nepřesné přetlumočení obsahu. U příjemců byla situace odlišná. Po nepřesné terminologii jako největší chybě, snižující kvalitu tlumočení, nejčastěji uváděli nedokončené a negramatické věty. V tomto případě jsou však nároky na tlumočení ovlivněny požadavky mluvčích a příjemců v oblasti konferenčního tlumočení.

---

¹⁵² Česká komora tlumočnicků znakového jazyka realizovala od října do prosince roku 2010 online kvantitativní výzkum, který se týkal spokojenosti neslyšících s kvalitou tlumočnických služeb poskytovaných na území všech krajů České republiky. Důvodem pro realizaci tohoto výzkumu byla snaha zkvalitnit tlumočnické služby pro neslyšící a skutečnost, že ačkoliv jsou u nás tlumočnické služby poskytovány mnoha subjekty a institucemi, dosud nebyl zpracován žádný objektivní průzkum podobného typu. Z výsledků výzkumu jednoznačně vyplývá, že neslyšící klienti nejsou se současnou kvalitou tlumočnických služeb spokojeni a pociťují potřebu vyššího počtu kvalitních tlumočnicků.

Je tedy zřejmé, že vyhovět všem požadavkům a očekáváním různých skupin příjemců a klientů v nejrůznějších typech komunikačních situací je téměř nemožné, a proto je tlumočnick často nucen volit mezi protichůdnými cíli: věrnost zdrojovému sdělení, nebo srozumitelnost pro příjemce (odborný text, např. návod na používání pračky); gramatická správnost, nebo přesnost ve smyslu doslovnosti (např. popis zapojení pračky, který bude ve znakovém jazyce výrazně ikonický, a nebude tedy následovat lineárně plynoucí zdrojový text); kulturní „uhlazenost“, či úplnost informace (např. zachování snahy o flirt a vyjádření náklonnosti k zákaznici ze strany prodavače) (srov. Kalina 2005: 772).

Kvalitu tlumočení výrazným způsobem ovlivňují také faktory dané samotným mluvčím, které tlumočnick ovlivnit nemůže (vysoké tempo, monotónní intonace, pauzy, rychle čtený projev s vysokou informační hustotou). Proto za kvalitu tlumočení odpovídá částečně i řečník, stejně jako ostatní účastníci zapojení do komunikativní situace. To však podle našich zkušeností není jasné cílovým neslyšícím příjemcům, kteří veškerou odpovědnost za kvalitu tlumočení přisuzují jen tlumočnickovi. Na druhé straně tlumočnick, který tlumočí do znakového jazyka, má při tlumočení monotónního projevu k dispozici repertoár výrazově pestřejších prostředků, než jsou v mluveném jazyce, aniž by se vědomě musel snažit cílový projev jakkoliv oživit (znakový jazyk je vizuálnější než jazyk mluvený, tím více upoutává pozornost a je „zajímavějším“ na pohled).

Součástí situačního kontextu jsou i existující normy interakce a tlumočení v rámci určité jazykové komunity (Kopczyński 1994: 89). Určité situace mohou vyžadovat „zásahy“ do tlumočení ze strany tlumočnicka. Podle Kopczyńského (1994: 89–90) zůstává otázkou, jak daleko může tlumočnick jakožto „bikulturní expert“, který vědomě upravuje cílové sdělení nebo do něj zasahuje, při úpravách zdrojového sdělení zajít, aniž by se dopustil chyb. Nutno zdůraznit, že **nerovné postavení mluvčích** a odlišné kulturní a společenské normy mohou být pro tlumočnický významným zdrojem napětí a stresu (Alexieva 1997: 232). Komunita českých neslyšících patří ke komunitám, které musí neustále bojovat o svou pozici ve většinové společnosti, musí neustále obhajovat své rovné postavení, své schopnosti a dovednosti. To se odráží na atmosféře většiny tlumočených situací, ve kterých se tlumočnick znakového jazyka především při komunitním tlumočení nachází. Ve většině případů se jedná o emočně vypjaté situace, v jejichž důsledku se tlumočnick dostává do stavu nepříjemného stresu, ve kterém je navíc vystaven vysokým nárokům na kvalitu svého výkonu.

Za výstup kvalitního tlumočení považujeme text, který se obsahově neliší (nebo liší jen minimálně) od zdrojového textu a respektuje požadavky neslyšícího adresáta na formu cílového textu.

8.2 Vybrané typologie chyb

Existuje několik pokusů porozumět tlumočení prostřednictvím popisu a modelů procesu tlumočení (např. Gerver 1976, Moser 1978, Cokely 1985 a další) – viz výše. Přestože tyto modely přikládají váhu různým souborům faktorů a charakteristik ovlivňujících tlumočení, všechny se dívají na tlumočení jako na **komplexní proces**.

V našem případě se nejedná o obsahově komplikovaný zdrojový text, není ani nijak zvlášť náročný po stránce technické (rychlost tlumočeného mluveného projevu, délka promluvy apod.). Největší zátěží je pro tlumočnicka analyzovaných textů **vymezit si správně adresáta a jeho potřeby** a na základě toho se rozhodnout pro konkrétní způsob tlumočení.

Kopczyński (1980) chybám tlumočnicků (mluvených jazyků) věnoval velkou část svých textů. Chybu definoval jako „**jakýkoliv výrok mluvčího, který se odchyluje od přijímané normy**“ (1980: 63) a popsal dva typy chyb: a) ty, které porušují pravidla, jež mluvčí nezná – **chyby nedostatečné kompetence** (*errors of competence*), b) ty, které porušují pravidla, jež mluvčí zná – **chyby samotného vyjádření** (*errors of performance*). Druhý typ chyb je dle Kopczyńského často způsoben nepozorností, stresem, únavou a podobnými faktory. Mezi chyby nedostatečné kompetence patří hlavně významové chyby, jichž si příjemce bez znalosti originálu nemusí vůbec všimnout (Kopczyński 1980: 75, 82). K oběma hlavním kategoriím autor dodává c) **chyby narušující komunikační cíl** (*errors of communicative appropriateness*).

V úvodu ke své analýze chyb Kopczyński (1980) uvedl, že z pohledu hodnotitele **mohou být chybnými nazývány pouze ty výroky, které porušují pravidla, jež jsou řečníkovi známa** (tj. chyby v produkci). Kopczyński použil taxonomii chyb, již původně představil Barik (1975). Ta rozlišuje tři hlavní typy chyb, při nichž se tlumočnick může odchýlit od původního sdělení ve zdrojovém jazyce. Jde o omise (tj. vypustky, vynechávky), adice (tj. přidání) a substitute (tj. nahrazení), přičemž každá z těchto kategorií se ještě dále dělí na několik typů. **Adice** lze rozdělit na kvalifikační, rozvíjející, vztahové a uzavírající. K **substitucím** se řadí mírné a hrubé sémantické chyby projevující se na úrovni lexikálních jednotek nebo řečových úseků (jako jsou fráze nebo věty). Taxonomie **výpustek** (omisí) zahrnuje čtyři typy chyb: **přeskočení** (jeden lexikální jednotky), **nedostatky v porozumění** (vypuštění větší významové jednotky v důsledku nepochopení sdělení ve zdrojovém jazyce), **zpoždění** (vypuštění větší významové jednotky v důsledku příliš dlouhého časového posunu za řečníkem) a **skládání** (spojování prvků z různých vět či souvětí).

Kopczyński (1980) zaznamenal, že Barik (1975) studoval řadu různých typů výpustek, které dělají profesionální i amatérští tlumočníci. Barik zjistil, že obě skupiny vypouštějí při tlumočení do svého mateřského jazyka přibližně stejné množství materiálu jako při tlumočení do cizího jazyka. V tlumočení s přípravou bylo více výpustek než ve spontánním tlumočení, k čemuž vedl delší časový odstup.

Kopczyński (1980) provedl vlastní studii, v níž využil Barikovu (1975) taxonomii pro analýzu chyb, a pokusil se stanovit **hranici mezi správným a chybným převodem**.¹⁵³ Studie pracovala s lexikálně nasyceným textem ve formálním jazykovém rejstříku, který Kopczyński popsal jako „typ textu, který lze řadit mezi psané monology určené k ústnímu přednesu“ (1980: 76).

Na základě poznatků ze své studie Kopczyński (1980) detailně popsal různé typy chyb, které se v tlumočení vyskytly, včetně chyb syntaktických a lexikálních, chyb v produkci (např. váhání, opakování atd.), adicí a výpustek.

Chybu v širším slova smyslu chápe Falbová (1979) jako **cokoliv, co narušuje kohezi (formální plynulost textu) a koherenci (obsahová plynulost textu) zdrojového textu v cílovém textu a dále ekvivalenci na úrovni obsahu a formy mezi zdrojovým a cílovým textem**. Autorka zkoumá tlumočnické nedostatky na základě analytické evaluační mřížky, která obsahuje dva hlavní pilíře. Prvním pilířem je nutnost zachování **obsahové přesnosti a úplnosti informace** (kritérium obsahu) a druhým je **formální prezentace** přetlumočeného sdělení v cílovém jazyce (kritérium formy). Jako jednotku analýzy si Falbová stanovila odstavec, neboť analýza na úrovni úseku po sto slovech se jí zdála uměle vytvořená a nevhodná. Analýza na úrovni odstavce má tu výhodu, že odstavec představuje část celku, která má myšlenkovou a argumentační linii řazenou za sebou lineárně a která je provázána morfosyntaktickými a pragmatickými vztahy. Ze stejných důvodů jsme v námi analyzovaných textech za jednotku analýzy stanovili **repliku** (jedná se o dialog).

Mezi **obsahové nedostatky** řadí Falbová (1979) a) **nedostatečnou koherenci informace**, tj. absenci zájmen, spojujících prvků, výskyt nepravých syntagmat, jejichž výsledkem jsou nesmyslné či protichůdné části sdělení nebo sdělení s mylným významem; b) **ztrátu informace zahrnující ztrátu absencí nebo vypuštěním, ztrátu oslabením, ztrátu zobecněním, ztrátu intenzity, ztrátu vztahů v textu, ztrátu substitucí**; c) **přidávání** informací, které se nevyskytují ve zdrojovém projevu a jsou do cílového projevu přidány neopodstatněně.

Mezi formální nedostatky patří podle Falbové a) **nedostatečná koheze**, tj. např. záměna čísla/rodu podmětu a přísudku, chyby v zájmenech a v jejich anaforickém/kataforickém použití apod., přesto je ale smysl sdělení pochopitelný; b) **lexikální neobratnost**, tj. nevhodný registr jazyka, nevhodná kolokace ap.; c) **formulační neobratnost**: chybný slovosled, struktura vět a souvětí.

Daniel Gile (1999) rozlišuje dvě hlavní kategorie selhání tlumočnicka z hlediska obsahu a formy. **Forma** podle něj zahrnuje také sníženou kvalitu hlasu, prozodické a jazykové

---

¹⁵³ Zvolil část textu zachycující politické přípitky na diplomatické recepci a požádal osm studentů o jeho přetlumočení mezi angličtinou a polštinou.

kvality (jazykové chyby a neobratnosti na různých úrovních), snížení jasnosti sdělení a „přízvuk“ způsobený interferencemi. **Obsah** podle něj ovlivňují neopodstatněné výpustky jednotek informace, neopodstatněné přidávání informací a deformace informací obsažených ve zdrojovém textu.

Gile (1987) zkoumal výkony pěti studentů tlumočení během jednoho roku. Poté u každého z nich vyhodnotil průměrný počet chyb připadajících na 100 řádků transkripce (odpovídá zhruba 3–5 minutám projevu). Srovnával výkony u připravených a improvizovaných projevů simultánního tlumočení. Jako první kategorii chyb určil **neobratná vyjádření** (*maladdresses*), do nichž zařadil neobratná vyjádření lexikální, gramatická a stylistická. Tato odchýlení od normy nelze dle autora považovat přímo za chyby, jsou to však výrazy neobvykle užitá v daném kontextu, jež hodnotitelé transkripce ihned zaznamenali. Neobratná vyjádření představovala většinu chyb, jež studenti ve svých projevech udělali – u simultánního tlumočení představovala 65 % chyb, v absolutních číslech bylo nejvíce chyb zaznamenáno vždy u simultánního tlumočení.

Do další Gilovy kategorie **chyb** (*fautes*) se řadí **vážnější lexikální chyby**, které se od neobratných vyjádření liší tím, že předmětná slova v cílovém jazyce vůbec neexistují, nejde jen o jejich nesprávné užití. Čeňková (1988: 153–154) považuje lexikální posuny za jeden z nejrozšířenějších druhů jazykových chyb v tlumočnickově projevu.

Ve své studii (2011) uvádí Gile mezi jazykovými chybami i fonologické chyby – zřejmé **chyby ve výslovnosti**. Do této kategorie podle něj nespadá nepřirozený rytmus, „sekaná“ intonace, váhání, pauzy, hezitační zvuky ani opakování, protože tyto prvky se špatně měří a jejich vliv na degradaci jazyka je sporný. Konkrétně tedy do Gilových fonologických chyb patří nesprávně vyslovená slova s přidanými hláskami, vynechanými hláskami či se záměnou hlásek. Fonologické chyby představovaly v Gilově výzkumu 6 % případů hodnocených chyb v simultánním tlumočení.

Gile (1987) upozorňuje na úskalí kvantifikace a analýzy chyb v tlumočnickém výzkumu. Je velmi důležité jasně vymezit kategorie chyb a stanovit hranici vnímání chyby. Dále zmiňuje nedokonalost „**negativního hodnocení**“, v němž se pouze počítají chyby a nezohledňují se pozitivní aspekty. Také Kopczyński (1980: 67) uvádí, že by se při analýze chyb mělo jasně stanovit, co je ještě přijatelné a co už ne. Zároveň se musí brát v potaz fakt, že obsahuje-li tlumočení vymezené chyby, neznamená to nutně, že se jedná o tlumočení špatné. To zdůrazňuje i Gile (2011), když tvrdí, že „tlumočníci dělají chyby“, jinak by to ani nebyli lidé. Neznamená to však automaticky, že by to byli špatní tlumočníci.

Pro naše další úvahy vnímáme chybu jako **odchylku od zdrojového textu, která je vnímána neslyšícím rodilým uživatelem znakového jazyka jako překážka v porozumění nebo jako nerespektování jazykových a kulturních specifíků cílového jazyka.**

8.3 Problematika vymezení chyb v tlumočení mezi mluveným jazykem a znakovým jazykem

Český znakový jazyk je souborem idiolektů neslyšících mluvčích. V takové situaci je velmi náročné definovat, jak by mělo vypadat jeho „správné“ tlumočení, když adresáti převodu mohou být rozdílní. Problematice chyb v tlumočení mezi češtinou a českým znakovým jazykem se věnovala zatím **jediná práce**, a to bakalářská práce Venduly Šantrůčkové (2011), která ve svých závěrech konstatovala, že pozorované chyby se příliš nelišily od chyb v simultánním tlumočení mluvených jazyků. Jako své hlavní kategorie pro hodnocení výkonů při tlumočení z českého znakového jazyka do mluvené češtiny vymežila doslovnost (lexikální a syntaktickou), gramatické nepřesnosti (chybná shoda, vyšínutí z vazby, nesprávná flexe), zpětné korekce (falešné začátky, rektifikace, opravená přeroknutí), formulační nedostatky (opakování, nedokončené věty, výplňková slova), chyby z hlediska prozodie a absenci smysluplnosti přetlumočené informace. Jako nejčastější chyby u šesti zkoumaných tlumočnicků zaznamenala autorka množství hezitačních pauz, výplňková slova a gramatické nepřesnosti.

Protože vývoj tlumočení znakového jazyka v Česku je řízen především aktuálními potřebami komunity českých Neslyšících, cenným materiálem je pro nás zpracovaná zpětná vazba od neslyšících klientů. Shrnuje, jak vnímají kvalitu tlumočení a jaké nejčastější chyby registrují v tlumočení českých tlumočnicků znakového jazyka (Richterová 2008, Červinka 2008). Neslyšící klienti tlumočnických služeb uváděli chyby, které vznikají při převodu sdělení ze zdrojového do cílového jazyka, a osobní nedostatky tlumočnicka. V prvním případě se jednalo většinou obecně o chyby v jazykové rovině či obsahové stránce sdělení, v případě druhém spíše o chyby či nedostatky objevující se mimo samotné sdělení, tedy např. nedostatky spočívající v nevhodném chování tlumočnicka, v jeho oblečení (např. oblečení rušící příjem sdělení kvůli nevhodné barvě či přílišné pestrosti), v nedochvilnosti při setkání s klienty tlumočení, v nedodržení mlčenlivosti. Tyto nedostatky na straně tlumočnicka se mnohdy objevují mimo samotné tlumočení, např. nevhodné chování před tlumočením (tlumočnick vede družný a dlouhý dialog s jedním z klientů těsně před započítím tlumočení) či po něm (vyzrazení informací získaných během tlumočení). V souvislosti s tlumočnickou činností uvádí Richterová následující výčet nedostatků, kterým se tlumočnicki mají vyhnout: „a) vypouštění nebo přidávání informací, b) rozšiřování informací, c) tlumočení do znakové češtiny, když jsou objednáni na znakový jazyk, d) strašně dlouhé přemýšlení nad každou formulací, e) nerespektování přání neslyšících, f) odmítání rady a pomoci neslyšících, g) přehnaně časté užívání prstové abecedy, h) neadekvátní chování v různých tlumočnických situacích“ (Richterová 2008: 23).

V publikaci je uvedena také tabulka č. 3, srovnávající míru důležitosti vybraných čtyř položek a množství chyb, které se v souvislosti s nimi objevují (hodnoceno stejně jako ve

školním hodnocení, jedná se o průměr známek). To, co je pro hodnocení výsledné kvality tlumočení z pohledu neslyšících nejčastěji zmiňováno jako nejdůležitější hledisko, je zároveň oblastí, ve které se podle neslyšících tlumočníci dopouštějí nejvíce chyb. Přestože tedy např. neslyšící při hodnocení kvality nejvíce zohledňují úroveň jazykových kompetencí, právě v této oblasti nacházejí nejvíce nedostatků.

	Co je důležité pro komunitu neslyšících?	Časté chyby tlumočnicků znakového jazyka
1. Jazyková kompetence	1,8	1,6
2. Mlčenlivost a diskrétnost	2,0	2,0
3. Respekt k neslyšícím	2,2	2,8
4. Oblečení	3,8	3,7

Tabulka č. 3: Srovnání důležitosti vybraných čtyř položek a množství chyb, které se v souvislosti s nimi objevují (Richterová 2008: 34)

V zahraničí je co do počtu a rozsahu studií věnujících se problematice kvality tlumočení znakového jazyka situace v mnohém příznivější. Oblasti tlumočení znakového jazyka se mezi jinými systematicky více věnuje Dennis Cokely, který v osmdesátých letech dvacátého století uveřejnil několik studií zabývajících se hodnocením kvality tlumočení znakového jazyka (např. 1985, 1986, 1992). Ze zmíněných studií čerpáme i v současnosti, protože práce Cokelyho jsou v oblasti výzkumu tlumočení znakového jazyka velmi respektované. Odkazují na ně nejen současní slyšící (např. Stone 2012), ale i neslyšící odborníci (např. Rathmann 2011).

V následných kapitolách popíšeme tlumočené texty z hlediska taxonomie chyb, „přízvuku“ pocitovaného neslyšícími konzultanty a následně z hlediska hodnocení prostřednictvím zpětného překladu neslyšícími překladateli. V závěru se pokusíme všechny úhly pohledu propojit a pojmenovat základní oblasti tlumočnických potíží.

8.4 Typologie chyb podle Cokelyho

Cokely (1985) provedl kvalitativní lingvistickou analýzu výkonu tlumočnicků, kteří tlumočili mezi angličtinou a americkým znakovým jazykem, a rozvinul podobnou techniku analýzy jako Barik (1975), přizpůsobenou pro účely analýzy tlumočení znakového jazyka. Jeho technika je známa jako **taxonomie chyb**. Tato taxonomie vyvolává negativní konotace především kvůli svému názvu, protože implikuje, že jde o taxonomii zaměřenou na hledání chyb a omylů ve výkonu tlumočnicků. Nicméně je jasně formulovaná, přehledná, dobře uchopitelná, a především dobře zapadá do situace tlumočení českého znakového jazyka. Chyby Cokely definoval jako „**odchyly od zdrojového textu**“ (1992: 73)

a popsal jejich pět obecných typů. Vymezení termínu „chyby“ uvádí v nejširším slova smyslu a patří mezi ně omise, adice, substitute, interference a anomálie.

Ve studii Vliv časového posunu na překladatelské chyby vyvrací Dennis Cokely (1986, s. 341) všeobecný (avšak naivní) názor, který přetrvává již po dlouhou dobu, a to že by tlumočníci znakového jazyka měli usilovat o přesnou časovou synchronizaci se zdrojovým sdělením. I v průběhu tlumočnické situace v rámci výzkumu byli tlumočníci vedeni snahou o „profesionalitu“, tj. o co největší synchronizaci se zdrojovým textem. Tento rys profese není nikde explicitně jmenován a po tlumočnících požadován, ale z dialogů s tlumočnickými a někdy i nepoučenými klienty vyplývá, že profesionálním tlumočnickem je takový tlumočník, který všemu vždy a za každých okolností rozumí a **tlumočí téměř absolutně simultánně** (srov. Richterová 2008, Červinka 2008). Nebudeme zde tyto předpoklady vyvracet. Přestože se na množství chyb v tlumočení daných délkou časového posunu v rámci výzkumu nezaměřujeme, malý odstup od zdrojového textu je u tlumočnicků zařazených do výzkumu nepřehlédnutelný. I to může být zdrojem mnoha chyb, které vznikají při tlumočení i tak obsahově nenáročného textu, jakým je dialog o nákupu pračky. Cokely dokazuje, že omezit tlumočnicka požadavkem být se zdrojovým textem co nejvíce synchronní či od něj toto očekávat ústí v nepřesné přetlumočení a v nárůst tlumočnickových chyb a omylů. V případě sledovaných tlumočnicků se může jednat jednak o snahu být „profesionální“ (tj. být synchronizován se zdrojovým textem v reálném čase), jednak o důsledek tlumočnické situace (zkoušky), kdy na straně tlumočnicků vzniká obava, že se při delším odstupě vystaví riziku většího úniku informací, resp. že čím větší časový posun dovolí, tím více vyprodukuje chyb v podobě vynechaných informací. Zároveň se snaží o co „nejpřesnější“ tlumočení, což může být v jejich pojetí tlumočení, jež je maximálně věrné nejen obsahem, ale především formou.

Z výsledků Cokelyho studie plyne, že pro úspěšné tlumočení je vhodnější dodržovat **delší časový posun**. To tlumočnickovi umožňuje poslechnout si více informací a lépe je zpracovat a převést do cílového jazyka. Cokely dále zmiňuje, že délka časového posunu záleží na strukturních rozdílech mezi zdrojovým a cílovým jazykem: pokud jsou si oba jazyky strukturně podobnější, stačí kratší časový posun, pokud jsou naopak strukturně rozdílné, je třeba času delšího. Je tedy překvapivé, že délka časového posunu u sledovaných tlumočnicků byla průměrně jen 1,3 vteřiny. Vztah mezi délkou časového posunu a množstvím chyb ale nebyl předmětem našeho výzkumu, i když výsledky by byly zajímavé.

Relevantnější pro naše potřeby je část Cokelyho studie, ve které uvádí **taxonomii typů chyb**, které se při tlumočení ze zdrojového do cílového jazyka mohou vyskytnout. Autor vychází ze záznamů tlumočení, které byly získány během konference konané v zimě roku 1983 v konferenčním centru Asilomar v Monterey v Kalifornii. Probíhala zde jednání vedená v mluvené angličtině a tlumočená do amerického znakového jazyka. Kromě

tlumočníka byl přítomen také transliterátor¹⁵⁴. Byly pořízeny videonahrávky deseti tlumočnicků, z nichž byly pro rozbor vybrány čtyři. Dva z nich měli neslyšící rodiče, dva rodiče slyšící. Průměrný věk tlumočnicků byl 33,4 roku, jejich průměrná tlumočnická praxe byla přibližně 12 let. Na základě porovnání zdrojového mluveného sdělení (angličtina) a sdělení tlumočeného do znakového jazyka (americký znakový jazyk) vybranými tlumočníky vyděluje Cokely pět základních typů chyb. Pro větší názornost uvádí vždy konkrétní část sdělení ve zdrojovém jazyce (v angličtině, tj. v prepisu mluveného projevu), následně uvádí adekvátní část překladu tlumočené promluvy (v angličtině, která je překladem tlumočeného sdělení). Ve většině případů nemáme k dispozici prepis celého projevu v ASL ve formě glos ani videozáznam promluvy v cílovém jazyce. Příklady jsou uvedeny pouze na výseku promluvy s poznámkami, ke kterým nemáme legendu, což může uchopení konkrétního typu chyb opět zkreslit. V mnoha případech bychom uvítali možnost přístupu k celé promluvě s vyznačenými chybami, případně k celému záznamu tlumočení v ASL. Cokely se však s velkou pravděpodobností potýkal při zpracovávání výsledků výzkumu s podobnými problémy jako my. To vyplývá ze specifík jednoho z pracovních jazyků (ASL) a ve výsledku to způsobuje omezenou možnost ověřit si výsledky výzkumu. U příkladů v každé kategorii chyb je autorovo shrnutí ve formě pojmenování typu chyb a jeho specifikace.

Cokely předkládá taxonomii chyb v tlumočení obsahující pět základních typů chyb, v jejichž rámci dále rozlišuje podtypy:

8.4.1 OMISE

A) Morfologická omise: obsah jasně vyjádřený vázanými morfémy ve zdrojovém jazyce je v cílovém jazyce vypuštěn (např. nevyjádření plurálu):

sdělení ve zdrojovém jazyce: „... *for the Russian teachers...*“,

zpětný překlad cílového jazyka: „... *for the Russian teacher...*“,

omise: *plurál (plurálový morfém)*.

B) Lexikální omise: obsah, který je jasně lexikálně vyjádřen ve zdrojovém jazyce, je v cílovém jazyce vypuštěn (vypuštění konkrétního lexému obsaženého ve zdrojovém jazyce):

---

¹⁵⁴ Transliterátor znakového jazyka (v českém prostředí transliterátor znakové češtiny) používá jednotlivé znaky znakového jazyka, drží se gramatiky českého jazyka. Kopíruje přitom slovosled české věty, nevizualizuje však gramatické významy nesené koncovkami českých slov. Díky slovesným koncovkám rozeznáváme vztahy v české větě, pochopíme obsah výpovědi. Klient si chybějící koncovky domýšlí a do české věty doplňuje na základě své znalosti českého jazyka. Tento typ tlumočnických služeb preferují lidé nedoslýchaví nebo ohluchlí (v pozdějším věku). Český znakový jazyk většinou neovládají. Používají transliterátora jako osobu, která jim ulehčí náročné odezírání řeči tím, že zviditelní vyslovená česká slova (srov. Šebková 2008: 10).

sdělení ve zdrojovém jazyce: „... *What do I mean by these policy decisions?*“,

zpětný překlad cílového jazyka: „... *Policy means what? Well...*“,

omise: „*decisions*“.

C) Omise kohezních prvků: omise prvku zdrojového jazyka, jehož význam může být určen pouze odkazem na předchozí prvek nebo ve vztahu k předchozímu prvku textu ve zdrojovém jazyce (vyjádření soudržnosti textu):

sdělení ve zdrojovém jazyce: „... *more or less matching what the matrix told us we wanted. Then we started refining that (the test)...*“,

zpětný překlad cílového jazyka: „... *Approaching that goal? It is like the matrix here. Now? Is almost the same as the matrix. Me? I started changing and refining...*“,

omise: „... *then ... that...*“.

8.4.2 ADICE

A) Nemanuální adice: nemanuální signály, které se vyskytují spolu s manuálními artikulovanými znaky a vyjadřují v cílovém jazyce odlišný obsah od obsahu obsaženého ve zdrojovém jazyce. Tyto nemanuální prvky přinášejí v cílovém jazyce jiný obsah, než byl ve zdrojovém jazyce:

sdělení ve zdrojovém jazyce: „... *an analogy to the simultaneity of listening and speaking in simultaneous [interpretation]...*“,

zpětný překlad cílového jazyka: „... *a parallel, similar idea to listening carelessly and talking at the same time...*“,

adice: „*RECEIVE-THROUGH-EAR---*“ (*th*¹⁵⁵).

B) Lexikální adice: lexikální prvky v cílovém jazyce, které se nenacházejí ve zdrojovém jazyce. Do cílového jazyka je přidán lexém, který nebyl užit ve zdrojovém jazyce a který mění význam cílového textu:

sdělení ve zdrojovém jazyce: „... *If I was studying French history, the course would be taught in French...*“,

zpětný překlad cílového jazyka: „... *An idea is that I study about France, its culture umm I will speak French while I teach that? um...*“,

adice: „... *ME WILL TALK... DURING ME TEACH...*“.¹⁵⁶

---

¹⁵⁵ Jedná se o konkrétní nemanuální signál, kdy se paralelně s produkcí znaků (přepsaných do glos) pohybuje hlava (pokyvuje), koutky úst jsou svěšené a celkový výraz mimiky je pozitivní, uznalý. V dostupné literatuře nebyla poznámka vysvětlena. Interpretaci jsme konzultovali s neslyšícími lingvisty, kteří ovládají ASL.

C) Kohezní adice: prvky v cílovém jazyce, které vytvářejí odkaz nebo vztah k předchozím prvkům v cílovém jazyce a nejsou ve zdrojovém jazyce; jedná se o přidání prvků vyjadřujících soudržnost a vzájemný vztah, tento vztah však nebyl ve zdrojovém jazyce nijak vyjádřen (např. přidání spojky *protože*, vyjadřující příčinnou souvislost):

sdělení ve zdrojovém jazyce: „... *The second task is always designed to distract the students' attention from the primary task. An analogy to the simultaneity [of listening and talking]...*“,

zpětný překlad cílového jazyka: „... *the other task must digress, the interpreter must carelessly shift attention to the second thing because I want a parallel, similar idea...*“,

adice: „... *BECAUSE...*“.

8.4.3 SUBSTITUCE

A) Rozšiřující substitute: užití lexikálního prvku cílového jazyka, které rozšiřuje nebo zvětšuje rozsah významu lexikálního prvku zdrojového jazyka:

sdělení ve zdrojovém jazyce: „... *If I was studying French history...*“,

zpětný překlad cílového jazyka: „... *An idea is that I study about France, its culture...*“,

substitute: „...*(history) - CULTURE...*“.

B) Restriktivní substitute je užití lexikálního prvku cílového jazyka, které omezuje či zužuje rozsah významu lexikálního prvku zdrojového jazyka (např. užití zájmena *já* místo *my*):

sdělení ve zdrojovém jazyce: „... *then we started refining that...*“,

zpětný překlad cílového jazyka: „... *Me? I started changing and refining...*“,

substitute: „... *(we) - ME...*“.

C) Kohezní substitute: užití lexikálního prvku cílového jazyka, které pozměňuje gramatické kohezní vztahy zdrojového jazyka; jedná se o užití lexikálních prvků, které mění vyjádření soudržnosti a vztahů v cílovém jazyce (např. užití výrazu *tedy* pro vyjádření zexplicitňujícího vztahu mezi částmi textu):

sdělení ve zdrojovém jazyce: „... *more importantly I have to decide...*“,

zpětný překlad cílového jazyka: „... *also I myself- must decide...*“ (*brow raise*),

substitute: „...*(-) - ALSO¹⁵⁷...*“.

---

¹⁵⁶ Znakový jazyk tím, že existuje v prostoru, dává možnost „umístit“ referenty v prostoru tak, že je „zviditelněna“ časová souběžnost dějů (recipient „vidí“, že v době realizace jednoho děje se uskutečňuje děj druhý).

¹⁵⁷ Gramatické vztahy, které jsou vymezeny nemanuálně, jsou zexplicitněny přidáním lexikálního výrazu.

D) Nemotivovaná substitute: užití lexikálního prvku cílového jazyka, které se naprosto odchyluje od zdrojového textu a nemá žádnou přímou motivaci ve zdrojovém jazyce. Tyto substitute nesouvisí se zdrojovým jazykem; je užito určitého výrazu, který nebyl ve zdrojovém jazyce a který se k ničemu řečenému nevztahuje:

sdělení ve zdrojovém jazyce: „... *but the U.S. [job] market necessitates urgently needs interpreters in two languages...* “,

zpětný překlad cílového jazyka: „... *transfer to? and work for the Common Market. In the Common Market, people definitely must be very skilled at interpreting two languages...* “,

substitute: „... (-) - *C-O-M-M-O-N- M-A-R-K-E-T*¹⁵⁸... “.

8.4.4 INTERFERENCE

A) Lexikální interference: „doslovné“ vyjádření určitých lexikálních prvků ve zdrojovém jazyce ve formě jinak obecně přijatelného výroku v cílovém jazyce:

sdělení ve zdrojovém jazyce: „... *we [spoken and sign language interpreters] testify with one voice...* “,

zpětný překlad cílového jazyka: „... *the two of us can merge one voice...* “,

interference: „...*VOICE*¹⁵⁹... “.

B) Syntaktická interference: (skoro) úplná a nevhodná věrnost syntaxi zdrojového jazyka při produkci cílového jazyka, která má za následek nevhodný a nepřijatelný výrok:

sdělení ve zdrojovém jazyce: „... *so you have an idea what I'm trying to ah get at...* “,

zpětný překlad cílového jazyka: „... *so you take possession of an idea of what my goal is umm...* “,

interference: „... *YOU GOT IDEA...* “.

8.4.5 ANOMÁLIE

Tato kategorie popisuje případy, ve kterých sdělení v cílovém jazyce nedává smysl nebo je nejasné a které nemohou být přijatelně objasněny jiným typem uvedených chyb. V případě anomálií se jedná o výskyt tlumočnických chyb, jež nelze zařadit k žádnému z výše uvedených typů chyb.

---

¹⁵⁸ Tlumočník na místě, kde nebylo ve zdrojovém jazyce použito žádného lexému a význam byl vyjádřen nemanuálně, např. pohledem, použije lexikální výraz v cílovém jazyce, který není iniciován žádným konkrétním výrazem ve zdrojovém jazyce.

¹⁵⁹ „Hlas“ je mimo životní zkušenost neslyšícího člověka, odkaz na něj je evidentně interferencí z mluveného jazyka.

A) Anomálie, kdy výroky v cílovém jazyce nedávají smysl

Sdělení ve zdrojovém jazyce: „... *the matiere courses were taken in the other departments...*“,

zpětný překlad cílového jazyka: „... *the second item the oth- next list of items the first item the second item is mature that one there the other pts each carelles pts...*“,

anomálie: „... *M-A-T-U-R-E...*“, *lack of verb main verb in TL* [v cílovém jazyce] *utterance lack of reference for ,5‘*.

B) Interpretační anomálie: případy, ve kterých sdělení v cílovém jazyce buď obsahuje nadbytečné výroky, které ve zdrojovém jazyce nejsou a nejsou ani nijak motivované, nebo vypouští podstatné části obsahu zdrojového textu:

sdělení ve zdrojovém jazyce: „... *looking at curriculum designed in such ways means that I'm going to address also six content considerations...*“,

zpětný překlad cílového jazyka: „... *that is my feeling about the list of items – wait now – if we follow those ideas and the expanded idea for the list of items there we mus- well focus on? six ideas think about what will be included in that list of items that I want to I explain that six list of items...*“,

anomálie: úvodní a závěrečná část promluvy v cílovém jazyce.

V dalších kapitolách se budeme nejdříve věnovat jednotlivým skupinám zjištěných chyb se zaměřením na úroveň lexikální a sublexikální. Specifickým typům chyb bude věnována samostatná část práce.

9 Výpustka jako copingová strategie

Cokely definuje tlumočnické chyby a ani nenaznačuje, že by se mohlo jednat o součást tlumočnických (copingových) strategií. Jeho taxonomie je jednou z prvních ucelených a komplexních taxonomií. Jako první zmiňuje omise jako opomenutí či vypuštění, vynechání informace. Jedná se o nejčastěji zmiňované chyby obecně, v našem výzkumu jim budeme věnovat větší pozornost. Na tomto místě bychom lingvistické copingové strategie doplnili o **strategii práce s výpustkami**¹⁶⁰ (tj. omisemi, vynechání). Jedna ze slovníkových definic charakterizuje výpustku jako „něco, co nebylo obsaženo nebo uděláno, ať už záměrně, nebo nechtěně“ (Fox 1988: 547).

Pro výpustky v tlumočení se zdá být z pohledu copingových strategií definice vhodná, protože popisuje absenci v pozitivnějším světle a nepoužívá negativní konotace spojené se selháním. Poukazuje také na to, že k výpustce může dojít záměrně i nezáměrně, vědomě i nevědomě.¹⁶¹ Vědomé strategické rozhodnutí může být podle Napierové (Napier 2015) přijato proto, že tlumočnický projev nechce obsáhnout určitou část sdělení, která pro příjemce není podle jeho názoru relevantní a způsobila by spíše komplikace s porozuměním. Právě tyto **strategické výpustky** hodnotí Napierová (Napier 2015) jako **strategie**, díky nimž se tlumočníci mohou úspěšně potýkat s lexikální nasyceností a jazykovou a kulturní relevancí.¹⁶² Podle našeho názoru se však jedná o strategie, které by při otevřené diskusi s neslyšícími klienty nebyly v České republice pochopeny. Modelový klient, který není vzdělán v oblasti tlumočení, žádá od tlumočnicka převod všech informací a nehodlá se smířit se skutečností, že mu je předkládán jen „výběr“, třebaže pro „jeho dobro“.¹⁶³

---

¹⁶⁰ Termín omise ponecháváme pro práci s taxonomií Cokelyho (podle nás nejlépe vystihuje typ chyby), v dalším textu pracujeme s českým ekvivalentem výpustka a tím podtrhujeme jiný přístup k práci s chybou.

¹⁶¹ Příklad nevědomé výpustky v tlumočení je situace, kdy tlumočnický neslyší část promluvy, a proto ji do tlumočení nezačlení. Naopak vědomé výpustky tlumočnický dělá záměrně i nezáměrně z několika důvodů. Tlumočníci si mohou být vědomi toho, že něco vynechali, ale vždy nemusí jít o záměr. Stává se to například tehdy, když tlumočnický nezná význam nějakého slova nebo když nepřetlumočí určité slovo či pojem ihned, protože čeká na další podrobnosti, ale ve výsledku se v množství dalších informací daná informace ztratí. Tlumočnický ale může také něco vypustit na základě vědomého rozhodnutí poté, co vyhodnotí zdrojové sdělení a jeho kulturní význam a dospěje k tomu, co je ekvivalentní v cílovém jazyce a kultuře.

¹⁶² Např. pokud bude probíhat přednáška o češtině a přednášející v souvislosti s tím odkáže na skutečnost, že při vyslovení jména spisovatele se nám v uších rozezná hudba šedesátých let, tlumočnický s největší pravděpodobností koncept hrající hudby vypouští pro přílišnou vzdálenost od životní zkušenosti neslyšícího, který hudbu neměl nikdy možnost slyšet, a odkáže na hnutí hippies, čímž vyvolá u neslyšícího recipienta podobného účinku (spojení s konkrétní dobou a atmosférou). Zkušenosti slyšené vypustí a nahradí je zkušenostmi vizuálními.

¹⁶³ Přestože je klientovi zprostředkována kompletní informace, může klient ve výsledku vyhodnotit tlumočení jako nesrozumitelné. Příčinu neporozumění může subjektivně vidět spíše v nedostatečných tlumočnických dovednostech tlumočnicka než ve vlastních limitech v porozumění obsahu sdělení.

Tlumočení z pohledu vynechaných informací se celkově věnovalo jen málo výzkumů, nicméně několik jich zde můžeme zmínit. Přestože výpustky je možné využívat jako pozitivní strategii, jež tlumočení zefektivňuje (Napier 2015), je užitečné učinit srovnání s literaturou, která zaujímá odlišné stanovisko. Studie, o kterých se zmíníme, můžeme rozdělit do dvou kategorií: a) **ty, které řadí výpustky v tlumočení do kontextu chyb a omylů**, a 2) **ty, jež na výpustky pohlížejí jako na lingvistické copingové strategie, bez nichž se tlumočnick neobejde**.

9.1 Strategické výpustky

Když se Wadensjöová (Wadensjö 2014) zabývala komunikací zprostředkovanou tlumočnickem, zajímala se též o odpovědnost tlumočnicka a očekávání účastníků interakce i tlumočnicka.¹⁶⁴ Svůj průzkum zmiňuje ve vztahu k strategickým výpustkám, protože navrhla vlastní taxonomii pro posouzení úspěšného výstupu tlumočené akce. Do taxonomie, kterou vytvořila, včlenila podobné prvky jako Barik (1975) a Cokely (1985, 1992), ale vytvořila jinou terminologii s pozitivnějšími konotacemi.

Wadensjöová pro činnost tlumočnicka v první řadě zavedla označení „**převod**“. Vztah mezi převodem a řečnickovou výpovědí roztříдила do několika podkategorií. Uvedla, že zdrojové texty lze považovat za „**kontext(y) v řetězci výroků**“ (Wadensjö 2014: 106), jež ovlivňují a podmiňují další vývoj diskurzu a kontextu. Wadensjöová došla k tomu, že ačkoliv „původní“ výroky jsou v konkrétním kontextu slyšet (nebo v případě znakového jazyka vidět), je nutné, aby tlumočnicki každý z nich do určité míry dekontextualizovali, aby se stal samostatnou jednotkou a mohl být znovu kontextualizován jako nový výrok v „proudu řeči“ (Wadensjö 2014: 107).

Aby tedy mohla Wadensjöová porovnat výroky tlumočnicků s originální promluvou, definovala taxonomii převodu o sedmi podkategoriích: převod těsný, rozšířený, redukovaný, substituovaný, sumarizovaný, převod o více částech a převod nulový. Tyto podkategorie umožňují analyticky prozkoumat úspěšnost tlumočení tím, že zhodnotí vhodnost konkrétního převodu části textu v kontextu tlumočené interakce.

V souvislosti se strategickými výpustkami je nejzajímavější kategorie **redukovaného převodu**, kterou jiní autoři nazývají také **kondenzační strategií** (Sunnari 1995). Wadensjöová definovala redukovaný převod jako „**informaci vyjádřenou méně explicitně než ve zdrojové výpovědi**“ (Wadensjö 2014: 107). Autorka uvedla, že **na výpustky lze pohlížet jako na strategie**, protože jde o vědomé rozhodnutí něco při

---

¹⁶⁴ Autorka analyzovala tlumočení interakcí mezi policisty a ruskou imigrantkou žádající o povolení k pobytu. Tato komunikace se odehrála na imigračním oddělení švédské policejní stanice. Wadensjöová rozebrala koncept komunitního tlumočení, roli tlumočnicka, interakční normy, východisko komunikace a vliv tlumočnicka, střídání v replikách a jazykovou a kulturní ekvivalenci.

tlumočení vynechat nebo zredukovat množství informací obsažených ve sdělení ve zdrojovém jazyce. Přístup Wadensjöové je tedy takový, že tlumočnický sám rozhoduje, zda přistoupí k redukovatému převodu, čímž autorka ke konceptu záměrných výpustek připojuje pozitivní konotace.¹⁶⁵ Wadensjöová tedy výpustky v tlumočení obhajovala: vysvětlila, proč byl daný způsob tlumočení vhodný a jak umožnil udržet interakci, aniž by mezi účastníky komunikace došlo k myšlenkovému nesouladu. Ani Wadensjöová tedy nezkoumala metalingvistické povědomí, jež měli tlumočníci o svých strategických výpustkách či redukovatém převodu. Přesto můžeme usuzovat, že pokud si tlumočníci byli vědomi potřeby vynechat určité výroky, aby recipientovi poskytli ekvivalentní sdělení, musely být jejich strategické výpustky **do určité míry vědomé**. Z námi analyzovaných textů není vždy zcela jasné, zda byla výpustka strategická, či nikoliv. Neuskutečnili jsme navazující dialogy s tlumočníky, ve kterých bychom se snažili odkrýt pohnutky pro konkrétní tlumočnické řešení. Jednalo by se tedy jen o spekulace. Na základě dialogů s neslyšícími odborníky lze však soudit, že v případě tlumočnicků se jedná o mnoho nevědomých, resp. nezáměrných výpustek. Jejich zdrojem je podle názoru neslyšících odborníků nedostatečná kompetence v cílovém jazyce a nerespektování širokého repertoáru stylů v českém znakovém jazyce.

9.2 Výpustky jako „chyby“

Už Gile (1999) zdůrazňuje, že je nutné odlišovat **strategické „výpustky“**, které jsou ze strany tlumočnického záměrné, a výpustky, které výrazným způsobem snižují kvalitu tlumočení (např. zcela vynechané číselné údaje atp.). Průměrnou únosnou hranici chyb a neobratností tlumočnického vymezuje Gile na deset za minutu. Pokud se k selhání tlumočnického přidá ještě selhání technického zařízení nebo jiné vnější podmínky tlumočení, výsledná kvalita tlumočení se tím samozřejmě ještě více snižuje.

Gile (2011) uvádí, že studenti tlumočení se v rámci výuky učí přísné normě gramatické správnosti. Profesionální tlumočnický raději „něco vynechají“, když cítí, že nezvládají převést kompletní informaci, jen aby zůstal výsledný projev formálně bez gramatických chyb. Výpustky tedy uvádí Gile jako tlumočnickou strategii, kdežto gramatické chyby považuje za důsledek ztráty kontroly nad výstupem. Pokud není vstupní text příliš rychlý, zdůvodňuje Gile ztrátou kontroly nad tlumočnickým výstupem i chyby ve výslovnosti. Gilová (2011) kategorie jazykových chyb zahrnuje všechna gramatická narušení formy a nevhodná vyjádření, která shrnuje pod pojmem *infelicities*. Obecně uvádí, že výkony jednotlivých profesionálních tlumočnicků se lišily jak v počtu, tak v druhích chyb, což ukazuje na rozdílný „tlumočnický styl“ jednotlivých tlumočnicků.

---

¹⁶⁵ Wadensjöová uvedla, že tlumočnice v její studii volila redukovatý převod, aby splnila komunikační cíle interakce. V rámci této copingové strategie využila své lingvistické a kulturní znalosti o účastnících a jejich komunitách a také znalosti komunikačních norem v různých situacích.

Kopczyński (1980) na výpustky pohlíží jako na chyby (*errors*) nebo opomenutí (*omissions*), k nimž dochází během tlumočení. Kromě zběžné zmínky o „volitelných“ výpustkách ve své práci nijak nenaznačuje, že by výpustky mohly být využívány jako vědomá součást tlumočnického procesu nebo jako lingvistická copingová strategie, neuvažuje o tom, že by se mohly efektivně využívat v rámci úspěšného tlumočení k **zajištění kulturní ekvivalence**. Další autoři (Altman 1989, Moser-Mercer, Kunzli, Korac 1998, Russell 2002), zaujali podobný přístup jako Kopczyński (1980) a výpustky kategorizovali jako chyby, nikoliv jako součást tlumočnické strategie.

Pokud jde o frekvenci výpustek, Cokely (1985, 1992) v práci uvádí, že při tlumočení s kratším i delším časovým posunem vždy převažovaly **lexikální omise**. Následovaly kohezní omise a poté v daleko menším počtu omise morfologické. Jeho studie ukázala, že tlumočníci s dvousekundovým časovým posunem dělali celkově více omisí než tlumočníci s delším posunem. To je v rozporu s Barikovou studií (1975), jež uváděla, že k většímu počtu výpustek vede delší časový posun. Cokely (1992) uvádí, že předpokládat, že při kratším časovém posunu v ST dojde k menšímu počtu omisí, je naivní. Zároveň ale také prohlašuje, že „díky krátkému časovému posunu se tlumočnick dostává do režimu kvazistínování a v důsledku rozdílů v řečové artikulaci a rychlosti produkce znakového jazyka může dojít ke zvýšenému počtu omisí, protože tlumočnick se snaží ‚udržet krok‘ s řečníkem“ (1992: 54). Podle Cokelyho rozšiřuje delší časový posun celkové pochopení sdělení ve zdrojovém jazyce, což tlumočnickovi umožňuje „posoudit informační a funkční hodnotu morfologických i lexikálních jednotek“ (1992: 54).

Ačkoliv Cokely (1985, 1992) uznal, že tlumočníci mohou využít k přijetí rozhodnutí o konkrétní podobě tlumočení delší časový posun, čímž pracují s určitým stupněm meta-lingvistického povědomí, všechny jeho studie odkazují na omise jako na chyby a pojednávají o možných příčinách jejich výskytu. V podstatě tak předkládají způsoby, jak se omisím v tlumočení vyhnout.

Přestože se dále budeme věnovat rozboru chyb v analyzovaném textu na základě úvah Cokelyho, nastiňujeme perspektivy, jak jinak je možné o tlumočnických chybách přemýšlet. Už Enkvist (1973) zpochybňoval hodnocení úspěšnosti komunikace založené na počítání chyb v tlumočení. Zastával analytický přístup zaměřený na cíl sdělení a v rámci toho představil koncept **kontextuální vhodnosti**. Ten má sloužit jako měřítko závažnosti chyby, a to tak, že posoudí **vhodnost výroku v kontextu dané situace**. Enkvist tvrdil, že v důsledku toho, že interakce je orientována na cíl, je možné posuzovat chyby jenom ve vztahu k funkčně relevantním cílům, nikoliv izolovaně. Také Bakerová (Baker 1992) si uvědomuje, že v odůvodněných případech potřebují tlumočníci využít „překlad výpustkou“, a byla tedy přesvědčena, že používání výpustek může být strategické.

Současný náhled na odchylky od zdrojového textu se liší nejen u jednotlivých přístupů např. konceptualistů a kognitivistů, ale i u jednotlivých odborníků v jednom myšlenkovém směru. V dlouhé debatě probíhající v oblasti výzkumu ST obhajují „kontextualisté“ tezi, že výkon tlumočnicka je podmíněn kontextovými faktory, „kognitivisté“ naproti tomu analyzují tlumočnické výkony s ohledem na kognitivní omezení, která jsou bez ohledu na kontext stejná.

Současný trendem je důraz na to, že práce tlumočnicka vychází ze sociokulturního kontextu a že ten je třeba vzít v úvahu, protože pouhé kognitivní modelování k pochopení mnohých aspektů tlumočení nestačí. Konkrétněji, badatelé zabývající se aspekty tlumočení závislými na kontextu vycházejí z údajů, jako jsou ohled na politický a kulturní význam prostředí (Cronin 2002), na motivované změny perspektivy výpovědi (Dirikerová 2004), na záměrné výpustky zvyšující koherenci (Viaggio 2002) a v současné době také na očekávání příjemců (např. Kurz 1993, Moser 1996, Pöchhacker 2002).

Pymová (Pym 2008) zastává názor, že není dost dobře možné zaměřovat se na hodnocení výstupu tlumočení jako na produkt, bez ohledu na kontext, situaci, v rámci které text vzniká. Otázka výpustky je podle autorky úzce spojena s problematikou kontextu. Výpustka může být vnímána jako nezpochybnitelně opodstatněná (příkladem mohou být falešné začátky), protože „vysoká kvalita“ rozhodně není totéž, co převedení všech prvků zdrojového textu. Kvalitou v nejširším smyslu se tak rozumí míra, do jaké komunikační akt dosáhne svého cíle. Na rozdíl od Gila, který řadí chyby a výpustky do jedné skupiny odchylek od zdrojového textu, Pymová apriorně nesouhlasí s tím, že vypouštění je znakem nižší kvality. Pymová rozděluje výpustky na **nízkorizikové**, které nemají významný dopad na kvalitu textu, a **vysokorizikové**¹⁶⁶, které obsah tlumočeného textu narušují a pozměňují. Tyto kategorie nízkého/vysokého rizika výpustky však dělí ve srovnání s Gilem pouze s ohledem na cíl komunikace.

Vzájemně se zmíněné přístupy k výpustkám nevylučují, jen upozorňují na skutečnost, že k vypuštění informace nemusí dojít jen kvůli povaze zdrojového textu (text s velkou hustotou informací, rychlý text apod.) ani jen kvůli kognitivní činnosti (rozdělení a koordinace úsilí), ale že může být také výsledkem tlumočnickova vědomého rozhodnutí.

Zatímco simultánní tlumočníci soudí, že by se měli dopustit co možná nejméně vysoce rizikových výpustek, které by měly negativní dopad na kvalitu výsledného textu, poměrně často se automaticky uchylují k výpustkám nízkorizikovým. Ty jsou pravděpodobně součástí tlumočnické strategie úspory času. K mentální aktivitě, která ústí ve výpustky, se

---

¹⁶⁶ Výpustky s vysokým rizikem jsou podle Pymové ty, které naruší záměr a komunikační cíl mluvčího. Výpustky s nízkým rizikem neohrožují základní cíle komunikačního aktu. Výsledný tlumočený text, který obsahuje výpustky s nízkým rizikem, je obsahově shodný s obsahem zdrojového textu, protože nízkorizikové výpustky nemají zásadní vliv na celkový obsah a vyznění textu.

tlumočníci uchylují pravděpodobně proto, aby uvolnili kapacitu pro další činnosti, nikoliv s ohledem na zdrojový text.

Cílem všech tlumočnicků by přesto měla být snaha uchylovat se k výpustkám co nejméně, především z důvodu tlumočnické prestiže. Jakákoliv výraznější výpustka v tlumočnickém výstupu je pro tlumočnicka riziková, protože příjemci si uvědomí, že nedostávají nové informace, což může poškodit vztah implicitní důvěry tlumočnicka a příjemce. Jakmile přitom přijde jakýkoliv prostředník (tlumočnick, překladatel, komunikační mediátor apod.) o důvěru, přijde takřka o všechno. Druhý důvod pro vyhýbání se výpustkám vychází z předpokladu, že řečník je s kontextem obeznámen lépe než tlumočnick, a dovede tedy rozložení komunikačních rizik lépe posoudit. Pokud je tudíž tlumočnick na pochybách, zda některou z informací vypustit, měl by spíše než vlastnímu dojmu, která informace je nová a která redundantní, věřit řečníkovi. Měl by ze zdrojového textu obsáhnout co možná nejvíce. Jedná se v podstatě o **strategii přenosu rizika**. Pokud úsek informace nebude fungovat, řečník přijal riziko jako první, a následky tedy ponese on. Tlumočnick svým tlumočením s minimálním počtem výpustek přispívá k většímu porozumění.

9.3 Taxonomie výpustek

Napierová (Napier 2002) uvádí příklady výpustek, které tlumočníci v souladu s různými výzkumy mohou dělat. Patří k nim výpustky v rovině morfologické, lexikální, syntaktické, kohezní a kontextuální. Upozorňuje na to, že tlumočníci mohou výpustky dělat vědomě či nevědomě během zpracovávání informací ze zdrojového jazyka do jazyka cílového. To pak může být považováno za chybu (v případě nevědomosti) nebo za strategii (v případě záměru). Vytvořila novou taxonomii výpustek, jež popisuje potenciální výpustky v tlumočení na základě míry uvědomění a způsobu strategického plánování u tlumočnicka (Napier 2001: 84):

1. **Vědomé strategické výpustky** (*conscious strategic omissions*) – výpustky, které tlumočnick provádí vědomě, přičemž za rozhodnutím vynechat určité informace je snaha zvýšit efektivitu tlumočení. Tlumočnick pracuje se svými lingvistickými a kulturními znalostmi, aby vyhodnotil, které z informací ve zdrojovém jazyce budou dávat smysl v jazyce cílovém, které informace jsou kulturně relevantní a co je naopak redundantní.
2. **Vědomé záměrné výpustky** (*conscious intentional omissions*) – výpustky, které vedou ke ztrátě informace. Tlumočnick si je výpustky vědom a udělal ji záměrně, protože dostatečně neporozuměl konkrétní lexikální jednotce nebo jejímu významu nebo protože nedokázal nalézt odpovídající ekvivalent v cílovém jazyce.
3. **Vědomé nezáměrné výpustky** (*conscious unintentional omissions*) – výpustky, které vedou ke ztrátě informace. Tlumočnick si je výpustky vědom, ale neudělal ji záměrně, protože když uslyšel lexikální jednotku (či jednotky), rozhodl se počkat na více kontextuálních informací pro lepší porozumění významu a daný úsek prozatím „vyplnil vatou“. Tím

se však vstupní informace nakumulovaly a časový posun se prodloužil, a tak se lexikální jednotku (či jednotky) nepodařilo převést a zůstaly vypuštěny.

4. **Vědomé receptivní výpustky** (*conscious receptive omissions*) – výpustky, kterých si je tlumočnick vědom a kterých se dopouští proto, že kvůli špatné kvalitě zvuku nedokáže patřičně dešifrovat, co slyšel, v případě znakového jazyka i „viděl“.

5. **Nevědomé výpustky** (*unconscious omissions*) – výpustky, které vedou ke ztrátě informace. Tlumočnick si těchto výpustek není vědom a nevybavuje si, že by konkrétní lexikální jednotku (či jednotky) slyšel.

Tyto kategorie výpustek byly vymezeny na základě komentářů tlumočnicků k jejich výkonu a v souvislosti s jejich hodnocením míry vědomí, které do rozhodování o výpustkách zapojili. Podle našeho názoru se může v některých případech jednat, především v případě vědomé strategické výpustky, o značnou manipulaci s celkovým obsahem sdělení. Jako měřítko srozumitelnosti může v našich podmínkách stále figurovat míra srozumitelnosti pro konkrétního tlumočnicka. Pokud nebude pro tlumočnicka jako slyšícího člena většiny něco srozumitelné (nebude znát slyšený výraz, nebude se orientovat v tlumočené promluvě), může na základě pokřiveného přístupu ke komunitě Neslyšících a k jejich jazyku předpokládat, že promluva nebo její část nebude tím spíše srozumitelná a „přínosná“ pro neslyšícího klienta. Nutno dodat, že tyto úvahy nemusí být u tlumočnicků do značné míry uvědomované, může se jednat o určité typy předsudků.

10 Přehled chyb v textech tlumočených do českého znakového jazyka podle Cokelyho

Přes všechny naznačené výhrady je pro naše účely Cokelyho taxonomie chyb stále nejvíce přijatelná. Jedním z hlavních důvodů pro volbu právě této taxonomie pro naše analýzy je respekt, jehož se jí od odborníků na tlumočení a překlad mezi mluveným a znakovým jazykem (např. Rathmann 2012) dostává, a to navzdory tomu, že se jedná o typologii, jež vznikla už v roce 1980, a tudíž může být v mnoha ohledech diskutabilní (např.: Je nutné odchytky od zdrojového textu vždy vnímat jako chyby?).

Po analýze tlumočených textů z češtiny do českého znakového jazyka jsme pro jednotlivé typy a podtypy Cokelyho taxonomie vybrali reprezentativní a ilustrující chyby. Nejdříve uvádíme název typu chyby, následně jej doplňujeme o formulaci ze zdrojového textu (z češtiny), přepis výpovědi v cílovém jazyce (přepis výpovědi nebo její části v českém znakovém jazyce ve formě českých glos), překlad tlumočeného sdělení z českého znakového jazyka zpět do češtiny a označení chyby a vymezení jejího typu. Pro doplnění překladů o přepis glosami jsme se rozhodli s cílem více přiblížit konkrétní podobu tlumočeného sdělení¹⁶⁷. Významné části textu jsme odlišovali graficky či barevně. V jednom příkladu může být nakumulováno více typů chyb. Chyby popisujeme postupně, proto se jedna formulace může jako příklad objevit u různých typů chyb, vždy s vyznačenou tou částí, která obsahuje popisovanou chybu. Ani v našem případě se však nejedná o dokonalý způsob zaznamenání a popisu chyb. V případě produkce znakového jazyka není možné oddělit text od jeho autora a tím je znemožněno zachování anonymity, která není problémem v psaných textech. Tlumočníci jsou součástí malé komunity neslyšících a tlumočnicků pro neslyšící, v níž by rozbor chyb v konkrétním textu konkrétního tlumočnicka mohl přispět k jeho diskreditaci a ke zpochybnění jeho tlumočnických kvalit, jak jsme se již zmínili výše. Tyto problémy jsou však typické pro každý výzkum zahrnující znakový jazyk jako jazyk vizuálně-motorický. Budeme se s nimi tedy konfrontovat při každé podobné zkušenosti.

10.1 Omise (výpustka)

Omise jsou v tlumočených textech nejčastější chybou. Nahlédli jsme je z různých perspektiv. Přestože se v tlumočených textech objevilo mnoho omisí, nejedná se podle našeho názoru o vysokorizikové výpustky. Hlavním důvodem této skutečnosti je samotná podoba zdrojového textu (není nijak komplikovaný ani přesycený faktografickými či číselnými

---

¹⁶⁷ V případě popisu chyby v Cokelyho studii jsme naráželi na problém nemožnosti zhlédnout výpověď v americkém znakovém jazyce. Tato výpověď nebyla uvedena ani ve formě přepisu znaků do glos.

údaji), který není pro tlumočníky z praxe nijak významně zatěžující. Naproti tomu, jak dokládá náš přehled, se tlumočníci dopouštějí velkého množství nízkorizikových výpustek, které však nejsou pro adresáta většinou velkým problémem. Důvodem těchto výpustek je získání času na formulování cílového textu. Na základě zpětných překladů neslyšících překladatelů je zřejmé, že mnoho informací vynechaných v tlumočeném textu si neslyšící adresáti na základě zkušenosti s podobnými komunikačními situacemi dovodili, což jim dopomohlo k uchopení smyslu sdělení. Sledování tlumočeného textu však nebylo pro neslyšící příjemce „pohodlné“. Kladlo na ně velké nároky, museli aktivně inferovat a doplňovat si množství informací potřebných pro orientaci v textu a jeho pochopení.

Typy a podtypy omisí v analyzovaných textech

10.1.1 Morfologická omise

Sdělení ve zdrojovém jazyce: „...neukázal mi nějaké nové typy, které tady máte, a nedoporučil mi něco ...“.

Přepis tlumočené promluvy: „... UKÁZAT NOVÝ TYP PRAČKA DOPORUČIT (ty-mě) CO ZAJÍMAT MÍT (ty)...“ (text č. 2).

Překlad tlumočené promluvy: „... ukázal byste mi nový typ pračky, kterou tady máte, a doporučil mi něco zajímavého z toho, co máte...“.

Vypuštěno: plurál.

Podle Macurové (Macurová, Petříčková 2003: 110) netvoříme v českém znakovém jazyce plurál stejným způsobem jako v češtině, nepřidáváme gramatické morfémy k základnímu znaku. Uplatňujeme několik zcela odlišných způsobů vyjadřování mnohosti. Pro všechny způsoby vyjadřování počtu „více než jeden“ je společný jeden zásadní rozdíl od češtiny, a to že signály mnohosti se většinou neobjevují přímo **na jménu**. Toto specifikum se netýká jen českého znakového jazyka, ale můžeme jej sledovat i v jiných znakových jazycích.¹⁶⁸

V americkém znakovém jazyce a v britském znakovém jazyce byly identifikovány celkem tři základní prostředky, které se uplatňují při vytváření plurálu. Jsou to: „1) užití neurčitého nebo určitého kvantifikátoru, 2) reduplikace (opakování) znaku, 3) přidání klasifikátorů nebo specifikačních tvarů a velikosti, popř. zájmena“ (Macurová, Petříčková 2003: 112).

Z výzkumné sondy zaměřené na vytváření plurálu v českém znakovém jazyce vyplynulo, že v českém znakovém jazyce se používají všechny prostředky identifikované ve světových znakových jazycích a popsány byly i další. Za nejvíce specifický rys českého

¹⁶⁸ Kyle, Woll (1985); Wilbur (1987); Baker-Shenk, Cokely (2002) naproti tomu shodně uvádějí, že při vytváření plurálu se jedná často o opakování znaku, tj. lexikální vyjádření mnohosti (jako v polysyntetických jazycích). V tomto vyjadřování se však také velmi výrazně uplatňuje používání prostředků specifických pro znakové jazyky.

znakového jazyka „je možno označit vyjadřování mnohosti **klasifikátory**, prostřednictvím kterých se s počtem větším než jedna vyjadřuje zároveň **„uspořádání“ prvků mnohosti a jejich lokalizace v prostoru**. [...] Např. Ekvivalent české výpovědi *Na stole byly knihy* musí v českém znakovém jazyce buďto specifikovat přesný počet předmětností a/nebo uvést ještě, navíc, informaci o jejich rozmístění, lokalizaci v prostoru (tj. zda knihy byly např. neuspořádaně rozházené, nebo stály v řadě, zda byly srovnány do sloupce, nebo ležely nakupené na hromadě)“ (Macurová, Petříčková 2003: 124).

V českém znakovém jazyce se také často objevuje kombinace s **užitím kvantifikátoru** (určitého i neurčitého), obvykle v pozici před jménem, popř. za jménem či v obou pozicích, a inkorporace určitého kvantifikátoru do jména a **citátová podoba znaku plus plurálový klasifikátor** (obvykle skrčená ruka 5 s dlaní orientovanou dolů).

Podle Macurové (Macurová, Petříčková 2003: 123) se „mnohost běžně vyjadřuje také vyznačením **na zájmenu** (STUDENT ONI-DVA jako ekvivalent českého *studenti*), **na přídavném jménu** (DÍVKKA RŮZNÝ s českým ekvivalentem *dívky*) a také **na slovese** [...]: a) dvouruční artikulace původně jednoručního znaku (alternující nebo simultánní pohyb obou rukou vyjadřuje mnohost objektového argumentu, např. DÁVAT; b) využití tzv. plurálového morfému (oblouku artikulovaného na horizontální linii) přidávaného ke slovesu, zvl. u sloves shodových (např. VYUČOVAT)“.

Méně často se objevuje způsob vnímaný zpočátku především ve výzkumech cizích znakových jazyků jako nejčastější, tj. **opakování znaku s posunem na horizontální linii** DOMY, POSTELE, ROHLÍKY apod. (Macurová, Petříčková 2003: 124).

V našem případě bylo vhodné použít vyjádření mnohosti na přídavném jménu (PRAČKA RŮZNÝ), případně využití jména a klasifikátoru pro neurčitý počet (PRAČKA + KLF) či existencionální strukturu (PRAČKA BÝT TADY pro český ekvivalent *pračky, které tady máte*). Ani jedna ze struktur není využita v našem materiálu.

V následujícím přehledu nejsou uvedeny všechny omise z tlumočených textů. V případě, že se omise objevila ve více tlumočených textech, jsme do tabulky zařadili jen jeden příklad.

V levé části tabulky jsou vždy postupně řazeny jednotlivé smysluplné části zdrojového dialogu. Ve druhém sloupci je k původnímu textu přiřazena odpovídající podoba tlumočeného textu, přepsaná formou glos do nejbližších českých ekvivalentů. V původním textu jsou černě tučně označeny části promluvy, které byly v cílovém textu vypuštěny, v přepisu tlumočeného textu jsou červenými glosami v závorkách dopsány na příslušná místa přepisy lexémů, které by se v tlumočeném textu mohly pro úplnost převodu obsahu zdrojové informace objevit, avšak v tlumočeném textu chybí. Symbolem xxx jsme označili místo, které je v tlumočeném textu nečitelné (často se jedná o zvláštní pohyb, který není „čitelný“). Ve třetím sloupci tabulky jsou přeloženy tlumočené části promluv, které jsme uvedli v zápise glosami. Poslední sloupec je vymezen pro specifikaci chyby.

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny	Specifikace morfologické omise
<i>Dávám přednost italským spotřebičům, máme několik typů u nás doma v domácnosti Zanussi, ale záleží to na vás – co mi doporučíte. Nechám to na vás.</i>	ALE RÁD ZAMĚŘIT SE ITÁLIE TYP (RŮZNÝ) NMS: pokrčení ramen NAPŘÍKLAD Z-A-N-U-S-S-I GESTO: ale, pokrčení ramen ZÁLEŽET DOPORUČIT (ty-mě) CO (text č. 5)	<i>Ale raději bych se zaměřila na italskou firmu, například --- ZANUSSI, ale záleží na vás, co mi doporučíte.</i>	plurál ¹⁶⁹
<i>Takže, v první řadě – máte ráda pračku s plněním zepředu, nebo s plněním svrchu – co vám více vyhovuje?</i>	ALE ZEPTAT TYP PRÁT-HÁZET: zepředu PRÁT-HÁZET: svrchu VĚC HÁZET: svrchu VYHOVOVAT TYP KLF: osoba (on) CO (text č. 2)	<i>Ale zeptám se, vyhovuje xxx vám plnění pračky zepředu? Vyhovuje vám plnění xxx svrchu? Co vám vyhovuje?</i>	Tvar slovesa vyhovuje vám × VYHOVOVAT ¹⁷⁰
<i>Tak, líbilo by se mi určitě plnění svrchu...</i>	URČITĚ VYHOVOVAT KLF: osoba (já) PRÁT VĚC HÁZET: svrchu OTEVŘÍT-HODIT: svrchu	<i>xxx Vyhovuje mi určitě plnění svrchu...</i>	tvar slovesa líbilo, vyhovovalo by vám × VYHOVOVAT ¹⁷¹
<i>... záleží to na vás....</i>	ALE ZÁLEŽET KLF: osoba (ty)	<i>... záleží na xxx vás...</i>	tvar slovesa záleží na vás × ZÁLEŽET ¹⁷²

Tabulka č. 4: Příklady morfologických omisí v ST do českého znakového jazyka

Při analýze cílových textů jsme zaregistrovali jen několik příkladů (viz výše) morfologických omisí. Nízký počet těchto chyb může souviset s tím, že český znakový jazyk je výrazně méně flexivní než například čeština a flexe se v něm nejvíce promítá do sloves. Při analýze jsme kromě chyb ve vyjadřování mnohosti identifikovali chyby ve flexi sloves, které spočívaly především v nevhodném použití prostředků pro vyjádření argumentu/argumentů slovesa.

¹⁶⁹ Nebyl vytvořen plurálový tvar.

¹⁷⁰ Jedná se o shodové sloveso, které pro vyjádření gramatických významů osoby (a čísla) využívá inkorporaci místa artikulace a změnu směru pohybu v horizontální linii, nikoliv přidání klasifikátoru.

¹⁷¹ Jedná se o shodové sloveso, které pro vyjádření gramatických významů osoby (a čísla) využívá inkorporaci místa artikulace a změnu směru pohybu v horizontální linii, nikoliv přidání klasifikátoru.

¹⁷² Argumenty slovesa se povinně vyjadřují lexikálně jménem nebo zájmenem, které nese gramatické významy osoby a čísla. V našem případě mělo být vyjádřeno zájmeno v nepřímém pádu („index“).

10.1.2 Lexikální omise

Sdělení ve zdrojovém jazyce: „...*pokud byste měla zájem, nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídit i na splátky...*“.

Přepis tlumočené promluvy: „... KDYBY NECHTÍT NEBO CHTÍT SPLÁTKY MOCI...“ (text č. 6).

Překlad tlumočené promluvy: „... *kdybyste nechtěla nebo chtěla, můžete ji splácet...*“.

Vypuštěno: „*měla zájem*“, „*neměla hotovost*“, „*pořídit si pračku*“.¹⁷³

Lexikálních omisí bylo v celé analýze omisí detekováno nejvíce. Llewellyn-Jones (1981) se zabýval účinkem doslovného zopakování původního sdělení na funkčnost exekutivy. Uvedl, že tiché doslovné opakování původního sdělení nebo jeho částí by mohlo mít efekt spuštění artikulační smyčky, kdy si tlumočník snaží vědomě zapamatovat, co bylo řečeno. Čím vědomější je tato snaha, tím více procesní kapacity zabírá (Gile 1995). Tlumočník se pak soustřeďuje na zapamatování původního sdělení spíše než na jeho zpracování a produkci v cílovém jazyce. To může mít za následek přetížení artikulační smyčky vedoucí ke ztrátě nebo zapomenutí informačních jednotek. Pokud se tlumočníci soustřeďovali na jednotlivá slova ve sdělení více než na celkový význam sdělované informace, měli často pocit, že tempo promluvy je příliš vysoké, a jejich projev se rozpadal kvůli vypouštění informací za účelem vyrovnání časové ztráty. Tlumočníci, kteří se soustřeďují na význam spíše než na slova, se tomuto efektu vyhnou.

V případě analyzovaných textů se jedná o velmi těsné sledování mluvčího, malý odstup od zdrojové informace a snahu o předání „všech slov“ spíše než o předání významu. Výsledkem je paradoxně poměrně vysoký počet nedostatků v tlumočení na lexikální úrovni. Zpracování původního sdělení (zdrojového jazyka) exekutivou je obvykle spuštěno částí rozboru, která se zabývá repertoárem jazyka.¹⁷⁴ Jedním z důsledků nedostatečného zpracování jazyka při tlumočení je spuštění zkušební smyčky. Zdrojové sdělení je pak vědomě opakováno a analyzováno ještě předtím, než dojde k porozumění. Toto opakování se stává tím obtížnější, čím cizejší je původní sdělení příjemcově repertoáru¹⁷⁵ jako

---

¹⁷³ V tomto případě bylo vypuštěno tolik informací, že výsledná formulace je jen těžko srozumitelná. Tento příklad by bylo možné uvést i v poslední kategorii chyb, v anomáliích.

¹⁷⁴ Bude-li například anglický posluchač z jihu země naslouchat anglickému projevu v severním dialektu se silným přízvukem, rychle dialekt a přízvuk identifikuje a za předpokladu, že jeho repertoár zahrnuje dostatečnou znalost této variety, bude schopen zpracovat obsaženou informaci celkem bez námahy. Pokud ale tento dialekt do posluchačova repertoáru nepatří, rychle se objeví problémy se zpracováním a posluchač bude muset pro porozumění vyvinout větší úsilí.

¹⁷⁵ Mluvčí nehovořící ruský bude mít například velké potíže nahlas nebo i subvokálně zopakovat ruskou větu skládající se ze zvuků, které není schopen rozpoznat, natož vyslovit. Stejně tak v případě tlumočnicka s omezeným repertoárem znakového jazyka sledujícího zdrojové sdělení skládající se ze znaků a jiných prostředků znakového jazyka, ke kterým obvykle nemá přístup, je velmi nepravděpodobné, že by byl schopen toto sdělení efektivně zopakovat.

souboru prostředků pro konkrétní situaci, kterým daný jazyk disponuje. Tyto prostředky jsou vybírány a uspořádávány, což vytváří určitý styl textu. Styl chápeme jako „výsledek výběru jazykových prostředků z množin prostředků konkurenčních“ (Jelínek 1996: 699).¹⁷⁶ Pokud není sdělení zcela pochopeno během prvního zpracování exekutivou, je nepravděpodobné, že by byl tlumočník schopen si toto sdělení „pro sebe“ přesně zopakovat, aby dal své exekutivě druhou příležitost. Když nemůže rozbor zdrojového jazyka zpracovat sdělení a zanalyzovat význam, tlumočník má možnost buď produkci cílového jazyka zcela zastavit, nebo se snažit dojít ke smyslu sdělení „překladem“ jednotlivých znaků, které rozeznává, a jejich zpracováním přes mateřský jazyk. Tím se ztratí mnoho informací a tlumočnickova snaha pochopit smysl zdrojového sdělení se omezí na doplňování nepochopitelných informací na základě odhadu. V případě znalosti oblasti, ve které tlumočení probíhá, může mít tlumočník určitou představu o smyslu sdělení i dostatečně přesný odhad a mnohé ze „ztracených“ informací může na základě své znalosti doplnit. Ve výsledku se jedná o mnoho vypuštěných informací a snahu tlumočnicka předat sdělení dál, přičemž cílového příjemce tlumočené promluvy nechává, aby si význam domyslel. Výsledkem je zlomek původního sdělení. V našem případě tlumočnickovi nahrává relativní známost tématu z praxe.

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>... protože pračku, kterou máme doma, už máme 10 let, a je poměrně stará, myslím si, že si zasloužíme už nějaký nový typ.</i>	DŮVOD DOMA 10 LET DLOUHO STARÝ (MYSLET) POTŘEBOVAT NOVÝ TYP PRAČKA (text č. 2)	<i>... protože (ta) doma už má 10 let, je stará, to je hodně dlouho, tak potřebuji nový typ pračky.</i>
<i>Tak jsem se chtěla zeptat, jestli byste si na mě neudělal chvilku času a nevysvětlil mi, ehm, ...</i>	ZEPTAT SE (já-tebe) SZ: dokázat (UDĚLAT ČAS) VYSVĚTLIT VĚNOVAT (ty-mě) (text č. 4)	<i>Chci se zeptat, jestli byste mi dokázal něco vysvětlit, věnovat mi něco...</i>
<i>Zajímalo by mě také, jestli nemáte nějakou pračku v akci právě.</i>	TAKY ZAJÍMAT MÍT (ty) (AKORÁT) PRAČKA --- AKCE NMS: zdvižené obočí SLEVA MÍT (ty) (text č. 6)	<i>Také by mě zajímalo, jestli máte nějakou pračku v xxx akci, ve slevě?</i>
<i>Zajímalo by mě také, jestli nemáte nějakou pračku v akci právě.</i>	ZAJÍMAT MÍT (ty) MÍT (ty) NOVÝ AKCE TYP AKCE (PRAČKA) SLEVA (text č. 2)	<i>Zajímá mě, jestli xxx máte, máte nějakou xxx akci, akční slevu??</i>

¹⁷⁶ Konkurenční množinou rozumíme množinu jazykových prostředků, které pro konkrétní komunikační akt nabízí jazykový systém, a které tak vstupují do konkurenčního vztahu. Nejde však pouze o prostředky synonymní, ale o jakékoliv prostředky, které realizují komunikační záměr autora, a které je tedy možné zaměňovat. Prostředky, které vstupují mezi sebou do konkurence, mohou být ze všech rovin jazykového systému, do konkurence mohou vstupovat i s konkurenty prostředků nejazykových (Jelínek 1996: 732–740).

<i>Zajímalo by mě také, jestli nemáte nějakou pračku v akci právě.</i>	(ZAJÍMAT) PRAČKA TYP AKCE NMS: zdvižené obočí (AKORÁT) SLEVA (MÍT) (text č. 5)	<i>Máte pračku v akci? Ve slevě?</i>
<i>Super, tak pojd' me se dát do toho.</i>	DOBŘE (ZAČÍT) XXX UKÁZAT (text č. 2)	<i>Dobrá, jen pojd'te, ukážu vám to.</i>
<i>Na tak hezkou slečnu já si čas udělám vždycky – a rád.</i>	VŽDYCKY ČAS (HEZKÝ) SLEČNA VŽDYCKY ČAS (UDĚLAT / VĚNOVAT RÁD) (text č. 2)	<i>Mám vždycky čas, slečno, mám vždy čas.</i>
<i>Na tak hezkou slečnu já si čas udělám vždycky – a rád.</i>	NMS: úsměv SLEČNA PĚKNÝ OBLIČEJ ČAS VĚNOVAT (já-tobě) (VŽDYCKY) JASNÝ (text č. 3)	<i>Slečna jste pěkná, čas vám věnuji, jasně.</i>
<i>Takže, v prvé řadě – máte ráda pračku s plněním zepředu, nebo s plněním svrchu – co vám více vyhovuje?</i>	ALE ZEPTAT (V PRVÉ ŘADĚ) TYP PRÁT-HÁZET: zepředu PRÁT-HÁZET: svrchu VĚC HÁZET: svrchu VYHOVOVAT TYP KLF: osoba (on) CO (text č. 2)	<i>Ale zeptám se, vyhovuje xxx vám plnění pračky zepředu? Vyhovuje vám plnění xxx svrchu? Co vám vyhovuje?</i>
<i>... to znamená, že by tohle nebylo fajn, takže asi bude lepší plnění zepředu.</i>	(ZNAMENAT NENÍ DOBRÝ) CÍTIT LEPŠÍ OTEVŘÍT: zepředu (text č. 5)	<i>Cítím, že bude lepší přední plnění.</i>
<i>Dobře – a pokud teda, ehm, budeme uvažovat nad pračkou, která bude mít plnění zepředu, jste vázána na nějaký konkrétní typ značky spotřebiče?</i>	DOBŘE HODIT SE (opakování) OTEVŘÍT-HÁZET: zepředu RADŠI CO CHTÍT (KONKRÉTNÍ) TYP NEBO ZNAČKA FIRMA (PRAČKA) (text č. 4)	<i>... dobře, hodí se pračka plněná zepředu. Ale chcete raději nějaký typ nebo značku, firmu?</i>
<i>... budeme uvažovat nad pračkou, která bude mít plnění zepředu, jste vázána na nějaký konkrétní typ značky spotřebiče?</i>	OTEVŘÍT-HÁZET: zepředu ZNAMENAT--- (BUDE) DRUHÝ ZEPTAT SE (já-tebe) ZNAČKA NĚCO (KONKRÉTNÍ) (PRAČKA) MÍT-OBLÍBENÝ TVŮJ MÍT (ty) (text č. 3)	<i>... takže přední plnění ... to znamená... za druhé se ptám, nějaká značka, máte nějaký svůj oblíbený typ?</i>
<i>Máte nějaký oblíbený typ v domácnosti?</i>	--- MÍT-OBLÍBENÝ (ZNAČKA) MÍT RÁD (DOMA) (text č. 4)	<i>Máte něco oblíbeného, něco v oblíbě?</i>
<i>Dávám přednost italským spotřebičům, máme několik typů u nás doma v domácnosti Zanussi, ale záleží to na vás – co mi doporučíte.</i>	ALE RÁD ZAMĚŘIT SE ITÁLIE TYP NMS: pokrčení ramen (MÍT DOMA) (NĚKOLIK TYP SPOTŘEBIČ (LEDNIČKA, MYČKA...)) NAPŘÍKLAD Z-A-N-U-S-S-I GESTO: ale, pokrčení ramen ZÁLEŽET DOPORUČIT (ty-mě) CO (text č. 5)	<i>Ale raději bych se zaměřila na italskou firmu, například --- ZANUSSI, ale záleží na vás, co mi doporučíte.</i>

<i>Původní cena byla něco okolo 17.</i>	BYLO VLONI CENA (OKOLO) 12.000 (text č. 3)	<i>Vloni stála 17 tisíc.</i>
<i>Jednak se jedná o velice úsporný model, vyrábí ho společnost AEG...</i>	--- NMS: svaštělé obočí (VELICE) ŠETŘIT ELEKTŘINA FIRMA A-E-G --- (text č. 6)	<i>tento... šetří energii a je to firma AEG.</i>
<i>... byť je to teda loňský model, ale na druhou stranu díky tomu je v promoakci, to znamená – můžete ho koupit dneska za 11 tisíc.</i>	VYTVOŘIT (VLONI) --- AKCE MOCI MOCI AKORÁT DNES (KOUPIT) 11.000 (text č. 6)	<i>Výrobek... Akce dnes může být, právě dnes je za 11.000.</i>
<i>Původní cena byla něco okolo 17.</i>	PŮVODNĚ BYLO OKOLO) 17.000 (text č. 6)	<i>Předtím stála 17 tisíc.</i>
<i>Jak jsem říkal, pračka stojí 11 tisíc, pokud byste měla zájem, nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídit i na splátky.</i>	(BYLO VYPRÁVĚT) CELKEM CENA 11.000 ZAJÍMAVÝ (nebo) HNED MOCI NABÍDNOUT (já-tobě) PLATIT (já-tobě) (NEBO HOTOVOST) (opak.) MOŽNOST DÁT (ti) (text č. 2)	<i>Celková cena je 11 tisíc, jestli máte zájem, hned vám mohu nabídnout možnost splátek.</i>
<i>Tak to je naprosto skvělý – a vyčerpávající informace.</i>	PERFEKTNÍ DOBŘE DĚKOVAT (já-tobě) INFORMACE VYČERPÁVAJÍCÍ DÁT (ty-mě) DĚKOVAT (já-tobě) (text č. 2)	<i>Perfektní, dobře, děkuji vám za informace. Děkuji vám.</i>
<i>Takže, já si myslím, že tento typ pračky bych si určitě vybrala. Takže myslím si, že si můžeme plácnout.</i>	MYSLET TYP --- PRAČKA (URČITĚ VYBRAT) MYSLET URČITĚ DOMLUVIT (já-ty) (text č. 2)	<i>Myslím ten typ --- ohledně pračky si myslím, že se určitě domluvíme. xxx OK?</i>

Tabulka č. 5: Příklady lexikálních omisí v ST do českého znakového jazyka

10.1.3 Omise kohezních prvků

Sdělení ve zdrojovém jazyce: „... máme velmi malou koupelnu, **nad tou pračkou** je ještě umístěný bojler...“.

Přepis tlumočené promluvy: „... KOUPELNA (jednou rukou na paži)+KLF: čtvercová místnost MALÝ MÍT (tam) VODA+KLF: velký válcovitý předmět---...“ (text č. 5).

Překlad tlumočené promluvy: „...Koupelna je malá, máme tam nádrž na vodu...“.

Vypuštěno: „**nad tou pračkou**“.

Umístěním referentů k sobě dostáváme v případě českého znakového jazyka informaci nejen o jejich umístění v prostoru, ale i o jejich vzájemné poloze. V našem případě se jedná o informaci, která je prostorově relevantní, a mluvčí českého znakového jazyka ji vyžaduje jako povinnou. Bez její přítomnosti (rozmístění referentů příslušným způsobem do prostoru – pračka dole, zastoupená klasifikátorem pro celý předmět, bojler umístěný nad ní, zastoupený klasifikátorem pro válcovitý předmět) a přidání slovesa OTEVÍRAT (dvířka

pračky a přitom narážení do bojleru) není informace srozumitelná a dostatečně respektující vizuálně-pohybovou povahu českého znakového jazyka.

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>Zajímalo by mě také, jestli nemáte nějakou pračku v akci právě.</i>	(TAKÉ) ZAJÍMAT MÍT (ty) MÍT (ty) NOVÝ AKCE TYP AKCE SLEVA (text č. 2)	<i>Zajímá mě, jestli xxx máte, máte nějakou xxx akci, akční slevu??</i>
<i>Zajímalo by mě také, jestli nemáte nějakou pračku v akci právě.</i>	(TAKÉ) PRAČKA TYP AKCE NMS: zdvižené obočí SLEVA (text č. 5)	<i>Máte pračku v akci? Ve slevě?</i>
<i>Takže, v první řadě – máte ráda pračku s plněním zepředu, nebo s plněním svrchu – co vám více vyhovuje?</i>	ALE ZEPTAT TYP PRÁT-HÁZET: zepředu PRÁT-HÁZET: svrchu VĚC HÁZET: svrchu VYHOVOVAT TYP KLF: osoba (on) CO (VÝBĚR ZE DVOU MOŽNOSTÍ) (text č. 2)	<i>Ale zeptám se, vyhovuje xxx vám plnění pračky zepředu? Vyhovuje vám plnění xxx svrchu? Co vám vyhovuje?</i>
<i>... jelikož máme velmi malou koupelnu, nad tou pračkou je ještě umístěný bojler...</i>	(DŮVOD) PRÁVĚ KOUPELNA (jednou rukou na paži)+KLF: čtvercová místnost MALÝ MÍT (tam) VODA+KLF: velký válcovitý předmět (text č. 5)	<i>... máme právě malou koupelnu a bojler.</i>
<i>... jelikož máme velmi malou koupelnu, nad tou pračkou je ještě umístěný bojler...</i>	PRÁVĚ KOUPELNA (jednou rukou na paži)+KLF: čtvercová místnost MALÝ MÍT (tam) (NAD PRAČKA) VODA+KLF: velký válcovitý předmět—(text č. 5)	<i>... máme právě malou koupelnu a bojler.</i>
<i>... takže asi bude lepší plnění zepředu.</i>	(TAK) CÍTIT LEPŠÍ OTEVŘÍT: zepředu (text č. 5)	<i>Cítím, že bude lepší přední plnění.</i>

Tabulka č. 6: Příklady kohezních omisí v ST do českého znakového jazyka

10.2 Adice

Piová (Pio 2003: 75) definuje adici jako **nový materiál, který tlumočnick přidal do zdrojového sdělení, přičemž změnil jeho význam**. Této chybě předchází vypuštění části věty, kterou se tlumočnick snaží kompenzovat přidáním zdánlivě neutrální informace. Je to tedy informace, kterou si tlumočnick vymyslel a která narušuje smysl zdrojového sdělení a intenci řečníka. Informací, které se nevyskytují ve zdrojovém textu a jsou do cílového textu přidány neopodstatněně, nebývá mnoho. Podobně je tomu i ve sledovaných tlumočených textech. Pro uchopení problematiky adic obecně nám může posloužit ještě jiné dělení tlumočnických chyb, konkrétně kategorie informací přidávaných v průběhu převodu.

Zajímavý je návrh dělení chyb Barika (1971), který kategorii adic v mluveném jazyce dále dělí na čtyři podtypy:

- a) **přidání příslovečného určení nebo jiné lexikální jednotky**, která upravuje kvalitu informace;
- b) **přidání více příslovečných určení, přívlasků a jiných lexikálních jednotek** v krátkém úseku textu;
- c) **přidání vztahu pomocí spojky nebo jiného slovního druhu**, který přidává vztah mezi jednotkami nebo staví do vztahu věty, a to tak, jak nebylo uvedeno ve zdrojovém textu;
- d) přidání závěru – typ chyby, která provází i jiné odklony od textu (vpuštění, neporozumění).

Barik (1971) navíc uvádí další možné typy odklonu od zdrojového textu, které by se daly označit za **přidání**, a to:

- a) **přidání spojek mezi větami nebo frázemi**, které spojují jinak samostatné jednotky;
- b) **přidání specifikace nebo nahrazení příslovečného určení jiným**;
- c) **překlad specifik jednoho jazyka do jazyka druhého**, ve kterém konkrétní jev neexistuje (např. určitý člen);
- d) **přidání předložky nebo výrazu jiného slovního druhu**, které vedou k agramatizaci struktury, ale neovlivňují význam sdělení;
- e) **přidání komentáře nebo věty**, která nesouvisí s textem.

Do této kategorie nebudeme zahrnovat např. přidání a opakování slov, které jsou součástí oprav v procesu monitorování již tlumočeného textu. Mnoho z těchto nedostatků souvisí s nejistotou při převodu informace. Zároveň se může jednat o strategii, kterou tlumočnick získává čas na formulování dalšího úseku tlumočeného textu. Ve zpětných překladech neslyšících kolegů se opakování výrazů až na výjimky nezohledňovalo. Pro úplnost uvádíme jen některé příklady opakování v tabulce č. 7:

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>Hm, hm, to chápu.</i>	CHÁPAT, CHÁPAT ooo (text č. 2)	<i>Ano, chápu, chápu. ---</i>
<i>Zajímalo by mě také, jestli nemáte nějakou pračku v akci právě.</i>	ZAJÍMAT MÍT (ty) MÍT (ty) NOVÝ AKCE TYP AKCE SLEVA (text č. 2)	<i>Zajímá mě, jestli xxx máte, máte nějakou xxx akci, akční slevu?</i>
<i>... protože pračku, kterou máme doma, už máme 10 let, a je poměrně stará, myslím si, že si zasloužíme už nějaký nový typ.</i>	... DŮVOD MÍT (já) STARÝ UŽ 5, 10 LET STARÝ MYSLET UŽ POTŘEBOVAT NOVÝ TYP (text č. 6)	<i>... protože mám starou pračku, už 5, 10 let, je stará, myslím, že potřebuji již nový typ.</i>

<i>Na tak hezkou slečnu já si čas udělám vždycky – a rád.</i>	VŽDYCKY ČAS SLEČNA VŽDYCKY ČAS (text č. 2)	<i>Mám vždycky čas, xxx slečno, mám vždycky čas.</i>
<i>Tak to je naprosto skvělý – a vyčerpávající informace.</i>	NMS: pokyvování hlavou PERFEKTNÍ DĚKOVAT DĚKOVAT (já-tobě) (opak.) INFORMACE --- (text č. 6)	<i>xxx Perfektní, děkuji, děkuji za informace.</i>

Tabulka č. 7: Příklady opakování znaků v ST do českého znakového jazyka

V tlumočených textech nebylo výjimkou opakování znaků, jejichž použití v cílovém textu nemělo žádné zvláštní opodstatnění, např. osobního zájmena „JÁ“ v té části textu (viz níže), kdy nedochází ke změně subjektu. S největší pravděpodobností se bude vzhledem k tlumočnické situaci (zkouška) jednat o hyperkorektnost. Zájmeno *já* je nadbytečné. Navíc došlo záměně a na jeho místě mělo být „TY“. V tuto chvíli lze vnímat chybu i jako substituci.

Stojíme před otázkou, jak striktně je třeba od sebe chyby oddělovat v případě, že se vrství na sebe. Bylo by vhodné označit všechny tyto „navrstvené“ chyby jako anomálie? Není pravděpodobné, že v případě vizuálně-motorického jazyka budou běžně nastávat situace, kdy bude možné vnímat jednu chybu z různých úhlů pohledů, různě? Na tyto otázky není možné odpovědět jednoznačně. S největší pravděpodobností bude vždy třeba identifikovat, byť třeba jen značně subjektivně, nejvýraznější rys chyby. Zmíněnou navrstvenou chybu jsme se rozhodli ponechat v typu adice, protože přidání informace a její nadbytečnost je pro nás její nejvýraznější charakteristikou. Také rodilí mluvčí často popisovali, že je v tomto konkrétním případě bylo přítomno „něco navíc“.

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>Super, tak pojd'me se dát do toho. Na tak hezkou slečnu já si čas udělám vždycky – a rád. Takže, v první řadě – máte ráda pračku s plněním zepředu, nebo s plněním svrchu – co vám více vyhovuje?</i>	JÁ PERFEKTNÍ NMS: úsměv MOC PĚKNÝ SLEČNA SZ: dokázat VYSVĚTLIT RÁD UKÁZAT (kolem dokola) --- DŮLEŽITÉ ZEPTAT SE (já-tebe) MÍT-OBLIBENÝ JÁ CHTÍT JÁ OTEVŘÍT-HÁZET: zepředu OBLEČENÍ NEBO OTEVŘÍT-HÁZET: svrchu CO (text č. 4)	Za mě perfektní. Jste moc hezká slečna. Dokážu vám to vysvětlit, rád vám to všechno ukážu. Je ještě důležité, abych se vás zeptal, jestli já máte oblíbený, já chcete, já otevírání pračky zepředu nebo s plněním svrchu – co?

Tabulka č. 8: Příklad opakování znaků bez zřejmého důvodu v ST do českého znakového jazyka

10.2.1 Nemanuální adice

Sdělení ve zdrojovém jazyce: „*Tak, tak to ani ne. Dávám přednost italským spotřebičům, máme několik typů u nás doma v domácnosti Zanussi...*“.

Přepis tlumočené promluvy: „NE BÝT-JEDNO ALE RÁD ZAMĚŘIT SE ITÁLIE TYP TYP MMS: **pokrčení ramen** NAPŘÍKLAD Z-A-N-U-S-S-I...“ (text č. 5).

Překlad tlumočené promluvy: „*Ne, je mi to jedno, ale ráda bych se zaměřila na italskou značku, já nevím, například Zanussi...*“.

Přidání: „*já nevím*“.

Část sdělení, která je produkována rukama, je nazývána částí **manuální**, ta část sdělení, která je nesena pohyby horní části těla, hlavy a obličeje, je nazývána částí **nemanuální**. Vizuálně-motorický způsob existence znakového jazyka má možnost používat systém dvou kanálů, „který umožňuje současně vyjádřit různé obsahy a významy v mluveném jazyce oddělené“ rukama, na obličeji a horní části těla (a to tím, že ve stejný okamžik lze použít jak ruce, tak obličej a pohyb těla) (srov. Emmorey 2002: 46). Pozic těla a pohybů obličeje (mimiky) využívají všichni lidé, slyšící i neslyšící, aby vyjádřili celé spektrum různých emocí, pozitivních i negativních. Ve znakových jazycích mají ale tyto prvky kromě toho ještě další, specifické postavení: hrají důležitou úlohu v gramatice. „Lexikální a gramatické významy jsou distribuovány mezi [...] dva typy nosičů tak, že lexikální významy jsou neseny především (zdaleka ne však pouze) nosiči manuálními, významy gramatické převážně nosiči nemanuálními“ (Macurová 2001: 94). Lingvistické užití výrazů obličeje se od prostého vyjádření emocí liší ve dvou zásadních parametrech: v rozsahu a načasování. „Výrazy obličeje, které se využívají pro lingvistické účely, mají jasný (zřetelný) začátek a konec a jsou spojeny se specifickými (jasně určenými) částmi výpovědi [...]. Naproti tomu výrazy obličeje vyjadřující prostou emoci jsou neurčitější a mají ne snadno určitelný začátek a konec a není dáno, ke které části výpovědi se mají vázat“ (Emmorey 2002: 46, Wilbur 2003).

Dolní část obličeje je podle Wilburové (Wilbur 2003) spojena s vyjádřením informací adjektivního a adverbálního charakteru. Horní část obličeje (obočí, pohled očí) ve spojení s pohyby hlavy a trupu mají větší možnosti uplatnění než dolní část obličeje. Aktivity horní části obličeje a pohyby těla jsou tradičně spojovány spíše s vyjádřením specifických syntaktických struktur (tázací věty, podmínkové věty apod.). Mezi nemanuální aktivity patří také pohyby horní části těla. Jedná se o pohyby ramen (nahoru, dolů), trupu (natočení se nalevo, napravo; naklonění se dopředu, dozadu).

V případě sledovaných textů se jednalo o pokrčení ramen, které vyjadřovalo nejistotu, jež ve zdrojovém sdělení není obsažena.

Podkategorie nemanuálních adic v Cokelyho výzkumu je obzvláště zajímavá. V našem výzkumném vzorku bylo celkově nejčastější adicí tohoto typu NMS: oči v sloup a NMS: pokrčení ramen. Jedno možné vysvětlení, které předkládá Cokely, zní, že může existovat určité nemanuální chování, které se tlumočníci chybně naučili (či si ho chybně osvojili), a tak s produkcí konkrétního manuálního výrazu automaticky současně produkují (předpokládaně „vyžadované“) nemanuální chování. To v našem případě pravděpodobně neplatí. Zmíněné nemanuální chování se objevuje v souvislosti s různými typy znaků a kontextů, pro přehled je uvádíme v tabulce č. 9. Používání popisovaného nemanuálního chování se objevuje výrazněji u jednoho konkrétního tlumočníka, podle našeho názoru se jedná o projev nejistoty, který je zároveň součástí „tlumočnického stylu“ tohoto tlumočníka.

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>Tak jsem se chtěla zeptat, jestli byste si na mě neudělal chvilku času a nevysvětlil mi, ehm, nebo neukázal mi nějaké nové typy, které tady máte, a nedoporučil mi něco.</i>	MÍT (ty) ČAS BÝT-TAK-HODNÝ VYSVĚTLIT DÁT (ty-mě) Gesto: pokrčení ramen, NMS: oči v sloup UKÁZAT (mě) PRAČKA TYP (opak.) NOVÝ (opak.) DOPORUČIT (ty-mě) (text č. 5)	<i>Máte čas? Byl byste tak hodný a vysvětlil mi NMS nebo ukázal mi nějaký nový typ pračky a doporučil mi něco?</i>
<i>Hm, hm, to chápu. Dobře – a pokud teda, ehm, budeme uvažovat nad pračkou, která bude mít plnění zepředu, jste vázána na nějaký konkrétní typ značky spotřebiče?</i>	NMS: pokyvování hlavou CHÁPAT DOBŘE KDYBY V PŘÍPADĚ NMS: oči v sloup JAK PRAČKA TYP OTEVŘÍT: zepředu CHTÍT TYP ZNAČKA FIRMA MÍT (ty) NĚCO MÍT-OBLÍBENÝ (text č. 5)	<i>NMS chápu, dobře, pokud byste případně ... jaký typ pračky byste chtěla s otevíráním zepředu? Chcete typ, značku, máte něco oblíbeného?</i>
<i>Jedná se o pračku v kategorii spotřeby energie A, což je samozřejmě pračka s nejnižším nárokem na energii, je velice úsporná – jak již jsem říkal – i na vodu. To znamená při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů, což je velice velice příjemné.</i>	ODKAZ: tamta pračka ENERGIE TYP A ZNAMENAT ENERGIE VÍC ÚSPORA VODA NMS: oči v sloup ODKAZ: ta pračka --- 50 KILO PRÁDLO --- 39 LITR DOBRÝ DOPORUČIT CENA JEHO 11.000 KDYBY CHTÍT NEMÍT PENÍZE HOTOVOST+KLF: předat větší množství peněz MOCI SPLÁTKY (opak.) (text č. 5)	<i>Tato pračka je spotřebou energie typu A a to znamená, že je úspornější na energii, na vodu. NMS Tato pračka na 50 kilo prádla 39 litrů. To je dobrý, doporučuju jí. Její cena je 11.000, kdybyste chtěla, nebo neměla peníze na zaplacení v hotovosti, můžete na splátky.</i>

Tabulka č. 9: Příklad nemanuálních adic v ST do českého znakového jazyka

Jiné Cokelyho vysvětlení pro používání nemanuálních adic odkazuje ke snaze tlumočnicků dokázat, že používají „správný“ znakový jazyk, který má „dostatečně“ vizuální povahu. Kdyby toto opravdu byla motivace pro nemanuální adice, pak by se pravděpodobně dalo

očekávat, že se tento typ chyby bude vyskytovat častěji, než tomu je. Relativně omezený výskyt nemanuální adice spíše naznačuje, že je motivuje nějaký jiný faktor, tj. neschopnost odlišit tato nemanuální chování od manuálních znaků, se kterými se objevují, případně se jedná o součást vyjádření významu souvisejícího se zamyslením, zaváháním či jiným mentálním procesem podobného druhu.

O snaze používat některé další nemanuální prostředky, aby vznikl dojem užívání „opravdového“ znakového jazyka, svědčí časté používání orálních komponentů místo komponentů mluvních. Ve sledovaných tlumočených textech je typickým příkladem znak ZAJÍMAVÝ / ZAJÍMAT SE, se kterým tlumočníci souběžně používali orální komponent „uuu“, který je součástí stejného manuálního znaku, ale s významem „napínavý/dobrodružný“. Protože orální komponenty jsou jazykovým prostředkem vlastním znakovému jazyku, tlumočníci je nadužívají s cílem více se přiblížit „skutečnému“ znakovému jazyku. Zajímavé jsou komentáře neslyšících bilingvních překladatelů, kteří v poznámkách reagovali na způsob zacházení s orálními komponenty. Nejedná se sice o adici v pravém slova smyslu, nicméně souvisí s přidáváním nemanuálních prostředků do výpovědi.

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>Jak jsem říkal, pračka stojí 11 tisíc, pokud byste měla zájem, nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídit i na splátky.</i>	CELKEM CENA 11.000 ZAJÍMAVÝ (uuu) (nebo) HLED MOCI NABÍDNOUT (já-tobě) PLATIT (já-tobě) (opak.) MOŽNOST DÁT (ti) (text č. 2)	<i>Celková cena je 11 tisíc, jestli máte zájem, hned vám mohu nabídnout možnost splátek.</i>
<i>Zajímalo by mě také, jestli nemáte nějakou pračku v akci právě.</i>	ZAJÍMAT (uuu) MÍT (ty) MÍT (ty) NOVÝ AKCE TYP AKCE SLEVA (text č. 2)	<i>Zajímá mě, jestli xxx máte, máte nějakou xxx akci, akční slevu?</i>

Tabulka č. 10: Příklady nadužívání orálních komponentů v ST do českého znakového jazyka

10.2.2 Lexikální adice

Sdělení ve zdrojovém jazyce: „...pračku, kterou máme doma, už máme 10 let....“.

Přepis tlumočené promluvy: „...DOMA 10 LET DLOUHO...“ (text č. 2).

Překlad tlumočené promluvy: „... (pračku), kterou máme doma 10 let, a to už je hodně dlouho...“.

Přidání: „(hodně) DLOUHO“.

K přidanému výrazu DLOUHO se přidává ještě nemanuálně vyjádřená míra intenzity (adverbiální informace).

Cokely uvádí, že když má lexikální adice za následek nesmyslné cílové sdělení, je příjemce varován, že je něco v nepořádku. Podle nás by však příjemce pro zjištění zamýšleného významu ve zdrojovém jazyce musel adici správně identifikovat a z cílového sdělení ji „vymazat“. Není pravděpodobné, že by příjemci byli schopni tento proces podstupovat soustavně a že by to vždy byla jejich první reakce. Příjemci mohou vlastně reagovat předpokladem, že došlo k omisi, a v tom případě se začnou spoléhat na své „doplňovací“ schopnosti, a dopad chyby tak mohou ještě znásobit.

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>Tak jsem se chtěla zeptat, jestli byste si na mě neudělal chvilku času a nevysvětlil mi, ehm, nebo neukázal mi nějaké nové typy, které tady máte, a nedoporučil mi něco.</i>	CHTÍT ZEPTAT SE (já-ty) ČAS DNES ČAS CHTÍT VYSVĚTLIT BARVA PRAČKA+KLF: celý objekt +++ POROVNÁVAT PRAČKA (dvě pračky) NEBO CHTÍT UKÁZAT (ty-mě) NOVÝ NMS: obočí TYP CHTÍT DOPORUČIT (ty-mě) CO (text č. 3)	<i>Chci se zeptat, máte čas, teď čas? Chci vysvětlit a porovnat barvy praček. Nebo ukázal byste mi nové typy? Chcete mi něco doporučit? Prosím vás o čas xxx?</i>
<i>Zajímalo by mě také, jestli nemáte nějakou pračku v akci právě.</i>	ZAJÍMAT MÍT (ty) MÍT (ty) NOVÝ AKCE TYP AKCE SLEVA (text č. 2)	<i>Zajímalo by mě, jestli máte, máte nějaké nové v akci, ve slevě.</i>
<i>Zajímalo by mě také, jestli nemáte nějakou pračku v akci právě.</i>	DRUHÝ ZÁJEM PRAČKA (vložený znak UMÝVAT) TYP DNES LEPŠÍ AKCE CENA SNÍŽIT (text č. 3)	<i>Za druhé by mě zajímalo, jestli máte dneska lepší pračky v akci, za sníženou cenu.</i>
<i>Tak, líbilo by se mi určitě plnění svrchu, ale asi to nebude ideální, jelikož máme velmi malou koupelnu, nad tou pračkou je ještě umístěný bojler, to znamená, že by tohle nebylo fajn, takže asi bude lepší plnění zepředu.</i>	URČITĚ VYHOVOVAT KLF: osoba (já) PRÁT VĚC HÁZET: svrchu OTEVŘÍT-HODIT: svrchu DŮVOD MALÝ KOUPAT KLF: čtvercová místnost KLF: předmět o tvaru kvádru TEPLÝ NABÍJET (nevědět) ASI PRÁVĚ LEPŠÍ OTEVŘÍT-HÁZET: z boku (text č. 2)	<i>xxx Vyhovuje mi určitě plnění svrchu, máme totiž malou koupelnu, xxx je tam bojler na ohřívání a nabíjení vody, takže nevím, ale asi pro mě bude právě lepší plnění z boku.</i>
<i>Tak, líbilo by se mi určitě plnění svrchu, ale asi to nebude ideální, jelikož máme velmi malou koupelnu, nad tou pračkou je ještě umístěný bojler, to znamená, že by tohle nebylo fajn, takže asi bude lepší plnění zepředu.</i>	NMS: zamračení NAOPAK CHTÍT LÍBIT OTEVŘÍT-HÁZET: svrchu ALE GESTO: pokyvování hlavou ze strany na stranu VYPADAT HODIT SE (opakování) DŮVOD DOMA KOUPELNA (jednou rukou) MALÝ PROSTOR (oběma rukama) ALE PRAČKA+KLF:	<i>Naopak, chtěla bych, víc se mi líbí plnění vrchem, ale myslím, že u nás doma v koupelně se to ne úplně hodí, protože máme malou koupelnu, ve které je málo místa. Ale nad pračkou je ještě kovové těleso na teplou vodu a nabíjení,</i>

	<p>kulatý otvor NAD KOV KLF: velký válcovitý předmět VODA TEPLÝ NABÍJET LEPŠÍ OTEVŘÍT-HÁZET: zepředu (text č. 4)</p>	<p>bude lepší otevírání zepředu.</p>
<p><i>Tak, tak to ani ne. Dávám přednost italským spotřebičům, máme několik typů u nás doma v domácnosti Zanussi, ale záleží to na vás – co mi doporučíte. Nechám to na vás.</i></p>	<p>NMS: zakroucení hlavou NEMÍT MÍT-OBLÍBENÝ ZNAČKA VÍC MÍT-OBLÍBENÝ ITÁLIE TYP --- MÍT DOMA TYP NMS: pokrčení ramen NAPŘÍKLAD Z-A-N-U-S-I ZNAČKA ZÁLEŽET TY DOPORUČIT (ty-mě) CO (text č. 5)</p>	<p><i>To ani nemám. Nemám oblíbenou značku. Snad nejvíc oblíbené máme italské značky. Doma máme, já nevím, například značku Zanusi. Záleží na vás, co mi doporučíte.</i></p>
<p><i>Tak, tak to ani ne. Dávám přednost italským spotřebičům, máme několik typů u nás doma v domácnosti Zanussi, ale záleží to na vás – co mi doporučíte. Nechám to na vás.</i></p>	<p>NMS: svařštělé obočí, zakroucení hlavou MYSLET ZNAČKA MÍT-OBLÍBENÝ NEMÍT ALE PRAVDA POCIT ITÁLIE PŘEDNOST DŮVOD MÍT (já) ODKAZ: tam DOMA MÍT (tam) OD FIRMA Z-A-N-N U-S-I NEBO DOPORUČIT (ty-mě) JINÝ NÁZOR O-K-NEVADIT (text č. 3)</p>	<p><i>xxx Myslím, že nemám oblíbenou značku, ale je pravda, že mám pocit, jako bychom dávali přednost Itálii, protože doma mají něco od firmy Zannusi. Nebo mi něco doporučíte. Pokud máte na mysli jiné pračky, je to OK, nevadí mi to.</i></p>
<p><i>Jednak se jedná o velice úsporný model, vyrábí ho společnost AEG, byť je to teda loňský model, ale na druhou stranu díky tomu je v promoakci, to znamená – můžete ho koupit dneska za 11 tisíc. Původní cena byla něco okolo 17.</i></p>	<p>TYP PRAČKA SZ: nerušit ELEKTRINA ÚSPORA A-L-G TYP ALE VLONI TYP VĚC PRAČKA ALE TYP UKÁZAT (všem) AKCE NABÍDNOUT (já-tobě) 11.000 BYLO 17.000 DNES NABÍDNOUT VĚNOVAT (já-tobě) SLEVA 11.000 (text č. 2)</p>	<p><i>Tento typ pračky je úsporný na elektřinu, je to typ ALG, ale už loňský. Je to pračka, která byla předváděná a tak vám jí nabízíme v akci za 11.000. Dříve stála 17 tisíc a nyní v nabídce pro vás se slevou 11 tisíc.</i></p>
<p><i>Jednak se jedná o velice úsporný model, vyrábí ho společnost AEG, byť je to teda loňský model, ale na druhou stranu díky tomu je v promoakci, to znamená - můžete ho koupit dneska za 11 tisíc. Původní cena byla něco okolo 17.</i></p>	<p>KLF: celý objekt ODKAZ: tam FIRMA A-E-G TYP ŠETŘIT PRAVDA NOVÝ DNES NEBÝT VLONI UŽ PRAVDA DNES PRÁVĚ DŮVOD VLONI UŽ CENA NIŽŠÍ ASI DNES 11.000 BYLO VLONI CENA 12.000 (artikulováno sedmnáct) (text č. 3)</p>	<p><i>Je od firmy AEG, je úsporná. Pravdou je, že není nová, už je loňská. A tak ji ve skutečnosti dneska právě z toho důvodu, že už je to loňský model, prodáváme za 11 tisíc. Vloni stála 12 tisíc.</i></p>
<p><i>... můžete ho koupit dneska za 11 tisíc. Původní cena byla něco okolo 17.</i></p>	<p>DNES KOUPIIT 11.000 PŮVODNĚ CENA ZVÝŠIT BYLO 17.000 (text č. 4)</p>	<p><i>Dneska ji koupíte za 11.000. Původní cena byla vyšší, byla 17.000.</i></p>
<p><i>Jednak se jedná o velice úsporný model, vyrábí ho společnost AEG, byť je to teda loňský model, ale na druhou stranu díky</i></p>	<p>--- NMS: svařštělé obočí ŠETŘIT ELEKTRINA FIRMA A-E-G --- VYTVOŘIT --- AKCE MOCI MOCI AKORÁT DNES 11.000</p>	<p><i>... šetří energii a je to firma AEG. Ta vytvořila tento výrobek. Akce dnes může být... akorát dneska</i></p>

<i>tomu je v promoakci, to znamená – můžete ho koupit dneska za 11 tisíc. Původní cena byla něco okolo 17.</i>	PŮVODNĚ BYLO 17.000 DNES SLEVA (text č. 6)	<i>stojí 11 tisíc, původně stál 17 tisíc, dnes je ve slevě.</i>
<i>... což je samozřejmě pračka s nejnižším nárokem na energii, je velice úsporná – jak již jsem říkal – i na vodu.</i>	TO-JE ŠETŘIT ELEKTRIKA ENERGIE TAKY VODA ŠETŘIT (text č. 4)	<i>To znamená, že šetří elektrickou energii, taky šetří vodu.</i>
<i>Jedná se o pračku v kategorii spotřeby energie A, což je samozřejmě pračka s nejnižším nárokem na energii, je velice úsporná – jak již jsem říkal – i na vodu. To znamená při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů, což je velice příjemné.</i>	ODKAZ: tato pračka ŘÍKAT ZNAČKA-NÁPIS: nahoře AA ZNÁT TO-JE ŠETŘIT ELEKTRIKA ENERGIE TAKY VODA ŠETŘIT ZNÁT HÁZET: zepředu --- OBLEČENÍ 5 KILO --- LITR 39 DOBRÝ (text č. 4)	<i>Této pračce říkáme podle té značky AA. To znáte. Znamená to, že šetří elektriku a energii, taky šetří vodu. Znám! Na 5 kilo oblečení to čerpá 39 litrů a to je dobré.</i>
<i>To znamená při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů, což je velice velice příjemné.</i>	ODKAZ: ta pračka --- 50 KILO PRÁDLO --- 39 LITR DOBRÝ DOPORUČIT (text č. 5)	<i>Tato pračka na 50 kilo prádla spotřebuje 39 litrů. To je dobré. Tu doporučuji.</i>
<i>... pokud byste měla zájem, nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídit i na splátky.</i>	ZAJÍMAVÝ (nebo) HLED MOCI NABÍDNOUT (já-tobě) PLATIT (já-tobě) (opak.) MOŽNOST DÁT (ti) (text č. 2)	<i>Jestli máte zájem, můžeme vám hned nabídnout pračku k úhradě. Tuto možnost vám dáme.</i>
<i>Jak jsem říkal, pračka stojí 11 tisíc, pokud byste měla zájem, nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídit i na splátky.</i>	MOŽNOST 2 MOCI NAJEDNOU (celou rukou) VKLAD NEBO DRUHÝ (zadruhé) VKLAD ČÁST HOP SPLÁCET (opakování) (text č. 3)	<i>Máme pro vás dvě možnosti úhrady. Můžete zaplatit částku najednou nebo druhou možností je část úhrady v hotovosti a zbytek na splátky.</i>
<i>... můžeme si plácnout.</i>	MOCI PODAT-SI-RUCE (já-tobě) DOMLUVIT (ty-já) (text č. 4)	<i>Můžeme si na to plácnout? Domluveno?</i>
<i>Takže, já si myslím, že tento typ pračky bych si určitě vybrala. Takže myslím si, že si můžeme plácnout.</i>	MYSLET TYP PRAČKA LÍBIT VYBRAT URČITĚ VYBRAT DOHODA (text č. 6)	<i>Myslím, že tento typ pračky se mi líbí. Určitě si ji vyberu. Jsme domluveni.</i>
<i>Výborně...</i>	PERFEKTNÍ O-K (text č. 2)	<i>Perfektní, OK.</i>

Tabulka č. 11: Příklady lexikálních adic v ST do českého znakového jazyka

10.2.3 Kohezní adice

Sdělení ve zdrojovém jazyce: „*Tak, tak to ani ne. Dávám přednost italským spotřebičům, máme několik typů u nás doma v domácnosti Zanussi...*“.

Přepis tlumočené promluvy: „MYSLET ZNAČKA MÍT-OBLÍBENÝ NEMÍT **ALE PRAVDA** POCIT ITÁLIE PŘEDNOST **DŮVOD** MÍT (já) ODKAZ: tam DOMA MÍT (tam) OD FIRMA Z-A-N-N U-S-I...“ (text č. 3).

Překlad tlumočené promluvy: „*Myslím, že nemám žádnou oblíbenou značku, **ale pravda je, že mám pocit, že dávám přednost italské značce, protože doma mají italskou pračku značky Zanussi...***“.

Přidání: „*ale pravda je*“, „*protože*“.

Jiným zajímavým jevem bylo přidávání lexémů, které plnily funkci výplňkových slov. Podle nás šlo o součást tlumočnické strategie, jejímž cílem bylo získat čas pro formulování sdělení, jímž si tlumočnick nebyl ještě jist. V tlumočených textech se jednalo především o výraz PRÁVĚ a TO-JE.

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>Jedná se o pračku v kategorii spotřeby energie A, což je samozřejmě pračka s nejnižším nárokem na energii, je velice úsporná – jak již jsem říkal – i na vodu.</i>	TO-JE ŠETŘIT ZNAMENAT A TO-JE ELEKTRINA STAHOVAT SLABÝ NEPOTŘEBOVAT MOC --- (text č. 3)	<i>To je, že šetří. Má označení A, to je, že elektrinu odebírá málo, moc nepotřebuje.</i>
<i>... je velice úsporná – jak již jsem říkal – i na vodu. To znamená při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů, což je velice velice příjemné.</i>	NEPOTŘEBOVAT PRÁVĚ ŠETŘIT PRÁVĚ ASI (dvěma prsty) 5 KILO PRÁDLO ASI NĚKOLIK LITR SNÍŽIT PRÁVĚ HODIT (text č. 3)	<i>Nepotřebuje... Právě šetří. Právě asi na 5 kilo prádla potřebuje asi o několik litrů méně. Právě to se hodí.</i>
<i>Já jsem se rozhodla, že si pořídíme novou pračku, protože pračku, kterou máme doma, už máme 10 let, a je poměrně stará, myslím si, že si zasloužíme už nějaký nový typ.</i>	JÁ DOHODNOUT SE CHTÍT KOUPIIT NOVÁ PRAČKA PRÁVĚ PRAČKA --- MÍT (já) STARÝ 10 LET CÍTIT CHTÍT KOUPIIT NOVÝ PRAČKA (text č. 5)	<i>Chci se dohodnout. Chtěla bych si koupit novou pračku, právě pračku. Ta, co máme doma, už je 10 let stará. Cítím, že chci koupit novou pračku.</i>

Tabulka č. 12: Příklady výplňkových znaků v ST do českého znakového jazyka

Zajímavou skupinu adic tvořily také lexémy, které byly součástí snahy o zdvořilé chování v cílovém jazyce. Při převodu informace v rámci specifické situace (nákup pračky) byl do

výpovědí produkovaných zájemcem o pračku opakovaně vložen znak PROSIT. Nabízí se vysvětlení, že výraz PROSIT je součástí zdvořilostní strategie, kdy je ekvivalentem ke kondicionálu v češtině. Avšak v textu, který byl přetlumočen rodilou mluvčí českého znakového jazyka, se znak PROSIT nevyskytl ani jednou. Zdvořilost byla tedy vyjádřena jinými, převážně nemanuálními prostředky.

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>... neukázal mi nějaké nové typy, které tady máte, a nedoporučil mi něco.</i>	PROSIT VYSVĚTLIT (nebo) UKÁZAT NOVÝ TYP PRAČKA DOPORUČIT (ty-mě) CO (text č. 2)	Prosím , vysvětlíte mi nebo ukážete nový typ pračky? Co byste mi doporučil?
<i>Tak jsem se chtěla zeptat, jestli byste si na mě neudělal chvilku času a nevysvětlil mi, ehm, nebo neukázal mi nějaké nové typy, které tady máte, a nedoporučil mi něco.</i>	CHTÍT ZEPTAT SE (já-ty) ČAS DNES ČAS CHTÍT VYSVĚTLIT BARVA PRAČKA+KLF: celý objekt +++ POROVNÁVAT PRAČKA (dvě pračky) NEBO CHTÍT UKÁZAT (ty-mě) NOVÝ NMS: obočí TYP CHTÍT DOPORUČIT (ty-mě) CO PROSIT ČAS --- (text č. 3)	<i>Chci se zeptat, máte čas, teď čas? Chci vysvětlit a porovnat barvy praček. Nebo ukázal byste mi nové typy? Chcete mi něco doporučit? Prosím vás o čas.</i>

Tabulka č. 13: Příklady snah o zdvořilost v ST do českého znakového jazyka

Adic se v tlumočených textech objevilo výrazně méně než omisí. Důvodů může být několik. Jak jsme již uvedli, text je obsahově poměrně jednoduchý, nebylo třeba překlenovat žádné významné sociokulturní rozdíly a tím nevznikla ani nutnost doplňovat do textu více, než je v něm explicitně obsaženo. Dalším důvodem může být časová tíseň. Tlumočníci jednoduše neměli v průběhu tlumočení tohoto relativně rychlého textu dost času na případné doplňující a obsah upřesňující informace. Neméně významným důvodem může být jednoduše přístup tlumočnicků k převodu informací, pro který je typická co největší věrnost a snaha o to, aby tlumočení nebylo příliš volné.

10.3 Substitute

Stejně jako u adičních chyb dávají i chyby substituční adresátovi jen malou šanci a) rozpoznat, že se text přetlumočený do cílového jazyka liší od zdrojového sdělení, a b) zjistit zamýšlený význam ve zdrojovém jazyce. Hlavním důvodem je, že substitute nemají v cílovém jazyce nutně za následek negramatické ani – až na několik případů nemotivovaných substitucí – sémanticky příznakové výroky. Adresát tedy bez syntaktických či

sémantických informací, které by mu naznačily něco jiného, může pouze s důvěrou přijmout výrok v cílovém jazyce.

10.3.1 Rozšiřující substitute

Sdělení ve zdrojovém jazyce: „... díky tomu je v **promoakci**, to znamená – můžete ho koupit dneska za 11 tisíc.“

Přepis tlumočené promluvy: „... **AKCE MOCI MOCI AKORÁT DNES 11.000...**“ (text č. 6).

Překlad tlumočené promluvy: „... Akce může být... akorát dneska stojí 11 tisíc...“

Nahrazení: „*promoakce*“ – „*AKCE*“.

Slovník spisovného jazyka českého¹⁷⁷ u hesla *akce* uvádí: 1. *činnost, zvl. široce organizovaná, zaměřená k jistému cíli*; postup, jednání, působení: *mírová, podpisová a.; svépomocná a.; zotavovací, sběrací, propagační a.; zestátnovací, osvobozovací a.; rozvinout masovou akci; být schopen a.; vyvolat akci pro zlepšení docházky; a. zlepšovacích návrhů; diplomatická, politická a.; válečná a.; obranná a.; teroristická a.; nepřátelská a. činnost zaměřená proti někomu; činnost nepřítele.*

Podle Slovníku cizích slov¹⁷⁸ je **promoakce** *reprezentační, propagační, reklamní, informativní, nabízející činnost organizací s cílem získat např. příznivce a zákazníky.*

V tlumočeném textu se jedná o rozšíření významu ze speciální akce (reklamní) na akce všeobecného charakteru.

10.3.2 Restriktivní substitute

Sdělení ve zdrojovém jazyce: „... **Původní** cena byla něco okolo 17...“

Přepis tlumočené promluvy: „... **BYLO VLONI CENA 12.000...**“ (text č. 4).

Překlad tlumočené promluvy: „... **Vloni stála xxx12 tisíc ...**“

Nahrazení: „*původně*“ – „*VLONI*“.

Obecnější význam výrazu **původní** byl konkretizován ve výrazu **VLONI**.

Je zřejmé, že ne všechny případy substitute jsou pro příjemce stejně závažné. Rozšiřující a restriktivní substitute, přestože neposkytují přesný ekvivalent zdrojového sdělení, se přece jen od významu zdrojového jazyka úplně neodlišují. Zdá se, že z těchto dvou typů substitucí působí restriktivní substitute méně obtížně, jelikož substitute v cílovém jazyce v tomto případě, přestože nepřevádí tolik informací jako zdrojové sdělení, nepřidává infor-

¹⁷⁷ Srov. SsJČ, 1989.

¹⁷⁸ Slovník cizích slov [online]. [Cit. 2016-09-16.] Dostupné z WWW: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/promo-akce>>.

mace ani nerozšiřuje význam vyjádřený ve zdrojovém jazyce. Pokud jde o význam, restriktivní substituce vyjadřuje celky pomocí částí, zatímco u rozšiřující substituce jsou části vyjádřeny pomocí celků. Proto adresát jednající podle cílového sdělení obsahujícího rozšiřující substituci může často jednat chybně. Na druhé straně adresát jednající podle cílového sdělení obsahujícího restriktivní substituci jedná chybně jen zřídka. (Tento adresát však nejedná tak „správně“ jako ti, kteří obdrží úplné zdrojové sdělení.)

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>Já jsem se rozhodla, že si pořídíme novou pračku...</i>	PROSIT KOMUNIKACE (já-tebe) NOVÝ PRAČKA (text č. 2)	<i>Prosím potřebuji s vámi mluvit ohledně nové pračky...</i>
<i>Já jsem se rozhodla, že si pořídíme novou pračku...</i>	JÁ ROZHODNOUT CHTÍT NOVÝ PRAČKA (text č. 3)	<i>Já jsem se rozhodla, že chci koupit novou pračku.</i>
<i>Já jsem se rozhodla, že si pořídíme novou pračku...</i>	POTŘEBOVAT KOUPIP PRAČKA --- (text č. 4)	<i>Potřebuji koupit novou pračku.</i>
<i>Já jsem se rozhodla, že si pořídíme novou pračku...</i>	JÁ DOHODNOUT SE CHTÍT KOUPIP NOVÁ PRAČKA (text č. 5)	<i>Chci se s vámi domluvit na koupi nové pračky.</i>
<i>... myslím si, že si zasloužíme už nějaký nový typ...</i>	POTŘEBOVAT NOVÝ TYP PRAČKA (text č. 2)	<i>Potřebuji nový typ pračky.</i>
<i>... myslím si, že si zasloužíme už nějaký nový typ...</i>	UŽ CHTÍT NOVÝ TYP (text č. 3)	<i>... chtěla bych nový typ pračky.</i>
<i>Zajímalo by mě také, jestli nemáte nějakou pračku v akci právě.</i>	TAKÉ ZÁJEM MÍT (ty) PRAČKA SLEVA (opak.) (text č. 4)	<i>Také by mě zajímalo, jestli máte pračku ve slevě?</i>
<i>Super, tak pojd'me se dát do toho. Na tak hezkou slečnu já si čas udělám vždycky – a rád.</i>	JASNĚ NMS: úsměv SLEČNA PĚKNÝ OBLIČEJ ČAS VĚNOVAT (já-tobě) JASNÝ NMS: natočení vlevo a zpět (text č. 3)	<i>Jasně, jste pěkná slečna, pro vás mám čas, jasně.</i>
<i>Na tak hezkou slečnu já si čas udělám vždycky – a rád.</i>	NMS: úsměv HEZKÝ DÍVKA ČAS V POHODĚ GESTO: mávnutí rukou (text č. 6)	<i>Hezká slečno, čas je v pohodě.</i>
<i>Takže, v prvé řadě – máte ráda pračku s plněním zepředu...</i>	DŮLEŽITÉ ZEPTAT SE (já-tebe) MÍT-OBLÍBENÝ JÁ CHTÍT JÁ OTEVŘÍT-HÁZET: zepředu OBLEČENÍ (text č. 4)	<i>Ještě je důležité, abych se vás zeptal, jestli já máte oblíbený, já chcete, já otevírání pračky zepředu nebo s plněním svrchu – co?</i>
<i>... nebo s plněním svrchu – co vám více vyhovuje?</i>	NEBO OTEVŘÍT: svrchu MÍT-OBLÍBENÝ VÍC (text č. 6)	<i>... nebo s plněním shora? Kterou byste víc měla raději?</i>

<i>Tak, líbilo by se mi určitě plnění svrchu...</i>	URČITĚ VYHOVOVAT KLF: osoba (já) PRÁT VĚC HÁZET: svrchu OTEVŘÍT-HODIT: svrchu (text č. 2)	<i>Určitě mi vyhovuje věci dávat do pračky vrchními dvířky.</i>
<i>Tak, líbilo by se mi určitě plnění svrchu, ale asi to nebude ideální...</i>	JÁ CHCI CÍTIT LEPŠÍ --- OTEVŘÍT-HÁZET: svrchu ALE SZ: nemoci (text č. 3)	<i>xxx cítím, že chci pračku s xxx vrchním plněním, to by bylo lepší, ale nejde to...</i>
<i>Tak, líbilo by se mi určitě plnění svrchu, ale asi to nebude ideální...</i>	CHTÍT LÍBIT OTEVŘÍT-HÁZET: svrchu ALE GESTO: pokyvování hlavou ze strany na stranu VYPADAT HODIT SE (opakování) (text č. 4)	<i>Chtěla bych, více by se mi líbilo mít pračku s otvíráním shora, ale vypadá to, že to nebude vhodné.</i>
<i>... ale asi to nebude ideální...</i>	ALE MYSLET PERFEKTNÍ NEBÝT (text č. 6)	<i>... ale myslím, že to není perfektní...</i>
<i>... jste vázána na nějaký konkrétní typ značky spotřebiče?</i>	PŘÁT MÍT-OBLÍBENÝ ZNAČKA FIRMA JMÉNO (text č. 2)	<i>... jaké máte přání, jaká je vaše oblíbená značka, firma?</i>
<i>Dobře – a pokud teda, ehm, budeme uvažovat nad pračkou, která bude mít plnění zepředu...</i>	DOBŘE HODIT SE (opakování) OTEVŘÍT-HÁZET: zepředu (text č. 4)	<i>Dobře, hodí se vám pračka s otvíráním boku/zepředu.</i>
<i>Hm, hm, to chápu.</i>	--- JASNÝ ooo (text č. 3)	<i>Aha, jasné...</i>
<i>... jste vázána na nějaký konkrétní typ značky spotřebiče?</i>	DRUHÝ ZEPTAT SE (já-tebe) ZNAČKA NĚCO MÍT-OBLÍBENÝ TVŮJ MÍT (ty) (text č. 3)	<i>A za druhé zeptám se, máte nějakou svou oblíbenou značku?</i>
<i>... jste vázána na nějaký konkrétní typ značky spotřebiče?</i>	RADŠÍ CO CHTÍT TYP NEBO ZNAČKA FIRMA (text č. 4)	<i>Ale chcete raději konkrétní typ nebo značku pračky?</i>
<i>... jste vázána na nějaký konkrétní typ značky spotřebiče?</i>	CHTÍT TYP ZNAČKA FIRMA (text č. 5)	<i>Chcete nějaký typ pračky? Někou značku?</i>
<i>Tak, tak to ani ne.</i>	SZ: nevědět TYP (text č. 2)	<i>Nemám ponětí.</i>
<i>Tak, tak to ani ne.</i>	NMS: zakroucení hlavou NE BÝT-JEDNO (text č. 5)	<i>Ne, je mi to jedno...</i>
<i>Tak, tak to ani ne.</i>	NMS: zakroucení hlavou NEMÍT MÍT-OBLÍBENÝ ZNAČKA (text č. 6)	<i>Ne, nemám žádnou oblíbenou značku...</i>
<i>Dávám přednost italským spotřebičům...</i>	VÍC MÍT-OBLÍBENÝ ITÁLIE FIRMA VYRÁBĚT (text č. 4)	<i>... mám ráda spíše italskou firmu...</i>
<i>... máme několik typů u nás doma v domácnosti...</i>	MŮJ DOMA UŽ VÝROBEK (opak.) RŮZNÝ (text č. 4)	<i>Doma už mám různé výrobky od nich.</i>

<i>Dávám přednost italským spotřebičům...</i>	RÁD ZAMĚŘIT SE ITÁLIE TYP (text č. 5)	<i>... zaměřila bych se radši na italskou značku...</i>
<i>Dobře, pokud nejste vázána značkou...</i>	O-K NEVADIT SZ: nevědět (text č. 2)	<i>Ok, nevádí, že nevíte...</i>
<i>Dobře, pokud nejste vázána značkou...</i>	--- ZNAČKA JINÝ NEVADIT (text č. 3)	<i>Dobře, takže vám jiná značka nevádí.</i>
<i>Dobře, pokud nejste vázána značkou...</i>	DOBŘE ZNAČKA FIRMA BÝT-JEDNO (text č. 4)	<i>Dobře, pokud nezáleží na značce...</i>
<i>Dobře, pokud nejste vázána značkou...</i>	DOBŘE ZNAČKA SZ: nastálo, napořád NEBÝT (text č. 5)	<i>Nemáte nějakou značku napořád.</i>
<i>Dobře, pokud nejste vázána značkou...</i>	DOBŘE NEBÝT MÍT- OBLÍBENÝ ZNAČKA NEMÍT (text č. 6)	<i>Dobrá, nemáte žádnou oblíbenou značku...</i>
<i>... doporučil bych vám možná tento model.</i>	DOPORUČIT (já-tobě) KLF: celý objekt (text č. 3)	<i>... doporučil bych vám tento objekt...</i>
<i>... vyrábí ho společnost AEG, byť je to teda loňský model, ale na druhou stranu díky tomu je v promoakci...</i>	FIRMA A-E-G --- VYTVOŘIT --- AKCE MOCI MOCI (text č. 6)	<i>... je vytvořena firmou AEG, může být v akci...</i>
<i>... byť je to teda loňský model, ale na druhou stranu díky tomu je v promoakci...</i>	ODKAZ: tamta pračka VLONI VLONI DISTRIBUOVAT (pračky) BUDE PŘÍŠTĚ AKCE P-R-O-M-O (text č. 5)	<i>Vyrobila ji společnost AEG, vloni, vloni se distribuovala. Bude příště v promo akci ...</i>
<i>Jednak se jedná o velice úsporný model...</i>	TYP VODA ŠETŘIT --- (text č. 4)	<i>Tento typ šetří vodu.</i>
<i>Jednak se jedná o velice úsporný model...</i>	NMS: svařtělé obočí ŠETŘIT ELEKTŘINA (text č. 6)	<i>Šetří elektřinu...</i>
<i>... což je samozřejmě pračka s nejnižším nárokem na energii, je velice úsporná – jak již jsem říkal – i na vodu.</i>	ZNAMENAT ENERGIE VÍC ÚSPORA VODA (text č. 5)	<i>To znamená, že je úspornější na energii, na vodu.</i>
<i>... je velice úsporná...</i>	ZNAMENAT MÉNĚ ENERGIE POTŘEBOVAT UŽ --- (text č. 6)	<i>Znamená to, že potřebuje méně energie...</i>
<i>Takže myslím si, že si můžeme plácnout.</i>	MYSLET URČITĚ DOMLUVIT (já-ty) O-K (text č. 2)	<i>Já si myslím, že se určitě domluvíme. OK?</i>
<i>Takže, já si myslím, že tento typ pračky bych si určitě vybrala. Takže myslím si, že si můžeme plácnout.</i>	MYSLET TYP PRAČKA LÍBIT VYBRAT URČITĚ VYBRAT DOHODA (text č. 5)	<i>Myslím si, že tento typ pračky se mi líbí, určitě si ji vyberu. Dohodneme se.</i>

Tabulka č. 14: Příklady restriktivních a rozšiřujících substitucí v ST do českého znakového jazyka

10.3.3 Kohezní substituce

Tuto skupinu lze výstižněji označit jako substituce, jež umocňují soudržnost textu.

Sdělení ve zdrojovém jazyce: „... *To znamená při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů, což je velice velice příjemné...*“.

Přepis tlumočené promluvy: „... PRÁVĚ ASI (dvěma prsty) 5 KILO PRÁDLO ASI NĚKOLIK LITR SNÍŽIT PRÁVĚ HODIT (text č. 3)...“.

Překlad tlumočené promluvy: „... *Právě asi na 5 kilo prádla asi několik litrů, méně, právě proto je vhodná...*“.

Nahrazení: „*což je velice velice příjemné*“ – „*právě proto je vhodná*“.

Substitucí výrazu „*což je velice velice příjemné*“ výrazem „*právě proto je vhodná*“ se mění významným způsobem vztah mezi spotřebou pračky a jejím hodnocením. V prvním případě se jedná o konstatování, v druhém případě se určuje spotřeba jako faktor, na jehož základě je pračka hodnocena pro zákaznici jako „vhodná“.

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
... <i>což je samozřejmě pračka s nejnižším nárokem na energii, je velice úsporná – jak již jsem říkal – i na vodu.</i>	TO-JE ŠETŘIT ZNAMENAT A TO-JE ELEKTRINA STAHOVAT SLABÝ NEPOTŘEBOVAT MOC --- NEPOTŘEBOVAT PRÁVĚ ŠETŘIT (text č. 3)	<i>To znamená, že stahuje málo elektřiny, moc elektřiny nepotřebuje, právě že je úsporná...</i>

Tabulka č. 15: Příklady kohezních substitucí v ST do českého znakového jazyka

10.3.4 Nemotivované substituce

Sdělení ve zdrojovém jazyce: „... *Tak jsem se chtěla zeptat, jestli byste si na mě neudělal chvilku času a nevysvětlil mi...*“.

Přepis tlumočené promluvy: „... CHTÍT ZEPTAT SE (já-tebe) SZ: dokázat VYSVĚTLIT VĚNOVAT (ty-mě) NĚCO...“ (text č. 4).

Překlad tlumočené promluvy: „... *Chci se zeptat, jestli byste mi dokázal něco vysvětlit, věnovat mi něco...*“.

Nahrazení: „SZ dokázat“.

V cílovém jazyce byl přidán specifický znak¹⁷⁹ v obecném významu „dokázat“. Tento výraz není motivovaný žádným výrazem ve zdrojovém jazyce a výrazným způsobem mění význam sdělení nebo minimálně jeho části (něco vysvětlit – jedná se spíše o význam „mít čas na vysvětlení“ × dokázat něco vysvětlit ve významu „na základě vnitřních schopností být způsobilý k vysvětlení“).

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>... ale záleží to na vás – co mi doporučíte. Nechám to na vás.</i>	NEBO DOPORUČIT (ty-mě) JINÝ NÁZOR O-K-NEVADIT (text č. 3)	<i>... ale kdybyste mi doporučil jinou, nebude mi to vadit.</i>
<i>To znamená při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů, což je velice velice příjemné.</i>	ZNÁT HÁZET: zepředu --- OBLEČENÍ 5 KILO --- LITR 39 DOBRÝ (text č. 4)	<i>Znám! Když dáte oblečení 5 kg, tak --- 39 litrů. To je dobré.</i>
<i>Takže myslím si, že si můžeme plácnout.</i>	MYSLET SZ: dokázat URČITĚ SOUHLASIT ANO (text č. 3)	<i>Myslím, že to zvládnou, určitě souhlasím s výběrem pračky.</i>

Tabulka č. 16: Příklady nemotivovaných substitucí v ST do českého znakového jazyka

Ve sledovaných textech bylo nejvíce substitučních chyb, které radikálně měnily význam a nebyly identifikovatelné, nahromaděno v úsecích o spotřebě pračky a možnostech platby. Takové množství chyb právě v této části textu pravděpodobně souvisí s nakumulovanými číselnými údaji (informace o spotřebě) a s (ne)znalostí terminologie v oblasti finanční gramotnosti (informace o možnostech úhrady pračky). V úvodní části práce jsme vznesli hypotézu: **Předpokládáme, že v této části textu (o spotřebě pračky) bude nejvíce tlumočnických odchylek od zdrojového textu a zároveň nejvíce jevů, které budou z pohledu uživatele cílového jazyka pocíťovány jako problematické.** Hypotéza se tedy potvrdila.

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>To znamená při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů, což je velice velice příjemné.</i>	5 KILO PRÁDLO ASI NĚKOLIK LITR SNÍŽIT PŘÁVĚ HODIT (text č. 3)	<i>... na 5 kg prádla --- asi několik litrů, méně, právě to se hodí.</i>

¹⁷⁹ Specifické znaky jako jazykové prostředky jádra českého znakového jazyka budou více přiblíženy v následujících kapitolách.

<i>To znamená při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů, což je velice velice příjemné.</i>	ODKAZ: ta pračka --- 50 KILO PRÁDLO --- 49 LITR DOBRÝ (text č. 5)	<i>Tato pračka na 50 kilo prádla 49 litrů. Dobrý.</i>
<i>To znamená při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů, což je velice velice příjemné.</i>	POČÍTAT PRAČKA 5 KILO PRÁDLO --- V POHODĚ ASI 38 LITR (text č. 6)	<i>Říkají, že je spočítáno, že tak na 5 kg prádla... xxx je potřeba asi 38 xxx litrů.</i>
<i>To znamená při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů, což je velice velice příjemné.</i>	ooo VĚC NĚKOLIK KILO PRÁDLO PRAČKA (oběma rukama) SPOTŘEBOVAT 39 LITR --- PŘÍJEMNÝ (text č. 2)	<i>xxx na několik kilo prádla, věci spotřebujeme 39 litrů. To je příjemné.</i>
<i>Původní cena byla něco okolo 17.</i>	BYLO VLONI CENA 12.000 (text č. 3)	<i>Vloni její cena byla 12.000.</i>
<i>... můžete si pračku pořídit i na splátky.</i>	DRUHÝ (zadruhé) VKLAD ČÁST HOP SPLÁCET (opakování) (text č. 3)	<i>... druhou možností je část úhrady v hotovosti a zbytek na splátky.</i>
<i>... pokud byste měla zájem, nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídit i na splátky.</i>	HNEDE MOCI NABÍDNOUT (já-tobě) PLATIT (já-tobě) (opak.) MOŽNOST DÁT (ti) (text č. 2)	<i>... můžeme vám hned nabídnout pračku k úhradě. Tuto možnost vám dáme.</i>

Tabulka č. 17: Příklady substitučních chyb nejnáročnější části zdrojového textu v ST do českého znakového jazyka

Další významné substituční chyby se objevovaly v souvislosti s využitím prstové abecedy jako prostředku kontaktu češtiny a českého znakového jazyka, kdy uvedené značky praček a elektrospotřebičů a označení úspornosti byly hláskovány velmi nepřesně. Tím mohlo dojít k velké řadě významových posunů, nedorozumění a ohrožení důvěryhodnosti tlumočnicka u těch adresátů, kteří jsou v oblasti elektrospotřebičů informovanými zákazníky. Pro neslyšící vnímatele, kteří si musí spojit hláskované slovo s vizuálním podkladem, je velmi žádoucí, aby hláskovaná česká slova/značky/zkratky odpovídaly jejich grafické podobě.

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)
<i>... doporučil bych vám možná tento model. Jednak se jedná o velice úsporný model, vyrábí ho společnost AEG...</i>	DOPORUČIT (já-tobě) TYP PRAČKA SZ: nerušit ELEKTRINA ÚSPORA A-L-G TYP (text č. 2)
<i>Jedná se o pračku v kategorii spotřeby energie A, což je samozřejmě pračka s nejnižším nárokem na energii, je velice úsporná – jak již jsem říkal – i na vodu.</i>	PRAČKA+KLF: kvádrovitý předmět---TYP ŠETŘIT ELEKTRINA --- AAA (opak.) ZNAMENAT MĚNĚ ENERGIE POTŘEBOVAT UŽ --- (text č. 6)
<i>Jedná se o pračku v kategorii spotřeby energie A, což je samozřejmě pračka s nejnižším nárokem na energii, je velice úsporná – jak již jsem říkal – i na vodu.</i>	ODKAZ: tato pračka ŘÍKAT ZNAČKA-NÁPIS: nahore AA ZNÁT TO-JE ŠETŘIT ELEKTRIKA ENERGIE TAKY VODA ŠETŘIT (text č. 4)

<i>Dávám přednost italským spotřebičům, máme několik typů u nás doma v domácnosti Zanussi...</i>	VÍC MÍT-OBLÍBENÝ ITÁLIE FIRMA VYRÁBĚT MŮJ DOMA UŽ VÝROBEK (opak.) RŮZNÝ --- Z-A-N-U-S-Y (text č. 4)
<i>Dávám přednost italským spotřebičům, máme několik typů u nás doma v domácnosti Zanussi...</i>	POCIT ITÁLIE PŘEDNOST DŮVOD MÍT (já) ODKAZ: tam DOMA MÍT (tam) OD FIRMA Z-A-N-N-U-S-I (text č. 3)
<i>Dávám přednost italským spotřebičům, máme několik typů u nás doma v domácnosti Zanussi...</i>	TYP ITÁLIE PRAČKA MÍT (já) BYDLET DŮM NĚKOLIK TYP Z-A-N-N-U-S-S-I (text č. 2)
<i>Dávám přednost italským spotřebičům, máme několik typů u nás doma v domácnosti Zanussi...</i>	VÍC MÍT-OBLÍBENÝ ITÁLIE TYP --- MÍT DOMA TYP NMS: pokrčení ramen NAPŘÍKLAD Z-A-N-U-S-I ZNAČKA (text č. 6)

Tabulka č. 18: Příklady substitučních chyb v souvislosti s PA v ST do českého znakového jazyka

10.4 Interference

Přítomnost/nepřítomnost interferencí může být jedním z hlavních kritérií kvality tlumočeného textu. Pokud tlumočník převádí text spíše doslovně, mohou se interference projevit různými způsoby a ve všech jazykových rovinách. Interference mohou mít nejčastěji podobu doslovného překladu idiomů, doslovného překladu obrazných pojmenování, neuzuálních kolokací v cílové jazyce a neuzuálních nebo nesprávných gramatických prostředků.

10.4.1 Lexikální interference

Sdělení ve zdrojovém jazyce: „... Takže myslím si, že si můžeme plácnout...“.

Přepis tlumočené promluvy: „... MOCI PODAT-SI-RUCE (já-tobě)...“ (text č. 4).

Překlad tlumočené promluvy: „... Můžeme si podat ruku? ...“.

Interference: „PODAT-SI-RUCE“.

Kinegram¹⁸⁰ „plácnout si“ byl převeden doslova do českého znakového jazyka, přestože v našem kontextu figuruje spíše v přeneseném významu (pro „domluvit se“).¹⁸¹ Tím, že se na základní úrovni jedná o vědomý pohyb vykonaný částí lidského těla (rukou), při převodu do vizuálně-motorického jazyka se nabízí využít prostředky tohoto jazyka a obsah

¹⁸⁰ Kinegram je konvencionalizované nonverbální jednání, které je jazykově kódované (Burger 1998), podle Šichové se jedná o syntagmata, která vedle svého vlastního frazeologického významu označují i konkrétní neverbální komunikát (gesto, mimika), na jejichž bázi vznikly (2013: 125).

¹⁸¹ Slovník české frazeologie a idiomatiky k použití fráze „plácne / plácne si na to!“ uvádí: „Čl. vůči druhému na konci promluvy, dohody o obchodu, výměně apod. ve snaze symbolicky ji tak potvrdit a nabýt jistoty, že se tak opravdu uskuteční apod.“ (Čermák 2009: 681).

výrazu „zobrazit“. V tomto případě však tlumočník zůstal při analýze významu jen v jeho povrchových strukturách.

Doslovně jsou převáděny také některé termíny, které však v cílovém jazyce svou strukturou, mluvním komponentem působí nepatřičně. Na základě doporučení Davise (1990) je třeba rozlišovat přepínání a mísení kódu od interference (jež je často důsledkem nedostatečného osvojení dalšího jazyka) a lexikálních výpůjček (jež běžně používají i jednojazyční mluvčí). V našem případě tlumočník prostřednictvím artikulace nejčastěji glosuje to, co ukazuje rukou. Podle Davise se tedy jedná spíše o typ simultánního mísení kódů než o sekvenční přepínání z jednoho jazyka do druhého. Další příklady viz tabulka č. 19:

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
... pračka s nejnižším nárokem na <i>energii</i> , je velice úsporná – jak již jsem říkal – i na vodu.	TO-JE ŠETŘIT ELEKTRIKA ENERIE TAKY VODA ŠETŘIT (text č. 4)	To je, že šetří elektrickou energii ¹⁸² a vodu šetří taky.
... jste vázána na nějaký <i>konkrétní</i> typ značky...	CHTÍT KONKRÉTNÍ --- ZNAČKA (text č. 6)	... chcete konkrétní ¹⁸³ značku...
... doporučil bych vám možná tento <i>model</i> .	DOPORUČIT (já-tobě) TENTO MODEL --- (text č. 6)	... doporučuji vám tento model ¹⁸⁴ .

Tabulka č. 19: Příklady interference v souvislosti s mluvními komponenty v ST do českého znakového jazyka

10.4.2 Syntaktická interference

Sdělení ve zdrojovém jazyce: „... **Dobrý den, jak Vám mohu pomoci?**“.

Přepis tlumočené promluvy: „... **DOBRÝ DEN JAK POMOCI**...“ (text č. 6).

Překlad tlumočené promluvy: „... **Dobrý den, jak vám xxx můžu xxx pomoci?**“.

Interference: „**DOBRÝ DEN JAK POMOCI**“.

Zdvořilostní fráze „DOBRÝ DEN JAK POMOCI“ vznikla doslovným překladem české zdrojové fráze; výraz „POMOCI“ v českém znakovém jazyce obsahově vyjadřuje spíše poskytnutí fyzické podpory v případě např. náhlé ztráty vědomí než „pohotovost, ochotu být k dispozici“ při výběru zboží. Oblast zdvořilostních frází je v situacích interkulturní komunikace velmi náchylná k využívání interferencí (kalků) z většinového (silnějšího a prestižnějšího) jazyka. Komunikační schémata neslyšících se s ohledem na jinou jazykovou

¹⁸² Mluvní komponent „energie“ byl vnímán jako cizí element, pohyb úst v produkci výrazu ENERIE je minimální, jedná se o semknutá ústa.

¹⁸³ Mluvní komponent „konkrétní“ by neslyšící rodilí mluvčí nahradili mluvním komponentem „př“.

¹⁸⁴ Mluvní komponent „model“ byl pro neslyšící adresáty matoucí, nahradili by celý výraz PRAČKA + mluvní komponent „prra“.

a kulturní příslušnost v intrakulturní komunikaci výrazně liší od schémat používaných v mluveném jazyce, resp. v češtině.¹⁸⁵

K lexikálním interferencím nejčastěji dochází, protože tlumočnick dostatečně neporozumí zdrojovému sdělení a není schopen pohotově vybrat správné lexikální prostředky v cílovém jazyce. Syntaktické interference vznikají, protože tlumočnick je dočasně vázán syntaktickými strukturami zdrojového jazyka. Delší časový posun zvyšuje pravděpodobnost, že přesně porozumí větší části zdrojového sdělení před výběrem lexikálních prostředků a vyprodukuje syntakticky korektní výrok v cílovém jazyce – nebo přinejmenším výrok, který je gramaticky bližší cílovému jazyku. Ve sledovaných tlumočených textech interference jako typ chyby či posunu významu zcela jistě nedominují. Ty, které se objevují, budou s největší pravděpodobností souviset s „korektností“ a snahou být dostatečně lexikálně zdvořilý. Tlumočnick chce v českém znakovém jazyce využít zdvořilostní frázi, ale protože ji tam nenachází (nebo ji jen nezná), využívá doslovný překlad české fráze. Zároveň si uvědomuje, že jeho tlumočnický výkon budou hodnotit neslyšící rodilí mluvčí a pro starší z nich jsou kódy bližší češtině vnímány jako „správnější“.

Syntaktické interference obecně představují pro příjemce několik problémů, které snižují pravděpodobnost správného porozumění výroku v cílovém jazyce. První očividnou potíží je fakt, že přesné porozumění takovým výroky přímo souvisí s kompetencí ve zdrojovém jazyce. Druhý problém vyvstává, když k syntaktickým interferencím dochází spíše nahodile a nesouvisle. Pro příjemce může být výsledkem určitá kognitivní a jazyková disonance, která může být vyjasněna pouze tehdy, pokud je příjemce schopen retrospektivního přepínání mezi kódy. Avšak příjemci, kteří se takto angažují, nejsou schopni plně se věnovat následujícím částem tlumočení. Třetí problém souvisí s kumulativními následky interferencí (a samozřejmě chyb obecně, pokud je příjemci vnímají) na úrovni důvěry příjemců v tlumočnicka. Pokud chyby nahlodají důvěru příjemců, ti budou o tlumočnickově výkonu pochybovat i tehdy, když žádné chyby nebudou patrné. U neslyšících adresátů (především těch sebevědomějších) se hodnocení takového tlumočnicka často shrne do hodnocení typu: „Tlumočnickovi nerozumím, protože používá znakovanou češtinu.“

Mezi nesprávnými prostředky využitými v cílovém textu, které bychom zařadili do interferencí, je i nevhodné použití mluvních komponentů. Artikulaci znaku může provázet plná artikulace českého slova, která doprovázený znak významově znejasní, případně z něj vytvoří formu nepřijatelnou pro český znakový jazyk. V českém znakovém jazyce je k příslušné manuální části znaku obligatorně připojen jiný pohyb úst, než jí byl přiřazen v tlumočeném textu.

---

¹⁸⁵ Pokud má Neslyšící např. vyjádřit respekt ke starší a případně ve společenském žebříčku i výše postavené osobě, využije pro tyto příležitosti spíše než speciální lexikální prostředky potenciál nemanuálního chování (mimika, pohled apod.).

Ve sledovaných textech se objevily konkrétní příklady interferencí, které souvisejí s doslovným převodem především zdvořilostních frází (pozdrav, navázání kontaktu mezi prodáváčem a zákazníkem), případně kinegramů, které však mají ve zdrojovém textu význam spíše přenesený (viz tabulka č. 21).

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>Dobry den.</i>	DOBRÝ DEN (text č. 2, 6)	<i>Dobry den.</i>
... jak vám <i>mohu pomoci</i> ?	POMOCI CO (text č. 2)	... s čím vám <i>mohu pomoci</i> ?
... jak vám <i>mohu pomoci</i> ?	POMOCI JAK (text č. 3)	... jak vám <i>mohu pomoci</i> ?
... jak vám <i>mohu pomoci</i> ?	JAK POMOCI (text č. 6)	... jak vám <i>mohu pomoci</i> ?

Tabulka č. 20: Příklady interferencí v ST do českého znakového jazyka

Jiným typem interference je použití výrazů, které mohou být vnímány jako ekvivalenty ke zdrojovým výrazům, ale ve skutečnosti v cílovém textu působí nepřirozeně, rodilý mluvčí by na jejich místě použil jiný výraz. Z hlediska obsahu je však výrok více méně srozumitelný, jen působí „divně“ (viz tabulka 21).

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>Hm, hm, to chápu.</i>	CHÁPAT, CHÁPAT ooo (text č. 2, 5, 6)	<i>Chápu to, chápu to</i> ¹⁸⁶ .
... ale <i>záleží to na vás</i> ...	ALE ZÁLEŽET KLF: osoba (ty) (text č. 2)	... ale <i>záleží</i> ¹⁸⁷ na vás...
... <i>spotřebuje 39 litrů, což je velice velice příjemné.</i>	SPOTŘEBOVAT 39 LITR --- PŘÍJEMNÝ (text č. 2)	... <i>spotřebuje 39 litrů, což je příjemné</i> ¹⁸⁸ .

Tabulka č. 21: Příklady interferencí (částečných ekvivalentů) v ST do českého znakového jazyka

Specifickou formou interference či přesněji kontaktu s většinovým jazykem je ad hoc vytváření inicializovaných znaků, které ovšem někdy nejsou neslyšícími přijímány pozitivně, především pokud v českém znakovém jazyce existuje k příslušnému výrazu ekvivalent

¹⁸⁶ Nejedná se o význam vyjádření účasti a porozumění v běžné komunikaci, ale spíše o výraz s významem vhodným k užití v oblasti vzdělávání. Zde bychom nahradili po konzultaci s rodilými mluvčími výraz CHÁPAT výrazem ROZUMĚT nebo VĚDĚT.

¹⁸⁷ Výraz ZÁLEŽET zde nese ve srovnání s českým významem navíc ještě význam „vložit absolutní rozhodnutí do rukou jiné osoby, bez ohledu na potřeby mluvčího“, v našem případě se jedná jen o jakýsi „poradní hlas“.

¹⁸⁸ PŘÍJEMNÝ ve smyslu „působící libě“ není podle rodilých mluvčích namístě, jedná se o hodnocení spotřeby, která je malá, a tím pro uživatele dobrá, vítaná. Jedná se jen o částečné synonymum, které nebylo náležitě užito ve správném kontextu.

nebo existuje možnost vyjádřit se přesněji opisem, případně pokud je ad hoc vytvořený znak nepřesný či zkreslující.

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>...na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů.</i>	OBLEČENÍ 5 KILO --- L 39 (text č. 4)	<i>... na 5 kilo oblečení --- 39 „L“ (litrů).</i>

Tabulka č. 22: Příklady interferencí (inicializované znaky) v ST do českého znakového jazyka

10.5 Anomálie

Je pravda, že anomálie ve výrociích v cílovém jazyce mohou být často klasifikovány pomocí výše zmíněných kategorií chyb. Z pohledu Cokelyho je ale vhodnější považovat tyto typy chyb za anomálie. Pro nás je však zásadní, že na rozdíl od jiných částí analyzovaného textu, kde také došlo k zásadnímu obsahovému pochybení, není význam výroku v cílovém jazyce možné dešifrovat vůbec nebo jen s velkými problémy.

Pro příjemce představují anomálie ze své podstaty několik závažných problémů. Ti, kteří je jsou schopni v cílovém výroku identifikovat, nejspíš nebudou schopni pochopit jejich smysl.

V přehledu mezi anomáliemi často uvádíme příklady, které jsme využili i v některých z předešlých kategorií. Chybu je totiž možné nahlédnout i z jiného úhlu pohledu. Máme za to, že ve vybraných případech je to nasnadě. Typické pro následující příklady je, že se v jednom výroku nakumulovalo více problémů v převodu informace a výsledkem je nesrozumitelný, nelogický nebo nejasný výrok. Chyba se tedy netýká jednotlivosti, ale několika jednotlivostí a v důsledku problémů v porozumění výroku jako celku.

10.5.1 Anomálie, kdy výroky v cílovém jazyce nedávají smysl

Sdělení ve zdrojovém jazyce: „... Dobře, pokud nejste vázána značkou, doporučil bych vám možná tento model....“.

Přepis tlumočené promluvy: „... DOBŘE NEBÝT MÍT-OBLÍBENÝ ZNAČKA NEMÍT DOPORUČIT (já-tobě) TENTO MODEL...“ (text č. 6).

Překlad tlumočené promluvy: „... Dobře, nemáte žádnou značku, kterou byste měla oblíbenou, doporučuji tedy tento (stomatologický) model...“.

Anomálie: „MODEL“.

Termín MODEL byl nevhodně použit. Jedná se o termín vytvořený pro oblast protetické technologie; „model“ = odlitek zubů ze sádry, který se používá k plánování práce na protéze. Použití tohoto termínu v našem textu zcela mate. Další příklady anomálií, díky

nimž je výrok v cílovém jazyce nesrozumitelný (nebo srozumitelný jen s velkými obtížemi), jsou uvedeny v tabulce č. 23.

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>Tak, líbilo by se mi určitě plnění svrchu, ale asi to nebude ideální, jelikož máme velmi malou koupelnu, nad tou pračkou je ještě umístěný bojler, to znamená, že by tohle nebylo fajn, takže asi bude lepší plnění zepředu.</i>	URČITĚ VYHOVOVAT KLF: osoba (já) PRÁT VĚC HÁZET: svrchu OTEVŘÍT- HODIT: svrchu DŮVOD MALÝ KOUPAT KLF: čtvercová místnost KLF: předmět o tvaru kvádru TEPLÝ NABÍJET (nevědět) ASI PRÁVĚ LEPŠÍ OTEVŘÍT-HÁZET: z boku (text č. 2)	<i>Určitě mi vyhovuje věci dávat do pračky vrchními dvířky. Máme totiž malou koupelnu, xxx je tam bojler na ohřívání a nabíjení vody, takže nevím, ale asi pro mě bude právě lepší plnění z boku.</i>
<i>... jelikož máme velmi malou koupelnu, nad tou pračkou je ještě umístěný bojler, to znamená, že by tohle nebylo fajn, takže asi bude lepší plnění zepředu.</i>	PRÁVĚ KOUPELNA (jednou rukou na paži)+KLF: čtvercová místnost MALÝ MÍT (tam) VODA+KLF: velký válcovitý předmět --- CÍTIT LEPŠÍ OTEVŘÍT: z boku (text č. 5)	<i>... u nás doma máme právě malou koupelnu a bojler. Cítím, že bude lepší plnění z boku.</i>
<i>Dávám přednost italským spotřebičům, máme několik typů u nás doma v domácnosti Zanussi, ale záleží to na vás – co mi doporučíte.</i>	TYP ITÁLIE PRAČKA MÍT (já) BYDLET DŮM NĚKOLIK TYP Z-A-N-N U-S-S-I ALE ZÁLEŽET KLF: osoba (ty) DOPORUČIT DÁT (ty-mě) (text č. 2)	<i>Nějaká italská pračka. U nás doma, v bytě, máme několik xxx typů Zanussi. Ale záleží na xxx vás, co mi doporučíte.</i>
<i>Jedná se o pračku v kategorii spotřeby energie A, což je samozřejmě pračka s nejnižším nárokem na energii, je velice úsporná – jak již jsem říkal – i na vodu. To znamená při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů, což je velice velice příjemné.</i>	TYP VYUŽÍVAT EKONOMIKA A TYP SKUTEČNĚ ELEKTRINA NABÍJET ooo VĚC NĚKOLIK KILO PRÁDLO PRAČKA (oběma rukama) SPOTŘEBOVAT 39 LITR --- PŘÍJEMNÝ (text č. 2)	<i>Jedná se o typ, využívající ekonomiku, z hlediska skutečné spotřeby elektřiny, kdy nabíjí bojler, je to typ A. --- xxx Na několik kilo prádla, věci spotřebujeme 39 litrů. To je příjemné.</i>
<i>Jedná se o pračku v kategorii spotřeby energie A, což je samozřejmě pračka s nejnižším nárokem na energii, je velice úsporná – jak již jsem říkal – i na vodu. To znamená při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů, což je velice velice příjemné.</i>	TO-JE ŠETŘIT ZNAMENAT A TO-JE ELEKTRINA STAHOVAT SLABÝ NEPOTŘEBOVAT MOC --- NEPOTŘEBOVAT PRÁVĚ ŠETŘIT PRÁVĚ ASI (dvěma prsty) 5 KILO PRÁDLO ASI NĚKOLIK LITR SNÍŽIT PRÁVĚ HODIT (text č. 3)	<i>Má označení A, to je, že elektřinu odebírá málo, moc nepotřebuje. Nepotřebuje... Právě šetří. Právě na 5 kg prádla --- asi několik litrů, méně, právě to se hodí.</i>

<p><i>Jedná se o pračku v kategorii spotřeby energie A, což je samozřejmě pračka s nejnižším nárokem na energii, je velice úsporná – jak již jsem říkal – i na vodu. To znamená při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů, což je velice velice příjemné.</i></p>	<p>ŘÍKAT ZNAČKA-NÁPIS: nahore AA ZNÁT TO-JE ŠETŘIT ELEKTRIKA ENERGIE TAKY VODA ŠETŘIT ZNÁT HÁZET: zepředu --- OBLEČENÍ 5 KILO --- L 39 DOBRÝ (text č. 4)</p>	<p><i>Této pračce říkáme podle té značky AA. To znáte. Znamená to, že šetří elektriku a energii, taky šetří vodu. Znám! Na 5 kilo oblečení to čerpá 39 litrů a to je dobré.</i></p>
<p><i>Jak jsem říkal, pračka stojí 11 tisíc, pokud byste měla zájem, nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídit i na splátky.</i></p>	<p>UŽ BYLO VYPRÁVĚT CENA 11.000 --- DNES ZAPLATIT (ty-mě) UŽ --- MOCI PLATIT (opak.)</p>	<p><i>Už jsem vám říkal, cena je 11 tisíc, xxx, dnes můžete zaplatit hotově nebo potom na splátky.</i></p>
<p><i>To znamená při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů, což je velice velice příjemné.</i></p>	<p>ODKAZ: ta pračka --- 50 KILO PRÁDLO --- 39 LITR DOBRÝ DOPORUČIT (text č. 5)</p>	<p><i>NMS Tato pračka na 50 kilo prádla 49 litrů. To je dobrý. Tu doporučuji.</i></p>
<p><i>Jedná se o pračku v kategorii spotřeby energie A, což je samozřejmě pračka s nejnižším nárokem na energii...</i></p>	<p>TYP ŠETŘIT ELEKTRINA --- AAA (opak.) ZNAMENAT MĚNĚ ENERGIE POTŘEBOVAT UŽ (text č. 6)</p>	<p><i>Tato pračka šetří energii, xxx je to typ AAA ... znamená to, že potřebuje málo energie...</i></p>
<p><i>... nevysvětlil mi, ehm, nebo neukázal mi nějaké nové typy, které tady máte a nedoporučil mi něco.</i></p>	<p>CHTÍT VYSVĚTLIT BARVA PRAČKA+KLF: celý objekt +++ POROVNÁVAT PRAČKA (dvě pračky) NEBO CHTÍT UKÁZAT (ty-mě) NOVÝ NMS: zdvižené obočí TYP CHTÍT DOPORUČIT (ty-mě) CO (text č. 3)</p>	<p><i>Chci se zeptat, máte čas, teď čas? Chci vysvětlit a porovnat barvy praček. Nebo ukázal byste mi nové typy? Chcete mi něco doporučit?</i></p>
<p><i>... jelikož máme velmi malou koupelnu, nad tou pračkou je ještě umístěný bojler, to znamená, že by tohle nebylo fajn, takže asi bude lepší plnění zepředu.</i></p>	<p>DOMA KOUPELNA (jednou rukou) MALÝ PROSTOR (oběma rukama) ALE PRAČKA+KLF: kulatý otvor NAD KOV KLF: velký válcovitý předmět VODA TEPLÝ NABÍJET LEPŠÍ OTEVŘÍT-HÁZET: zepředu (text č. 4)</p>	<p><i>... protože máme malou koupelnu, ve které je málo místa. Ale nad pračkou je ještě kovové těleso na teplou vodu a nabíjení, bude lepší otevírání zepředu.</i></p>
<p><i>... jelikož máme velmi malou koupelnu, nad tou pračkou je ještě umístěný bojler, to znamená, že by tohle nebylo fajn, takže asi bude lepší plnění zepředu</i></p>	<p>MOJE KOUPELNA+KLF: čtvercová místnost MÍSTO SZ: mít nedostatek KLF: úzký dlouhý předmět MYSLET LEPŠÍ KLF: kvádrovitý předmět OTEVŘÍT: z boku (text č. 6)</p>	<p><i>... v mojí malé koupelně je málo místa, ... je tam úzký dlouhý předmět ... Myslím, že bude lepší pračka s plněním z boku.</i></p>

<i>Tak, tak to ani ne.</i>	NMS: svraštělé obočí, zakroucení hlavou NE NEMUSET (text č. 4)	<i>Ne, nemusím.</i>
<i>Takže myslím si, že si můžeme plácnout.</i>	MOCI PODAT-SI-RUCE (já-tobě) DOMLUVIT (ty-já) (text č. 4)	<i>Můžeme si na to plácnout? Domluveno?</i>
<i>... pokud byste měla zájem, nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídit i na splátky.</i>	KDYBY CHTÍT NEMÍT PENÍZE HOTOVOST+KLF: předat větší množství peněz MOCI SPLÁTKY (opak) (text č. 5)	<i>... kdybyste chtěla, nebo neměla peníze na zaplacení v hotovosti, můžete na splátky.</i>
<i>... pokud byste měla zájem, nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídit i na splátky.</i>	KDYBY NECHTÍT NEBO CHTÍT SPLÁTKY MOCI (text č. 6)	<i>... kdybyste nechtěla nebo chtěla, můžete ji splácet.</i>
<i>Jednak se jedná o velice úsporný model, vyrábí ho společnost AEG, byť je to teda loňský model, ale na druhou stranu díky tomu je v promoakci...</i>	ŠETŘIT ELEKTŘINA FIRMA A-E-G --- VYTVOŘIT --- AKCE MOCI MOCI (text č. 6)	<i>... šetří energii a je to firma AEG. Ta vytvořila tento výrobek. Akce dnes může být...</i>

Tabulka č. 23: Příklady anomálií, kdy výsledné výroky nedávají smysl v ST do českého znakového jazyka

10.5.2 Interpretační anomálie

Sdělení ve zdrojovém jazyce: „...---...“.

Přepis tlumočené promluvy: „... **MÍSTO UVNITŘ OBCHOD FIRMA PRODÁVAT PRAČKA CHLADNIČKA UVNITŘ...**“.

Překlad tlumočené promluvy: „... **Odehrává se to uvnitř ochodu, firmy, kde prodávají pračky, chladničky, tak tam uvnitř...**“.

Anomálie: „**MÍSTO UVNITŘ OBCHOD FIRMA PRODÁVAT PRAČKA CHLADNIČKA UVNITŘ**“.

Úvodní fráze tlumočeného textu nemá protějšek v promluvě ve zdrojovém jazyce. Jedná se s největší pravděpodobností o snahu tlumočnicka přeložit klientovi i písemnou instrukci, kterou dostal před samotným tlumočením a která ho měla připravit na komunikační situaci. Jedná se o velmi diskutabilní přístup. Na jedné straně to lze vnímat jako výrazný zásah tlumočnicka do obsahu mluvené promluvy, kdy v rámci tlumočení přidal informaci, jež nebyla určena klientovi, a především nebyla součástí mluvené promluvy, na druhé straně se může jednat o vědomé rozhodnutí tlumočnicka, který je veden snahou řešit sociokulturní rozdíly účastníků dialogu a adresáta tlumočení. Před samotnou produkcí textu v českém znakovém jazyce bývá často situace nejdříve ukotvena do časového, místního a situačního rámce. Jedná se tedy (možná) o vstřícnost tlumočnicka vůči klientovi a snahu respektovat

často nastavovanou strukturu úvodu nového textu. V každém případě se přikláníme k názoru, že se jedná o chybu, kvůli které může nastat komunikační šum.

Část originálního zdrojového mluveného textu v češtině	Odpovídající část cílového tlumočeného textu v českém znakovém jazyce (přepis glosami)	Překlad cílového tlumočeného textu do češtiny
<i>Dávám přednost italským spotřebičům, máme několik typů u nás doma v domácnosti Zanussi, ale záleží to na vás – co mi doporučíte.</i>	ALE RÁD ZAMĚŘIT SE ITÁLIE TYP NMS: pokrčení ramen (MÍT DOMA) (NĚKOLIK TYP SPOTŘEBIČ (LEDNÍČKA, MYČKA...)) NAPŘÍKLAD Z-A-N-U-S-S-I GESTO: ale, pokrčení ramen ZÁLEŽET DOPORUČIT (ty-mě) CO (ROZHODNOUT (vy)) (text č. 5)	<i>Snad nejvíc oblíbenou mám italskou značku. Doma máme, já nevím, například značku Zanusi. Záleží na vás, co mi doporučíte. Konečně rozhodnutí nechám na vás.</i>
<i>Výborně...</i>	---- (VÝBORNĚ) (text č. 3, 4, 5)	---
<i>Jednak se jedná o velice úsporný model, vyrábí ho společnost AEG, byť je to teda loňský model, ale na druhou stranu díky tomu je v promoakci, to znamená – můžete ho koupit dneska za 11 tisíc. Původní cena byla něco okolo 17.</i>	TYP PRAČKA SZ: nerušit ELEKTRINA ÚSPORA A-L-G TYP ALE VLONI TYP VĚC PRAČKA ALE TYP UKÁZAT (všem) AKCE NABÍDNOUT (já-tobě) 11.000 BYLO 17.000 DNES NABÍDNOUT VĚNOVAT (já-tobě) SLEVA 11.000 (text č. 2)	<i>Tento typ pračky je úsporný na elektrinu, je to typ ALG, ale už loňský. Je to pračka, která byla předváděná, a tak vám jí nabízíme v akci za 11.000. Dříve stála 17 tisíc a nyní v nabídce pro vás se slevou 11 tisíc.</i>
<i>... pokud byste měla zájem, nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídit i na splátky.</i>	DNES ZAPLATIT (ty-mě) UŽ --- MOCI PLATIT (opak.) (text č. 4)	<i>Dnes můžete zaplatit hotově, můžete platit.</i>
<i>... pokud byste měla zájem, nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídit i na splátky.</i>	HNED MOCI NABÍDNOUT (já-tobě) PLATIT (já-tobě) (opak.) MOŽNOST DÁT (ti) (text č. 2)	<i>... můžeme vám hned nabídnout pračku k úhradě. Tuto možnost vám dáme.</i>
<i>Takže, v prvé řadě – máte ráda pračku s plněním zepředu...</i>	DŮLEŽITÉ ZEPTAT SE (já-tebe) MÍT-OBLÍBENÝ JÁ CHTÍT JÁ OTEVŘÍT-HÁZET: zepředu OBLEČENÍ (text č. 4)	<i>Ještě je důležité, abych se vás zeptal, jestli já máte oblíbený, já chcete, já otevírání pračky zepředu nebo s plněním svrchu – co?</i>
<i>Původní cena byla něco okolo 17.</i>	BYLO 17.000 DNES NABÍDNOUT VĚNOVAT (já-tobě) SLEVA 11.000 (text č. 2)	<i>Dříve stála 17 tisíc a nyní v nabídce pro vás se slevou 11 tisíc.</i>

Tabulka č. 24: Příklady interpretačních anomálií v ST do českého znakového jazyka

11 Nejčastější chyby na lexikální a sublexikální rovině

Chyby na syntaktické úrovni jsou pro příjemce obzvláště závažné (rozluštění informací závisí buď na jejich kompetenci ve zdrojovém jazyce, nebo na předchozích znalostech sdělení v jazyce zdrojovém), nejsou v úsilí příjemce dešifrovat význam jedinou překážkou, přestože jsou pravděpodobně překážkou největší. Chyby na lexikální úrovni jsou pro příjemce také problém, přestože někdo by mohl argumentovat, že příjemci mohou zamýšlený význam jediné lexikální chyby v jinak přiměřeném výroku v cílovém jazyce rozkódovat. Tato domněnka předpokládá, že příjemci jsou si vědomi toho, že k chybě došlo a také jakého typu chyba byla. Jelikož si však příjemci z podstaty své role v komunikaci výskytu a typu chyby vědomi nejsou, je nepravděpodobné, že by zamýšlený význam ve zdrojovém jazyce mohli vždy přesně pochopit. Pokud si uvědomíme četnost, s jakou k chybám na lexikální úrovni dochází, potvrdí se nám nereálnost nároků, které v souvislosti s „dešifrováním“ chyb na adresáty informace klademe.

V situaci českého znakového jazyka je velmi náročné definovat, jak by mělo vypadat jeho „správné“ tlumočení, když jeho adresáti mohou být tak rozdílní (viz výše). Jak uvádí Woodward (1998), u každého jazyka fungujícího v komunikaci mezi lidmi, ať mluveného, nebo znakového, existuje vysoká pravděpodobnost užívání jazykových variet. Rozdíly mezi jazykovými varietami znakových jazyků se nejčastěji vyskytují na rovině lexikální, dále na rovině fonologické, nejméně často se variety projevují na rovině gramatické. Většina jazyků je rozrůzněna působením kombinace několika výše uvedených faktorů. V souvislosti se znakovými jazyky se nejčastěji hovoří o **teritoriální (regionální)** rozrůzněnosti, generační rozrůzněnosti a samozřejmě i o rozrůzněnosti **individuální**. Tato rozrůzněnost se ve znakových jazycích nejpatrněji projevují na rovině lexikální. Ve sledovaných textech se v ní objevilo hned několik sporných oblastí. Nejčastěji se jednalo o problémy týkající se 1) **deformace znaku** (změny jednoho z parametrů znaku ve srovnání s běžně užívaným znakem), 2) **pohybu úst v produkci znaku** (adekvátní mluvní komponent je často nahrazen méně vhodným až nevhodným orálním komponentem), 3) **použití znaku v kontextu** (znak je formálně v pořádku, ale vzhledem ke kontextu je nevhodně použit), 4) **použití specifického znaku** (ze znaků běžné slovní zásoby je vytýkáme jako samostatnou skupinu znaků, a to především z důvodu jejich komplexní stavby) a 5) **užití terminologie**, resp. nevyužití známého, do značné míry ustáleného termínu obvykle používaného v podobných kontextech. Výše uvedený výčet je jen pracovního rázu a slouží pouze pro přehlednější práci se zajímavými lexikálními jevy sledovaných textů.

Autoritou, se kterou jsme srovnávali „podezřelé“ znaky slovní zásoby, jsou pro nás slovníky českého znakového jazyka: a) Slovník znakové řeči (1988), b) Všeobecný slovník českého znakového jazyka (2002) a c) elektronický překladový slovník Spreadthesign¹⁸⁹. Neméně důležitý byl kontrolní text tlumočený neslyšící rodilou mluvčí a konzultace s neslyšícími odborníky.

11.1 Deformace znaku

Pračka

Tlumočený text se týká situace, do které se pravděpodobně dostal každý tlumočník: koupě elektrospotřebiče, konkrétně pračky. Pračka je téměř v každé současné domácnosti, ani neslyšící rodiny nejsou výjimkou. Předpokládáme tedy, že znak PRAČKA patří do jádra slovní zásoby a v rámci komunitního tlumočení probíhá tlumočení v souvislosti s pračkou nebo jiným podobným elektrospotřebičem běžně (oprava, reklamace, výběr vhodného typu při zařizování domácnosti, půjčka, spotřebitelský úvěr apod.). V tlumočených textech konzultanti často upozorňovali na skutečnost, že navzdory všem uvedeným skutečnostem je znak PRAČKA používán tlumočníky ve sledovaných textech „neobvykle“.

Podle Slovníku spisovné češtiny (2003) je pračka *stroj na praní prádla*. Ve Slovníku znakové řeči (1988: 173) je jako ekvivalent tohoto slova uvedeno slož. *prádlo a točit se*. Jako ekvivalent pro české „točit se“ jsou ve Slovníku znakové řeči (1988: 247) uvedeny dvě varianty přiblížené slovním popisem a doplněné fotografií: 1 – *sklopený ukazovák rýsuje vodorovný kroužek (tancovat, kruh atd.)*, 2 – *proti sobě postavené ukazováky dělají kroužky (kolotoč, točit se kolem něčeho, rotace)*. Klasifikátor není ve slovníku explicitně uveden.¹⁹⁰

Podle neslyšících konzultantů je znak PRAČKA znakovým složením ze znaků PRÁT+TOČIT (prádlo v bubnu)+KLF(kvádrový objekt). Neslyšící rodilý mluvčí v kontrolním textu jako ekvivalent k českému výrazu „pračka“ spontánně použil jednoduchý znak TOČIT SE. Důvodem pro tuto „zkratku“ je velmi pravděpodobně jazyková ekonomie podpořená jasně daným kontextem (téma koupě pračky bylo uvedeno) a skutečností, že mluvčí v této situaci nepředpokládají komplikace v porozumění. Pouze v části textu, kde se popisuje důvod, proč není vhodná „pračka s horním plněním“, použil neslyšící tlumočník znak TOČIT SE+KLF(kvádrový objekt).

U tlumočnicků se pro český výraz „pračka“ objevuje mnoho různých forem. Všechny jsou vnímány jako srozumitelné, ale některé z nich jsou označeny za „neobvyklé“, případně za chybné.

¹⁸⁹ Spread the Sign [online]. [Cit. 2016-09-16.] Dostupné z WWW: <<https://www.spreadthesign.com/cz>>.

¹⁹⁰ Ilustrační fotografie jsou uvedeny v příslušné tabulce.

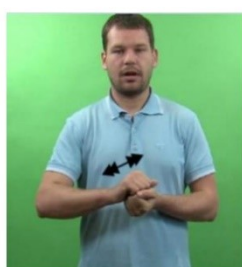
V následujícím textu přidáváme ke slovním komentářům vždy tabulku s přehledem všech vstupních informací k jazykovým výrazům a s fotografiemi dokládajícími jejich vizuální podobu. V tabulkách se pokusíme zpřehlednit ekvivalenty použité tlumočnický s označením jejich (ne)přijatelnosti neslyšícími mluvčími. V horní části tabulky je uvedeno heslo, které je pojednáváno, pod ním je přiblížen lexikální význam českého hesla na základě výkladu ve Slovníku spisovné češtiny, na dalším řádku je uveden popis formy adekvátního ekvivalentu v českém znakovém jazyce s oporou o některý z výše uvedených slovníků českého znakového jazyka (Slovník znakové řeči, 1988; Všeobecný slovník českého znakového jazyka, 2003; Spreadthesign). Dále pro srovnání popisujeme formu znaku použitou neslyšícími konzultanty a formu znaku použitou ve spontánním projevu neslyšící rodilé mluvčí v rámci tlumočeného kontrolního textu. V poslední části tabulky podáváme přehled všech forem znaků použitých v analyzovaných textech slyšícími tlumočnický. Pořadí ekvivalentů odpovídá jejich pořadí ve zkoumaném vzorku. Červeně jsou vyznačeny ty formy znaku, které byly rodilými mluvčími označeny jako neobvyklé, případně pochybné, a tím pádem nevhodné k použití v daném kontextu.

Heslo	pračka
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	<i>stroj na praní prádla</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	<p>PRÁDLO + TOČIT SE</p> <p>1 - sklopený ukazovák rýsuje vodorovný kroužek (<i>tancovat, kruh atd.</i>)</p> <p>2 - proti sobě postavené ukazováky dělají kroužky (<i>kolotoč, točit se kolem něčeho, rotace</i>)</p> <p>Klasifikátor není uveden.</p>
<p>Znak uvedený neslyšícími konzultanty</p> <p>PRÁDLO+TOČIT SE+KLF(kvádrový objekt)</p>	
<p>Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu</p> <p>TOČIT SE</p>	
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
<p>1. PRÁDLO+TOČIT SE (orientace prstů doleva, orientace dlaně doleva)</p> 	

2. TOČIT SE+PRÁDLO

3. PRÁT

4. TOČIT SE (orientace prstů dopředu, orientace dlaně doleva+pohyb zleva-doprava)

5. TOČIT SE (orientace prstů doleva, orientace prstů dolu+pohyb zprava-doleva)

6. TOČIT SE (tvar ruky At)

7. PRÁDLO+KLF(“skříň”)

8. PRÁDLO+KLF(“kvádr”)

9. PRÁDLO+KLF(“kolo”)

Tabulka č. 25: Příklady deformace znaku PRAČKA v ST do českého znakového jazyka

Při převodu výrazu „pračka“ byl nejčastěji problém a) v parametru pohybu, b) v užitém klasifikátoru (nebyl zvolen odpovídající tvar ruky) a c) v parametru tvaru ruky. Jedná se o chyby nedostatečné kompetence, nebo spíše o chyby samotného vyjádření? Podle našeho názoru budou chyby v užití klasifikátoru jako velmi komplexního jazykového prostředku znakového jazyka, pro jehož použití neexistuje v současné době sada jednoznačných pravidel, důsledkem nedostatečného jazykového citu. V případě chyb v jednotlivých parametrech znaku (v pohybu a v menším počtu případů ve tvaru ruky) se bude jednat spíše o chyby vyjádření tj. „přehmat“.

Itálie

V případě lexému „**Itálie**“ se v češtině jedná o proprium, v českém znakovém jazyce k němu můžeme připojit ekvivalent ve formě jmenného znaku, který je navíc poměrně ustálený.

Vlastní jména (onoma, propria) existují ve většině jazyků, tedy i v jazycích znakových. Jazykověda v této souvislosti mluví o tzv. **jazykových univerzáliích**. Pojmenované reálné i nereálné objekty, vztahy a jevy spoluvytvářejí kategorii **onymických (propriálních) objektů**¹⁹¹.

Výzkumy vlastních jmen ve znakových jazycích bývají nejčastěji zaměřeny na jmenné znaky, antroponyma, a to zřejmě proto, že ty jsou důležitou součástí kultury Neslyšících. V zahraničí existují mnohé publikace věnující se klasifikaci jmenných znaků a pojmenovávacím procesům v této oblasti (Faltínová 2005). U nás k této problematice existuje jedna diplomová práce¹⁹². O choronymech (názvech států) však příliš informací nemáme. Tento okruh dosud nebyl u nás ani v zahraničí předmětem žádného samostatného lingvistického výzkumu. Na základě výzkumů provedených na antroponymech můžeme i u choronym vymežit dvě základní skupiny znaků podle motivace jejich vzniku: 1) **znaky arbitrární** a 2) **znaky popisné** (deskriptivní), vycházející z charakteristiky samotného označovaného objektu, tj. státu. Jak uvádí Bar-Tzur¹⁹³ (2000), tyto znaky se odvozují od konkrétních příznačných rysů daného „nositele“ jména, jako jsou např. vzhled obyvatel, typické oblečení, pokrývka hlavy v zemi apod. V případě výrazu ITÁLIE v českém znakovém jazyce je motivací pro vznik formy znaku tvar země.

Forma výrazu ITÁLIE je jednoznačně popsána ve Slovníku znakové řeči (1988: 302) (doplněna obrázkem): *Prsty naznačí tvar italského poloostrova*, a forma znaku se nelišila ani v projevech konzultantů, odlišný znak nebyl použit ani v kontrolním tlumočeném textu neslyšící tlumočnice. K deformaci znaku, konkrétně ke změně pohybu jako jednoho ze základních parametrů znaku, došlo v tlumočeném textu do znakového jazyka. V tomto

---

¹⁹¹ Více ke kategorii onymických objektů zejména Šrámek (1999).

¹⁹² Srov. Faltínová (2005).

¹⁹³ Dostupné z WWW: <<http://www.rit.edu/~dabdis/indj/intro.html>> [cit. 2016-09-17.]

případě se podle našeho názoru jedná s největší pravděpodobností o chybu vyjádření, tj. „přehmat“ (nejvýraznější chyba v parametru pohybu).

Heslo	Itálie
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	Jedná se o choronymum (název země)
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	<i>Prsty naznačí tvar italského poloostrova</i>
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	Slovníkový znak ITÁLIE
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	Slovníkový znak ITÁLIE
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
<p>1. Slovníkový znak ITÁLIE</p> <p>2. ITÁLIE (jiný pohyb - rozkmitaný trojúhelník)</p> 	

Tabulka č. 26: Příklady deformace znaku ITÁLIE v ST do českého znakového jazyka

Sleva

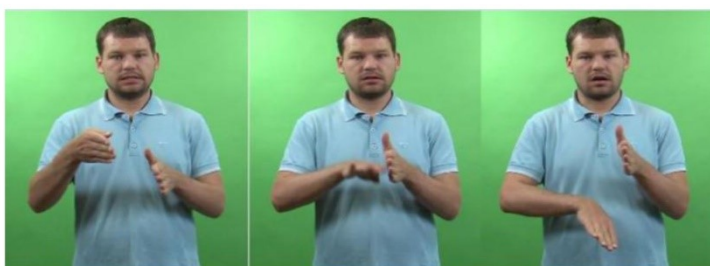
Podle Slovníku spisovné češtiny (2003: 393) „sleva“ znamená *snížení ceny, poplatku*. Znak SLEVA ve Slovníku znakové řeči přímo uveden není, u hesla „sleva“ je uveden odkaz na heslo „levný“ a ten je zachycen ve Slovníku znakové řeči pouze na fotografii (1988: 99). Tlumočníci použili znak, který se od citátové formy uvedené ve slovníku lišil orientací dlaně. Zároveň použili ekvivalent LEVNÝ jako jednoruční znak. Obě varianty byly okomentovány neslyšícími konzultanty s výhradami k formě znaku, ale obsahově byly označeny jako srozumitelné. Jako jediný zcela nepřijatelný ekvivalent byl v tlumočených textech označen dvouruční znak LEVNÝ, ve kterém je pasivní ruka orientována dlaní doprava (ten nese jiný lexikální význam: „sprostý“). Ekvivalentů k českému slovu „sleva“ je v českém znakovém jazyce podle neslyšících konzultantů, překladatelů a tlumočníka několik: AKCE; CENA+NIŽŠÍ; SLEVA. Další znaky, jež byly tlumočnický při převodu užity, byly neslyšícími mluvčími vnímány jako formálně nepřijatelné, případně nepřesné. Nejčastější chybou bylo opět nepřesné provedení znaku (chyba v parametru pohybu), případně bylo jako chybné vnímáno nadbytečné řazení znaků s podobným významem vedle sebe (AKCE SLEVA). V tomto případě se bude jednat o chybu formální, pro adresáta velmi snadno zjištělnou, avšak nebránící zásadním způsobem v porozumění.

Heslo	sleva
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	<i>snížení ceny, poplatku</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	<i>viz obr.</i>
Znak uvedený neslyšícími konzultanty AKCE	
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu AKCE+CENA+NIŽŠÍ	
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
1. SLEVA (dlaň pasivní ruky dolů)	
	

2. SLEVA (=SLEPICE)

3. SLEVA (dlaň pasivní ruky doprava)

4. AKCE+SLEVA

Tabulka č. 27: Příklady deformace znaku SLEVA v ST do českého znakového jazyka

Splátka

Podle Slovníku spisovné češtiny (2003) je „**splátka**“ *částka, kterou se splácí dluh n. závazek*. Znak SPLÁTKA patří mezi nekomplikované znaky, používané v ustálené podobě. Podle slovního popisu Slovníku znakové řeči (1988: 219) ve znaku *pravá ruka v kolmé poloze sklouzne po levé dlani a otočí se dlaní dolů*. Pokud byl znak SPLÁTKA použit tlumočníky, jedinou odchylkou od slovníkového popisu byl znak, do něhož byl inkorporován jiný tvar ruky, než je běžně používaný (ze znaku PLATIT), a došlo ke změně pohybu (opakovaný pohyb byl redukován na pohyb jednorázový). V tomto případě se jedná velmi pravděpodobně o chybu nedostatečné kompetence, kdy tlumočnick s největší pravděpodobností neznal, resp. aktivně nepoužil výraz „splátka“.

Heslo	splátka
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	<i>částka, kterou se splácí dluh n. závazek</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	<i>Pravá ruka v kolmé poloze sklouzne po levé dlani a otočí se dlaní dolů.</i>
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	Slovníkový znak SPLÁTKA
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	Slovníkový znak SPLÁTKA
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
<p>1. Slovníkový znak SPLÁTKA</p> <p>2. Jiný tvar ruky (=PLATIT)</p> 	

Tabulka č. 28: Příklady deformace znaku SPLÁTKA v ST do českého znakového jazyka

Koupelna

Slovník spisovné češtiny (2003) lexém „**koupelna**“ vysvětluje jako *místnost zařízenou ke koupání*. Ve Slovníku znakové řeči (1988: 87) nalezneme u hesla „koupelna“ ekvivalent slož. *KOUPAT SE + MÍSTNOST* (viz *MÍSTO*, *můžeme doplnit tvarem místnosti*). Složený znak KOUPELNA nebyl problematickým znakem, avšak v tlumočených textech přesto došlo k jeho deformaci. V jednom případě byl z dvouručního znaku vytvořen znak jedno-ruční, což neslyšící konzultanti i překladatelé vnímali jako rušivé. Podle našeho soudu se jedná o „přehmat“. Zajímavé bylo, že nebyl postrádán klasifikátor, který však byl součástí použitých ekvivalentů všech konzultantů. V kontrolním tlumočeném textu se klasifikátor také neobjevil, což potvrzuje domněnku, že klasifikátor je součástí spíše citátové podoby znaku a z důvodu jazykové ekonomie v proudu řeči často odpadá.

Heslo	koupelna
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	<i>Místnost zařízená ke koupání</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	<i>KOUPAT SE+MÍSTNOST</i> (= <i>MÍSTO</i> , můžeme doplnit tvarem <i>místnosti</i>)
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	
KOUPAT+KLF (čtvercová místnost)	
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	
KOUPAT	
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
1. KOUPAT+KLF (čtvercová místnost)	
2. KOUPAT (jednoruční znak)	

Tabulka č. 29: Příklady deformace znaku KOUPELNA v ST do českého znakového jazyka

Elektřina

Slovník spisovné češtiny (2003: 77) vymezuje význam výrazu „**elektřina**“ jako *1. jev vyvolaný vzájemným působením elektronů, 2. energie tím vznikající*. Ve Slovníku znakové řeči (1988: 48) je u hesla „elektřina“ uveden jen obrázek. Uvedený znak byl neslyšícími konzultanty i autorkou kontrolního tlumočeného textu produkován shodně. V jednom tlumočeném textu došlo k deformaci znaku, konkrétně ke změně ustáleného místa artikulace (běžně je místem artikulace dlaň pasivní ruky s orientací dlaně doprava, v případě daného tlumočnicka byla místem artikulace brada). Toto provedení znaku bylo neslyšícími konzultanty označeno za neobvyklé, avšak nebránící v porozumění. S největší pravděpodobností se jedná o chybu z neznalosti (chybu nedostatečné kompetence), kdy tlumočnick podle našeho názoru neznal adekvátní většinově používaný termín ELEKTRINA.

Heslo	elektřina
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	1. jevy vyvolané vzájemným působením elektronů 2. energie tím vznikající
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	viz obr.
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	Slovníkový znak ELEKTRĚINA
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	Slovníkový znak ELEKTRĚINA
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
<p>1. Slovníkový znak ELEKTRĚINA</p> <p>2. ELEKTRĚINA (jiné místo artikulace, brada)</p> 	

Tabulka č. 30: Příklady deformace znaku ELEKTRĚINA v ST do českého znakového jazyka

Místo

Slovník spisovné češtiny (2003) uvádí, že „**místo**“ je *1. je část prostoru, na kt. něco je, koná se n. kde může něco být, konat se; prostor, který někdo zaujímá, kt. je nějak určen.* Ve Slovníku znakové řeči (1988: 113) je u hesla „místo“ uveden pouze odkaz na obrázek. Běžně jednoruční znak byl v tlumočeném textu změněný na znak dvouruční. Toto provedení znaku bylo neslyšícími konzultanty označeno za neobvyklé. Podle našich závěrů se jedná o „přehmat“, kdy k nepřesnosti provedení znaku pravděpodobně přispělo znakové okolí.

Heslo	místo
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	<i>1. je část prostoru, na kt. něco je, koná se n. kde může něco být, konat se; prostor, který někdo zaujímá, kt. je nějak určen.</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	viz obr.
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	Slovníkový znak MÍSTO
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	Slovníkový znak MÍSTO
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
<p>1. Slovníkový znak MÍSTO</p> <p>2. MÍSTO (dvouruční znak)</p> 	

Tabulka č. 31: Příklady deformace znaku MÍSTO v ST do českého znakového jazyka

Rozhodnout se

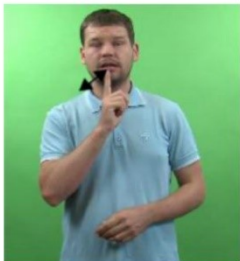

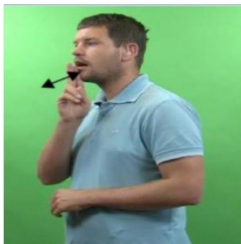
Slovník spisovné češtiny (2003) uvádí, že významem „**rozhodnout se**“ je *konečným výrokem rozřešit něco nejasného n. sporného*. Ve Slovníku znakové řeči (1988: 199) je u hesla „rozhodnout se“ uveden slovní popis: *Natažené dlaně směřují k tělu, pak se v pohybu překříží a ve vodorovné poloze se posunou do stran*. V případě tlumočených textů se objevil nepřesně artikulovaný znak ROZHODNOUT SE. Došlo u něj ke změně pohybu (pohyb byl obloukový) a orientace dlaně (směřovala dolů). Toto provedení znaku bylo neslyšícími konzultanty označeno za rušivé. Jedná se o formální chybu nedostatečné kompetence (nedokonalá podoba znaku byla v textu několikrát opakována). Tlumočník měl zafixování fonologicky nesprávnou formu znaku, již bychom přirovnali k nepřesné „výslovnosti“.

Heslo	rozhodnout se
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	<i>konečným výrokem rozřešit něco nejasného n. sporného</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	<i>Natažené dlaně směřují do těla, pak se v pohybu překříží a ve vodorovné poloze se posunou do stran.</i>
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	Slovníkový znak ROZHODNOUT SE
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	Slovníkový znak ROZHODNOUT SE
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
<p>1. Slovníkový znak ROZHODNOUT SE</p> <p>2. ROZHODNOUT SE (jiný pohyb a jiná orientace dlaně)</p> 	

Tabulka č. 32: Příklady deformace znaku ROZHODNOUT SE v ST do českého znakového jazyka

Asi

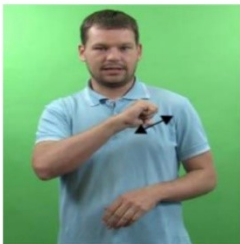
Slovník spisovné češtiny (2003) uvádí k výrazu „**asi**“: *vyjádření menší míry jistoty, pravděpodobně, možná, snad, patrně*. Ve Slovníku znakové řeči (1988: 15) byla uvedena jen jedna, pravděpodobně starší varianta znaku ASI, kdy *se ruce pohybují střídavě nahoru a dolů*. Pro kontrolu jsme výrazy použité tlumočníky (lišily se od ekvivalentu uvedeného ve slovníku) konzultovali s neslyšícími (neslyšící tlumočník ani překladatelé výraz ASI spontánně nepoužili). Konzultanti proti variantám znaku použitým v tlumočení neměli námítky, ale shodli se na tom, že v jednom případě došlo ke změně tvaru ruky oproti tvaru, který se ve výrazu používá běžně a který používají i sami konzultanti. Znak použitý v tlumočeném textu byl vnímán jako neobvyklý. Jedná se o chybu ve vyjádření, o chybu na fonologické úrovni, kdy byl použit neadekvátní tvar ruky. Tuto chybu bychom v mluveném jazyce s největší pravděpodobností označili jako „přeřeknutí“.

Heslo	asi
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	<i>Vyjádření menší míru jistoty, pravděpodobně, možná, snad, patrně.</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	<i>Ruce se pohybují střídavě nahoru a dolů.</i>
Znak uvedený neslyšícími konzultanty Dominantní ruka ve tvaru D se opakovaně hřbetem ukazováku dotýká brady.	
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	nebyl použit
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
<p>1. ASI</p> <p>2. ASI (tvar ruky P)</p> 	

Tabulka č. 33: Příklady deformace znaku ASI v ST do českého znakového jazyka

Zajímavý

Podle Slovníku spisovné češtiny (2003) má výraz „**zajímavý**“ významy: 1. *budící zájem, pozoruhodný*; 2. *soustředěná pozornost a účast věnovaná něčemu, někomu*. Ve Slovníku znakové řeči (1988: 281) je popsána forma znaku ZAJÍMAVÝ následujícím způsobem: *Palec se vlevo několikrát dotkne hrudi, malíček natažený*. Pohyb úst popsán není. V tlumočených textech se v jednom případě objevila varianta znaku bez nataženého malíčku. Pro kontrolu jsme výraz použitý slyšícím tlumočnickem konzultovali s neslyšícím tlumočnickem a překladateli. Ti se shodli na tom, že varianta bez nataženého malíčku je nepřípustná, přestože zamýšlený význam je především díky kontextu možné vyvodit. Podle našeho názoru se jedná o chybu formální, na úrovni fonologické (chyba v tvaru ruky).

Heslo	zajímavý
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	<i>budící zájem, pozoruhodný</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	<i>Palec se vlevo několikrát dotkne hrudi, malíček je natažený.</i>
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	Slovníkový znak ZAJÍMAVÝ
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	Slovníkový znak ZAJÍMAVÝ
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
<p>1. Slovníkový znak ZAJÍMAVÝ</p> <p>2. ZAJÍMAVÝ (jiný tvar ruky, bez nataženého malíčku)</p> 	

Tabulka č. 34: Příklady deformace znaku ZAJÍMAVÝ v ST do českého znakového jazyka

11.2 Pohyb úst při produkci znaku

Jak jsme již zmínili, v českém znakovém jazyce podobně jako v ostatních znakových jazycích existují dvojí nosiče významu: manuální a nemanuální. Mezi významné nemanuální prostředky patří pohyby úst, tzv. orální a mluvní komponenty. Orální komponenty mají na rozdíl od mluvních komponentů často mnohem stabilnější podobu. Repertoár pohybů úst pro daný význam je omezený. Při použití mluvních komponentů se pohybujeme na škále od použití prvního písmene odpovídajícího ekvivalentu českého slova přes jeho menší či větší část až po jeho plnou artikulaci. Ve sledovaných tlumočených textech došlo k zajímavému jevu. Na místě odpovídajícího mluvního komponentu byl v několika případech použit komponent orální. Vzhledem k tomu, že orální komponenty jsou specifickým prostředkem znakového jazyka užívaným v intrakulturní komunikaci neslyšících, patří jejich regulérní používání k problematickým oblastem v produkci českého znakového jazyka. Zároveň se jedná o oblast, která není ve znakových jazycích dostatečně popsána. Nejpravděpodobnějším důvodem nadužívání orálních komponentů je snaha o hyperkorektnost, snaha používat znakový jazyk „rodilých mluvčích“, případně nedostatky ve výuce českého znakového jazyka. V případě použití orálního nebo mluvního komponentu v kurzech českého jazyka, které vyhodnotí lektor jako nevhodné nebo nestandardní, nedochází k upozornění na chybu pravidelně. Navíc je dle našich osobních zkušeností v mnoha případech možné setkat se v kurzech českého znakového jazyka pro veřejnost i pro specificky zaměřené skupiny odborníků (učitele, tlumočníky...) s nedůvěrou vůči slyšícím uživatelům znakového jazyka, která se promítá do výuky ve formě neochoty rozkrýt, rozebrat a vysvětlit pravidla pro použití těch jazykových prostředků, které náleží do jádra znakového jazyka a jsou typické pro jazykové chování výhradně jeho rodilých mluvčích. Při tlumočení tak tlumočnické vychází obvykle z jazykového citu a z tlumočnické či jazykové zkušenosti. K opravě a případnému uvedení na pravou míru dochází velmi zřídka: v běžné komunikaci se neslyšící adresát soustředí na porozumění celkovému významu, kterému většinou záměna orálního a mluvního komponentu nebrání.

Ve slovnících znakového jazyka bývá zachycena pouze manuální část znaku. Nemanuální část včetně pohybů úst ve slovníkovém heslu zpravidla chybí (pokud není součástí výkladu fotografie, ze které je možné s větším či menším úspěchem odpovídající pohyb úst vyčíst). Zájemce o osvojení nemanuálních prostředků se tak musí spolehnout na jejich vysledování výhradně při výuce znakového jazyka, případně ve spontánní komunikaci rodilých mluvčích.

V případě výrazu **ZAJÍMAVÝ** jsme ve vybraných slovnících podle očekávání v příslušném slovníkovém heslu informaci o odpovídajícím pohybu úst nenalezli. Na fotografiích, které byly součástí hesla (Slovník znakové řeči, 1988: 281), můžeme zaznamenat tvar úst odpovídající českému „aaa“. Protože se však jedná o pouhý obrázek, není možné vyvodit, zda se jedná o součást mluvního komponentu použitého v tlumočených textech („zaj“, „zaaa“, „zajím“...), mluvního komponentu použitého naším neslyšícím

tlumočníkem („zají“), či neslyšícími konzultanty („zájem“), případně zda byl použit autory tlumočených textů („záj“, „zajímá“). Neslyšící překladatelé shodně uvedli, že nevhodné bylo v daném kontextu použití orálního komponentu „uuu“. Pravděpodobně se jedná o chybu nedostatečné kompetence, kdy si tlumočník není jist, kdy a za jakých okolností použít konkrétní podobu znaků, případně o snahu používat jazyk, který více „vypadá“ jako jazyk rodilých mluvčích. Významnou úlohu může sehrát také nedostatečný jazykový cit.

Heslo	zajímavý
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	1. <i>budící zájem, pozoruhodný</i> 2. <i>soustředěná pozornost a účast věnovaná něčemu, někomu</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	<i>Palec se vlevo několikrát dotkne hrudi, malíček natažený.</i> Pohyb úst: není popsán. Na fotografii je zřetelné otevření úst ve tvaru “aaa”
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	Pohyb úst: mluvní komponent ve tvaru "záj"
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	Pohyb úst: mluvní komponent ve tvaru "zájem"

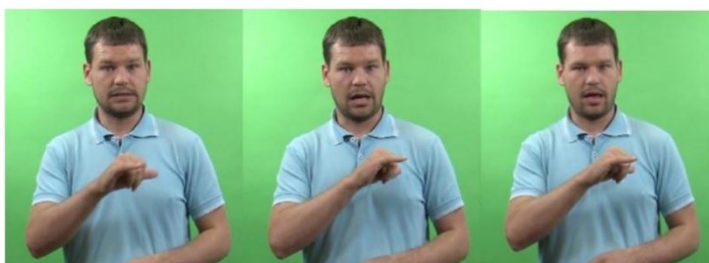
1. ZAJÍMAVÝ+orální komponent ("uuu")

2. ZAJÍMAVÝ+mluvní komponent ("zajímá")

3. ZAJÍMAVÝ+mluvní komponent ("zaj")

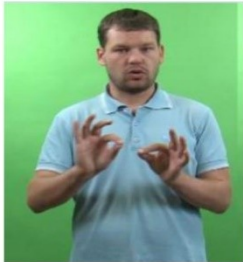

Tabulka č. 35: Příklady pohybu úst při produkci znaku ZAJÍMAVÝ v ST do českého znakového jazyka

Úspora

Ani v případě hesla „**úspora**“ není ve slovnících českého znakového jazyka informace o odpovídajícím pohybu úst. Ve Slovníku znakové řeči (1988: 234) najdeme informaci „viz obr. šetřit“. Na něm je možné vysledovat tvar úst odpovídající českému „uuu“. Neslyšící konzultanti a neslyšící tlumočník se nezávisle na sobě shodli na mluvním komponentu „úspora“. V tlumočených textech jsme zaregistrovali velmi pestrý repertoár pohybů úst: „0“, „ššš“, „šetří“, „úsporný“. Všechny byly označeny rodilými mluvčími, konzultanty a tlumočníci, jako nevhodné, či dokonce nesprávné. Všichni přizvaní neslyšící spolupracovníci shodně použili mluvní komponent „úspora“, nikdo z nich nepoužil ani formu znaku (včetně

orálního komponentu), jež byla uvedena ve slovníku. Citátová podoba znaku je s největší pravděpodobností vhodná pro jiný kontext, než je v našem případě.

Heslo	úsporný
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	<i>hospodárny</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	<p><i>viz obr.</i> Pohyb úst: není popsán. Na fotografii je zřetené otevření úst ve tvaru “uuu”</p>
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	<p>Pohyb úst: mluvní komponent ve tvaru “úspora”</p>
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	<p>Pohyb úst: mluvní komponent ve tvaru “úspora”</p>

Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech

1. ÚSPORNÝ+orální komponent ("ššš")

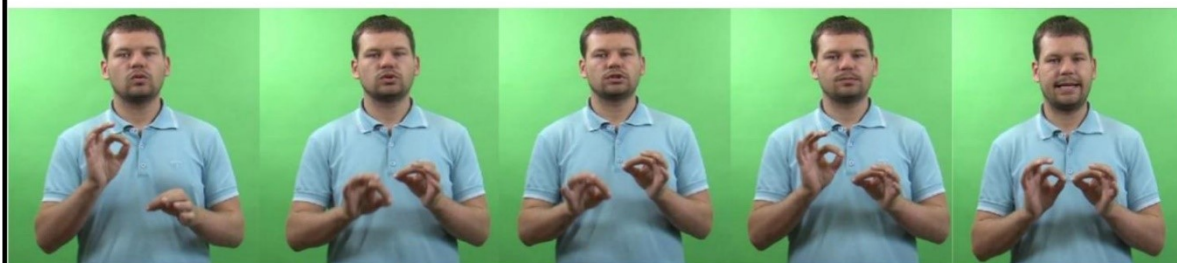
2. ÚSPORNÝ+mluvní komponent ("šetří")

3. ÚSPORNÝ+mluvní komponent ("0")

3. ÚSPORNÝ+mluvní komponent ("úsporný")

Tabulka č. 36: Příklady pohybu úst při produkci znaku ÚSPORA v ST do českého znakového jazyka

Malá koupelna

Za povšimnutí stojí také zajímavosti v produkci českého znakového jazyka související s pohyby úst při artikulaci spojení slov, které v sobě má inkorporovaný klasifikátor pro popis tvaru a velikosti. V případě spojení slov „**malá koupelna**“ je informace o velikosti popisovaného prostoru (malé koupelny) předávána v tlumočených textech různě. Obecně jsou informace o velikosti velmi často předávány formou klasifikátoru tvaru a velikosti společně s orálními komponenty (srov. Mareš 2011). Součástí orálního komponentu pro význam „malý“ jsou pootevřená ústa s vystrčenou špičkou jazyka. Tento orální komponent použili naši neslyšící konzultanti. V kontrolním tlumočeném textu byl použit mluvní komponent „malý“ jako součást výrazu MALÝ. V tlumočených textech se objevilo mnoho různých variant, z nichž byly za přijatelné označeny výrazy s využitím znaku MALÝ s mluvním komponentem „mal“ a „malý“. Jako nestandardní byl označen výraz MALÝ + mluvní komponent („malý“) + KOUPAT SE + MÍSTNOST, ve kterém došlo k narušení standardního pořadí ve jmenné skupině (podstatné jméno + přídavné jméno), kdy byl jako první artikulován výraz označující vlastnost / velikost jména / místnosti a teprve potom následovalo jméno (koupelna). Jako nepřijatelný byl označen výraz, v jehož rámci byl současně s produkcí klasifikátoru/specifikátoru tvaru a velikosti místnosti artikulován mluvní komponent „malý“. V tomto případě se s největší pravděpodobností jedná o chyby nedostatečné kompetence dané nejistotou tlumočnicka v oblasti používání orálních komponentů, jež jsou na praktické užívání podobně náročné jako další specifické prostředky českého znakového jazyka – klasifikátory. Posuzování tlumočených textů z tohoto hlediska komplikuje skutečnost, že v současné době není k dispozici ani jednoznačný popis významu existujících orálních komponentů a pravidel pro jejich používání.

Znak použitý rodilou
mluvčí v tlumočeném
textu

KOUPAT SE+MÍSTNOST
(=MÍSTO, můžeme doplnit
tvarem místnosti)
+MALÝ

Pohyb úst: mluvní komponent ve tvaru "malý"

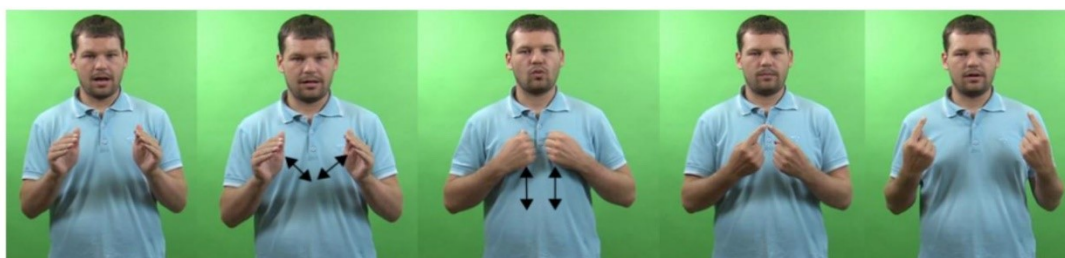

Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech

1. KOUPAT SE+MÍSTNOST+MALÝ+mluvní komponent "malý"

2. MALÝ+mluvní komponent "malý"+KOUPAT SE+MÍSTNOST

3. KOUPAT SE+MÍSTNOST+MALÝ+mluvní komponent "mal"+PROSTOR MÍT NEDOSTATEK

4. KOUPAT SE+MÍSTNOST+mluvní komponent "malá"

Tabulka č. 37: Příklady pohybu úst při produkci znaku MALÁ KOUPELNA v ST do českého znakového jazyka

Otevřít

V případě slovesa otevřít se jedná o komplikovanější situaci. Sloveso **OTEVŘÍT** je v českém znakovém jazyce jedním z typických příkladů klasifikátorového slovesa (Macurová, Bimová 2001). Jedná se o sloveso, u kterého není zcela možné určit a popsat slovníkový tvar. Tvar uvedený na obrázku u příslušného hesla „otevřít“ ve Slovníku znakové řeči (1988: 148) je příznakový, nese navíc sémantický význam otevřít např. okenice, dvoukřídle dveře apod. V tlumočeném textu se však jedná o dvířka pračky, která mají specifický způsob uchopení (jednou rukou) a směr pohybu při otevírání (ze strany). V případě předního otevírání jsou dvířka umístěna na svislé přední ploše spotřebiče, dvířka jsou nejčastěji kulatého tvaru a místo pro uchycení mají po jedné straně dvířek. Otevírají se pak obloukem nejčastěji ve směru zleva doprava, a to na rozdíl od dvířek umístěných na pračce s horním plněním. V tomto případě se jedná nejčastěji o dvířka obdélníkového tvaru, která zároveň tvoří celou horní vodorovnou část spotřebiče. Uchycení mají na přední, kratší straně a otevírají se obloukem ve směru zepředu dozadu. Způsob uchycení je zohledněn ve

výběru klasifikátoru držení, jež je součástí slovesa OTEVŘÍT (jedná se o sloveso klasifikátorové), a směr otevření je zase zohledněn ve směru pohybu slovesa (z jedné strany na druhou × zepředu dozadu). Neméně důležitá je celková lokalizace slovesa ve znakovacím prostoru, kterou je předávána informace o umístění dvířek vzhledem ke spotřebiči. V tlumočených textech byl neslyšícími překladateli, konzultanty a tlumočníci nejvíce zmiňován problém s lokalizací slovesa a směru pohybu vzhledem k objektu spotřebiče. Tyto nepřesnosti vedly ve svém důsledku k nejasnostem ohledně vybraného typu pračky, a protože se jednalo o základní téma textu, byly vnímány z hlediska srozumitelnosti jako velmi vážné. V některých případech bylo jako nepřijatelné označeno navršení mluvního komponentu „zepředu“ na manuální část klasifikátorového slovesa OTEVŘÍT+KLF: zepředu.

Poslední dva příklady OTEVŘÍT+KLF: zepředu + „zepředu“ a KOUPAT SE + MÍST-NOST + orální komponent „malá“ byly neslyšícími konzultanty označeny jako nepřijatelné z toho důvodu, že na manuální artikulaci klasifikátoru/specifikátoru byl navršen mluvní komponent specifikující způsob otevření, případně velikost místnosti. A to přesto, že podobné vršení významu známe z autentických promluv, např. MAZAT MÁSLEM, kdy je manuálně artikulován plnovýznamový znak MAZAT a současně s ním je artikulován mluvní komponent „máslo“. S velkou pravděpodobností není tento způsob inkorporace možný v případě spojení klasifikátoru a mluvního komponentu. Chyby uvedené v souvislosti s produkcí klasifikátorových sloves jsou chybami nedokonalé kompetence tlumočnicků a vyplývají z jejich nedokonalého používání klasifikátorů a pohybu úst jako velmi komplexních výrazů znakového jazyka.

Úzký kontakt dvou jazyků ústí často v zajímavé, avšak velmi komplikované komunikační situaci. Jednou z nich je užití konkrétního typu pohybu úst (mluvního komponentu) simultánně s produkcí manuálního znaku (viz Davis 1990). Potvrzuje se, že i v českém znakovém jazyce existuje více způsobů artikulace. Na jedné straně zřetelná artikulace slov (nebo jejich částí) tato česká slova reprezentuje, na druhé straně se jiné typy artikulace už nepovažují za reprezentaci českého jazyka, ale spíše za součást jazyka znakového. Zdá se, že český znakový jazyk si z češtiny vypůjčil některá slova a následně je lexikalizoval (rodilí mluvčí českého znakového jazyka proto takovou artikulaci vnímají jako součást svého vizuálně-pohybového jazyka). Ve sledovaných textech rodilí mluvčí použití pohybů úst velmi často komentovali a hodnotili je z hlediska „(ne)vhodnosti“. Tyto soudy byly zcela jistě vysloveny na základě subjektivního dojmu neslyšících hodnotitelů, kteří se ovšem často v celkovém hodnocení shodli a komentovali stejné výrazy velmi podobně, i když jejich vysvětlení byla různá.

Heslo	otevřít
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	<p>1. uvolněním zavíracího zařízení umožnit vchod, východ, průchod</p> <p>2. tím umožnit přístup někam n. odchod odněkud</p>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	<p>Prsty se dotýkají těla, pohyb od těla obloukem do stran.</p> <p>Pohyb úst: není popsán.</p>
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	<p>OTEVŘÍT+KLF:zepředu</p> <p>Pohyb úst: orální komponent "0"</p>
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	<p>OTEVŘÍT+KLF:zepředu</p> <p>Pohyb úst: orální komponent "0"</p>

Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech

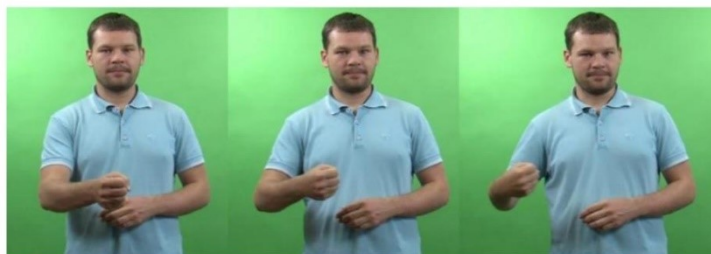
1. OTEVŘÍT+KLF: zepředu+"0"

2. OTEVŘÍT+KLF: zepředu+"ppp"

3. OTEVŘÍT+KLF: zepředu+"mmm"

4. OTEVŘÍT+KLF: zepředu+"zepředu"

Tabulka č. 38: Příklady pohybu úst při produkci znaku OTEVŘÍT v ST do českého znakového jazyka

11.3 Použití znaku v kontextu

Na několika místech byl v tlumočených textech negativně hodnocen výběr znaků, resp. použití znaků, které mohou být v synonymickém vztahu se znaky doporučenými neslyšícími rodilými mluvčími; nejednalo by se přitom o synonyma úplná, ale částečná. Žádný ze slovníků českého znakového jazyka bohužel nepopisuje přesný význam a možnosti využití výrazu v různých kontextech. Pro český výraz **hezký/pěkný** je ve Slovníku znakové řeči (1988: 55) uveden jen výraz HEZKÝ se slovním popisem *Palec a ukazovák sjíždí po tváři po bradu, kde se spojí. Chceme-li zdůraznit, je pohyb pomalejší*, který je možné využít pro hodnocení vzhledu obecně. Pokud však pozitivně hodnotíme vzhled věci, pak máme na výběr ještě minimálně jeden výraz PĚKNÝ, který má však mnohem užší význam a který není možné s odkazem na neslyšící konzultanty použít pro hodnocení fyzického vzhledu osob. Tento výraz byl v našem tlumočeném textu využit v kontextu hodnocení fyzického vzhledu ženy. Přestože český výraz „hezký/pěkný“ nemá v tomto ohledu žádné podobné omezení, použití znaku PĚKNÝ pro hodnocení ženy bylo v projevu v českém znakovém jazyce označeno všemi rodilými mluvčími (překladaři, tlumočníci i konzultanty) jako nevhodné, avšak srozumitelné. Jedná se opět o problém „stylu“ v tlumočení do cílového jazyka (znakového jazyka), omezeného stylového rejstříku tlumočnicků. Lze se jen dohadovat, co stojí za touto tlumočnickou rezervou. Jedním z mnoha důvodů může být i nedokonale nastavené jazykové a tlumočnické vzdělávání a praktická příprava tlumočnických profesionálů.

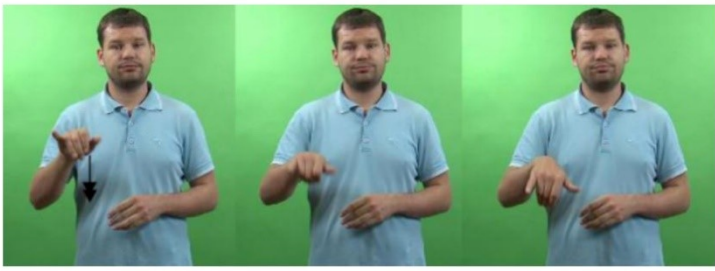
Hezký/pěkný

Heslo	pěkný
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	= <i>hezký</i> <i>1. příjemně působící svým vzhledem</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	Palec a ukazovák sjíždí po tváři pod bradu, kde se spojí. Chceme-li zdůraznit, je pohyb pomalejší.
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	Slovníkový znak HEZKÝ
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	Slovníkový znak HEZKÝ
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
<p>1. slovníkový znak HEZKÝ</p> <p>2. PĚKNÝ</p> 	

Tabulka č. 39: Příklady použití znaku v kontextu HEZKÝ v ST do českého znakového jazyka

Být-jedno

Podobně je tomu s výrazem **BÝT-JEDNO**, který byl použit ve významu „nemít žádnou oblíbenou značku“. Podle Slovníku znakové řeči (1988: 71) se výraz pro „být-jedno“ shoduje s výrazem „lhostejný“ nebo „volno“ (volný oděv). Jednou z regulérních možností (použitých samotnými rodilými mluvčími) je použití výrazu BÝT-JEDNO (= BÝT-STEJNÝ). Obsahově výraz BÝT-JEDNO, použitý v jednom tlumočeném textu, kontextu odpovídá, stylově je však vnímán jako příliš neformální, a pro náš kontext tedy svou formou nevhodný. Toto hodnocení, podobně jako u předchozích případů, však můžeme opřít pouze o tvrzení a názory vybraných neslyšících konzultantů, překladatelů a tlumočnice. V ostatních případech se jednalo o obsahové posuny, vybrané ekvivalenty v českém znakovém jazyce nebyly obsahově adekvátní, případně nesly další příznak, který v daném kontextu nebyl žádoucí. Jedná se evidentně o chyby nedostatečné jazykové kompetence.

Heslo	být-jedno
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	<i>nezáležet na něčem, nesejít na něčem</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	<p><i>viz. lhostejný (1) nebo také volno (2) (volný oděv)</i></p> <p><i>1. pokrčené ukazováky a prostředníky volně kmitají špičkami prstů k sobě</i></p> <p><i>2.a) pohyb rukou vodorovným mělkým obloukem do stran ruka se vytáčí v zápěstí,</i> <i>b) palce na prsou, ostatní prsty před tělem kmitají</i></p>
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	<p>BÝT-JEDNO (BÝT-STEJNÝ)</p>
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	<p>BÝT-JEDNO (BÝT-STEJNÝ)</p>
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
<p>1. NEVADIT SZ: nevědět</p> 	

2. ZNAČKA MÍT-OBLÍBENÝ NEMÍT

3. NE NEMUSET

4. NE BÝT-JEDNO

5 NEMÍT MÍT-OBLÍBENÝ ZNAČKA

Tabulka č. 40: Příklady použití znaku v kontextu BÝT-JEDNO v ST do českého znakového jazyka

Peníze

Použitý znak **PENÍZE**, který podle Všeobecného slovníku českého znakového jazyka (2002: 87) odpovídá brněnské variantě znaku, byl neslyšícími překladateli i konzultantem hodnocen jako nevhodný. Všichni zmínění neslyšící odborníci žijí v Praze. Také neslyšící tlumočník spontánně použil pražskou variantu, ale i on je rodilý Pražan. Jako důvod nevhodnosti však neslyšící odborníci nezmiňovali mísení dialektů, zvolený znak shodně ohodnotili jako výraz blížící se svou formou gestu, tedy jako prostředek, který není vlastní českému znakovému jazyku, a to navzdory tomu, že ho jeden ze slovníků uvádí jako brněnskou variantu k českému „peníze“. S největší pravděpodobností se jedná o dialekt, ale zároveň výraz, který je používán starší generací neslyšících rodilých mluvčích. Naši neslyšící hodnotitelé byli spíše mladší a tento znak, který se dříve na určité části území běžně používal, dnes mladí neslyšící vnímají jako „cizí“ českému znakovému jazyku a jeho užívání hodnotí jako nevhodné. Tento případ dokládá ve znakových jazycích existenci procesů změny formy znaků v čase.

Heslo	peníze
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	<i>Státem uznané platidlo</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	<i>Palec a ukazovák se mnou.</i> <i>viz obr. (brněnská varianta)</i>
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	PENÍZE (aktivní ruka opakovaně klepe do dlaně pasivní ruky)
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	PENÍZE (aktivní ruka opakovaně klepe do dlaně pasivní ruky)
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
1. PENÍZE (aktivní ruka opakovaně klepe do dlaně pasivní ruky) 	2. PENÍZE (palec a ukazovák se mnou)

Tabulka č. 40: Příklady použití znaku v kontextu PENÍZE v ST do českého znakového jazyka

11.4 Použití specifického znaku

Rodilí mluvčí používají tzv. specifické znaky stejně často jako jiné znaky z jádra znakové zásoby. Mnohé z nich totiž vyjadřují emoce a osobní názor (úsuděk) velmi stručně a přiléhavě. Specifické znaky se tedy vyskytují ve výpovědích v českém znakovém jazyce poměrně často (Motežlíková 2003, Vysuček 2003, Vysuček 2009). V dostupných slovnících, které zachycují lexikální zásobu znakového jazyka (včetně námi vybraných slovníků českého znakového jazyka), tyto znaky nenajdeme. Jedná se totiž ve většině případů o slovníky překladové, jejichž zdrojovým jazykem je český jazyk. Slovníky obsahují abecední seznam českých slov, k nimž jsou přiřazovány jednotlivé znaky českého znakového jazyka. Specifické znaky ve většině případů není možné přeložit jedním ekvivalentem, jejich význam se mění v závislosti na kontextu. Z toho pak pramení problémy s překladem do češtiny, a tak se do překladových slovníků se zdrojovým českým jazykem mohou zapracovat jen velmi těžko.

V českém prostředí se specifickým znakům věnovala velká pozornost a komunita českých Neslyšících byla při seznamování veřejnosti s těmito jazykovým prostředky, typickými pro jejich intrakulturní komunikaci, otevřená. Není to samozřejmostí. V zahraničí (Velká Británie, Spojené státy americké) nejsou tyto prostředky zahrnuty do výuky v kurzech znakového jazyka, přestože jsou v přirozené komunikaci v tamních komunitách neslyšících také frekventované. Podle tamních neslyšících se jedná o jazykové prostředky vlastní pouze neslyšícím, slyšící jim nemohou dokonale porozumět, především kvůli jejich silné vazbě na kulturu. Z toho důvodu je mnohdy komolí, používají v nevhodných kontextech, a tím je znehodnocují. To jsou pro tyto komunity pádné důvody pro vyřazení specifických znaků z osnov pro výuku v kurzech znakového jazyka. Zajímavá byla poznámka britských neslyšících v tom smyslu, že neslyšící se jen výjimečně mohou naučit mluvený jazyk ve všech jeho formách (k mluvenému jazyku mají kvůli hluchotě omezený přístup), pro komunikaci mají tedy k dispozici primárně jazyk znakový a pro komunikaci se slyšícím prostředím svou částečnou kompetenci v mluveném jazyce (v psané formě). Slyšící člověk podle nich nemá žádnou podobnou překážku v učení se znakovému jazyku (vidí dobře), a tak není důvod, proč by měl mít možnost získat dokonalou znalost obou jazyků (svého mluveného i „cizího“ znakového jazyka). Neslyšící by tak už neměli nic, co by patřilo jen a výhradně jim, a slyšící lidé by jejich jazyk „ovládli“ a často by ho i komolili. Specifické znaky se ve Velké Británii neučí ani v kurzech pro tlumočnický, ti se s nimi musí seznámit a intuitivně se je naučit používat pouze prostřednictvím vlastní aktivity v komunitě neslyšících, z přímé, spontánní komunikace s neslyšícími rodilými mluvčími.¹⁹⁴

---

¹⁹⁴ Uvedené názory získala autorka práce osobně v zahraničních kurzech BSL a ASL a v rozhovorech s neslyšícími lektory, kteří v nich vyučovali.

Ve sledovaných textech se objevily specifické znaky, které byly po formální stránce v pořádku, obsahově byly srozumitelné, ale byly použity v nevhodném kontextu (tím se potvrzují obavy zahraničních neslyšících, že pro silnou vázanost na kulturu nemohou slyšící specifické znaky ovládnout ve všech směrech).

Specifický znak (SZ) “NAPOŘÁD/NASTÁLO”	
Obecný význam SZ	1. Vyjádření, kdy něco z nějakého určitého důvodu zůstane vryto v paměti. 2. Vyjádření typického zvyku, vlastnosti.
Kontext použití (zdrojový text)	<i>Dobře, pokud nejste vázána značkou, doporučil bych Vám možná tento model.</i>
Překlad v dané kontextu do ČZJ (přepis glosami)	DOBŘE ZNAČKA SZ: nastálo, napořád NEBÝT DOPORUČIT (ty-mě) (text č. 5)
Zpětný překlad do češtiny	<i>Dobře, na značce vám tedy nezáleží. Doporučuji tento typ...</i>
Specifický znak (SZ) “NEVĚDĚT”	
Obecný význam SZ	Nevědět
Kontext použití (zdrojový text)	<i>Tak, tak to ani ne. Dávám přednost italským spotřebičům...</i>
Překlad v dané kontextu do ČZJ (přepis glosami)	SZ: nevědět TYP ITÁLIE PRAČKA MÍT (já) (text č. 2)
Zpětný překlad do češtiny	<i>Tak to nemám poněti. Nějaká italská pračka.</i>
Specifický znak (SZ) “ZVLÁDNOUT/DOKÁZAT”	
Obecný význam SZ	Být schopen
Kontext použití (zdrojový text)	<i>Tak jsem se chtěla zeptat, jestli byste si na mě neudělal chvilku času a nevysvětlil mi, ehm, nebo neukázal mi nějaké nové typy...</i>
Překlad v dané kontextu do ČZJ (přepis glosami)	CHTÍT ZEPTAT SE (já-tebe) SZ: dokázat VYSVĚTLIT VĚNOVAT (ty-mě) NĚCO NEBO UKÁZAT (ty-mě) NOVÝ TYP MÍT (tady všude) OBCHOD (text č. 4)
Zpětný překlad do češtiny	<i>Chci se zeptat, jestli byste mi dokázal něco vysvětlit, věnovat mi čas nebo mi ukázat, jaké u vás máte nové typy praček.</i>

Specifický znak (SZ) “NEMOCI”	
Obecný význam SZ	Nebýt schopen z důvodu fyzických omezení nebo psychických zábran.
Kontext použití (zdrojový text)	<i>Tak, líbilo by se mi určitě plnění svrchu, ale asi to nebude ideální ...</i>
Překlad v dané kontextu do ČZJ (přepis glosami)	JÁ CHCI CÍTIT LEPŠÍ --- OTEVŘÍT-HÁZET: svrchu ALE SZ: nemoci (text č. 3)
Zpětný překlad do češtiny	<i>xxx cítím, že chci pračku s xxxvrchním plněním, to bude lepší, ale nejde to...</i>
Specifický znak (SZ) “NERUŠIT”	
Obecný význam SZ	Nezasahovat do činnosti někoho jiného, nerušit.
Kontext použití (zdrojový text)	<i>...doporučil bych Vám možná tento model. Jednak se jedná o velice úsporný model...</i>
Překlad v dané kontextu do ČZJ (přepis glosami)	DOPORUČIT (já-tobě) TYP PRAČKA SZ: nerušit ELEKTRINA ÚSPORA (text č. 2)
Zpětný překlad do češtiny	<i>...doporučuji tento typ pračky, který je nerušivý typ, šetří energii. Tento typ pračky je úsporný na elektřinu...</i>

Tabulka č. 42: Příklady použití specifických znaků v ST do českého znakového jazyka

Specifické znaky byly často užity ve výroku, ve kterém by ho neslyšící v přirozené promluvě nikdy spontánně neužil („NAPORĚD“, „NEMOCI“). Výrok ve zdrojovém jazyce nevychází ze zkušenosti neslyšících a kulturně je jim vzdálen, případně se jedná o významovou nuanci, kvůli které nemůže být specifický znak (i když obecně kontextu odpovídá) v konkrétním spojení užít. Obsahově by se tolik nevzdaloval zdrojovému významu, ale český neslyšící ho ve spojení se situací, ve které ho užil tlumočník, nemá uložen ve svém mentálním slovníku. Vnímá ho na tomto místě jako nevhodný. Buď by použil jiný specifický znak, nebo úplně jiný způsob vyjádření významu s využitím znaků běžné slovní zásoby. Jedná se o nejčastější typ chyby, tj. o chybu nedostatečné kompetence. Jindy je použit specifický znak zcela nevhodně, obsahově neodpovídá kontextu, a působí tak velmi rušivě, až nepatřičně („NEVĚDĚT“). Použitím specifického znaku tímto způsobem se zcela posouvá celkový význam sdělení.

V některých jiných případech má tlumočník specifický znak spojen s jedním konkrétním výrazem v češtině (jak jsme uvedli výše, to není vzhledem k povaze těchto jazykových prostředků dost dobře možné) a při tlumočení tohoto konkrétního českého výrazu z češtiny

do českého znakového jazyka používá specifický znak automaticky jako jeho úplný ekvivalent (SZ „dokázat“ = pro tlumočnicka „moci“). V přehledu (viz výše) se objevil ještě jeden problém užívání specifických znaků. Tím je „přehmat“ ve znakovém jazyce, kdy má být použit běžný znak ze znakové zásoby, ale tlumočnicka jej – veden snahou užívat „správný“ znakový jazyk – zamění za specifický znak, který je mu fonologicky podobný („NERUŠIT“ × „ŠETŘIT“), často se liší jen na úrovni nemanuálních prostředků (pohybem úst). Výsledný tlumočený text působí zmateně a obsahově nekoherentně.

11.5 Užitá terminologie

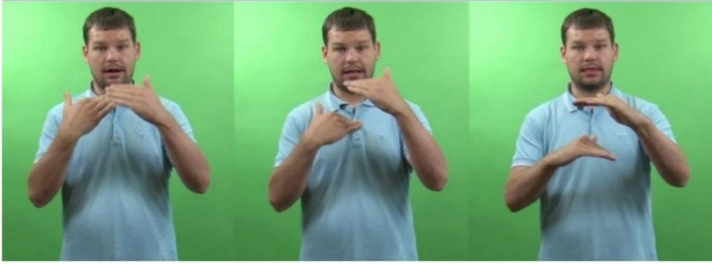
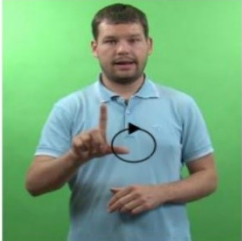
V posledních letech se v českém znakovém jazyce podařilo díky aktivitě neslyšících odborníků působících v mnoha oborech rozpracovat terminologii pro různé oblasti (porodnictví, protetická technologie, lingvistika, výpočetní technika a další). Existující slovní zásoba českého znakového jazyka byla po dlouhou dobu samozřejmě dostatečná pro to, aby sloužila sociokulturním potřebám českých neslyšících, jejich intrakulturní komunikaci. V posledních letech však dochází k proměně a rozšiřování těchto potřeb (např. potřeba odborného vyjadřování v českém znakovém jazyce na vysokých školách) a díky tomu se proměňuje slovní zásoba tak, aby těmto potřebám neslyšících odpovídala. Neslyšící, kteří jsou v konkrétní oblasti informováni, se za použití znakového jazyka o potřebných věcech domluví a pro danou chvíli si jazykový aparát přizpůsobí, domluví si termíny, které však fungují jen pro danou skupinu v dané situaci, ne pro všechny neslyšící odborníky působící v příslušné oblasti. Tvorba **terminologie**, která by se stala stabilním pojmenovacím aparátem pro všechny neslyšící odborníky, není jednoduchá věc. V tomto ohledu je možné se inspirovat tím, co ví lingvistika o termínu a terminologii obecně, a postupně to aplikovat do lingvistiky znakových jazyků. Macurová (2008: 144) pojmenovává požadavky kladené na termíny obecně: „Termín, ať už domácí, nebo přejatý, by měl být **ustálený** (s jedním pojmem se spojuje právě jen jeden termín užívaný všemi členy daného jazykového společenství), **systémový** (termín zapadá do systémů všech termínů daného oboru), **přesný a jednoznačný** (jeho pojmový význam je – alespoň v rámci daného vědního oboru – přesně a jednoznačně definován), **nosný** (termín může být východiskem vytváření termínů dalších), **ústrojný** (vytvořený v souladu s pravidly daného jazykového systému).“ Z tohoto pohledu se pravděpodobně bude mnoho doposud vzniklých termínů ve znakovém jazyce do budoucna ještě významně měnit.

Litr

Tím, že zdrojový text v dané tlumočnické situaci nebyl svou povahou odborným textem, nebyl z hlediska terminologie náročný, objevilo se v něm jen několik termínů. Jedním je jednotka objemu „**litr**“. Jedná se o fyzikální veličinu velmi často zmiňovanou v různých, obecně známých kontextech. Výraz LITR nemění svou formu, je ustálený. V tlumočených textech tedy předpokládáme jeho bezproblémové použití. Neslyšící konzultanti, pře-

kladatelé i tlumočnice jej použili nezávisle na sobě ve stejné podobě. V tlumočených textech však byl vedle obecně známého termínu použit i inicializovaný znak „L“. Ten byl neslyšícími rodilými mluvčími vnímán jako nevhodný. Jeho užití odsoudili s poznámkou, že znalost takového termínu by měla být pro každého praktikujícího tlumočnicka pro neslyšící samozřejmostí. Jedná se o chybu nedostatečné jazykové kompetence.

Heslo	litr
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	<i>jednotka objemu, množství v ní obsažené</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	<p><i>Obě ruce se současně krátce předsunou před tělo.</i></p>
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	Slovníkový znak
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	Slovníkový znak
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
<p>1. slovníkový znak LITR</p> <p>2. LITR (inicializovaný znak "L")</p> 	

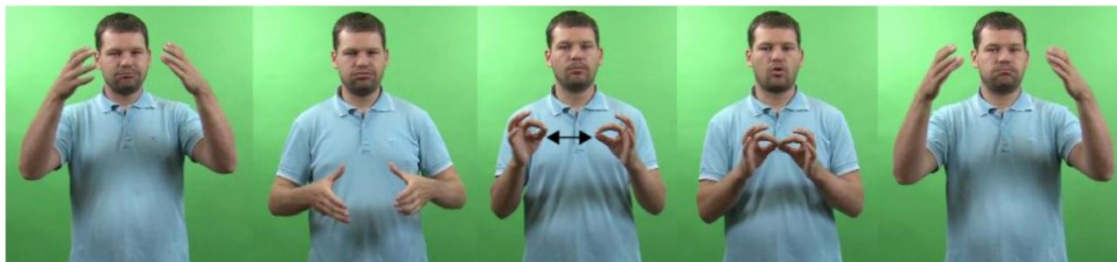
Tabulka č. 43: Příklady užití terminologie LITR v ST do českého znakového jazyka

Bojler

Specifická situace nastala při převodu výrazu „**bojler**“ do českého znakového jazyka. V žádné z vybraných slovníkových příruček jsme ekvivalent tohoto českého výrazu nenašli. Bylo nutné vytvořit ad hoc termín nejlépe opisem, který bude s největší pravděpodobností složeným znakem a bude obsahově odpovídat sémantice výrazu ve zdrojovém jazyce. Podle Slovníku cizích slov je bojler zásobník a ohříváč vody. Tlumočníci se v tomto případě dopustili chyby z důvodu nedostatečné kompetence v cílovém jazyce. Součástí všech ekvivalentů v českém znakovém jazyce je odpovídající klasifikátor (KLF), nejčastěji vhodně zvolený klasifikátor pro popis tvaru a velikosti KLF: velký válcovitý předmět, který vychází z prototypické představy bojleru (bojler je válcovité těleso na zásobu a ohřev vody). V některých případech však byl KLF zvolen nevhodně (nevhodný byl klasifikátorový tvar ruky, který zastupoval např. úzký dlouhý předmět). Součástí výrazu byl ve shodě se sémantikou výrazu často znak VODA, mnohdy však už dále nedošlo k další specifikaci zařízení (chyběla informace o ohřevu). V některých případech se součástí výsledného výrazu stal znak NABÍJET (teplotou) (ten byl pro neslyšící přijatelný), dále znak TEPLÝ (rovněž přijatelný). Srozumitelným a obsahově jasným se pro neslyšící adresáty stal celý ad hoc vytvořený termín až v případě doplnění mluvnického komponentu „bojler“. Pokud byl použit jen inicializovaný znak „B“ jako ekvivalent pro české slovo „bojler“, neslyšící rodilí mluvčí ho vyhodnotili jako nedostačující, přestože byl doplněn vhodně zvoleným klasifikátorem. Nebyl podle nich dostatečně jednoznačný, a nesplňoval tak charakteristiku termínu v českém znakovém jazyce. Podobně nesouhlasně hodnotili neslyšící odborníci ekvivalenty, které byly tvořeny jen klasifikátorem (popsala se pouze podoba, tvar zařízení, ale už se nezohlednila jeho funkce). Podle nich se jednalo o neplnohodnotný znak, tj. o nedostatečné vyjádření obsahu.

Heslo	bojler
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	<i>Zásobník a ohříváč vody</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	není uvedeno
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	KLF: velký válcovitý předmět VODA TEPLŮ NABÍJET (+mluvní komponent bojler)
	
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	KLF: velký válcovitý předmět VODA
	
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
1. KLF: předmět o tvaru kvádru TEPLÝ NABÍJET	
	

2. KLF: velký válcovitý předmět B (bojler) KLF: velký válcovitý předmět

3. KLF: velký válcovitý předmět VODA TEPLÝ NABÍJET

4. KLF: velký válcovitý předmět

5. KLF: úzký dlouhý předmět

Tabulka č. 44: Příklady užití terminologie BOJLER v ST do českého znakového jazyka

Energie

Při převodu výrazu „**energie**“ využili všichni tlumočníci výrazu VÝKON (Slovník znakové řeči, 1988: 273), jehož podoba je popsána jako *pěsti se k sobě v kroužcích několikrát přiblíží*. Tento výraz byl tlumočníky vnímán jako hyperonymum českého znakového jazyka zahrnující nejrůznější typy energií včetně elektrické a vodní. V některých případech došlo k vypuštění celého výrazu. Rodilí mluvčí českého znakového jazyka nejčastěji využili proces zúžení významu, specifikaci, a jako ekvivalent k českému výrazu „energie“ použili výraz ELEKTRINA (Slovník znakové řeči, 1988: 48). Na základě konzultací s neslyšícími se jeví jako vhodnější, aby byl v tlumočených textech využit ekvivalent se zúžením významu, s důrazem na specifikaci v daném kontextu, případně složený znak v podobě výčtu ELEKTRINA VODA RŮZNÝ.

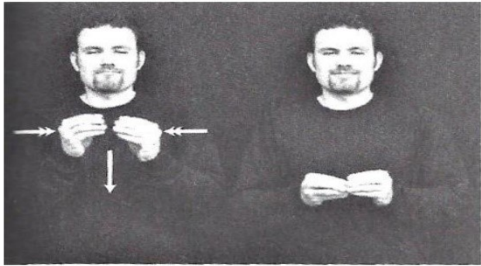

Heslo	energie
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	<i>Účinná, mocná síla schopná vykonávat práci a k tomu využívaná.</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	<p><i>Viz výkon</i> <i>Pěstí se k sobě v pěstích několikrát přiblíží.</i></p>
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	Slovníkový znak ELEKTRINA
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	Slovníkový znak ELEKTRINA
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
<p>1. Slovníkový znak ELEKTRINA</p> <p>2. ELEKTRINA VÝKON</p> <p>3. VÝKON</p> 	

Tabulka č. 45: Příklady užití terminologie ENERGIE v ST do českého znakového jazyka

Model

V následujícím příkladu převodu výrazu „**model**“ byl maximálně využit potenciál znakového jazyka, především jeho existence v prostoru. Ve Všeobecném slovníku českého znakového jazyka (2002: 417) je uveden pouze výraz s významem „model letadla“. Při převodu českého výrazu „model“ v kontextu nákupu elektroniky tlumočníci nejčastěji využili odkazu do prostoru, kde byl dříve lokalizován objekt pračky, případně specifikace PRAČKA TYP, TYP PRAČKA, TYP ODKAZ: tato pračka TYP. Všechny možnosti byly shledány vhodnými až na situaci, kdy bylo použito termínu MODEL z oblasti protetické technologie (protetický model), což je v daném kontextu nejen nevhodné, ale i zavádějící a matoucí. Citlivé zacházení s existující terminologií je jednou ze základních tlumočnických dovedností. Jedná se tedy nejčastěji o chyby nedostatečné kompetence.

Heslo	model
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	4. věc, originální výrobek, popř. sloužící k napodobení, za vzor
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	viz obr.
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	PRAČKA TYP
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	TENTO PRAČKA TYP

Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech

1. TYP PRAČKA

2. KLF: celý objekt ODKAZ: tam

3. TYP ODKAZ: tato pračka TYP

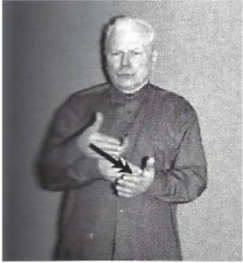

4. TENTO MODEL (protetický)

Tabulka č. 46: Příklady užití terminologie MODEL v ST do českého znakového jazyka

Spotřeba/spotřebovat

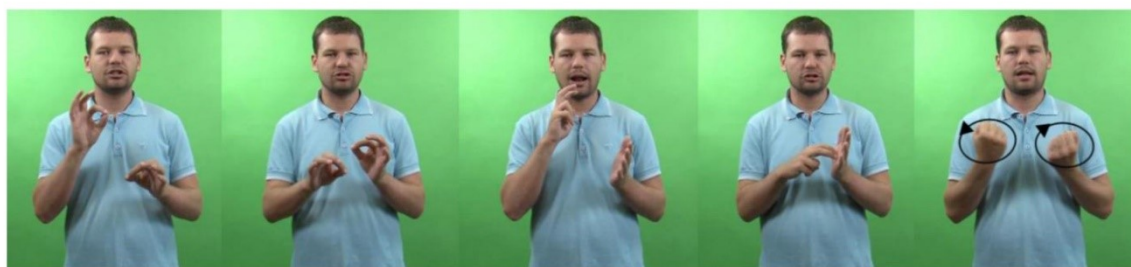
V případě převodu výrazu „**spotřeba/spotřebovat**“ opět nastává situace, kdy ani jedna z vybraných slovníkových příruček nemá ve své znakové zásobě zahrnut hledaný výraz. Byli jsme tedy odkázáni na konzultace s rodilými mluvčími. Ti shodně použili ekvivalent v podobě výrazu ELEKTRINA + TOČIT SE (na elektrohodinách). V tlumočených textech se objevilo mnoho různých způsobů převodu. V některých případech byl zvolen zavádějící znak (VYUŽÍVAT EKONOMIKA A TYP), kdy je artikulován znak EKONOMIKA ve významu označení vědního oboru zabývajícího se ekonomii. V jiných případech bylo nešťastně zvoleno sloveso (TOČIT SE × STAHOVAT) a význam nepodpořila ani snaha o zpětnou korekturu a následné doplnění a zpřesnění významu (ELEKTRINA STAHOVAT SLABÝ NEPOTŘEBOVAT MOC). Další užití varianty převodu byly neslyšícími konzultanty vyhodnoceny jako srozumitelnější, ale v komunikaci neslyšících nepřírozené. Neslyšící konzultanti, překladatelé i tlumočnice se shodli na jedné formulaci, o které se tak můžeme domnívat, že je relativně ustálená a pro daný kontext nejvhodnější. Opět se jedná o chyby nedostatečné kompetence.

Heslo	malá spotřeba (energie)
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	<i>spotřebování</i> <i>1. používáním vyčerpát</i>
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	viz obr.
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	ELEKTRINA TOČIT SE MĚNĚ (na hodinách)
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	ELEKTRINA TOČIT SE MĚNĚ (na hodinách)
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
1. VYUŽÍVAT EKONOMIKA A TYP 	

2. ELEKTRINA STAHOVAT SLABY NEPOTREBOVAT MOC

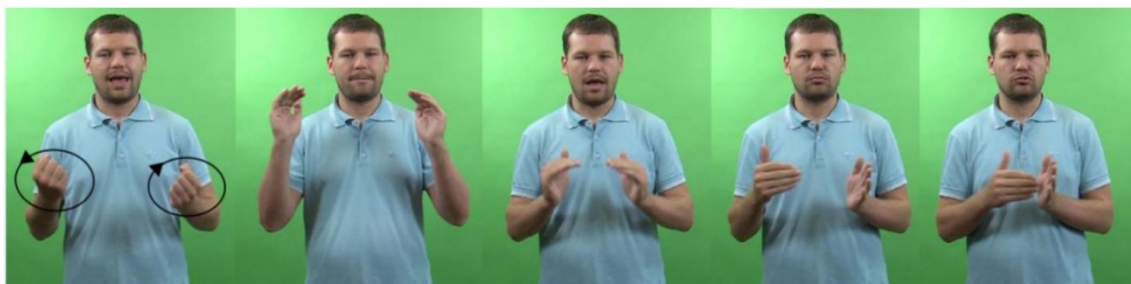
3. ŠETŘIT ELEKTRIKA ENERGIE

4. ENERGIE VÍČ ÚSPORA

5. MĚNĚ ENERGIE POTŘEBOVAT

Tabulka č. 47: Příklady užití terminologie MALÁ SPOTŘEBA v ST do českého znakového jazyka

Ve sledovaném textu nebylo užito mnoha termínů, ale potvrdil se předpoklad, že nejvíce tlumočnických odchylek od zdrojového textu a zároveň nejvíce jevů, které jsou z pohledu uživatele cílového jazyka pociťovány jako problematické, bude souviset právě s převodem terminologie do českého znakového jazyka.

Pozitivní je, že se tlumočníci neuchylovali automaticky ke kódování termínů prostřednictvím prstové abecedy, nepřeváděli je tedy jen vyhláskováním mluveného výrazu, ale snažili se o převod významu, i když se dopouštěli různých nepřesností a chyb. Zároveň se i pro oblast tlumočení českého znakového jazyka potvrdily závěry studie Kopczyńského (1994), jenž uvádí, že příjemci (výzkum byl proveden na mluvených jazycích) shodně označili za důležitější obsah než formu tlumočeného sdělení a velký význam kladli na terminologickou přesnost a plynulost tlumočení.

Neslyšící hodnotitelé hodnotili nedostatečnou vybavenost tlumočnicků po stránce terminologické, která se projevila i v tlumočení relativně nenáročného textu, velmi kriticky.

12 Hodnocení výsledných tlumočených textů bez ohledu na zdrojový text

Při hodnocení tlumočených textů bez ohledu na vztah k textu zdrojovému nás zajímalo, do jaké míry působí výsledný převod na neslyšícího adresáta přirozeně a srozumitelně. Jak jsme uvedli výše, často se v souvislosti se „stylem“ projevu tlumočnicků hovoří o nežádoucím „přízvuku“ v cílovém jazyce, tj. ve znakovém jazyce. Na jeho přítomnost i u tlumočnicků analyzovaných textů často upozorňovali neslyšící konzultanti ve svých komentářích. Postupně se pokusíme vystihnout charakter „přízvuku“ v tlumočených textech na základě poznatků C. Paddenové (Padden 2014).¹⁹⁵

Mnohé z uvedených parametrů „přízvuku“ jsou typické pro americký znakový jazyk, ve kterém komunikuje autorka studie, zde jsme vybrali ty, které můžeme aplikovat i na české prostředí. V „přízvuku“ hrají roli následující okolnosti:

- a) **Umístění znaku.** Pokud jsme si z nějakého důvodu zvykli produkovat znaky příliš nízko nebo příliš vysoko, může to neslyšící recipient pocítovat jako „cizí“ element.
- b) **Volba znaku.** Někdo, kdo 10 let tlumočil jen na základní škole, může nevědomě používat znaky svých dvanáctiletých klientů i v případě, že jeho aktuálním adresátem je dospělý neslyšící. To může být pro dospělého klienta zážející.
- c) **Rytmus.** Různá prostředí vyžadují různý rytmus projevu. Jinou rychlost zvolíme při tlumočení „jeden na jednoho“ (např. v komunitním tlumočení u lékaře) a jinou v případě, že stojíme v divadle na jevišti a tlumočíme pro velké množství neslyšících diváků.
- d) **Zbytečné opakování znaku.** Tlumočníci poměrně často opakují znaky, které nevyžadují opakování, a naopak opomíjejí zdvojený pohyb u jiných znaků. V případě násobení pohybu vzniká dojem „zpívání“ jinak neutrálního sdělení.
- e) **Nevhodné mluvní komponenty.** Tlumočníci typicky nadužívají mluvní komponenty (artikulace slov nebo jejich částí z mluveného jazyka) i u znaků, kde je naopak vyžadován orální komponent (pohyb úst, který nevychází z mluveného jazyka). Např. ke znaku MÍT patří orální komponent „PRR“, nikoliv artikulace slova „mít“.
- f) **Nadbytečné pohyby.** Stane se, že tlumočnick mezi jednotlivé znaky přidá jakýsi irelevantní pohyb, který musí neslyšící klient dekódovat, a to velmi ztěžuje porozumění, zvláště při rychlejším tempu výpovědi produkované ve znakovém jazyce. Jindy se může

---

¹⁹⁵ Padden, Carol: *Do Sign Language Interpreter Accents Compromise Comprehension?* [online]. [Cit. 2015-05-12.] Dostupné z WWW: <<https://www.streetleverage.com/2015/05/do-sign-language-interpreter-accent-compromise-comprehension/>>.

jednat o drobnou změnu v artikulaci znaku, např. o záměnu rovného pohybu s nehybnými prsty za třepotající se prsty. Tento „přízvuk“ slyšícího uživatele znakového jazyka ve svém důsledku významně znesnadňuje komunikaci.

12.1 Umístění znaku

Obecně se ve sledovaných tlumočených textech nápadný „přízvuk“ v podobě znakování příliš nízko nebo příliš vysoko neobjevil. Problém nastal jen při produkci a) prstové abecedy, kdy se v některých případech projevila snaha o artikulaci tvarů ruky před obličejem, tedy příliš vysoko (obrázek č. 4, text č. 2). Pro české prostředí jsou při hláskování prstovou abecedou vyžadovány i odpovídající pohyby úst. Pokud se hláskování realizuje příliš vysoko, ústa jsou zakryta, a recipient promluvy tedy nemá přístup k jedné části informace. Jedná se o narušení komunikačních pravidel, která stanovují, že při komunikaci znakovým jazykem by mělo být vždy jasně vidět na celý obličej.

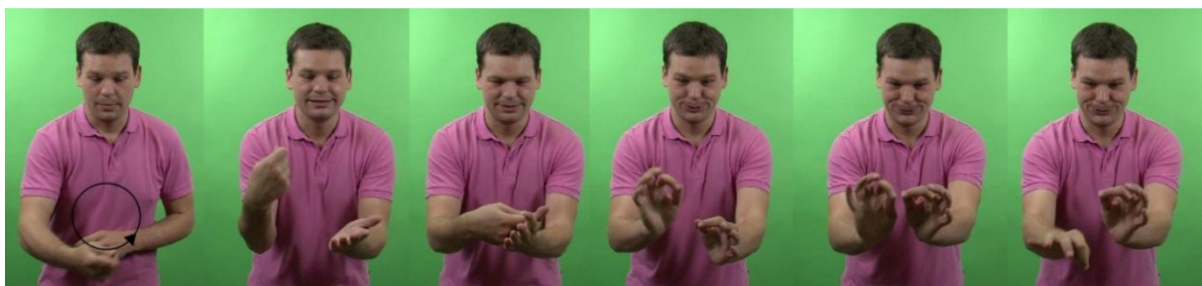
Obrázek č. 4: Příklad umístění znakování

Nežádoucí posun ve znakovacím prostoru také velmi často ovlivňoval b) způsob realizace „střídání rolí“ změnou pozice těla. Otočení těla nalevo a následně napravo bylo příliš výrazné a tím se znakovací osoba dostala do situace, kdy ke svému komunikačnímu partnerovi stála „z boku“. Mnohé znaky se tak dostaly na samou levou i pravou hranici znakovacího prostoru a celkově se způsob znakování stal v některých částech nepřírodným (obrázek č. 5; všechny tlumočené texty).

Obrázek č. 5: Příklad umístění znakování – příliš z boku

V jednom případě (text č. 6) nastala situace, kdy c) v části textu, ve které se pojednává o parametrech nabízené pračky, se celý znakovaný projev posunul dolů a jako by byl směřován přímo k pračce. Vzniká dojem komunikace s pračkou (obrázek č. 6).

Obrázek č. 6: Příklad umístění znakování – posun na spodní hranici znakovacího prostoru

Častokrát nastal při umísťování znaků do prostoru problém se směrem pohybu očí. V dialogu prodavače a zákaznice nekorespondoval směr pohybu očí a směr pohledu odpovídající dvěma komunikujícím osobám (text č. 3). V jednom tlumočeném textu byl po celou dobu produkce textu výrazný pohled směrem dolů. Tím se výrazně narušila komunikační pravidla neslyšících. V textu jako by komunikující osoby nebyly v očním kontaktu. To působí velmi nevěrohodně a nepřírozeně (obrázek č. 7; text č. 5). Jako rušivé bylo neslyšícími konzultanty vnímáno časté zvedání „očí v sloup“ v průběhu tlumočení. Jedná se o prostředek, kterým je možné vyjádřit nejistotu hovořícího, ale pokud se v jednom textu objeví čtyřikrát, výsledný text působí spíše podezřele.

Obrázek č. 7: Příklad umístění znakování – pohled dolů

12.2 Volba znaku

Problém zaznamenali neslyšící hodnotitelé i ve způsobu používání klasifikátorů. Nejenže byly často nevhodně zvoleny (nevhodně zvolený byl klasifikátorový tvar ruky, který nemohl předmět zastupovat vůbec nebo jen částečně – pračka jako válcovitý předmět s kulatým otevíráním na vrchu), ale někdy byl použit klasifikátor na místě, kde neměl opodstatnění (záleží na VÁS) - byl použit na místě zájmena (TY).

Obrázek č. 8: Volba znaku – použití klasifikátoru místo osobního zájmena

Další problematickou oblastí se ukázalo být používání specifických znaků („nevědět“, „úspora“, „dokázat“). Ty byly použity ve správném tvaru, ale v nevhodném kontextu. V jiných případech bylo evidentní, že tlumočnické znaky specifickému znaku nepřesně rozumí, a tak je používá víceméně náhodně. Ve výsledném výroku tak toto užití vždy působilo jako matoucí, pro neslyšící místy až směšné.

V některých tlumočených textech (text č. 2, text č. 6) jsme zaznamenali používání znaků, které jsou stylově nevhodné, a tlumočnické je zde použil z toho důvodu, že je zvyklý pohybovat se ve skupině neslyšících klientů určitého věku (srov. obrázek č. 9: „OK“ – znak užívaný mladými neslyšícími; obrázek č. 10: „V POHODĚ“ – znak užívaný mladými neslyšícími).

Obrázek č. 9: Volba znaku „OK“

Obrázek č. 10: Volba znaku „V POHODĚ“

Jako nevhodné bylo neslyšícími hodnotiteli shledáno také používání ad hoc inicializovaných znaků, a to především těch, které měly zastupovat již existující ustálené znaky (LITR).

Ve sledovaných textech není výjimkou prokládání znaků promluvy vycpávkovými znaky (PRÁVĚ), projevíly se rezervy v používání prstové abecedy. Kromě toho, že tvary ruky byly často kombinovány (směšovaly se tvary rukou z různých variant prstové abecedy: jednoruční × dvouruční...), se často objevovaly chyby v transkripci (Z-A-N-U-S-I, Z-A-N-U-S-Y, Z-A-N-N-U-S-I místo „Z-A-N-U-S-S-I“).

Rušivě působilo zdvojené, či dokonce ztrojené vyjádření stejného významu několika různými znaky, pravděpodobně s cílem zpřesnit formulaci (text č. 6). Během produkce textu docházelo k problémům na fonologické úrovni, některé ze znaků byly realizovány v narušené podobě (chyba ve tvaru ruky, pohybu – PRAČKA, ITÁLIE). Celkově tak některé texty působily, jako by byly artikulovány nedbale (text č. 3, text č. 6).

V některých textech se objevily znaky, které byly produkovány jakoby s velkou námahou (text č. 5 – ENERGIE; obrázek č. 11, text č. 6 – OTEVŘÍT, ENERGIE). Pokud se jednalo o tlumočníka, který část své tlumočnické praxe působil na Moravě, míchaly se v jím tlumočených textech české a moravské varianty znaků (PENÍZE).

Obrázek č. 11: Volba znaku – provedení „s námahou“

12.3 Rytmus

Pro produkci znakového jazyka je velmi důležitý rytmus a dynamika. V některých případech je slyšícím tlumočnickům vytýkáno příliš rychlé, překotné tempo znakování, které vytváří překážku v porozumění (text č. 3). S nelibostí jsou neslyšícími konzultanty hodnoceny také velké výkyvy v rytmu promluvy: část promluvy je pomalá, část rychlá, až překotná (text č. 4). Nevyrovnaný rytmus je nežádoucí i na úrovni jednoho znaku: ve znacích s opakovaným pohybem přidání dalšího pohybu (POTŘEBOVAT), ve znacích s jednorázovým pohybem přidání pohybu (TISÍC). Rytmus výsledného textu ovlivňuje i použití mimiky. Pokud není mimika dostatečně výrazná a živá, text působí nejen monotónně, ale i méně srozumitelně (text č. 5, text č. 2).

12.4 Opakování znaku

Slyšící tlumočníci měli ve sledovaných tlumočených textech výrazné rezervy v práci s prostorem. V důsledku toho docházelo k opakování znaku (PRAČKA) namísto jeho umístění

odpovídajícím klasifikátorem do prostoru a následného odkazování na toto místo (text č. 2). V některých tlumočených textech docházelo pravidelně k nakupení výrazů stejného nebo podobného významu ve snaze co nejvíce upřesnit tlumočenou myšlenku (text č. 3). K opakování znaků docházelo také v těch částech textu, ve kterých byla na straně tlumočnicka evidentní nejistota (text č. 6).

12.5 Mluvní komponenty

Obecně se slyšícím uživatelům znakového jazyka vyčítá přílišné užívání mluvních komponentů, a to i na místech, kde má být užít komponent orální, případně má být mluvní komponent nikoliv ve formě artikulace celého slova, ale jen jeho části. Sledované tlumočené texty nebyly v tomto ohledu výjimkou. V mnoha případech jsme mohli vidět mluvní komponenty na místě orálních komponentů („má“ místo „prrr“, „zepředu“ místo „0“: text č. 5) nebo naopak na místě mluvních komponentů komponenty orální (ZAJÍMAVÝ s orálním komponentem „uuu“: text č. 2). Nevhodné mluvní komponenty byly využity např. v textu č. 2 (záleží na „vás“ naproti „0“).¹⁹⁶ Mnoho mluvních komponentů, které se v textu objevily, byly navíc nadbytečné (text č. 3).

12.6 Pohyb

Pro texty produkované nerodilými mluvčími jsou typické pohyby navíc, nekontrolované pohyby těla, které narušují celkovou komunikaci. Ve sledovaných tlumočených textech se objevil doprovodný pohyb celého těla – při znacích s pohybem vzad se dozadu pohybovalo celé tělo a podobně při znacích, jejichž součástí je pohyb směrem dopředu, se spolu s rukama pohnul vpřed celý trup mluvčího. K tomu se v některých případech přidával ještě pohyb nohou (pohupování v kolenou) (text č. 3). Jako rušivý byl neslyšícími hodnotiteli vnímán také pohyb rukou dolů (spuštění rukou) uprostřed promluvy. Tento pohyb je většinou signálem pro ukončení komunikace nebo její části. Pokud se pohyb použije uprostřed promluvy, naruší porozumění na straně recipienta, který očekává ukončení promluvy namísto jejího pokračování (text č. 2).

Pokud jsme hovořili o „přízvuku“, který je možné vysledovat v produkci znakového jazyka slyšícími osobami, je možné jej nalézt jak v textech produkovaných spontánně, tak v textech, které jsou tlumočeny slyšícími tlumočnickými. Velkou roli zde sehrává jazyková zkušenost na straně produktora a pravděpodobně i věk osvojení znakového jazyka. U těch slyšících osob, které znakový jazyk preferují (CODA), podobný „přízvuk“ pravděpodobně nenajdeme, nebo zcela jistě jen v mnohem omezenější míře než v analyzovaných tlumočených textech.

---

¹⁹⁶ Artikulované slovo (nebo jeho část) má v případě, že se jedná o jméno, vycházet ze slovníkového tvaru (1. pád sg.).

Cílem úpravy „přízvuku“ ve znakovém jazyce není vymazat rysy osobitého stylu projevu. Osobitý styl může být krásný a velmi dobře srozumitelný. Jedná se spíše o popsání toho, co může neslyšícím klientům znepříjemňovat, až znemožňovat porozumění, ačkoliv po gramatické a lexikální stránce může být tlumočnickův projev perfektní. Slabý „akcent“, jakási „značka“ daného slyšícího tlumočnicka nebrání porozumění, není na závadu.

13 Hodnocení tlumočeného textu na základě zpětných překladů neslyšících překladatelů

Při konzultacích s neslyšícími překladateli se potvrdilo, jak cenným materiálem jsou jejich názory, připomínky a především zpětné překlady. Autory překladů nejsou překladatelé z povolání, ale uživatelé dvou jazyků: češtiny (především psané) a českého znakového jazyka. Z toho důvodu je forma překladů spíše intuitivní, nicméně to nijak nesnižuje jejich význam pro celou práci. Do textu překladů nebylo zasahováno, sjednocena byla jen formální úprava a použité zkratky (tabulka č. 48). Překlady byly použity pro kontrolu námi zpracované analýzy na základě osobních konzultací s dalšími neslyšícími odborníky. Opakovaně jsme se k nim vraceli při rozboru chyb v tlumočených textech. Přestože jsme původně k těmto textům chtěli přihlížet pouze jako ke kontrolnímu materiálu, rozhodli jsme se jim v závěrečné fázi analýzy tlumočených textů věnovat více prostoru.

xxx	nesrozumitelná pasáž (příp. nečitelný pohyb, nesrozumitelný znak)
---	příliš dlouhá a nefunkční pauza
...	neukončená věta
otvíráním/dveřmi	synonymické vyjádření
(komentář)	osobní poznámka/vysvětlení překladatele
(návrh jiné formulace)	jiná verze překladu, jiná formulace navržená překladatelem

Tabulka č. 48: Přehled použitých symbolů ve zpětných překladech

Překladatelé dostali instrukci přeložit obsah tlumočeného textu tak, jak mu rozumí, hlavně co nejvěrněji. Byli požádáni, ať si všimají například nápadných pauz, ať udělají poznámku v případě, že neporozumí nějakému výrazu či celé výpovědi. Ve výsledných zpětných překladech je však mnohem více poznámek, než jsme původně očekávali. Poznámky jsou různého charakteru, při jejich využívání a odkazech na ně je stále uvádíme v originální podobě. Jsou natolik zajímavé a mnohdy konkrétní a věcné, že se je pokusíme shrnout, zobecnit a vyvodit z nich závěr.

13.1 Opakování znaku

Opakování znaku se v tlumočených textech objevuje ve skutečnosti mnohem častěji, než popsali neslyšící překladatelé. Pokud tedy opakování zaznamenali a při překladu k němu udělali komentář, byl to pro nás signál, že se jedná o situaci, kdy je tento jev formálním narušením plynulosti textu.

Zdvojená artikulace znaku je jedním z legitimních prostředků pro vyjádření mnohosti, může se použít také jako prostředek důrazu. Ani v jedné z okomentovaných překladatelských situací se však nejednalo o tyto případy.

Nejčastěji se v komentářích objevovala informace, že se některý z výrazů v jazykové konstrukci opakuje. Podle našeho mínění došlo opakováním k narušení plynulosti sledovaného tlumočeného textu pro vnímatele. Opakování nejčastěji jednoho výrazu zatížilo adresáta, rozšířilo text a odvedlo pozornost od informace, která je pro porozumění celkovému sdělení nosná.

V jednom případě se jednalo o opakování výrazu (VLONI VLONI), které vedlo k nejasnosti a nejednoznačnosti výsledné informace. Nebylo zřejmé, zda je opakování cílené a má být prostředkem pro vyjádření konkrétního obsahu („předloni“), nebo zda se jedná o náhodné jazykové chování, které je důsledkem nejistoty ve vyjadřování („vloni“).

V jiném textu neslyšící překladatel upozornil na to, že opakování výrazu působí jako nejisté „zadrhávání“ v tlumočení, narušení plynulosti. Přestože je takové sdělení ve většině případů srozumitelné, je pro vnímatele textu natolik rušivé, že odvádí pozornost od obsahu sdělení.

V dalším případě neslyšící překladatel upozornil na přílišné opakování konkrétního výrazu (PRÁVĚ), který vnímal jako parazitní, v textu nepatřičný.

Zpětný překlad s komentářem ¹⁹⁷	Číslo tlumočeného textu (autor zpětného překladu)
Tak tedy u pračky s předním plněním jaké máte přání, jaká je vaše oblíbená značka, firma pračky? Oblíbená firma? (<i>opakuje se</i>)	Text č. 2 (překladatel č. 2)
Rozhodla jsem se, že chci novou pračku, novou pračku (<i>opakuje se</i>).	Text č. 3 (překladatel č. 2)
Chci se zeptat, jestli se můžu zeptat (<i>opakuje slovo zeptat</i>)...	Text č. 6 (překladatel č. 2)
Vyrobila ji společnost AEG, vloni, vloni (<i>dvakrát použila znak vloni, trochu matoucí, nevím, jestli chtěla říct jenom vloni, nebo dvěma znaky myslela předloni?</i>)...	Text č. 5 (překladatel č. 2)
Aha, chápu, chápu, dobře... (<i>zadrhává se</i>) ...	Text č. 6 (překladatel č. 2)
...právě, že se hodí. (<i>často používá právě</i>).	Text č. 3 (překladatel č. 2)

Tabulka č. 49: Zpětné překlady – opakování znaku

13.2 Dynamika a rytmus textu

V komentářích neslyšících překladatelů bylo zajímavé sledovat, jak je pro ně jako pro příjemce tlumočeného textu důležité přesné pauzování. Pokud pauzy téměř nebyly nebo byly jen velmi krátké, výsledný tlumočený text byl vnímán jako „zbrklý, roztěkaný“ a vy-

¹⁹⁷ Zpětné překlady i s komentáři jsou uváděny v nezměněné podobě.

tvářel dojem, že tlumočnick je v časovém stresu, má velký časový odstup od zdrojové informace a tlumočení nestíhá. Vhodné zařazování úměrně dlouhých pauz je pro dobrou orientaci v textu na straně příjemce zásadní (pauzy by měly být po každém obsahově uceleném celku). Pauzy oddělující tematické celky mohou být na jiných místech, než jsou pauzy ve zdrojovém textu. Pokud tedy tlumočnick s pauzami cíleně nepracuje, je ohroženo správné uchopení sdělované informace příjemcem.

V textu, v němž nejsou téměř žádné pauzy, často dochází k bezděčným pohybům mezi znaky, které jsou vnímány podobně jako hezitační zvuky v mluveném textu. Ve zpětném překladu byly zapsány jako „ehm“, tedy jako nejčastější hezitační zvuk. Těmito nechtěnými pohyby navíc tlumočnick získává čas na formulování informace v cílovém jazyce a navenek prezentuje svou tlumočnickou aktivitu.

V opačném případě, pokud se objevovaly pauzy, které byly příliš dlouhé, a byly navíc na nevhodných místech v textu (uprostřed smysluplného celku), bylo často narušeno porozumění výsledné informaci. Tyto pauzy od sebe totiž oddělily ty části sdělení, které k sobě obsahově patří. Tím došlo k roztržení obsahu, k nejasnostem. Dalším důsledkem byl vznik nedůvěry k tlumočnickovým kompetencím.

Zpětný překlad s komentářem	Číslo tlumočeného textu (autor zpětného překladu)
... je to typ A, xxx --- (<i>dlouhá pauza</i>)	Text č. 2 (překladatel č. 2)
A za druhé mě zajímá, jaký typ praček je v akci? (<i>trošku roztěkaná, nestíhá</i>)	Text č. 3 (překladatel č. 2)
... mám doma italskou pračku Zanussi, ale když mi nabídnete jinou, nevádí (<i>příliš rychle znakuje, zmatené</i>).	Text č. 3 (překladatel č. 2)

Tabulka č. 50: Zpětné překlady – dynamika a rytmus textu

13.3 Provedení znaku

Velmi negativně byla neslyšícími překladateli vnímána přílišná rychlost znakování, která vedla až k „drmolení“ a tím ke snížení srozumitelnosti. Tlak na rychlé tempo nebyl ze strany mluvčího, ale vznikl spíše jako výsledek způsobu tlumočení. V nejčastějších případech se totiž vedle rychlého tempa objevovala tendence tlumočnicka vyjádřit jeden obsah dvěma i třemi různými způsoby, různými upřesňujícími formulacemi. Aby tlumočnick stihl předat celý obsah, musel oproti tempu zdrojového textu mnohonásobně zrychlit. Výsledný tlumočený text obsahoval mnohem více znaků, které kladly větší nároky na pozornost adresáta informace, a zároveň se zhoršovala kvalita provedení jednotlivých znaků, které byly vnímány jako „oddrmolené“. Zajímavé je, že neslyšící překladatelé nevnímali žádný z tlumočených textů jako produkovaný příliš pomalu. Pomalejší tempo znakování s sebou

s největší pravděpodobností nepřináší tolik překážek v porozumění a z toho důvodu by nebylo komentováno.

Dalším důsledkem rychlého provedení znaků je jejich snížená srozumitelnost, až úplná nesrozumitelnost. Zajímavým jevem byla snaha neslyšících překladatelů dovést význam každého pohybu, který se v tlumočených textech objevil. Mnohokrát zmiňovali, že se bude jednat pravděpodobně o nějaký jimi vyvozený konkrétní význam, a svou pochybnost a nejistotu vyjádřili graficky (xxx, ???) nebo formou poznámky (*nerozumím, ale asi...*).

Pokud se jednalo o změnu v jednom parametru znaku (místo artiklace, pohyb, tvar ruky), neslyšící překladatelé ve většině případů nepopisovali, o jaký z parametrů se jedná, ale vyhodnotili výsledný použitý znak jako „zvláštní“ nebo „divný“. Pokud se jednalo o narušení jednoho parametru, neslyšící si často domysleli význam, pokoušeli se rekonstruovat zamýšlený obsah na základě analýzy dosud řečeného. Pokud nebylo možné konkrétní informaci dovést, snažili se vyvodit alespoň charakter informace (*chybí kolik?*).

V několika případech vedla změna pohybu (opakování, prodloužení) znaku v zavádějící informaci (*5 × 50 kilo, značka A × AAA*). Neslyšící překladatelé však často vycházeli ze své osobní zkušenosti a základních informací o světě a opět se pokusili vyvodit správný význam, odpovídající významu zdrojového textu.

Rušivě bylo vnímáno nepřesné používání prstové abecedy jako prostředku kontaktu češtiny a českého znakového jazyka. Komentovány byly nevhodné tvary rukou (použití konkrétní varianty prstové abecedy). Některé varianty zmiňovali překladatelé jako srozumitelnější. Negativně hodnotili i směšování různých tvarů rukou a typů prstových abeced (mužská a ženská varianta). Jako matoucí a nežádoucí komentovali chybování v hláskování (hláskování musí odpovídat grafické podobě slova, nikoliv jeho zvukové podobě).

Velmi často neslyšící překladatelé v komentářích odkazovali na nesoulad mezi manuálními a nemanuálními nosiči významu (pohyby úst). Zmínili situace, kdy byl k manuálnímu znaku artikulován pohyb úst, který není jeho součástí: výsledný výraz byl v těchto případech vnímán jako nesrozumitelný, nejasný. Jindy došlo k „inkorporaci“ mluvního komponentu (např. „malý“) do manuálního znaku (např. KLF: *čtvercová místnost*) a výsledný výraz byl vyhodnocen také jako „závadný“. Nežádoucí byly i kolize mezi manuálně a nemanuálně nesenými informacemi, resp. mezi znkem (složeným z manuální a nemanuální části) a formou mluvního komponentu (*38 × 39 litrů*).

Zpětný překlad s komentářem	Číslo tlumočeného textu (autor zpětného překladu)
Ale je pravda, že mám pocit, že by mi nejspíš vyhovovala pračka italské (<i>zdeformované, jakoby oddrmolené</i>) značky.	Text č. 3 (překladatel č. 1)
Tato pračka šetří (<i>trochu matečné znaky</i>)	Text č. 3 (překladatel č. 2)
Je to pračka, která šetří xxx energii (<i>celou dobu ukazuje tu energii nepřírozeně, jakoby namáhavě, ruší mě to trochu v porozumění – lepší trochu skrčené prsty</i>)...	Text č. 6 (překladatel č. 1)
Je to loňský typ pračky a xxx vystavujeme ji na různých akcích a výstavách.	Text č. 2 (překladatel č. 1)
Znamená to, že opravdu má energeticky nízkou bilanci xxx.	Text č. 2 (překladatel č. 1)
... vytvořila je xxx (<i>vloni – nerozumím jí tento znak</i>), ale nyní je v akci.	Text č. 6 (překladatel č. 1)
... to znamená, že šetří elektřinu xxx (<i>nerozuměla jsem znaku</i>)...	Text č. 4 (překladatel č. 2)
Nemám tam dostatek místa, xxx (<i>nějakou věž či sud tam má? kdybych neviděla ostatní videa, tak ani nevím, co řekla – neukázala to, jen to řekla, asi spoléhá, že neslyšící před ní umí odezírat – to by pak šlo</i>)...	Text č. 6 (překladatel č. 1)
... doporučuji vám tento... (<i>nerozumím znaku? model?</i>)...	Text č. 6 (překladatel č. 2)
... je to typ A, xxx (<i>opravdu energie nabíjení? nechápu</i>)	Text č. 2 (překladatel č. 2)
Já jsem se rozhodla, že bych chtěla koupit novou pračku (<i>zvláštní znak</i>).	Text č. 3 (překladatel č. 1)
Já myslím, že nemám oblíbenou značku, ale pravda je, že dávám přednost italské (<i>divné provedení znaku</i>) značce	Text č. 3 (překladatel č. 2)
Stojí asi jedenáct tisíc a vloni stála / její cena byla xxx (<i>ukazuje dvanáct tisíc, ale říká sedmnáct tisíc?</i>).	Text č. 3 (překladatel č. 1)
... tak na 5 kg prádla --- asi xxx (<i>chybí kolik</i>) méně litrů...	Text č. 3 (překladatel č. 2)
... znamená to, že potřebuje málo energie... ??? (<i>nerozumím znaku „řeká se“, „červená?“</i>)...	Text č. 6 (překladatel č. 2)
Tady vidíte, že je na ní písmeno AA (<i>opravdu AA?</i>)...	Text č. 4 (překladatel č. 2)
Padesát kilo prádla (<i>ukázala znak spíš 50, i když to mělo být asi jen 5 kg</i>)	Text č. 5 (překladatel č. 2)
Doma už mám různé výrobky od nich xxx, například od firmy ZANUSI (<i>chyba v názvu</i>)	Text č. 4 (překladatel č. 1)
Doporučil bych vám jinou bednu = pračku, od firmy AEG (<i>možná bez odezíráni bych jí rozuměla na AES? ale jako jediná používá to lepší E z prstové abecedy</i>) a je to úsporná pračka.	Text č. 3 (překladatel č. 1)
Vyrobila ji společnost AEG (<i>zase bych pro E z prstové abecedy doporučovala lepší tvar</i>).	Text č. 5 (překladatel č. 1)
Vyrábí ji firma AEG (<i>E z prstové abecedy by mělo být dívčí, aby se udržela struktura</i>).	Text č. 4 (překladatel č. 1)
... vytvořila je firma AEG (<i>lepší by bylo z prstové abecedy jiné dívčí E, které pak lépe pasuje k dívčímu G</i>)	Text č. 6 (překladatel č. 1)

V případě, že byste ji chtěla teď koupit, můžete hotově xxx (<i>artikuluje něco jiného, plete mě to</i>)	Text č. 4 (překladatel č. 1)
dnes můžete zaplatit hotově (<i>něco jiného artikuluje</i>).	Text č. 4 (překladatel č. 2)
... mám malou (<i>jen mluví, ale neukazuje</i>) koupelnu.	Text č. 6 (překladatel č. 1)
... je potřeba asi 38 – (<i>odezřela jsem 39, ale ukázala ve znakovce 38</i>) – litrů.	Text č. 6 (překladatel č. 2)
... asi na kilo prádla spotřebuje 39 xxx (<i>ukazuje 38</i>) --- litrů.	Text č. 6 (překladatel č. 1)
Znamená to, že na 5 kilo oblečení spotřebujete (<i>zvláštní znak, něco tam asi chybí nebo popletla čísla 2–3</i>) 39 litrů	Text č. 4 (překladatel č. 1)

Tabulka č. 51: Zpětné překlady – provedení znaku

13.4 Výběr znaku

Neslyšícími překladateli byly mnohdy označeny konkrétní znaky jako nevhodné pro použití v daných kontextech, přestože pro ně byly srozumitelné, resp. vyvodili jejich zamýšlený význam. Nejčastěji označili použitý znak jako nevhodný a přidali poznámku, že by bylo vhodnější použít v příslušné situaci znak jiný. Zajímavé bylo, že jako nevhodné vyhodnotili použití znaku z dvojice výrazů, které se liší jen pohybem úst, manuální části znaků se tedy shodují (ZAJÍMAVÝ). K jednomu výrazu náleží použití mluvního komponentu („zajím“...) a k druhému použití orálního komponentu („uuu“). Oba výrazy se od sebe významově odlišují. Tlumočníky byl pravděpodobně ve snaze přiblížit se více „pravému“ znakovému jazyku na místě znaku s mluvním komponentem přednostně použit výraz s komponentem orálním.

V jiných formulacích byl použit výraz, který promluvu znejasnil, použití výrazu přitom mělo informaci naopak zprůhlednit. Namísto konkrétnějšího výrazu („OBLEČENÍ“) bylo použito obecnějšího výrazu („VĚCI“), a tím se z pračky stal spotřebič, do kterého se vkládají různé věci.

V nezanedbatelném počtu situací byl použit nevhodný, nesrozumitelný výraz, avšak s výrazným mluvním komponentem (s celým artikulovaným slovem), který bilingvní neslyšící překladatelé dešifrovali, a tím dospěli k zamýšlenému významu. V komentářích se vyjadřují k tomu, že oni sice rozuměli, ale nejednalo se o jazykově čisté řešení. Naznačili, že neslyšící, kteří nemají takovou kompetenci v češtině jako oni, by na jejich místě s největší pravděpodobností nerozuměli.

Typickou situací je použití výrazu, který se významově částečně překrývá s tím, který by neslyšící překladatelé vnímali jako správný nebo přinejmenším vhodnější. V daném kontextu však působí nevhodně či neobratně.

Můžeme se také setkat s typickými přehmaty, kdy dochází k záměně a místo očekávaného výrazu (např. „VY“) je použit výraz jiný (např. „TY“). Nevhodným způsobem je také často

nakládáno se specifickými znaky, které jsou vnímány jako jazykový prostředek ze samotného jádra znakového jazyka a je vlastní jazykovému vyjadřování rodilých mluvčích. S nelibostí hodnotili neslyšící překladatelé také užití již popisovaných inicializovaných znaků místo ustálených výrazů českého znakového jazyka („LITR“).

Zpětný překlad s komentářem	Číslo tlumočeného textu (autor zpětného překladu)
Prosím, chtěla bych se s vámi domluvit (<i>xxx nebo promluvit... lepší v češtině by bylo prokonzultovat, ale to by pak podle mě měl použít jiný znak</i>).	Text č. 2 (překladatel č. 1)
Můžete ji hned koupit anebo vám ji můžeme nabídnout i na splátky (<i>lepší je jiný znak pro splátky</i>).	Text č. 2 (překladatel č. 1)
(<i>trochu nesrozumitelné, co chtěl vyjádřit, asi to mělo být:</i>) ... zajímá mě (<i>zase ten nevhodný znak jako „napínavý“</i>), jestli máte nyní nějakou akci se slevou.	Text č. 2 (překladatel č. 2)
Celková cena je 11 tisíc, zajímavé (<i>opět ten znak „napínavý“, který se tam podle mě nehodí</i>)	Text č. 2 (překladatel č. 2)
Určitě by mi vyhovovala pračka s otvíráním shora / s dveřmi shora (<i>nerozumím: kam bych dávala věci?</i>), protože mám malou koupelnu.	Text č. 2 (překladatel č. 1)
(<i>je mu to špatně rozumět, že tam má bojler, použil asi složený znak bojler asi --- zachránilo mě až odezírání a to neplatí, že?</i>)	Text č. 2 (překladatel č. 1)
Jedná se o typ ohledně spotřeby (<i>odezřela jsem, ale ukázal nevhodný znak</i>)	Text č. 2 (překladatel č. 2)
Také by mě zajímalo, jestli máte pračku ve slevě? (<i>odezřela jsem sleva, ale mohlo to taky znamenat levná pračka, spíš bych použila znak „akce“</i>).	Text č. 4 (překladatel č. 2)
Chcete nějakou konkrétní (<i>odezřela jsem konkrétní</i>) značku pračky?	Text č. 6 (překladatel č. 2)
... je to typ A (<i>to znamená energie signál? asi měla na mysli „žere“</i>)...	Text č. 3 (překladatel č. 2)
... přijímá (<i>trošku nevhodný znak</i>) je slabá, moc nepotřebuje, právě že je úsporná...	Text č. 3 (překladatel č. 2)
... energie (<i>ukázal znak ekonomika, podle mě nevhodný</i>)...	Text č. 2 (překladatel č. 2)
Jasně, teď (<i>ted' se tam vůbec nehodí</i>)	Text č. 3 (překladatel č. 2)
Vy jste hezká (<i>nehodí se znak</i>) slečna.	Text č. 5 (překladatel č. 1)
Slečno, vy jste hezká (<i>podle mě nevhodný znak</i>).	Text č. 5 (překladatel č. 2)
... chcete (<i>použila JÁ, ale měla na mysli vy, ty</i>) pračku plněnou spodem nebo vrchem? (<i>také použila znak „oblíbený“, myslím, že se nehodí</i>)	Text č. 4 (překladatel č. 2)
... tak to čerpá 39 litrů (<i>znak litrů špatně, ukázala jen „L“</i>)...	Text č. 4 (překladatel č. 2)
Na značce vám tedy nezáleží. (<i>použila divný specifický znak „nálepka“, který se podle mě nehodí</i>)	Text č. 5 (překladatel č. 2)

Tabulka č. 52: Zpětné překlady – výběr znaku

13.5 Struktura výpovědi

Pokud byly některé syntaktické struktury neslyšícími překladateli intuitivně vnímány jako nedostačivé či neúplné, jednalo se nejčastěji o absenci slovesa. V některých případech se jednalo o sloveso významové, např. „KOUPIŤ“, ve větším počtu případů však bylo postrádáno sloveso „MÍT“ ve významu existence. V některých strukturách, kde bylo použito vhodného slovesa, byla pocíťována absence některého z obligatorních argumentů slovesa (např. „VYSVĚTLIT“ – co?, „VYROBIT“ – co?). Neméně často byla tlumočeným textům vytýkána absence subjektu nebo objektu, kdy se neslyšící ve svých poznámkách opakovaně doptávají, co je zasaženo dějem, případně kdo je jeho vykonavatelem. Mezi zaregistrovanými omisemi byla zmíněna také absence zpřesňujícího výrazu („TAKÉ“, „I“). Pokud byly užity složené výrazy, chyběla v nich často základní část pro pojmenování označované věci, v použité části byla zahrnuta jen charakteristika věci (např. ... protože máme malou koupelnu a nad ní máme kovový (*nerozumím, co?*) Uvedena je jen barva, materiál).

Zpětný překlad s komentářem	Číslo tlumočeného textu (autor zpětného překladu)
Chtěla bych (<i>neukázal „koupit“ či „potřebovala bych“, ale to jsem si domyslela – není to pro mě tedy velkou překážkou</i>)	Text č. 2 (překladatel č. 1)
Vodu xxx (<i>neukazuje spotřebuje</i>) 5 kilo prádla na 39 litrů...	Text č. 5 (překladatel č. 1)
Chci se zeptat, čas teď čas? (<i>chybí tam sloveso máte?</i>)	Text č. 3 (překladatel č. 2)
Prosím, čas xxx (<i>chybí sloveso máte</i>)	Text č. 3 (překladatel č. 2)
Vyrábí ji firma AEG, už vloni ji vyrobil (<i>nejasně, co?</i>)...	Text č. 4 (překladatel č. 2)
Chtěl bych vysvětlit (<i>není doplněno co?</i>).	Text č. 5 (překladatel č. 2)
Líbí se mi (<i>není doplněno co?</i>).	Text č. 5 (překladatel č. 2)
Můžete, akorát teď, můžete xxx (<i>co můžete? rozuměla jsem jí jen možná</i>)	Text č. 6 (překladatel č. 1)
... máte 2 možnosti (<i>čeho?</i>)	Text č. 3 (překladatel č. 2)
Padesát kilo prádla, má 49 litrů (<i>chybí doplnit čeho ???</i>).	Text č. 5 (překladatel č. 2)
Mám doma malou koupelnu, není tam místo (<i>pro toto otvírání?</i>).	Text č. 4 (překladatel č. 1)
... tak bych vám doporučil tento typ pračky, výhodu má v úspoře elektriky (<i>nerozumím, co?</i>).	Text č. 4 (překladatel č. 2)
... je od firmy AEG (<i>ale co ???</i>).	Text č. 6 (překladatel č. 2)
... zaplatit můžete v hotovosti a můžete ji xxx (<i>neukazuje také</i>) splácet.	Text č. 5 (překladatel č. 1)
Mám nad pračkou kovovou nádobu, která ohřívá vodu (<i>co to je?</i>).	Text č. 4 (překladatel č. 1)
... protože máme malou koupelnu a nad ní máme kovový (<i>nerozumím, co?</i>)	Text č. 4 (překladatel č. 2)

Tabulka č. 53: Zpětné překlady – struktura výpovědi

13.6 Nejednoznačnost

Jedním z nejvíce zmiňovaných nedostatků byla nejednoznačnost nebo nejasnost formulace. Částečně se jednalo o ustálená spojení v českém jazyce, která byla doslovně tlumočena do českého znakového jazyka (S čím vám mohu pomoci? Můžeme si plácnout?) a tlumočený text byl pocíťován jako ne zcela srozumitelný.

Další nepřesnosti se týkaly vyjádření samotného tématu textu. Kvůli nadbytečnému užití výrazu „TYP“ nebylo cílovému vnímateli jasné, zda je tématem koupě nové pračky, nebo koupě nového typu pračky. Na tom se shodli všichni neslyšící překladatelé a konzultanti.

Další nejasnosti způsobovaly parazitní výrazy tlumočnicků, z nich především výraz „V POHODĚ“. Tlumočnick tento výraz nadužíval a v některých momentech jím dokonce setřel význam sdělení. Pokud jde o pragmatiku textu, v některých místech není zcela čitelný vztah mezi kupujícím a prodávacem. Tlumočníci vztah jen naznačují (např. flirt), ale není pro adresáta jasný. Chybí přesnější a cílené využití mimiky.

Neslyšící překladatelé opakovaně upozorňovali na nejasnosti v těch místech textu, kde bylo nutné být precizní ve vyjádření vztahů (např. na 5 kilogramů prádla je daná spotřeba 39 litrů vody) nebo v místech, kde bylo zásadní co nejpřesnější využití prostoru (pračka s vrchním plněním × pračka s předním plněním). V těchto částech textu tlumočníci nevyužili adekvátních prostředků (klasifikátorů a prostoru), aby byla informace ve vizuálně-motorickém jazyce co nejpřesnější.

Za problematická byla dále označena ta místa v textu, kde se tlumočníci měli vypořádat s vytvořením termínu ad hoc („promo akce“, „energeticky úsporný model“). Většinou použili neúplné konstrukce, složené znaky, ve kterých chyběla některá ze základních významových částí, případně výsledná formulace byla tak zmatená, že byla nesrozumitelná.

Zpětný překlad s komentářem	Číslo tlumočeného textu (autor zpětného překladu)
... potřebujete pomoc? (<i>možná by to mohlo být: Přejete si něco?</i>)	Text č. 2 (překladatel č. 1)
... potřebovala koupit novou pračku (<i>možná myslela: nový typ pračky?</i>).	Text č. 2 (překladatel č. 1)
Mám doma starou pračku, ano, ale už je 10 let stará, chtěla bych nový typ pračky (<i>opravdu nový typ?</i>).	Text č. 3 (překladatel č. 2)
... že bych už potřebovala novou pračku / nový typ pračky (<i>nejasné</i>).	Text č. 6 (překladatel č. 1)
Mám doma pračku starou 10 let, potřebuji koupit nový typ pračky (<i>typ?</i>).	Text č. 4 (překladatel č. 2)
... třeba mi ukázat jaké máte typy (<i>nových?</i>) praček...	Text č. 5 (překladatel č. 1)
Hezká slečno, čas je v pohodě???	Text č. 6 (překladatel č. 2)
... mám vždycky čas, slečno, mám vždy čas (<i>že by flirt?</i>)	Text č. 2 (překladatel č. 1)
... --- xxx (<i>Kolik kilo prádla na prání/vaření? prání v teple 39 Celsia stupňů na litr vody?</i>).	Text č. 2 (překladatel č. 1)

Její spotřeba je asi 5 kilo prádla na cca 1 litr vody, právě proto je vyhovující (<i>to taky není moc pochopitelné</i>).	Text č. 3 (překladatel č. 1)
Vodu xxx (<i>neukazuje spotřebuje</i>) 5 kilo prádla na 39 litrů (<i>trochu problém rozumět</i>).	Text č. 5 (překladatel č. 1)
Aha, jasně, takže s předním plněním, znamená, že tento typ. (<i>trochu nejasné</i>)	Text č. 3 (překladatel č. 2)
Odpovídám, líbí se mi pračka s předním plněním (<i>trošku nejasné</i>)...	Text č. 6 (překladatel č. 2)
Určitě mi vyhovuje věci dávat vrchním způsobem. (<i>neobratně to vyjádřil</i>)	Text č. 2 (překladatel č. 2)
Určitě mi vyhovuje věci dávat vrchním způsobem, protože mám malou koupelnu a mám bojler s teplou vodou, proto mi vyhovuje přední plnění. (<i>tak teď už nevím, jestli zákaznice preferuje přední, nebo vrchní plnění pračky? že by přehmat v ČZJ?</i>)	Text č. 2 (překladatel č. 2)
... doporučuji vám pračku energeticky úspornou, ALG, ale je to loňský model, co se týče pračky (<i>pak jsem měla problém pochopit</i>), ale nabízí se často v akcích (<i>nerozumím, v jakých akcích?</i>)	Text č. 2 (překladatel č. 2)
Vytvořila (<i>není jasné, proč ne od nebo vyrobila?</i>)	Text č. 6 (překladatel č. 1)
Mám nad pračkou bojler (<i>lepší formulace byly u ostatních tlumočnicků</i>), tak by to nešlo.	Text č. 3 (překladatel č. 1)
... bojler ? ... myslím, že bude lepší pračka s předním plněním.	Text č. 6 (překladatel č. 2)
Mám doma například něco od firmy/značky xxx (<i>nerozumím, jak to myslí</i>) ZANUSSI	Text č. 6 (překladatel č. 1)
Máte nějakou oblíbenou značku pračky? (<i>trošku se v tom zamotává a používá zbytečně víc znaků, než musí</i>).	Text č. 5 (překladatel č. 2)
Tato pračka má energii (<i>nerozumím???</i>) typu A...	Text č. 5 (překladatel č. 2)
... to znamená, že v energii je víc úsporná ... voda (<i>nerozumím???</i>).	Text č. 5 (překladatel č. 2)
... pokud nemáte peníze, hotově (<i>odezřela jsem hotově, ale nebylo to znakově jasné</i>)	Text č. 5 (překladatel č. 2)
Vybírám si ji a určitě se domluvíme na způsobu platby (<i>nejsem si vůbec jistá</i>).	Text č. 6 (překladatel č. 1)
Mohla bych vám podat ruku? Domluveno? (<i>není jasné co?</i>)	Text č. 4 (překladatel č. 2)

Tabulka č. 54: Zpětné překlady – nejednoznačnost

13.7 Využití prostoru

Český znakový jazyk je vizuálně-motorický jazyk. To významně určuje způsob produkce informací. Na mnoho nejasností neslyšící překladatelé upozorňovali v souvislosti s nedokonalým využitím prostoru, tj. s kompozicí informací do vizuálních „obrazů“ tak, aby to

odpovídalo skutečnosti, aby do sebe informace jako do obrazu zapadaly a zároveň respektovaly úzus (např. pokud jde o posloupnost produkce jednotlivých částí „obrazu“).¹⁹⁸

V této části komentářů se neslyšící překladatelé nejčastěji dotýkali nevhodnosti použitých klasifikátorů a práce s nimi v prostoru (lokalizace a pohyb). Všechny klasifikátory jsou složeny z tzv. klasifikátorových tvarů ruky a pohybu. Repertoár tvarů ruky je pro každý znakový jazyk omezen a konvencionalizován. Protože se jedná o prostředek, který je pro znakový jazyk specifický, nerodilí mluvčí včetně tlumočnicků jsou většinou velmi nejistí při jeho používání a jejich nedokonalý jazykový cit způsobuje, že se dopouštějí různých nepřesností, které neslyšící rodilí mluvčí označují za chybné či rušivé. Jedná se o použití nevhodného klasifikátorového tvaru ruky a nevhodný pohyb, jenž byl k tvaru ruky připojen.

Neslyšící rovněž uváděli, že text v českém znakovém jazyce postrádal explicitní doplnění informací, které byly v češtině předány jen implicitně (pračka s horním plněním nemůže v malé koupelně být, **PROTOŽE PŘI OTEVÍRÁNÍ DVEŘÍ BY DVÍŘKA NARÁŽELA NA BOJLER UMÍSTĚNÝ NAD PRAČKOU**, viz obrázek č. 12). Tlumočené texty tento typ informací většinou neobsahovaly, a tak byla výsledná promluva nejasná a neslyšícími byla hodnocena jako narušená, protože obsah sdělení nebyl dostatečně vizualizován.

Obrázek č. 12: Explicitní vyjádření vztahu mezi bojlerem a pračkou v prostoru

Neméně kritičtí byli neslyšící překladatelé k uplatňování tzv. střídání rolí. V této situaci je tělo mluvčího použito pro zastoupení některého z reálných účastníků tlumočeného dialogu:

¹⁹⁸ Neslyšící často vysvětlují, že pokud produkujeme vizuální informaci, měli bychom si počínat jako při malování. Některé části musíme namalovat nejdříve, aby následně doplněné části zapadaly do celkového obrazu, např. namalujeme nejdříve strom a na něj usadíme ptáčka, ne naopak. Analogicky budeme postupovat při produkci znakového jazyka i v případě tlumočení, kdy k nám informace přicházejí v jiném sledu, v tomto případě např. ptáček – se usadil – na veliký – strom.

mluvčího nebo adresáta. K naznačení změny komunikační role se používá množství prostředků, z nichž nefrekventovanější jsou změna výrazu obličeje a změna postoje těla. Pro český znakový jazyk je navíc běžné, že se prostředky různým způsobem kombinují a skládají. V tlumočených textech však byly využity výhradně prostředky změny postoje těla, které byly recipienty vnímány jako „příliš velké, přehnané a nepřesné“. Pravidla užívání těchto prostředků nebyla dosud dostatečně popsána, a tak jsou mluvčí v produkci znakového jazyka nuceni vycházet ze své znalosti znakového jazyka a jazykového citu.

V práci s prostorem se rozlišují dva základní typy prostoru: syntaktický a topografický (srov. Nováková 2008). V obou případech je nutné rozmístění objektů a odkazování na ně během produkce neměnit. Pokud je objekt pračky na začátku umístěn do spodního levého rohu znakovacího prostoru, musíme na něj do stejného místa odkazovat v celém textu, dokud nebude uspořádání prostoru z nějakého důvodu mluvčím změněno. V tlumočených textech však při odkazování často docházelo k omylům a odkazovalo se do jiných míst než do těch, na která byly na začátku textu jednotlivé objekty umístěny.

Zpětný překlad s komentářem	Číslo tlumočeného textu (autor zpětného překladu)
Chtěla bych s vrchním plněním, ale bohužel moje koupelna je malá, kde je bojler, cítím, že bude lepší přední plnění. (<i>zase nejasné</i>)	Text č. 5 (překladatel č. 2)
Mám tam ještě bojler, a proto by pro mě bylo lepší otvírání z boku xxx (nelogické prostorově).	Text č. 2 (překladatel č. 1)
Chtěla bych s vrchním plněním, ale bohužel moje koupelna je malá, kde je bojler, cítím, že bude lepší přední plnění. (<i>zase nejasné</i>)	Text č. 5 (překladatel č. 2)
... bude lepší pračka s otvíráním / s dveřmi z boku. (<i>z boku? není mi to úplně jasné... jako u většiny tlumočnicků</i>).	Text č. 5 (překladatel č. 1)
... myslím si, že bude lepší, když si vyberu pračku s otvíráním / s dveřmi z boku (<i>to je velmi divné</i>).	Text č. 6 (překladatel č. 1)
Mohu se zeptat, jestli máte nějakou oblíbenou značku pračky, chtěla byste radši pračku s otvíráním / s dveřmi z boku, nebo shora? (<i>ukazuje tady prostorově špatně, ukazuje na sebe, ale nepřekonatelný problém v porozumění mi to nečinní</i>)	Text č. 4 (překladatel č. 1)
Mám důležitou otázku, chcete pračku plněnou spodem, nebo vrchem? (<i>trošku nejasné střídání rolí...</i>)	Text č. 4 (překladatel č. 2)
Já odpovídám xxx (<i>je to mimo strukturu překladu, pokud od začátku má objektivní překlad, jen střídá postavy, tak nemůže pak tam najednou přidat, subjektivní, že odpovídá... ale nepřekáží v porozumění</i>).	Text č. 6 (překladatel č. 1)
Je to pračka, která šetří xxx (<i>typ ukazuje prostorově jinde?</i>)	Text č. 6 (překladatel č. 1)

Tabulka č. 55: Zpětné překlady – prostorové uspořádání a)

Prostor je využíván i k vyjádření gramatických vztahů. Pevně stanoveno je například prostorové uspořádání účastníků komunikace (já/ty) a osob, o kterých se hovoří (on/ona/ono).

Znak JÁ má místo artikulace na těle mluvčího. Adresát (TY) je umístěn v prostoru před mluvčím. Znaky ON/ONA/ONO (ti, o kterých se hovoří) jsou umístovány napravo nebo nalevo (pokud je těchto osob více) od mluvčího. Toto konvencionalizované rozmístění osob a předmětů v komunikaci se vztahuje na celý systém osobních a přivlastňovacích zájmen. V tlumočených textech docházelo k záměně těchto konvencionalizovaných umístění. Tyto záměny byly vnímány jako chybné, a to i v případě, že došlo k jejich opravě samotným tlumočnickem.

K nepřesnostem a chybám docházelo podle připomínek neslyšících překladatelů také ve vyjadřování mnohosti (pračka × pračky; typ pračky × typy pračky). Tím, že byl ve vyjádření mnohosti použit výraz PRAČKA TYP RŮZNÝ, nebylo zřejmé, zda se jedná o několik praček, nebo o různé typy praček.

Zpětný překlad s komentářem	Číslo tlumočeného textu (autor zpětného překladu)
Mám doma v bytě italskou pračku značky ZANUSSI xxx (<i>možná několik typů praček = nelogické nebo myslel několikrát jsem měl pračku této značky</i>)	Text č. 2 (překladatel č. 1)
Mám doma italské pračky, několik typů (<i>to mě zmátlo, několik typů pračky?</i>) Zanussi, ale záleží na vás, co mi doporučíte.	Text č. 2 (překladatel č. 2)
Mám důležitou otázku, chcete (<i>použila JÁ, ale měla na mysli vy, ty</i>)	Text č. 4 (překladatel č. 2)
Jiná značka nevadí, dobře, doporučuji sobě, (<i>opravila se</i>)	Text č. 3 (překladatel č. 2)

Tabulka č. 56: Zpětné překlady – prostorové uspořádání b)

13.8 Návaznosti

Pasáže v některých částech textu byly zdánlivě gramaticky v pořádku, avšak výsledná informace působila roztržštěně, zmateně nebo nesmyslně.

Nelogické byly také návaznosti replik v dialogu. Odpověď logicky nenavazovala na otázku, jako by mluvčí odpovídal na něco jiného. To bylo pravděpodobně způsobeno nedokonalými monitorovacími systémy v tlumočnických strategiích a nedokonalým zpracováním zdrojového jazyka. Tlumočníci často zůstávali při zpracování zdrojové informace jen na povrchových strukturách.

Mnoho nejasností s sebou přinesla necitlivá specifikace významu některých výrazů. Pokud byl k českému výrazu „energie“ tlumočnický užit výraz ELEKTRINA, pak nutně nemůže být jasné, proč následuje informace o množství spotřebované vody. Jindy se do tlumočeného textu dostal znak, který do textu nepatřil a způsobil významové paradoxy (např. „chtěla bych porovnat barvy praček“).

K lepší strukturaci textu a následně ke snadnějšímu porozumění by přispělo, pokud by byly častěji využívány prostředky pro výčet (např. máme dva způsoby úhrady pračky: 1. v hoto-

vosti, 2. na splátky). Pocit nesourodosti textu a logických střetů většinou vzniká při konfrontaci přijímané informace s životní zkušeností příjemce nebo jeho znalostí v této oblasti.

Zpětný překlad s komentářem	Číslo tlumočeného textu (autor zpětného překladu)
... původně stál 17 tisíc, my vám nabízíme slevu 11 tisíc (<i>opravdu tolik?</i>).	Text č. 2 (překladatel č. 1)
... na kilo prádla spotřebuje 39 litrů, je to příjemný. (<i>na kilo prádla 39 litrů je podle mě moc, asi tam mělo být víc těch kil</i>).	Text č. 2 (překladatel č. 2)
Je to pračka úspornosti A, to znamená, že má nízkou spotřebu elektřiny/energie (<i>opravdu jen elektřiny?</i>)	Text č. 3 (překladatel č. 1)
... chci vysvětlit a porovnat barvy praček... (<i>barvy praček?</i>).	Text č. 3 (překladatel č. 2)
Ne, nemám, ale mám ráda spíš italskou firmu (<i>zvláštní návaznost</i>).	Text č. 4 (překladatel č. 1)
Ale chcete raději konkrétní typ nebo značku pračky, kterou máte oblíbenou? Ne, nemusím (<i>zvláštní odpověď</i>).	Text č. 4 (překladatel č. 2)
Znám (<i>proč tento znak?</i>), když máte oblečení 5 kg...	Text č. 4 (překladatel č. 2)
Chtěl bych vám vysvětlit --- xxx (<i>trochu nelogický, lepší jiný znak, ale obsahově asi rozumím</i>)	Text č. 5 (překladatel č. 1)
Kdybyste ji nechtěli xxx (<i>nechápu, nelogické</i>) anebo byste ji chtěli na splátky, můžete ji mít.	Text č. 6 (překladatel č. 1)

Tabulka č. 57: Zpětné překlady – logické návaznosti

Komentáře ke kvalitě tlumočených textů se víceméně shodovaly s chybami, které jsme sledovali na základě Cokelyho typologie. Tyto komentáře však různým způsobem hodnotily stupeň závažnosti jednotlivých typů chyb a mnohdy dávaly možnost nahlédnout je z perspektivy neslyšících rodilých mluvčích českého znakového jazyka, a tím i lépe pochopit důvody jejich kritiky a nespokojenosti se způsobem převodu.

14 Nejvýraznější typy chyb v tlumočených textech

Macurová (2011: 96) upozorňuje, že „simultánně – prostorová“ organizace jde napříč všemi rovinami stavby znakového jazyka; na všech se uplatňují a všechny navzájem propojují procesy, které jsou výrazně odlišné od těch „našich“, „známých“, „srozumitelných“. Není proto divu, že v ukazování slyšícího, lingvisticky nepoučeného Čecha nebývají struktury založené na simultánnosti a využití prostoru příliš časté. A není divu, že sami neslyšící tyto struktury v kontaktu se slyšícími často vytěsňují a nahrazují je strukturami kopírujícími lineárnost a „dvojrozměrnost“ češtiny“.

Z dosavadních analýz je zřejmé, že největší potíže při tlumočení textů z mluvené češtiny do českého znakového jazyka přesahující námi vymezenou oblast chyb mají tlumočníci v těch oblastech, které jsou typické pro znakové jazyky, především v oblasti využití znakovacího prostoru: klasifikátorů a klasifikátorových konstrukcí a střídání rolí. Tyto nedostatky jsme v práci zmiňovali opakovaně z nejrůznějších perspektiv.

14.1 Klasifikátory

Asher (1994) uvádí, že při popisu objektů dochází často k simultánnímu vyjádření prostorových vztahů mezi popisovanými objekty. Pokud totiž popisujeme nějaký statický objekt (např. pokoj) nebo líčíme nějakou událost (např. dopravní nehodu), automaticky při tom podáváme také informaci o tom: a) jak a kde jsou objekty, o nichž hovoříme, v prostoru rozmístěny / jak se pohybují vzhledem k perspektivě mluvčího, b) jak jsou objekty rozmístěny / jak se pohybují k sobě navzájem.

Pro vyjadřování těchto vztahů jsou zásadní jazykové prostředky, kterými čeština téměř nedisponuje – **klasifikátory**¹⁹⁹ (Macurová, Vysuček 2005: 263). Klasifikátorový tvar ruky obsažený v klasifikátoru 1) je morfém figurující za specifických podmínek v povrchové struktuře výrazu a spojovaný se jménem, 2) nese význam: podává charakteristiku entity, k níž odkazuje jméno, se kterým je spojován, a to takovou charakteristiku, která je vnímána jako nápadná nebo která je ke jménu pravidelně přiřazována. Klasifikátorový tvar ruky informuje např. o tom, jestli je referent živý, jestli je to člověk, zvíře, nebo věc – a jestli tato věc kulatá, plochá, dlouhá, zakřivená, dutá apod. Označení klasifikátorových tvarů ruky znakového jazyka se odvíjí od jednoruční prstové abecedy. Ta je v každé zemi jiná. Celkový počet klasifikátorů v českém znakovém jazyce zatím znám není. Dle závěru

---

¹⁹⁹ Neznamená to však, že by klasifikátory neměly žádné mluvené jazyky. Jazyky jako čínština, thajština či jazyk indiánů kmene Navaho klasifikátory používají (Tikovská 2006: 6).

bakalářské práce L. Tikovské (2006) se v českém znakovém jazyce vyskytuje 24 klasifikátorových tvarů ruky (viz příloha č. 6), tedy tvarů ruky, které se vyskytují v klasifikátorových konstrukcích. „V základním vymezení klasifikátorů se ale současná lingvistika znakových jazyků v podstatě shoduje: za klasifikátor se považuje takový jazykový prostředek, který a) odkazuje na nějaký rys referentu, b) nahrazuje jméno a c) figuruje v klasifikátorových slovesech (*verbs of motion and location*), a podílí se tak na stavbě přísudku, predikátu“ (Macurová, Vysuček 2005: 264).

Na té nejjobecnější rovině je tedy klasifikátorový tvar ruky prostředek, pomocí něhož lze názvy předmětů, osob atd. zastupovat. Má tedy obdobnou funkci jako zájmeno v českém jazyce.

To, jakým způsobem vybereme vhodný klasifikátor, záleží především na typu slovesa, se kterým klasifikátorový tvar ruky a příslušný pohyb vytváří predikát. Klasifikátorové predikáty obsahují dvě části (morfémy): morfém pohybu²⁰⁰ a morfém klasifikátorového tvaru ruky. Výběr vhodného klasifikátoru však záleží také na perspektivě produktora, pro kterého mohou být v různých situacích důležité různé rysy referenta. Jedno jméno tak může být zastupováno různými klasifikátory. Jedná se však o omezenou konvenční skupinu klasifikátorových tvarů ruky, ze kterých můžeme při produkci českého znakového jazyka „vybírat“. Přesná pravidla pro tento výběr nejsou standardizovaná. Vycházíme z dosavadních poznatků o klasifikátorech, a především z jazykového citu získaného sledováním používání klasifikátorů v přirozených promluvách neslyšících rodilých mluvčích.

Třídění klasifikátorů ani jejich užití není jednoznačné. Existuje mnoho způsobů třídění klasifikátorů, viz např. Wilbur 1987, Emmorey 2002, Macurová 2005.

Ve sledovaných textech jsou užity klasifikátory zastupující osobu, klasifikátory zastupující celé objekty a klasifikátory držení (součásti sloves HÁZET, OTEVÍRAT).

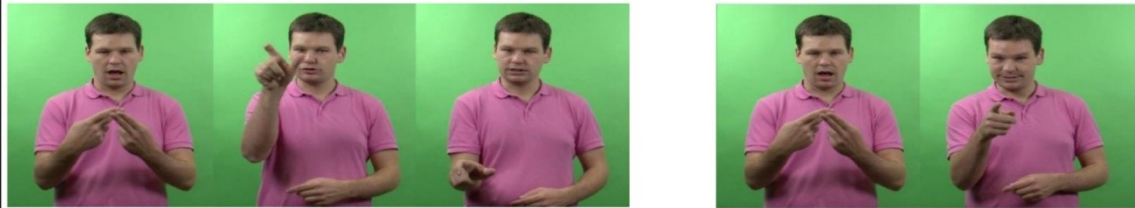
---

²⁰⁰ Morfémy pohybu: 1) existence – pohyb ruky neznámá, že se hýbe „jméno“ samo; 2) pohyb – pohyb ruky reprezentuje pohyb referenta; 3) umístění – pohyb ruky umísťuje referent na určitou lokaci.

Použitý klasifikátor v textu	ZEPĚTAT SE (já-tebe) TYP PRÁT-HÁZET: zepředu PRÁT-HÁZET: svrchu VĚC HÁZET: svrchu VYHOVOVAT TYP KLF: osoba (on) CO
Popis použitého klasifikátoru	Shodové sloveso VYHOVOVAT (někomu/něčemu) zahrnuje mimo jiné informaci o osobě ve směru pohybu. Klasifikátor KLF: osoba (on) je tedy použit nadbytečně. Navíc tento použitý prostředek je spíše slovtvorný. Pokud tento klasifikátor přidáme k určitým slovesům, vytvoříme znak pro osobu konající tuto činnost (UČIT + KLF: osoba obecně → UČITEL). Můžeme jím však i umísťovat osoby do prostoru.
Forma použitého klasifikátoru v textu	Doporučená forma klasifikátoru v textu
 	

Použitý klasifikátor v textu	URČITĚ VYHOVOVAT KLF: osoba (já) PRÁT VĚC HÁZET: svrchu OTEVŘÍT-HODIT: svrchu
Popis použitého klasifikátoru	Shodové sloveso VYHOVOVAT (někomu/něčemu) zahrnuje mimo jiné informaci o osobě ve směru pohybu. Klasifikátor KLF: osoba (já) je použit nadbytečně.
Forma použitého klasifikátoru v textu	Doporučená forma klasifikátoru v textu
 	

Použitý klasifikátor v textu	DŮVOD MALÝ KOUPAT KLF: čtvercová místnost KLF: předmět o tvaru kvádru TEPLÝ NABÍJET
Popis použitého klasifikátoru	Klasifikátor KLF: čtvercová místnost Klasifikátory (Specifikátory) tvaru a velikosti, jak již vyplývá z názvu, naznačují, jaký tvar a velikost předměty mají. V klasifikátoru "předmět o tvaru kvádru" je použit nevhodný klasifikátorový tvar ruky . Objemnější oválný předmět je častěji zastupován tvarem ruky "C" (se všemi prsty). V tlumočeném textu byl použitý klasifikátorový tvar ruky zastupující hranatý předmět. Ten by mohl být použit v případě, že by se hovořilo o konkrétním typu bojleru, který má hranatý tvar oproti běžným oválným bojlerům.
Forma použitého klasifikátoru v textu	Doporučená forma klasifikátoru v textu
 	

Použitý klasifikátor v textu	MÍT (já) BYDLET DŮM NĚKOLIK TYP Z-A-N-N U-S-S-I ALE ZÁLEŽET KLF: osoba (ty) DOPORUČIT DÁT (ty-mě)
Popis použitého	Sloveso ZÁLEŽET (na někom/na něčem) je prostým slovesem, pro vyjádření osoby musí být přidáno zájmeno. V našem případě se jedná o zájmeno v nepřímém pádu, bude tedy ve tvaru ruky INDEX. Byl použit nevhodný typ klasifikátoru.
Forma použitého klasifikátoru v textu	Doporučená forma klasifikátoru v textu
	

Použitý klasifikátor v textu	CHTÍT ZEPTAT SE (já-ty) ČAS DNES ČAS CHTÍT VYSVĚTLIT BARVA PRAČKA+ KLF: celý objekt +++
Popis použitého	Klasifikátory kopírující tvar a velikost mají obdobnou funkci jako již zmíněné specifikátory tvaru a velikosti – „vykreslují“ tvar a velikost předmětu. Hranice mezi nimi není zcela jasná. Klasifikátor byl použit vhodně.
Forma použitého klasifikátoru v textu	
	

Použitý klasifikátor v textu	DŮVOD DOMA (tam) ooo NMS: úšklebek KOUPAT+ KLF: čtvercová místnost MALÝ SZ: trpět nedostatkem MÍSTO (oběma rukama) ---
Popis použitého	Klasifikátor (Specifikátor) tvaru a velikosti, v našem případě tvar místnosti Klasifikátor byl použit vhodně.
Forma použitého klasifikátoru v textu	
	

Použitý klasifikátor v textu	PRAČKA+KLF: kvádrový objekt HOP (nahoru) VODA KLF: velký válcovitý předmět B (bojler) KLF: velký válcovitý předmět SZ : nemoci
Popis použitého klasifikátoru	Klasifikátor (Specifikátor) tvaru a velikosti naznačuje, jaký tvar a velikost předměty (pračka, bojler) mají. Klasifikátor byl použit vhodně.
Forma použitého klasifikátoru v textu	
	

Použitý klasifikátor v textu	DOPORUČIT (ty-mě) DOPORUČIT (já-tobě) KLF: celý objekt
Popis použitého klasifikátoru	Specifikátory kopírující tvar a velikost- "vykreslují" tvar a velikost předmětu (pračky). Nejprve je znakován znak pro předmět, který má být zastoupen, např. PRAČKA, a poté se pomocí klasifikátoru v určitém tvaru ruky naznačuje, co se s pračkou děje (doporučuji ji...). Klasifikátor byl použit bez předchozího pojmenování předmětu, bez artikulace jména.
Forma použitého klasifikátoru v textu	Doporučená forma klasifikátoru v textu
	

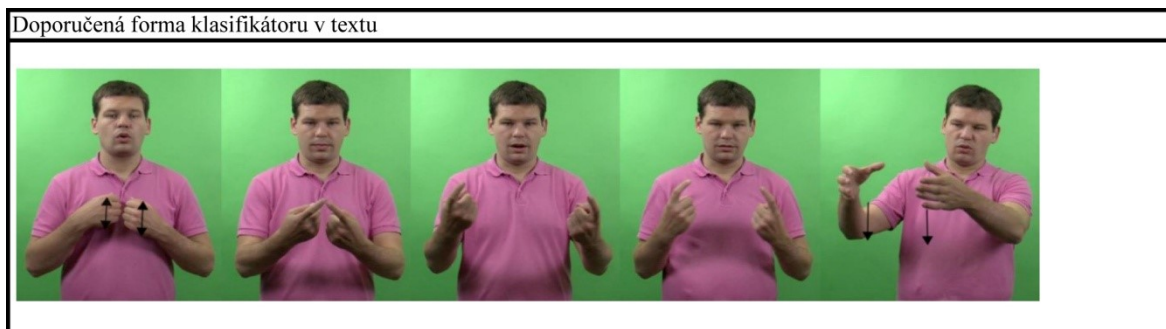
Použitý klasifikátor v textu	PRAČKA+KLF: kulatý otvor NAD KOV KLF: velký válcovitý předmět VODA TEPLÝ NABÍJET LEPŠÍ OTEVŘÍT-HÁZET: zepředu
Popis použitého klasifikátoru	Specifikátory vykreslující tvar a velikost. Nevhodně zvolený klasifikátorový tvar ruky (pračka, bojler), pračka však není válcovitého tvaru, nýbrž hranatého. Vhodnější by bylo použít klasifikátoru artikulovaného oběma rukama ve tvaru pokrčeného "5", orientace dlaní dolů.
Forma použitého klasifikátoru v textu	
	

Použitý klasifikátor v textu	ZÁLEŽET+KLF: osoba (ty) DOPORUČIT (ty-mě) CO
Popis použitého klasifikátoru	Sloveso ZÁLEŽET (na někom/na něčem) je prostým slovesem, pro vyjádření osoby musí být přidáno zájmeno. V tomto případě se jedná o zájmeno v nepřímém pádu, bude tedy ve tvaru ruky INDEX. Byl použit nevhodný typ klasifikátoru.
Forma použitého klasifikátoru v textu	Doporučená forma klasifikátoru v textu
	

Použitý klasifikátor v textu	KOUPELNA (jednou rukou na paži)+KLF: čtvercová místnost MALÝ MÍT (tam) VODA+KLF: velký válcovitý předmět---CÍTIT LEPŠÍ OTEVŘÍT: zepředu
Popis použitého klasifikátoru	Klasifikátor (Specifikátor) tvaru a velikosti nám, naznačuje, jaký tvar a velikost předměty (pračka, bojler) mají. Oba klasifikátory byly v textu užity vhodně.
Forma použitého klasifikátoru v textu	
	

Použitý klasifikátor v textu	DŮVOD MOJE KOUPELNA+KLF: čtvercová místnost MÍSTO SZ: mít nedostatek KLF: úzký dlouhý předmět
Popis použitého klasifikátoru	Klasifikátor kopírující tvar a velikost předmětu (místnosti) je použit vhodně. Klasifikátor KLF: úzký dlouhý předmět zastupující v našem textu skupinu předmětů úzkých a dlouhých (tvar ruky "o" a odpovídající pohyb provedený jednou rukou) podle našeho názoru nemůže zastupovat bojler, který je sice válcovitý, ale široký předmět (obouruční znak, obě ruce ve tvaru "C"). V druhém klasifikátoru v textu byl zvolen nevhodný klasifikátorový tvar ruky.
Forma použitého klasifikátoru v textu	
	

Použitý klasifikátor v textu	MYSLET LEPŠÍ KLF: kvádrovitý předmět OTEVŘÍT: zepředu
Popis použitého klasifikátoru	Klasifikátorový tvar ruky, který je součástí použitého klasifikátoru zastupujícího pračku, není vhodný. Zastupuje sice hranatý předmět, ale nejčastěji v promluvách rodilých mluvčích zastupuje typ hranatého předmětu, jako je např. krabice. V našem případě by bylo vhodnější použít klasifikátor zastupující celý předmět, a to hranatého tvaru (artikulováno jednou rukou ve tvaru skrčená "5", orientace dlaně dolů).

Použitý klasifikátor v textu	DNES CHTÍT (opak.) TEĎ KLF: kvádrovitý předmět OTEVŘÍT: zepředu
Popis použitého klasifikátoru	Klasifikátorový tvar ruky, který je součástí použitého klasifikátoru zastupujícího pračku, není vhodný. Zastupuje sice hranatý předmět, ale nejčastěji v promluvách rodilých mluvčích zastupuje typ hranatého předmětu, jako je např. krabice. V našem případě by bylo vhodnější použít klasifikátor zastupující celý předmět, a to hranatého tvaru (artikulováno jednou rukou ve tvaru skrčená "5", orientace dlaně dolů).

Tabulka č. 58: Přehled použitých klasifikátorových tvarů ruky v ST do českého znakového jazyka

V přehledu jsme uvedli patnáct případů použití klasifikátorů v tlumočených textech. Z toho pouze ve čtyřech případech byl klasifikátor použit přijatelným způsobem. V dalších případech byl nejčastější chybou a) **zvolený klasifikátorový tvar ruky**. V některých promluvách mohl vybraný klasifikátorový tvar ruky sice „vykreslovat“ odpovídající tvar předmětu, ale tvarem ruky, který je ustálen a konvenčně používán pro jiné typy předmětů (pračka × krabice). Dále b) **nebylo dodržováno slovosledné pravidlo** pro používání

klasifikátorů: nejdříve musí být artikulováno příslušné pojmenování předmětů (jméno) a teprve následně může být přiřazen odpovídající klasifikátor (Macurová, Vysuček 2005).

Ve slovesech, jejichž součástí byl klasifikátor držení (HÁZET, OTVÍRAT), byla v tlumočeném textu téměř vždy použita jen jedna ruka, zastupující dvířka nebo vhadzované předměty. Pro úplnost celé klasifikátorové konstrukce je důležitá neustálá přítomnost druhé ruky, zastupující předmět, vůči němuž se děj uskutečňuje (pračka). Jen tak může být jasný a zřejmý prostorový vztah mezi pračkou a dvířky, které se vzhledem k pračce specifickým způsobem otevírají, případně mezi pračkou a směrem vhadzování předmětů (prádla) dovnitř pračky. Tím, že v tlumočených textech byla použita téměř vždy jen jedna ruka, docházelo k nedorozumění a nejistotě na straně příjemce informace (nebylo jasné, kde dvířka přesně jsou a z jakého směru se uskutečňuje vhadzování prádla do pračky, viz obrázek 12).

14.2 Střídání rolí

Střídání rolí je podle Šúchové a Novákové (2008) postup, kdy mluvčí v průběhu realizace textu přechází z role vypravěče do role postavy nebo od jedné postavy k druhé. Mluvčí na sebe přebere roli právě vystupující postavy a ztotožní se s ní. Střídání rolí se nemusí pojit pouze s lidskými postavami, ale může docházet také k personifikaci, kdy zvířata nebo věci přejímají lidské vlastnosti a chování.

Mluvčí tedy během promluvy přechází z jedné role do druhé a využívá přitom jazykových prostředků českého znakového jazyka, zvláště nemanuální chování. Na nemanuální úrovni využívá znakující změny pozice těla, výrazu obličeje, pozice hlavy a směru pohledu, čímž prostředkuje příjemci referentovo jednání, chování a myšlení (Cormier, Smith, Zwets 2013).

„Střídání rolí je důležitým prvkem referenční soudržnosti textu“ (Johnston, Schembri 2007: 272): usnadňuje recipientovi orientaci v textu, protože cílem mluvčího je předat příjemci informaci nejen zajímavě, ale především přehledně. Mluvčí pomocí střídání rolí lépe přibližuje, kdo co dělá a kdo právě mluví. Střídání rolí zároveň přidává ději na poutavosti (Šúchová, Nováková 2008: 4).

V promluvě, ve které vystupuje více postav, tak dochází ke změnám hlediska mluvčího. Pokud mluvčí hovoří z hlediska postav, označujeme tento postup jako **perspektivu účastníka**. V takovém případě mluvčí popisuje scénu tak, jako by ji skutečně prožíval. Pokud mluvčí hovoří z hlediska vypravěče, využívá **perspektivy pozorovatele**, což znamená, že mluvčí nahlíží na celou situaci zvenčí a nevystupuje jako účastník děje (Nováková et al. 2011, kap. 19).

K vyjádření hlediska může dojít buď tak, že mluvčí použije nominální frázi, uvozovací větu, využije personální deixe, nebo zvolí jiné než jazykové prostředky a odliší postavy pouze pomocí nemanuálních prostředků.

Ve sledovaném zdrojovém textu se jedná o dialog dvou osob (prodavače a zákaznice). Ve všech tlumočených textech bylo pro vyjádření střídání rolí využito nemanuálních prostředků: změny pozice těla (natočení těla vlevo nebo vpravo). Podle reakcí konzultantů se jednalo o změnu pozice příliš výraznou, přehnanou, pro mluvčího nepřírozeně namáhavou na produkci. Navíc (bez kombinace s ostatními prostředky) působila vzniklá promluva příliš „tvrdě“ a těžkopádně. Při střídání rolí je vždy zásadní, aby bylo jasné, z jaké perspektivy je promluva právě vedena. V tlumočených textech nebyla v žádném z případů ani na počátku, ale ani v průběhu textu vymezena žádná z právě vystupujících osob. Pro orientaci v dialogu mezi dvěma osobami tlumočeném jednou osobou byly využity jen nemanuální prostředky a z nich jen změna pozice těla, otočení těla z jedné strany na druhou. Tyto prostředky mohou odlišovat maximálně dvě osoby, což je pro případ našeho dialogu dostačující. V textu však nedochází ke kontrastnímu nemanuálnímu chování (změny pozice těla). Zajímavé je, že podle názorů konzultantů není posun v pozici těla nutný, stačila by jen změna pohledu v kombinaci s manuálními prostředky. Výsledný text by působil mnohem přirozeněji.

V kontrolním textu tlumočeném neslyšícím tlumočnickem bylo možné vysledovat, jak dialog realizuje v promluvě jednoho produktora neslyšící mluvčí. Na začátku je vymezena role pomocí uvozovací věty ŽENA ŘÍKAT DOBRÝ DEN (Žena říká: Dobrý den) a MUŽ ODPOVÍDAT DOBRÝ DEN, CO POTŘEBOVAT (Muž odpovídá: Dobrý den, co byste potřebovala?). I nadále se v úvodu textu používá uvozovacích vět při opakování referenta: ŽENA ŘÍKAT JÁ CHTÍT KOUPIT PRAČKA NOVÝ DŮVOD MÍT DOMA UŽ STARÝ DESET LET (Žena říká: Chtěla bych koupit novou pračku, protože ta, kterou mám doma, už je deset let stará). Cíl je čistě pragmatický. Jedná se o snahu o co nejjasnější projev. Pokud dochází ke změně referenta, je nutné pro usnadnění porozumění explicitně vyjádřit, kdo je novým referentem. Postupně s větší jistotou v orientaci v textu se začíná používat místo uvozovací věty jen nominální fráze až nulová reference. Poslechem mluveného rozhovoru získáváme informaci o tom, jakého pohlaví jsou účastníci dialogu. I podle barvy hlasu se orientujeme v textu a identifikujeme tak, zda právě hovoří žena, nebo muž. Ve znakovém jazyce přebírají tuto úlohu nemanuální prostředky, především mimika. V případě využití principu střídání rolí je každému účastníku rozhovoru přiřazena konkrétní „podoba mimiky“. Změna mimiky je signálem, že došlo k výměně mluvčích. V závěru kontrolního tlumočeného textu se začínají znovu objevovat uvozovací věty a nominální fráze, zřejmě opět z čistě pragmatického důvodu, aby bylo jednoznačné, kdo s kým a na čem se nakonec při koupi pračky domluvil.

Zajímavé je, že ani v jednom z tlumočených textů se podobné strategie neobjevily. S největší pravděpodobností se však nejedná o individuální problém (nikdo z tlumočnicků nepoužil střídání rolí způsobem, jakým jej použil rodilý mluvčí), spíše jde o důsledek neefektivního způsobu výuky znakového jazyka a tlumočnické přípravy.

Závěr

Při simultánním tlumočení z češtiny do českého znakového jazyka jako komplexním souboru činností (srov. modely komunikace, např. Cokely 1986) vzniká specifická situace, kdy se dva účastníci komunikace (slyšící a neslyšící) musí spoléhat na služby tlumočnicka znakového jazyka (třetí osoby). **Pravděpodobnost výskytu nedorozumění** se tak oproti přímé komunikaci mezi dvěma účastníky komunikace užívajícími stejný jazyk (český znakový jazyk) a pocházejícími ze stejného sociokulturního prostředí **zvyšuje**. Vzhledem ke specifické situaci českého znakového jazyka se pak riziko nedorozumění nebo nepochopení ještě násobí.

V průběhu simultánního tlumočení (zde v oblasti komunitního tlumočení v rámci tlumočnické zkoušky) se tlumočníci zahrnutí do výzkumu dopustili v „produktu“ tlumočení posunů a chyb různého typu. Tyto chyby lze vnímat jako součást tlumočnických strategií (Napier 2015: strategické výpustky, nízkorizikové výpustky, coping strategies) nebo spíše jako typ selhání (Gile 1999).

V práci jsme podrobili analýze tlumočení pěti tlumočnicků znakového jazyka, kteří tlumočili jeden zdrojový text s tématem běžným v komunitním tlumočení: dialog zákaznice a prodavače o nákupu pračky. Při popisu chyb jsme primárně vycházeli z taxonomie D. Cokelyho (1985), který chyby v procesu tlumočení nahlíží jako selhání.

Všech pět typů chyb v tlumočení do znakového jazyka uvedených v Cokelyho taxonomii (omise, adice, substituce, interference a anomálie) jsme identifikovali i v analyzovaných textech, a to včetně jejich podtypů (omise morfologické, lexikální a kohezní; adice nemanuální, lexikální, kohezní; substituce rozšiřující, restriktivní, kohezní a nemotivované; interference lexikální a syntaktické a anomálie, kdy výroky v cílovém jazyce nedávají smysl, a anomálie interpretační).

Omise

Přestože v této práci nešlo o kvantitativní výzkum, bylo evidentní, že nejčastějšími chybami vůbec byly ve výsledných textech **lexikální omise** (výpustky). Převažovaly přitom výpustky nízkorizikové nad vysokorizikovými (srov. Pym 2008), jež však v konečném důsledku nepůsobily neslyšícím adresátům zásadní potíže v porozumění obsahu sdělení. Sice jsme předpokládali, že vzhledem k množství tlumočnických zkušeností sledovaných tlumočnicků nebude docházet k výrazným výpustkám, výpustky se ale jevily jako nejčastější typ chyby. V jejich rámci šlo o velké množství nízkorizikových výpustek, o výpustky vysokorizikové jen výjimečně, což podporuje domněnku, že práce s výpustkami je jednou z tlumočnických strategií, v jejímž rámci tlumočníci z jazykově ekono-

mických důvodů záměrně vypouštějí informace s nízkou výpovědní hodnotou, a to s cílem stihnout převést co nejvíce z informací zásadních pro pochopení celkového smyslu sdělení.

Největším problémem představovaly pro tlumočníky ty části zdrojového textu, které obsahovaly větší množství **informací citlivých na pokles pozornosti**, jako jsou např. číselné údaje, komplikovanější vztahy mezi referenty, názvy, vlastní jména a zkratky. Vzhledem k jejich malé redundantnosti stačí jen slabý pokles pozornosti a tlumočnický je nedokonale dešifruje, a tím i nedokonale přetlumočí. Sledovaní tlumočníci však selhávali i v jiných částech textu (i v těch evidentně nenáročných). Tím se posiluje hypotéza, že u tlumočnicků dochází v průběhu tlumočnického procesu nejspíš k deficitu procesní kapacity (srov. Gile 1999).

Omisí morfologických a kohezních jsme zaznamenali výrazně méně než omisí lexikálních. Morfologické omise se týkaly pluralizace a modulace sloves, resp. problémů s vyjadřováním argumentů sloves. Kohezní omise se týkaly především nedostatečného využívání prostoru pro vyjádření vztahů mezi referenty (viz kap. 10.1 Omise).

Adice

Nemanuální adice (nemanuální chování a pohyby úst) jsou v případě tlumočnicků výzkumného vzorku významnou součástí tlumočnického „stylu“ – tlumočnick se tak snaží demonstrovat používání „správného“ znakového jazyka s parametry typickými pro intra-kulturní komunikaci (specifické znaky a orální komponenty). Ve skupině adicí byly jako nejrozšířenější vymezeny **lexikální adice**, které kladou velké nároky na „doplňovací“ schopnosti příjemců. **Kohezní adice** tak časté nebyly. Ve skupině adicí jsme navíc oproti Cokelyho taxonomii dále vymezili a) adice výplňkové, tj. skupinu znaků, které se objevovaly často a plnily funkci **výplňkových znaků** (PRÁVĚ, TO-JE), b) adice zdvořilostní, tj. lexémy, které tlumočníci přidávali do cílového textu se záměrem podpořit **zdvořilostní funkci** (PROSIT), přestože v českém znakovém jazyce měla být (alespoň na základě kontrolního tlumočeného textu a konzultací s rodilými mluvčími) zdvořilost vyjadřována primárně nemanuálními prostředky (viz kap. 10.2 Adice).

Substituce

Stejně jako adiční chyby nabízí **substituční chyby** příjemci jen malou šanci a) rozpoznat posun od zdrojového sdělení a b) zjistit význam zamýšlený ve zdrojovém jazyce. Příjemce tedy ve většině případů prostě přijme výrok v cílovém jazyce „tak, jak je“. V případě **restriktivních a rozšiřujících substitucí** nebyly pro cílového příjemce všechny stejně rizikové, avšak pokud se v cílovém jazyce objevily, svým obsahem se zdrojovému sdělení v podstatě významově nevzdalovaly. **Kohezní a nemotivované substituce** se vyskytovaly v cílových tlumočených textech jen ojediněle. Celkově se nejvíce **substitučních chyb** nashromáždilo v tlumočení té části zdrojového textu, která byla již v samém úvodu analýzy

z pohledu srozumitelnosti shledána jako problematická, neboť byla po tlumočnické stránce nejnáročnější (informační hustota, číselné údaje, formulace náročné na „vizualizaci“) (viz kap. 10.3 Substitute).

Interference

V případě **lexikálních interferencí** jsme se snažili být obezřetní a nezaměňovat je s lexikálními výpůjčkami a přepínáním či mísením kódů (Davis 1990). Vycházeli jsme přitom z předpokladu, že interference je důsledkem nedostatečné kompetence v cílovém jazyce.

Očekávali jsme, že ve sledovaném textu rodilí mluvčí (neslyšící odborníci) budou komentovat pohyby úst a některé z nich budou označovat za vhodné a jiné za méně vhodné. Tyto soudy činili na základě subjektivního dojmu, použití mluvních komponentů v českém znakovém jazyce nebylo možné opřít o autoritu, jež by určovala jejich „správné“ použití. Pokud v tlumočených textech docházelo k výrazné artikulaci, případně k vyhláskování slov prstovou abecedou, cílem zřejmě bylo učinit výsledný text jasnějším a srozumitelnějším. Neslyšícími hodnotiteli nebyly tyto prostředky primárně odmítány, avšak způsob jejich užití byl často podroben kritice. V případě užití mluvních komponentů a artikulace českých slov tlumočnick nejčastěji artikuloval to, co ukazoval rukama. V tomto případě se zdá, že se jedná spíše o typ simultánního mísení kódů než o sekvenční přepínání z jednoho jazyka do druhého (Davis 1990).

Syntaktické interference souvisely nejčastěji s převodem zdvořilostních frází zdrojového jazyka – jazyka většinového, silnějšího a prestižnějšího.

V oblasti interferencí jsme se tedy zabývali pohyby úst (místo orálních komponentů byly používány komponenty mluvní v podobě celého vysloveného slova nebo jeho větší části), inicializovanými znaky a hláskování českých slov prstovou abecedou (užívané tlumočnick místo ustálených znaků českého znakového jazyka). To bylo v rozporu s naším předpokladem, že v oblasti terminologie užije tlumočnick vhodné ekvivalenty, a to i v případě, kdy nebude znát přímo odpovídající termín v českém znakovém jazyce, konkrétně že s ohledem na sociokulturní jinakost obou pracovních jazyků využije nekonvencionalizovaného opisu. Odlišný postup tlumočnicků při řešení tlumočnických situací souvisí zřejmě s nedokonalou kompetencí tlumočnicků v českém znakovém jazyce (srov. hodnocení neslyšících odborníků), především pokud jde o omezený stylový repertoár.

S tím souvisí také přístup tlumočnicků k procesu tlumočení mezi mluveným a znakovým jazykem obecně. Tlumočnick sdílejí přesvědčení, že jejich tlumočení musí být „přesné“ ve smyslu věrné, a proto musí cílový jazyk reflektovat formu zdrojového sdělení, stejně tak jako jeho obsah. Otázkou zůstává, zda by se výsledná podoba tlumočení (minimálně tlumočení termínů) změnila, pokud by se tlumočnick měli možnost více a podrobněji

připravit. Podle našeho názoru a názoru neslyšících odborníků by vzhledem k daným tlumočnickým dovednostem k radikální změně nedošlo (viz kap. 10.4 Interference).

Anomálie

Poslední skupinou tlumočnických pochybení byly **anomálie**, tj. případy, kdy výsledný výrok v cílovém jazyce postrádal smysl (nesprávná terminologie, nashromáždění více dílčích chyb). **Interpretační anomálie** neměly motivaci ve zdrojovém jazyce (informace získané z popisu situace určené tlumočnickovi byly přidány do tlumočení pro neslyšícího příjemce v podobě „úvodních“ frází tlumočení). Tento typ chyb byl největším problémem, neboť způsoboval, že výsledný produkt tlumočení nebyl z větší části srozumitelný. Zajímavý byl však komentář neslyšících konzultantům k „přidaným“ informacím, ve kterém zmiňují, že díky informacím zprostředkovaným ze zadání se i oni v textu zorientovali lépe a rychleji. Přidání informací jako princip v této situaci nijak nekritizovali, i když v kontrolním tlumočeném textu spontánně sama neslyšící tlumočnice do textu žádné informace nepřidala.

Při úvahách o možnosti přidávání informací do textu jsme narazili na otázku, zda je obecně úkolem tlumočnicka objasňovat a vysvětlovat obsah sdělení. Jsme nuceni na ni odpovědět tak, že na základě zkušeností s cílovou skupinou příjemců tlumočení, s jejich sociokulturním zázemím, a především pak na základě diskuzí s neslyšícími odborníky by mělo být zpřehlednění a „vizualizace“ obsahu předávaných informací automatickou součástí tlumočnické práce (viz kap. 10.5 Anomálie).

Všechny typy chyb vydělených v Cokelyho taxonomii jsme tedy v tlumočení českého znakového jazyka (i když v odlišném poměru) identifikovali. Některé podkategorie pochybení jsme navíc rozšířili o jiné příklady z analyzovaných textů.

Z pohledu **copingových strategií** má tlumočnick, který je připraven zapojit do procesu tlumočení lingvistické a kulturní znalosti a využít kreativní a často intuitivní řešení spontánních problémů, lepší perspektivu být úspěšným v převodu informace, má lepší možnost zvýšit efektivitu svého tlumočení, a zajistit tak naplnění „významového potenciálu“ zdrojových textů. V tomto ohledu se potvrdilo, že tlumočníci českého znakového jazyka využívají jedné ze základních copingových strategií, tj. **volného tlumočení**, vedoucího ke zvládnutí tlumočení mezi dvěma výrazně odlišnými jazyky a kulturami, jen velmi okrajově (viz kap. 9 Výpustka jako copingová strategie).

Dialog byl tlumočen pro neslyšícího „pozorovatele“, k využití copingových strategií nemuselo docházet na úrovni managementu jednotlivých replik, ale spíše na úrovni převodu celého dialogu do českého znakového jazyka tak, aby výsledný tlumočený **dialog působil přirozeně**, jako by probíhal mezi dvěma neslyšícími účastníky komunikace. Tlumočníci však v potřebné míře nevyužívali nemanuální prostředky (pohled, „mimický obraz“ přiřa-

zený každému účastníku dialogu, souhlasné přitakávání apod.), otázky a odpovědi nebyly vždy srozumitelné (chyběly nemanuální signály otázky), nebyly dodržovány zvyklosti související s předáváním slova v intrakulturní komunikaci neslyšících (práce s pohledem, návaznosti otázky a odpovědi nebyly zřejmé).

Adekvátním způsobem tlumočníci **nezohledňovali pragmatickou stránku dialogu** (např. vztah mezi prodávčem a zákazníkem byl v cílovém textu jen naznačen, pro neslyšícího příjemce nebyl na rozdíl od zdrojového textu dostatečně srozumitelný, tlumočníci nezohledňovali zvyklosti a komunikační normy české komunity Neslyšících (upoutávání pozornosti, pozdravy, společenské fráze, zdvořilost, způsoby předávání slova v dialogu).

V analyzovaných tlumočených textech neslyšící konzultanti velmi kladně hodnotili, pokud se tlumočnickovi podařilo najít tlumočnická řešení, která **využívala specifické jazykové prostředky** znakového jazyka (klasifikátory, odkazování, nemanuální prostředky, lokalizaci v prostoru apod.), a nespoléhal se na případnou znalost většinového jazyka na straně neslyšících recipientů.

Tlumočníci analyzovaných textů s velkou pravděpodobností nedokázali zdrojový projev dostatečně deverbálnízovat (Seleskovitch 1968), aby mohl být cílový text formulován přirozeně, s největší pravděpodobností se ve snaze být v tlumočení co nejpřesnější (jednalo se o zkoušku) příliš soustředili na fázi poslechu, a přestože projevu rozuměli (text nebyl po obsahové stránce náročný), nezbyvala jim dostatečná kapacita na převod informace do cílového jazyka s ohledem na jeho strukturní a funkční specifika ani na závěrečné monitorování výstupu.

Další částí práce se zaměřují na specifika, která se projevila v průběhu analýzy tlumočených textů. **Chyby na lexikální úrovni** jsou pro příjemce problém, a to i za předpokladu, že zamýšlený význam lexikální chyby lze v jinak přiměřeném výroku v cílovém jazyce bez větších problémů rozkódovat. Příjemci si však výskytu a typu chyby velmi často vědomi nejsou, a tak je nepravděpodobné, že by zamýšlený význam zdrojového textu mohl být vždy přesně pochopen. V situaci českého znakového jazyka je ovšem náročné definovat, jak by mělo vypadat „správné“ tlumočení: jeho adresáti mohou být s ohledem na jejich jazykovou situaci rozdílní (jazykový standard, bilingvismus, jinakost znakového jazyka). V situaci českého znakového jazyka, podobně jako v případě jiných menšinových jazyků, existuje velké množství jazykových variet (varianty roviny lexikální, fonologické, méně často gramatické) (viz kap. 11 Nejčastější chyby na lexikální a sublexikální rovině).

Na lexikální rovině znakového jazyka se objevilo několik sporných oblastí užití znakové zásoby. Nejčastěji se jednalo o problémy týkající se 1) **deformace znaku** (změny jednoho z parametrů znaku ve srovnání s běžně užívaným znakem), 2) **pohybu úst v produkci znaku** (adekvátní mluvní komponent byl často nahrazen méně vhodným, až nevhodným orálním komponentem), 3) **použití znaku v kontextu** (znak je z hlediska formy v pořádku,

ale vzhledem ke kontextu je nevhodně použit), 4) **kontextově nevhodného použití specifického znaku** (vytýkáme je jako samostatnou skupinu znaků běžné slovní zásoby především z důvodu jejich komplexní stavby) a 5) **užití terminologie**, resp. nevyužití známého, do značné míry ustáleného termínu používaného obvykle v podobných kontextech.

„Podezřelé“ znaky slovní zásoby ve všech výše zmíněných kategoriích jsme porovnávali se slovníky českého znakového jazyka: a) Slovník znakové řeči (1988), b) Všeobecný slovník českého znakového jazyka (2002) a c) elektronický překladový slovník Spreadthesign. Důležitý byl z hlediska srovnání také kontrolní text tlumočený neslyšící rodilou mluvčí a konzultace s neslyšícími odborníky.

Příklady **deformace znaku** lze demonstrovat na znacích PRAČKA, ITÁLIE, SLEVA, SPLÁTKA, KOUPELNA, ELEKTRINA, MÍSTO, ROZHODNUT SE, ASI a ZAJÍMAVÝ. Nejčastěji došlo ke změně tvaru ruky, objevily se však i problémy s parametrem pohybu a místa artikulace (viz kap. 11.1 Deformace znaku).

K zajímavým situacím v **použití pohybu úst** došlo v produkci znaků ZAJÍMAVÝ, ÚSPORA, „MALÁ KOUPELNA“ a OTEVŘÍT. Typickým případem je substituce mluvního komponentu komponentem orálním ve snaze formálně se více přiblížit intrakulturní komunikaci neslyšících. Jako nepřijatelný byl neslyšícími konzultanty označen výraz, v jehož rámci byl současně s produkcí klasifikátoru/specifikátoru tvaru a velikosti místnosti artikulován mluvní komponent „malý“. Příklady KOU PAT SE + MÍSTNOST + orální komponent „malá“ a OTEVŘÍT+KLF: zepředu + „zepředu“ byly neslyšícími konzultanty rovněž označeny jako nepřijatelné z toho důvodu, že na manuální artikulaci klasifikátoru/specifikátoru byl navršen mluvní komponent specifikující způsob otevření, případně velikost místnosti. V uvedených případech se s největší pravděpodobností jedná o chyby nedostatečné kompetence v cílovém jazyce dané nejistotou tlumočnicka v oblasti používání orálních komponentů, jež jsou na praktické užívání podobně náročné jako další specifické prostředky českého znakového jazyka a klasifikátory (viz kap. 11.2 Pohyb úst při produkci znaku).

V **kontextu nevhodně použitými znaky** byly znaky HEZKÝ/PĚKNÝ, BÝT-JEDNO a PENÍZE. Nejčastěji se jednalo o stylistickou nevhodnost užití znaku, případně o užití příznakového znaku (který náleží k určitému dialektu) v jinak neutrálním textu (viz kap. 11.3 Použití znaku v kontextu).

Za zvláštní skupinu znaků považujeme **specifické znaky**, které byly velmi často používány podle neslyšících odborníků nevhodně především z důvodu jejich užití v kontextu. Tím se potvrzují obavy zahraničních neslyšících, že slyšící pro silnou vázanost na kulturu nemohou užívání specifické znaky ovládnout komplexně. Je ovšem s podivem, že v situaci, kdy je problematice specifických znaků v kurzech znakového jazyka věnován značný prostor, dochází k podobným potížím. Je nasnadě, že problém může být rovněž v metodice

výuky těchto komplexních jazykových prostředků. Mezi problematické specifické znaky patřily NAPOŘÁD/NASTÁLO, NEVĚDET, ZVLÁDNOUT/DOKÁZAT, NEMOCI a NERUŠIT (viz kap. 11.4 Použití specifického znaku).

Další skupinu problematických znaků tvořily **termíny a** poloterminy. Místo ustálených termínů byl použit inicializovaný znak („litř“ – „L“), v případě ad hoc termínů, pro které bylo potřeba vytvořit adekvátní ekvivalent opisem, byl vytvořen znak, který nebyl podle neslyšících hodnotitelů dostatečně jednoznačný, a nesplňoval tak charakteristiky termínu, případně byly nevhodným způsobem použity v opisu např. klasifikátory („ENERGIE“, „BOJLER“, „SPOTŘEBA“). V jednom případě byl užit termín obsahově spadající do jiné oblasti (MODEL (pračky) × MODEL (protetický)). Pozitivní je, že se tlumočníci automaticky neuchylovali ke kódování termínů prostřednictvím prstové abecedy, tedy nepřeváděli termín jen vyhláskováním mluveného výrazu. Neslyšící hodnotitelé nedostatečnou vybavenost tlumočnicků po stránce terminologické hodnotili kriticky (viz kap. 11.5 Užitá terminologie).

V souvislosti se „stylem“ projevu tlumočnicků neslyšící konzultanti opakovaně upozorňovali na nežádoucí „přízvuk“ v českém znakovém jazyce. V „přízvuku“ hraje roli: a) **umístění znaku** (znakování příliš vysoko/vlevo/vpravo/dole ve znakovacím prostoru, nepřirozené vedení pohledu očí), b) **volba znaku** (stylově nevhodné užití konkrétních znaků, např. „V POHODĚ“, „OK“, specifické znaky, vycpávkové znaky „PRÁVĚ“, „TO-JE“), c) **rytmus** (výkyvy v tempu znakování, opakování pohybu ve znacích s jednoduchým pohybem, např. „TISÍC“, „POTŘEBOVAT“), d) **zbytečné opakování znaku** (opakování jmen místo využití klasifikátorů a odkazování), e) **nehodné mluvní komponenty** a f) **nadbytečné pohyby** (pohupování v kolenou, spouštění rukou v průběhu promluvy). Tento přízvuk slyšícího uživatele znakového jazyka významně ovlivňuje komunikaci. Není přímo překážkou v porozumění, ale neslyšícím narušuje komunikační komfort (viz kap. 12 Hodnocení výsledných tlumočených textů bez ohledu na zdrojový text).

Ve zpětných překladech analyzovaných textů neslyšící překladatelé spontánně poznamenávali své komentáře týkající se především srozumitelnosti a formy tlumočení. Z těchto komentářů vyplynul přehled problémů, které neslyšící rodilí mluvčí vnímají při tlumočení z češtiny do českého znakového jazyka jako nejmarkantnější: a) **opakování znaku** (např. parazitní znaky), b) **dynamika a rytmus textu** (např. nevhodné zařazování pauz), c) **výběr znaků** (např. stylová rozkolísanost), d) **struktura výpovědi** (např. absence slovesa), e) **nejednoznačnost** (např. nepřesnost použitých termínů), f) **prostorové uspořádání** (např. malá míra vizualizace) a g) **logické návaznosti** (např. odpověď nenařazuje na otázku).

Seznam problémů souvisejících s „přízvukem“ v českém znakovém jazyce se do značné míry překrývá se seznamem těch problémů vznikajících při tlumočení do českého znakového

jazyka, které intuitivně označili neslyšící překladatelé (viz kap. 13 Hodnocení tlumočeného textu na základě zpětných překladů neslyšících překladatelů).

Na obecné úrovni se tlumočníci dopouštěli **chyb souvisejících se simultánně-prostorovou organizací textu** českého znakového jazyka, tj. chyb a) v **používání klasifikátorových tvarů ruky**, klasifikátorů a klasifikátorových konstrukcí; vzhledem k typu textu (dialog) se projevil i značný problém b) v **souvislosti se střídáním rolí**; problém s vymezením perspektivy promluvy, jenž se může odrazit v nepřesném uplatňování principu střídání rolí, jsme přitom u tlumočnicků očekávali na samém počátku analýzy textů (viz kap. 14 Obecně nejvýraznější typy chyb v tlumočených textech).

Výše popsané problémy s převodem informací v procesu tlumočení mohou být do značné míry ovlivněny skutečností, že pro všechny tlumočnický zahrnuté do výzkumné skupiny je český znakový jazyk jazykem B, český znakový jazyk tedy **není jejich mateřským jazykem** (viz kap. 5 Český znakový jazyk jako aktivní jazyk B v tlumočení).

V práci jsme hodnotili kvalitu textů jako nerodilí mluvčí, pro které je český znakový jazyk aktivním jazykem B. Jevilo se proto jako užitečné rozšířit analýzu textů o **intuitivní reflexi** podpořenou a) **konzultacemi s rodilými mluvčími** českého znakového jazyka a b) **metodou zpětného překladu tlumočeného textu** českého znakového jazyka do češtiny. Na analýze chyb jsme tak spolupracovali s **neslyšícími konzultanty a tlumočníky** českého znakového jazyka a využili **kontrolního textu** tlumočeného neslyšící tlumočnicí.

Zvolená taxonomie chyb odpovídala situaci tlumočení českého znakového jazyka a podpořila nás ve snaze přehledně podat výčet chyb, kterých se tlumočníci dopouštějí, a pochopit, jaké jsou mezi jednotlivými skupinami chyb hlavní rozdíly. Relativně omezený počet druhů chyb považujeme za přednost, která umožnila přehlednou analýzu zmíněných chyb. Volba taxonomie chyb dokládá i fakt, že všechny **zjištěné problémy se podařilo zařadit do existujících skupin a podskupin chyb** (v každé z nich byl přitom zaznamenán dostatečný počet výskytů, aby byla ospravedlnitelná). Rozdíly ve výskytu chyb v jednotlivých kategoriích byly zároveň dostatečně výrazné na to, aby se dalo určit, které chyby jsou u tlumočnicků nejčastější. Poměry jednotlivých typů chyb byly různé: některé byly zastoupeny více (např. lexikální omise), jiné méně (např. kohezní substituce). V některých případech jsme existující taxonomii rozšířili o typy chyb nacházející se v situaci tlumočení jazykové kombinace čeština a český znakový jazyk (výplňkové znaky, chyby v hláskování prstovou abecedou, užití nevhodných klasifikátorů apod.).

Díky spolupráci s velkým počtem neslyšících rodilých mluvčích českého znakového jazyka se nám podařilo **původní taxonomii chyb rozšířit** o přehled problémů na lexikální a sublexikální úrovni, a především o chyby vnímané neslyšícími překladateli a tlumočníky. Tato perspektiva nahlížení na nedostatky tlumočení a snaha o hodnocení celkové kvality

tlumočení sehrála v celé práci nezastupitelnou úlohu. I díky ní se podařilo zobecnit typy chyb a popsat problémy na dostatečně obecné úrovni.

Nejspornějším článkem práce je bezesporu **výběr textu pro analýzu**, kdy z celkového počtu čtrnácti textů tlumočených u zkoušky bylo vybráno pět textů, které vznikly tlumočením jednoho zdrojového mluveného dialogu pěti různými tlumočníky. Sám text není podle našeho názoru vhodným textem pro podobný typ zkoušek (jedná se o tlumočení dialogu, kde není jasný cílový recipient tlumočení) a zároveň není vhodným textem ani pro podobné typy analýz (rozběr tlumočeného dialogu musí reagovat na situace, které v běžném tlumočení nenastávají: běžně se netlumočí dialog pro neslyšícího klienta – „pozorovatele“). Navzdory tomu jsme jej však analýze podrobili, protože pro nás byla cenná skutečnost, že se jedná o text tlumočený pěti tlumočníky ve stejné tlumočnické situaci, což se jeví jako výhodné (jiné typy textů tlumočil u zkoušek nižší počet tlumočnicků). Některé typy chyb však mohly být do značné míry ovlivněny zmíněnou specifickou tlumočnickou situací.

V průběhu zpracovávání analýzy jsme byli nuceni řešit **řadu problémů**. Nejzávažnější z nich souvisely a) **se způsobem zápisu** problémových částí textu a b) **se způsobem záznamu** konkrétních chyb z autentických tlumočených textů s ohledem na zachování anonymity tlumočnicků. Oba tyto zásadní problémy jsme vyřešili kompromisem, tj. a) **přepisem formou glos** a b) **záznamem (fotografiemi) stínového „přeznakování“** tlumočeného textu prostřednictvím neslyšícího figuranta. Vhodným řešením by do budoucna mohlo být převedení textu pomocí umělého mluvčího (tzv. avatara). Ideálním řešením by však bylo nalezení tlumočnicků, kteří budou na analýze spolupracovat a nebudou se obávat negativních důsledků analýzy pro svou tlumočnickou praxi.

Copingové strategie sledovala práce spíše jako doplňující perspektivu, primárně se zaměřovala na problémy výstupu (produktu) tlumočení. Při analýze textů jsme však zaregistrovali situace, které mohou s uplatňováním copingových strategií souviset a které si podle našeho názoru zaslouží jako relativně nový pohled na tlumočení znakového jazyka další studium (viz kap. 7 Copingové strategie):

1. Tlumočníci analyzovaných textů primárně uplatňovali „doslovnější“ způsob převodu. Volný způsob převodu použili jako tlumočnickou strategii jen velmi zřídka, a pokud k tomu došlo, často rychle přecházeli zpět k těsnějšímu převodu, aby mohli používat výpůjčky lexikálních jednotek z češtiny, a tím příjemcům prostředkovat termíny, slovní spojení nebo společenské fráze z češtiny.

2. Tlumočníci se během tlumočení dopouštěli mnoha chyb, především výpustek, z nichž větší část tvořily tzv. výpustky nízkorizikové. To podporuje domněnku, že by se v procesu tlumočení mohlo v jejich případě jednat o vědomé strategické výpustky (viz kap. 9 Výpustka jako copingová strategie).

3. Styl převodu není jediným faktorem, který má dopad na četnost a typ chyb. Dalšími faktory jsou především „nasycenost“ textu, znalost tématu a rychlost tlumočené promluvy (viz kap. 7.3 Využívání stylu tlumočení jako copingové strategie).

4. Na schopnost tlumočení může mít přímý vliv vzdělání tlumočnicků, a především jejich metalingvistické kompetence, které mohou přispět k efektivitě zvolených tlumočnických strategií.

5. Očekávání, která mají neslyšící klienti od tlumočnicků znakového jazyka, se různí. Obecně se ale neslyšící shodují na tom, že tlumočnick by se měl vyjadřovat plynně a měl by tlumočení zajišťovat především s uplatněním volného způsobu převodu s respektem ke specifickým jazykovým prostředkům cílového jazyka. Neslyšící konzultanti kriticky hodnotili chyby v tlumočení a necitlivé zacházení s prostředky intrakulturní komunikace neslyšících.

Jsme přesvědčeni, že poznatky této práce mohou být významné pro oblast vzdělávání a přípravy tlumočnicků, a to ve vztahu k tlumočnickým strategiím, které tlumočníci používají, i ve vztahu k náplni studia tlumočnictví. Podle našeho názoru a názoru neslyšících odborníků budou tlumočníci v procesu tlumočení úspěšnější v případě, že budou mít dokončené vysokoškolské vzdělání, nejlépe v oblasti lingvistiky znakového jazyka a jeho tlumočení. Vzdělání tlumočnicků má na používání lingvistických tlumočnických strategií přímý dopad: stupeň vzdělání, jehož tlumočníci dosáhnou, tak má svůj význam. Tento problém je nyní aktuální, neboť se objevují i názory, že pro tlumočnický znakového jazyka a kvalitní naplňování jejich profese je dostačující vyšší odborné vzdělání, případně vysokoškolské vzdělání na úrovni bakalářského studia.

V mnoha dalších zemích se od tlumočnicků znakového jazyka plnohodnotné vysokoškolské magisterské vzdělání nevyžaduje a nejsou tam nabízeny ani studijní programy tlumočení znakového jazyka. Patriová (Patrie 1994) má za to, že teoretické vzdělávání a praktická příprava tlumočnicků jsou dva odlišné aspekty, které by měly tlumočnickům umožnit vstup na profesní dráhu na dvou úrovních. Systém vzdělávání tlumočnicků znakového jazyka v Austrálii i Americe umožňuje získat vyšší odborné vzdělání s kvalifikací tlumočnicka. To podporuje názor Patriové, že nástavbové studium tlumočnictví je pro výkon tlumočnického povolání dostatečné pouze na „technické“ úrovni. Aby však tlumočnick mohl pracovat na „profesionální“ úrovni, je podle Patriové nutné, aby absolvoval vysokoškolské studium. Tento typ vzdělání tlumočnickům poskytuje hlubší a rozsáhlejší vědomostní základ i základ pro analýzu textů, s nimiž v rámci své profese pracují, a především pro samotné uplatňování tlumočnických strategií. Tlumočení znakového jazyka v bakalářském studiu je možné studovat např. ve Velké Británii a v USA. V magisterském studiu je tlumočení znakového jazyka dostupné ve Velké Británii, USA a Austrálii.

Zastáváme názor, že kromě toho, že je vysokoškolské vzdělání tlumočnicků znakového jazyka zásadní pro tlumočení jako proces, pomáhá také tlumočnickům v tom, aby si z lingvistického hlediska lépe poradili s různými situacemi, s nimiž se mohou při každodenní práci setkat. Na základě konzultací s neslyšícími tlumočníky a s přihlédnutím k vlastní tlumočnické praxi docházíme k závěru, že by pro celou situaci tlumočení znakového jazyka bylo přínosné, pokud by všichni tlumočníci mohli nejprve vystudovat obecněji zaměřené bakalářské studium a pak teprve pokračovat ve studiu tlumočení nebo v praktické přípravě na tlumočnické povolání. Pro tlumočníky tak může být přínosné studovat bakalářský program souvisejícího oboru (např. Deaf Studies nebo lingvistika znakového jazyka) nebo absolvovat studium humanitních věd (např. sociálních věd) a poté pokračovat v praktické tlumočnické přípravě nebo studovat tlumočnictví znakového jazyka v magisterském programu.

Praktický dopad může mít naše práce i na náplň studijních programů tlumočnictví a na praktickou přípravu na tlumočení. Neslyšící odborníci v konzultacích uvedli, že dávají přednost získávání informací mimo jiné prostřednictvím volného tlumočení s občasným přechodem k tlumočení doslovnému, aby tlumočnický mohl v případě potřeby použít výpůjčku českého termínu. Ukázalo se, že hláskování prstovou abecedou a artikulací při tlumočení považují za přijatelné, byli ale kritičtí ke konkrétním řešením, pro která se tlumočníci rozhodli. To podporuje názor, že tlumočení nemá „pravidla nezávislá na kontextu“ (Moser-Mercer 1997: 3).

Doporučením není, aby bylo vzdělávání tlumočnicků znakového jazyka založeno výhradně na teoretických východiscích volného tlumočení (srov. Napier 2000). Jsme toho názoru, že tlumočníci by měli studovat teorie a techniky jak volného, tak doslovného tlumočení a měli by se zaměřit na strategie, díky kterým by mezi těmito dvěma metodami jakožto tlumočnickými strategiemi dokázali přepínat v závislosti na situačním kontextu a konkrétních potřebách konkrétních neslyšících klientů. Studium tlumočnictví by mělo zahrnovat teoretickou i praktickou analýzu diskurzu, díky čemuž by tlumočníci mohli lépe pochopit různá diskurzivní prostředí, s nimiž se budou setkávat při každodenní práci, a mohli si pro zvládnutí práce v těchto prostředích vyvinout efektivní strategie. To by jim umožnilo osvojit si interaktivní model tlumočení a při zvažování, jaký tlumočnický přístup použít, aby byla konkrétní komunikační událost úspěšná, pak dělat lingvisticky informovaná a kulturně vhodná rozhodnutí.

Mimo jiné jsme v naší práci upozornili na skutečnost, že tlumočníci dělají při tlumočení různé typy chyb, např. výpustek, přičemž jeden z jejích typů může fungovat jako vědomá lingvistická copingová strategie. Toto zjištění poukazuje na to, že je potřeba, aby se studenti tlumočení učili o typech chyb, k nimž při tlumočení dochází, a o tom, proč k nim dochází. Pokud se budou tlumočníci orientovat v různých typech výpustek a sociolingvistických a sociokulturních faktorech, které mají vliv na jejich výskyt, pak budou

moci určité „chyby“ využívat vědomě jako tlumočnickou strategii a zároveň si budou více vědomi skutečnosti, že se na druhé straně mohou dopustit chyby, jež může být vnímána jako tlumočnické selhání.

Na tlumočnickou schopnost pracovat se stylem převodu jako s tlumočnickou strategií může mít významný vliv řada sociolingvistických faktorů, např. situační kontext, obeznámenost s diskurzivním prostředím, znalost tématu a povědomí o požadavcích a očekávaních neslyšících a slyšících účastníků interakce. Tytéž sociolingvistické faktory mohou mít dopad také na četnost a typ chyb, které se v tlumočení vyskytnou, a to bez ohledu na to, zda se tlumočení odehrává v obchodním, lékařském, právním, nebo politickém prostředí a s jakými znakovými nebo mluvenými jazyky tlumočnická pracuje.

Tlumočnické výkony v této práci nebyly analyzovány s ohledem na přesnost a nebylo testováno, do jaké míry jim mohou porozumět neslyšící klienti (i když dílčí vzhled do problematiky porozumění práce předkládá díky spolupráci s neslyšícími překladateli). V současné době existuje jen málo studií o tom, jak neslyšící příjemci rozumí informacím, které se k nim dostávají prostřednictvím tlumočení do znakového jazyka (např. Llewellyn-Jones 1981, Stener 1998). Jsme si vědomi toho, že v ideální analýze by bylo nejprve testováno porozumění ze strany neslyšících recipientů a až poté by se hodnotily tlumočnické chyby, případně efektivita tlumočnicků znakového jazyka ve vztahu k používání tlumočnických strategií, jako je např. styl převodu a vědomé strategické výpustky. Přestože jsme v průběhu analýzy aktivně komunikovali s neslyšícími konzultanty, informace získané od nich neposkytují důkazy o tom, zda se tlumočnickům při tlumočení dařilo používat tlumočnické strategie vhodně. Věříme, že v budoucnu budou provedeny podrobnější studie, které se zaměří právě na porozumění tlumočeným textům a faktory ovlivňující srozumitelnost tlumočení.

Otázka porozumění je také jednou z nejdůležitějších oblastí, které si žádají podrobnější výzkum. Naše práce se úhlu pohledu neslyšících klientů dotkla jen okrajově, a to konkrétně jejich očekávání a požadavků na kvalitní tlumočení. Studie tohoto typu by nám umožnila nahlédnout do problematiky toho, zda neslyšícím styl převodu, který pro tlumočení preferují, skutečně zajišťuje odpovídající přístup k informacím (viz kap. 8.1 Problém posuzování kvality tlumočení).

Dalším podnětem je realizovat panelové diskuze s neslyšícími klienty a ptát se na jejich očekávání při tlumočení v různých situacích a prostředích (srov. Napier 2000). Zástupci neslyšících z různých prostředí by mohli společně diskutovat o stylu převodu, který preferují v různých kontextech, a o důvodech, které k tomu mají. Mohly by být provedeny i další studie o otázkách porozumění: v jejich rámci by neslyšící hodnotili, nakolik rozumí tlumočení zajišťovanému různými tlumočnickými využívajícími různých strategií a scénářů. Informace vyvozené z těchto údajů by následně bylo možné využít při přípravě tlumočnicků

a v tlumočnických studijních programech tak, aby studenti tlumočení byli připraveni na to, že se od nich požaduje jistá míra flexibility, díky níž mohou uspokojit potřeby neslyšících z různých diskurzivních prostředí.

V souvislosti s tím je zásadní otevřít otázku o podobě jazykové přípravy tlumočnicků. Mnozí tlumočníci zahrnutí do naší analýzy jsou aktivními tlumočníky s dlouholetou praxí se snahou soustavně se jazykově vzdělávat. Přesto byly jejich jazykové kompetence neslyšícími odborníky komentovány velmi kriticky a hodnoceny jako nedostatečné. Pokud však nebude potřebám a nárokům neslyšících klientů přizpůsobena i jazyková příprava tlumočnicků, konkrétně výuka českého znakového jazyka, na které se budou aktivně podílet sami neslyšící, neuspokojivá situace v oblasti kvality poskytovaných tlumočnických služeb se pravděpodobně nezmění.

Neslyšící by měli být průběžně zapojováni do diskuzí o kvalitě tlumočení a tlumočníci a překladatelé by se měli snažit o průběžné zprostředkovávání informací o způsobech tlumočení na teoretické úrovni zacílené do komunity neslyšících. Jako ideální se jeví snaha o zapojení kvalifikovaných neslyšících do diskuze o tlumočení tak, že se sami o tlumočení budou pokoušet a následně jej budou hodnotit. Kdybychom požádali neslyšící např. o přetlumočení výchozího textu z cizího znakového jazyka do českého znakového jazyka nebo o tlumočení z textu v psané češtině do českého znakového jazyka, případně o to, aby text převyprávěli v tomtéž znakovém jazyce, mohli bychom sledovat, k jakým došlo významovým posunům, a ty pak porovnat s posuny tlumočení, jež bylo předmětem analýzy v této práci. Můžeme předpokládat, že neslyšící by si tímto způsobem mohli uvědomit, že prováděli lingvistická rozhodnutí o tom, které informace je třeba vypustit, a to na základě znalosti a pochopení výchozího textu a situačního kontextu a v souladu s lingvistickou a kulturní relevancí a významovým potenciálem pro cílového příjemce. Kdyby si to vyzkoušeli, mohli by lépe pochopit a okomentovat i další chyby tlumočnicků a jejich tlumočnické strategie.

Pro získání dalších poznatků o situačním kontextu by bylo zajímavé provést studii, v níž by tlumočníci tlumočili např. příspěvek, který by byl lexikálně nasycenější, než byl text v naší práci (srov. Napier 2000). Chyby v tlumočení sledovaného textu by tak bylo možné porovnat například s tlumočením příspěvku na konferenci, aby se ukázaly podobnosti a rozdíly v používání stylu převodu, typů chyb a tlumočnických strategií. Další možností by byla studie, která by srovnávala chyby identifikované v naší práci s chybami tlumočnicků, kteří by tlumočili čtený příspěvek z předem připraveného textu. Tento text by tedy byl ještě více lexikálně nasycenější, a tím pádem by bylo složitější jej tlumočit.

Jiná studie by mohla pracovat s tlumočením stejné situace, jako je ta, kterou jsme zpracovávali v naší práci, přičemž tlumočníci by měli více času na přípravu a na to, aby si ujasnili terminologii. Tato uzpůsobená metodologie by nám poskytla zajímavá data, pro-

tože bychom měli možnost určit, jak přesně a v jakém rozsahu se tlumočnické strategie změnily a jaký dopad to mělo na množství a typy chyb ve výsledných produktech tlumočení.

Pro výzkum tlumočení v různých kontextech by bylo cenné naši práci replikovat a analyzovat četnost a zastoupení typů chyb při jiných scénářích tlumočení, případně v jiných tlumočnických situacích. To by nám poskytlo přehled o různých faktorech, které mají dopad na užívání vědomých strategických „chyb“ a na produkci chyb objektivních. Výzkum by mohl být doveden ještě o něco dále a mohl by nabídnout srovnání s tlumočníky, kteří pracují ve stejných situacích, ale měli možnost lépe se připravit. Replikace naší práce by nám také umožnila zanalyzovat typologii chyb v různých kontextech.

V práci uvedené zmínky např. o lexikálních výpůjčkách mohou posloužit jako základ pro další výzkum v oblasti strategického hláskování prstovou abecedou a pro výzkum sociolinguvistických faktorů, které mají dopad na to, že se tlumočníci k hláskování prstovou abecedou uchylují. Existují poznatky o tom, jaká míra hláskování prstovou abecedou je typická pro australský a britský znakový jazyk a do jaké míry tlumočníci těchto jazyků reflektují jazyk, který používá komunita Neslyšících, s níž pracují (Napier, Adam 2002). Podle našich zjištění však žádný empirický výzkum, který by se zabýval objemem hláskování prstovou abecedou používaného neslyšícími v Austrálii a ve Velké Británii zatím proveden nebyl. Studie, v jejímž rámci by bylo zaznamenáno a zanalyzováno, jakým způsobem prstovou abecedu přirozeně používají v různých diskurzivních prostředích sami neslyšící, by nám poskytla příklady „vzorců“ hláskování prstovou abecedou v různých kontextech. Následně by bylo možné zkoumat, jakým způsobem používají hláskování prstovou abecedou tlumočníci, a výsledky porovnat s výsledky zjištěnými ve skupině neslyšících.

Tento přehled podnětů pro budoucí výzkum není vyčerpávající. Zmíněné návrhy jsme však nabídli s cílem dozvědět se o tlumočnicích a tlumočení znakového jazyka co nejvíce a rozšířit naše porozumění různým lingvistickým procesům a faktorům, které do procesu tlumočení vstupují a které ovlivňují jeho výstup. Všechny budoucí výzkumy by se podle našeho názoru měly snažit o to, aby se prohloubilo naše chápání vztahů mezi tlumočníky, klienty a prostředím, ve kterém tlumočení probíhá. Další výzkum umožní tlumočnickům, učitelům tlumočení a odborníkům z oboru tlumočení, aby prozkoumali proces tlumočení a strategie tlumočnicků hlouběji a aby zjistili více o sociolinguvistických a sociokulturních faktorech, které mají vliv na tlumočení různých komunikačních událostí. Jsme přesvědčeni, že díky podobným výzkumům se nám podaří lépe poznat samotný znakový jazyk. Takový výzkum umožní oprostít se od pouhých úvah o tom, zda byli tlumočníci úspěšní, nebo zda selhali (popis a analýza chyb v tlumočení), a zaměřit se na využití strategie a podíl tlumočnicků na efektivitě dané akce.

Seznam použitých zdrojů

- ADAM, R., 2006. Znovu a šířeji o formě kodifikace. *Naše řeč* 89, č. 4, s. 198–203.
- ALEXIEVA, B., 1999. Understanding the source language text in simultaneous interpreting. *The Interpreters' Newsletter*.
- ALEXIEVA, B., 1997. Typology of Interpreter-Mediated Events. In: Pöchhacker, F.; Shlesinger, M., eds. *The Interpreting Studies Reader*. New York: Routledge, 2002, s. 218–233.
- ALLAN, K., 1977. Classifier. *Language* 53, s. 285–311.
- ALTMAN, J., 1994. Error analysis in the teaching of simultaneous interpreting: a pilot study. *Bridging the Gap. Empirical Research in Simultaneous Interpretation*. Philadelphia, PA: John Benjamins.
- ANDERSEN, K. E., 1971. *Persuasion: Theory and Practice*. Boston: Allyn and Bacon.
- ANDERSON, R. B. W., 1978. Interpreter roles and interpretation situations: Cross-cutting typologies. In: *Language interpretation and communication*. Springer US. p. 217–230.
- ARNBERG, L., 1983. *Bilingual Education for Preschool Children*. Linköping.
- BADDELEY, A. D., 1979. Working memory and reading. In: *Processing of visible language*. Springer US.
- BADDELEY, A. D., 1999. *Vaše paměť*. 1. vyd. Brno: Jota.
- BADDELEY, A. D., 2003. Working Memory and Language: an overview. *Journal of Communication Disorders* 36, s. 189–208.
- BAKER, C., 2011. *Foundations of bilingual education and bilingualism*. Multilingual matters.
- BAKER, Ch.; COKELY, D., 1980. *American Sign Language: A Teacher's Resource Text on Grammar*. Silver Spring.
- BAKER, M., 1992. *In other words: a course on translation*. London and New York: Routledge, s. 180–216.
- BAKER-SHENK, Ch.; COKELY, D., 2002. *American sign language: a teacher's resource text on grammar and culture*. 3. vyd. Washington: Gallaudet University Press. 469 s.
- BAKER, A.; NYST, V., 2003. The Phonology of Name Signs: A Comparison between the Sign Languages of Uganda, Mali, Adamorobe and The Netherlands. In: BAKER, A.; Van Den BOGAERDE, B.; CRASBORN, O., eds. *Cross-linguistic Perspectives in Sign Language Research. Selected Papers from TISLR 2000*. Hamburg: Signum Verlag, s. 71–79.
- BARIK, H. C., 1971. A Description of Various Types of Omissions, Additions and Errors of Translation Encountered in Simultaneous Interpretation. In: LAMBERT, S.; MOSER-MERCER, B., ed. *Bridging the Gap, Empirical Research in Simultaneous Interpreting*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 121–137.
- BARIK, H. C., 1975/2002. Simultaneous Interpretation. Qualitative and linguistic data. In PÖCHHACKER, F.; SHLESINGER, M., eds. *The Interpreting Studies Reader*. London; New York: Routledge, s. 79–91.

- BAUMAN, H. D. L., 2004. Audism: Exploring the metaphysics of oppression. *Journal of deaf studies and deaf education* 9.2, s. 239–246.
- BOYES BRAEM, P.; KOLB, A., 1990. An Introduction to Sign Language Research. In: PRILL WITZ, S.; VOLLHABER, T., eds. *Sign Language Research and Application. Proceedings of the International Congress on Sign Language Research a Application, March 23–25, 1990 in Hamburg*. Hamburg: Signum Verlag, s. 97–113.
- BRANDHOFF, E., 2005. Zur Standardisierung von Gebärdensprachen. *Die Rolle der Linguistik bei der Ausformung einer Gebärdensprache. Das Zeichen*, č. 71, s. 448–453.
- BRENNAN, M., 1975. Can deaf children acquire language? An evaluation of linguistic principles in deaf education. *American Annals of the Deaf* 120 (5), s. 463–479.
- BROWN, L., 1993. *New shorter Oxford English dictionary on historical principles*. Clarendon.
- BURGER, H., 1998. *Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin.
- CARR, S.; ROBERTS, R; DUFOR, A.; Steyn, D., 1997. *The Critical Link: Interpreters in the Community. Papers from the First International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings (Geneva Park, Canada, June 1995)*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- COKELY, D., 1985. *Towards a sociolinguistic model of the interpreting process: focus on ASL and English*. UMI.
- COKELY, D., 1986. The effects of lag time on interpreter errors. *Sign Language Studies* 53.1, s. 341–375.
- COKELY, D., 1992. *Sign language interpreters and interpreting*. Burtonsville: Linstok Press, 161 s.
- COLLADOS, A., 1998. Quality assessment in simultaneous interpreting: The importance of nonverbal communication. In: PÖCHHACKER, F.; SHLESINGER, M., eds. *The Interpreting Studies Reader*. London; New York: Routledge, s. 327–336.
- CORMIER, K.; SMITH, S.; ZWETS, M., 2013. Framing constructed action in British Sign Language narratives. *Journal of pragmatics* 55, s. 119–139.
- CORDER, S. P., 1981. *Error Analysis and Interlanguage*. Oxford: Oxford University Press.
- CRONIN, M., 2002. The empire talks back: Orality, heteronomy and the cultural turn in interpreting studies. *The Interpreting Studies Reader*. London and New York: Routledge, s. 393–397.
- CVEJNOVÁ, J., 1999. *Komparace a intenzifikace*. Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity Studia minora facultatis philosophicae Universitatis Brunensis, A 47.
- ČECHOVÁ, M.; KRČMOVÁ, M.; MINÁŘOVÁ, E., 2008. *Současná stylistika*. Praha: NLN.
- ČEŇKOVÁ, I., 1980. *Shody a rozdíly mezi překladatelským a tlumočnickým procesem*. Rigorózní práce. Praha: FF UK.
- ČEŇKOVÁ, I., 1988. *Teoretické aspekty simultánního tlumočení*. Praha: Karolinum. 209 s.

- ČEŇKOVÁ, I., 2008. *Úvod do teorie tlumočení*. Praha: ČKTZJ. 101 s.
- ČERMÁK, F., 1995. Functional System and Evaluation. In: HAJIČOVÁ, E., ed. *Prague Linguistic Circle Papers 1*, s. 73–84. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- ČERMÁK, F., 2009. *Slovník české frazeologie a idiomatiky: Výrazy větné*. Praha: Leda.
- ČERVINKA, R., 2008. *Představy neslyšících o tlumočnických službách* [DVD]. 1. vyd. Praha: ČKTZJ.
- ČERVINKOVÁ HOUŠKOVÁ, K., 2008. *Certifikační vzdělávací program*. 1. vyd. Praha: ČKTZJ.
- ČMEJRKOVÁ, S., 2006. Mluvenost a psanost. In: ULIČNÝ, O., ed. *Přednášky z doktorandských dnů I*. Praha: FF UK, s. 55–79.
- ČMEJRKOVÁ, S.; HOFFMANNOVÁ, J. (eds.), 2011. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia.
- DANEŠ, F., 1977. K dvěma základním otázkám kodifikace. *Naše řeč* 60, č. 1, s. 3–13.
- DAVIS, J., 1989. Distinguishing language contact phenomena in ASL interpretation. *The sociolinguistics of the Deaf community*, s. 85–102.
- DAVIS, J., 1990. Linguistic transference and interference: Interpreting between English and ASL. *Sign language research: Theoretical issues*, s. 308–321.
- DEAN, R. K.; POLLARD, R. Q., 2001. Application of demand-control theory to sign language interpreting: Implications for stress and interpreter training. *Journal of deaf studies and deaf education* 6.1, s. 1–14.
- DEMLOVÁ, E., 2003. Sociolingvistické, psycholingvistické a kulturologické problémy výzkumu a výuky tlumočnicků a překladatelů. In: *Lingua et communicatio in sphaera mercaturae*. Ostrava: Ostravská univerzita, s. 37–53.
- DEUCHAR, M., 1978. *Diglossia in British sign language*. Southwest Educational Development Laboratory.
- DINGOVÁ, N., 2009. Deaf is anonymous client? Referát. *Sound Mind in Sound Hands. Efsli AGM & Conference 2009* [mezinárodní konference tlumočnicků znakového jazyka]. Estonia, Tallinn, 15. 9. 2009.
- DINGOVÁ, N.; DVOŘÁKOVÁ, M.; FALTÍNOVÁ, R.; OKROUHLÍKOVÁ, L.; SERVUSOVÁ, J., et al., 2005. *Slovník znakového jazyka terminologie z období těhotenství, porodu a péče o novorozence* [CD-ROM]. Praha: Tamtam.
- DIRIKER, E., 2004. *De-/re-contextualizing conference interpreting: interpreters in the ivory tower?* John Benjamins Publishing.
- DISMAN, M., 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.
- DROSDOWSKI, G., 1993–1995. *Duden Das große Wörterbuch der deutschen Sprache*. Bibliographisches Institut, Mannheim u. a. (8 Bände).
- EMMOREY, K., 2002. *Language, Cognition, and the Brain. Insights From Sign Language Research*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Encyklopedický slovník češtiny*, 2002. KARLÍK, P.; NEKULA, M.; PLESKALOVÁ, J., eds. 1. vyd. Praha: NLN.
- ENKVIST, N. E., 1973. Should we count errors or measure success? *Errata: Papers in error analysis*, s. 16–24.

- FANT, L., 1990. *Silver Threads: A Personal Look at the First Twenty-five years of the Registry of Interpreters for the Deaf*. Silver Spring, MD: Registry of Interpreters for the Deaf.
- FANT, L., 1972. The CSUN approach to the training of sign language interpreters. *The Deaf American* 24, s. 56–57.
- FALTÍNOVÁ, R., 2005. *Propriálně pojmenovací akty v českém znakovém jazyce*. Diplomová práce. Praha: FF UK.
- FISCHER, S.; GOUGH, B., 1978. Verbs in American Sign Language. *Sign Language Studies* 18, s. 17–48.
- FOX, D. (ed.), 1988. *Collins COBUILD English language dictionary*. Glasgow: William Collins Sons.
- FRISHBERG, N., 1990. *Interpreting: An introduction*. Silver Spring: RID.
- FRITZ, M., 2014. *Znaky pro základní kalendářní jednotky v českém znakovém jazyce*. Bakalářská práce. Praha: FF UK.
- GABRIELOVÁ, D.; PAUR, J.; ZEMAN, J., 1988. *Slovník znakové řeči*. Praha: Horizont.
- GANNON, J., 1981. *Deaf heritage: A narrative history of deaf America*. Washington, D. C.: Gallaudet University Press.
- GARTON, A.; PRATT, Ch., 1989. *Learning to be literate: The development of spoken and written language*. Basil Blackwell.
- GERVER, D., 1969. The Effects of Source Language Presentation on the Performance of Simultaneous Conference Interpreters. In: PÖCHHACKER, F.; SHLESINGER, M., eds. *The Interpreting Studies Reader*. London, New York: Routledge, 2002, s. 52–66.
- GERVER, D., 1974. The effects of noise on the performance of simultaneous interpreters: Accuracy of performance. *Acta Psychologica* 38.3: s. 159–167.
- GERVER, D., 1976. A Psychological Approach to Simultaneous Interpretation. *Meta* 20/2, s. 119–128.
- GERVER, D.; WALLACE SINAIKO, H., 1979. *Language Interpretation and Communication* (Vol. 6). New York: Plenum Publishing Corporation.
- GILE, D., 1987. Les exercices d'interprétation et la dégradation du français: une étude de cas. *Meta* 32, č. 4, s. 420–428.
- GILE, D., 1991. Methodological Aspects of Interpretation and Translation Research. In: LAMBERT, S.; MOSER-MERCER, B., eds. *Bridging the Gap, Empirical Research in Simultaneous Interpreting*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 39–56.
- GILE, D., 1995. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing company.
- GILE, D., 1997. Conference Interpreting as a Cognitive Management Problem. In: DANKS, J.; SHREVE, G. *Cognitive Processes in Translation and Interpreting*. London: Sage.
- GILE, D., 1999. Testing the Effort Models' tightrope hypothesis in simultaneous interpreting. A contribution. *Hermes* 23, s.153–172.

- GILE, D., 2001. Interpreting Research: What you never wanted to ask but may like to know [online]. *Communicate*, č. 11. [Cit. 2015-08-10]. Dostupné z WWW: <http://aiic.net/ViewPage.cfm?page_id=341>.
- GILE, D., 2009. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- GILE, D., 2011. Errors, Omissions and Infelicities in Broadcast Interpreting. In: ALVSTAD, C.; HILD, A.; TISELIUS, E., ed. *Methods and Strategies of Process Research: Integrative approaches in Translation Studies*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 201–218.
- GILES, H.; POWESLAND, P. F., 1975. *Speech style and social evaluation*. Academic Press.
- GLEASON, H. A., 1965. *Linguistics and English grammar*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- GRAN, L., 1998. Developing Translation/Interpretation Strategies and Creativity. In: *Translators' Strategies and Creativity: Selected Papers from the 9th International Conference on Translation and Interpreting, Prague, September, 1995: in Honor of Jiří Levý and Anton Popovič*. John Benjamins Publishing Company, s. 145.
- HALLIDAY, M., 1978. *Language as social semiotic: the social interpretation of language and meaning*. London: Arnold.
- HARVÁNKOVÁ, B., 2011. *Poskytování tlumočnických služeb pro neslyšící z hlediska krajů České republiky*. Bakalářská práce. Praha: FF UK.
- HATIM, B.; MASON, I., 2002. Interpreting: A text linguistic approach. In: PÖCH-HACKER, F.; SHLESINGER, M., eds. *The interpreting studies reader*. London: Routledge, s. 256, 258.
- HAUSENBLAS, K., 1972. Explicitnost a implicitnost jazykového vyjadřování. *Slovo a slovesnost* 33, č. 2, s. 98–105.
- HOCKETT, Ch., 1958. *A Course of Modern Linguistics*. New York: Macmillan.
- HOFFMAN, R., 1997. The cognitive psychology of expertise and the domain of interpreting. *Interpreting*, 2.1-1, s. 189–230.
- HOFFMANNOVÁ, J., 1997. *Stylistika a...* Praha: Trizonia.
- HOFFMANNOVÁ, J. a kol., 2016. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia.
- HUDÁKOVÁ, A., 2008. *Čeština ve vzdělávání dětí s vadou sluchu*. Disertační práce. Praha: FF UK.
- HRBÁČEK, J., 1994. *Nárys textové syntaxe spisovné češtiny*. Praha: Trizonia.
- HRDLÍČKA, M., 1998. *Translatologický slovník: výběr z českých a slovenských prací z teorie překladu*. Praha; Bratislava: Jednota tlumočnicků a překladatelů, 99 s.
- HRUBÝ, J., 1999. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu. 1. díl*. Praha: FRPSP: Septima.
- HUMPHREY, J. H., 2000. One Answer to the Challenge of Assessment and the „Readiness to Work“ Gap. *Innovative practices for teaching sign language interpreters* 1, s. 153.
- HUMPHRIES, T., 1975. *Audism: The making of a word*. Unpublished essay.

- CHIARO, D.; NOCELLA, G., 2004. Interpreter's Perception of Linguistic and Non-Linguistic Factors Affecting Quality: A Survey through the World Wide Web. *Meta*, vol. 49, n. 2, s. 278–293.
- CHERNOV, G. V., 2002. Semantic aspects of psycholinguistic research in simultaneous interpretation. In: PÖCHHACKER, F.; SHLESINGER, M. *The interpreting studies reader*. London: Routledge.
- INGRAM, R., 1978. Sign language interpretation and general theories on language, interpretation and communication. In: GERVER, D., ed. *Language Interpretation and Communication*. New York: Plenum Press, s. 109–118.
- IVIR, V., 1998. Linguistic and communicative constraints on borrowing and literal translation. *Benjamins Translation Library* 27, s. 137–144.
- JABŮREK, J., 1998. *Bilingvální vzdělávání neslyšících*. Praha: Septima. 43 s.
- JAKOBSON, R., 1995. *Poetická funkce*. Jinočany: H&H.
- JELÍNEK, M., 1996. Stylistika. In: KARLÍK, P.; NEKULA, M.; RUSÍNOVÁ, Z., eds. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, s. 699–777.
- JOHNSTON, T.; SCHEMBRI, A., 2007. *Australian sign language: an introduction to sign language linguistics*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, s. 256–277.
- JONES, R., 1998. *Conference Interpreting Explained*. Manchester, UK: St. Jerome Publishing.
- KALINA, S., 2005. Quality Assurance for Interpreting Processes. *Meta*, vol. 50, n. 2, s. 768–784.
- KADERKA, P.; SVOBODOVÁ, Z., 2006. Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. *Jazykovědné aktuality* 43 (3–4).
- KOPCZYŃSKI, A., 1980. *Conference Interpreting. Some linguistic and communicative problems*. Poznaň: Univerzita Adama Mickiewicze.
- KOPCZYŃSKI, A., 1994. Quality in Conference Interpreting: Some pragmatic problems. In: LAMBERT, S.; MOSER-MERCER, B., eds. *Bridging the Gap, Empirical Research in Simultaneous Interpreting*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 87–99.
- KOPEČNÝ, F., 1958. *Základy české skladby*. Praha: SPN.
- KOSINOVÁ, B., 2008. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina – kultura neslyšících*. Praha: ČKTZJ.
- KOTVOVÁ, M.; KOMORNÁ, M., 2008. *Praktický kurz znakované češtiny*. 1. vyd. Praha: ČKTZJ.
- KNITTLOVÁ, D.; GRYGOVÁ, B.; ZEHNALOVÁ, J., 2010. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.
- KRAHULCOVÁ, B., 2002. *Komunikace sluchově postižených*. 2. vyd. Praha: Karolinum.
- KUBIŠTOVÁ, J., 2013. *Výzkum slovosledných tendencí v českém znakovém jazyce*. Diplomová práce. Praha: FF UK.
- KUFNEROVÁ, Z., 1984. K makrolingvistickému pojetí lingvistiky překlada. *Slovo a slovesnost* 45, s. 150–154.

- KUCHAŘOVÁ, L., 2006. *Znaky států Evropy v českém znakovém jazyce*. Bakalářská práce. Praha: FF UK.
- KUSSMAUL, P., 1995. *Training The Translator*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- KURZ, I., 2001. Conference Interpreting: Quality in the Ears of the User. *Meta*, vol. 46, n. 2, s. 394–409.
- KURZ, I., 1993. Conference Interpretation: Expectations of Different User Groups. In: PÖCHHACKER, F.; SHLESINGER, M., eds. *The Interpreting Studies Reader*. London, New York: Routledge, s. 312–324.
- KYLE, J. G.; WOLL, B.; LLEWELLYN-JONES, P., 1981. *Bristol University Sign Language Research Project*.
- KYLE, J. G.; WOLL, B., 1985. *Sign Language. The Study of Deaf People and Their Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LACHMANOVÁ, D., 2014. *Střídání rolí v českém znakovém jazyce*. Bakalářská práce. Praha: FF UK.
- LAUERMAN, L., 1986/1987. Význam a možnosti znakové řeči neslyšících. *Otázky defektologie 2*, s. 74–83.
- LAWTON, D., 1965. *Social Class Language Difference in Individual Interviews*. Sociological Research Unit, University of London Inst. of Education.
- LEDERER, M., 1981. *La traduction simultanée – expérience et théorie*. Paris: Minard.
- LEDERER, M., 2002. Simultaneous interpretation: Units of meaning and other features. In: PÖCHHACKER, F.; SHLESINGER, M., ed. *The Interpreting Studies Reader*. London, New York: Routledge, s. 131–140.
- LEVÝ, J.; ILEK, B., 1956. *Kapitoly z teorie a metodiky překladu*. Praha, SPN. 94 s.
- LEVÝ, J., 2012. *Umění překladu*. Praha: Apostrof.
- Lexikologie pro základní školy* [CD-ROM], 2003. Praha: FF UK.
- LLEWELLYN-JONES, P.; KYLE, J.; WOLL, B., 1979. Sign language communication. In: *International Conference on Social Psychology & Language*. Bristol.
- LLEWELLYN-JONES, P., 1981. Simultaneous interpreting. *Perspectives on British Sign Language and Deafness*. London: Croom Helm, s. 89–104.
- LOTKO, E., 2005. *Slovník lingvistických termínů pro filology*. Olomouc: UP v Olomouci.
- MACUROVÁ, A., 1994. Jazyk v komunikaci neslyšících. Předběžné poznámky. *Slovo a slovesnost* 55, č. 2, s. 121–132.
- MACUROVÁ, A., 1996. Proč a jak zapisovat znaky českého znakového jazyka. *Speciální pedagogika* 6, č. 1, s. 5–19.
- MACUROVÁ, A., 1998. *Recenze: Baker, C: Základ bilingválního vzdělávání a bilingvismus*. Clevedon etc. 446 s.
- MACUROVÁ, A.; BÍMOVÁ, P., 2001. Poznáváme český znakový jazyk II (Slovesa a jejich typy). *Speciální pedagogika* 11, č. 5, s. 285–296.
- MACUROVÁ, A., 2001. Jazyk a hluchota. *Slovo a slovesnost* 62, s. 92–104.

- MACUROVÁ, A.; PETŘÍČKOVÁ J., 2003. Poznáváme český znakový jazyk. Poznámky k vyjadřování mnohosti. *Speciální pedagogika* 16, s. 107–126.
- MACUROVÁ, A., 2007. Lingvistika a cesty ke gramotnosti neslyšících. *Speciální pedagogika* 17, s. 49–61.
- MACUROVÁ, A.; NOVÁKOVÁ, R., 2008. Český znakový jazyk v kontaktu. *Speciální pedagogika* 17, č. 4, s. 14–34.
- MACUROVÁ, A.; VYSUČEK, P., 2005. Poznáváme český znakový jazyk. Klasifikátorové tvary ruky. *Speciální pedagogika* 15, č. 4, s. 262–275.
- MACUROVÁ, A., 2008. Slovní zásoba a terminologie českého znakového jazyka. *Speciální pedagogika* 18, č. 2, s. 138–148.
- MACUROVÁ, A., 2008. *Dějiny výzkumu znakového jazyka u nás a v zahraničí*. 1. vyd. Praha: ČKTZJ.
- MACUROVÁ, A., 2011. Poznáváme český znakový jazyk (úvodní poznámky). *Speciální pedagogika* 11, č. 2, s. 69–75.
- MACUROVÁ, A., 2012. Nemanuální prostředky ve znakových jazycích: stručné poznámky úvodem. *Speciální pedagogika* 22, č. 1, s. 13–19.
- MACHÁČKOVÁ, E., 1987. K úloze některých spojovacích prostředků v textu (zvl. prostředků s významem odporovacím). *Naše řeč* 70, číslo 3, s. 113–122.
- MACHOVÁ, S.; ŠVEHLOVÁ, M., 2001. *Sémantická & pragmatická lingvistika*. Praha: Univerzita Karlova.
- MAREŠ, J., 2011. *Orální komponenty v českém znakovém jazyce*. Bakalářská práce. Praha: FF UK.
- MAREŠ, P., 2003. Spisovnost a nespisovnost, formálnost a neformálnost. In: *Přednášky z XLVI. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha, s. 99–108.
- MAZZA, C., 2001. Numbers in Simultaneous Interpretation. *The Interpreters' Newsletter*, vol. 11, s. 87–104.
- MÁZEROVÁ, R., 1998. Tlumočníci vystoupili z rámečku. *Gong* 27, č. 5, s. 107.
- McKEE, R.; McKEE, D., 2002. Name Signs and Identity in New Zealand Sign Language. In: METZGER, M. *Bilingualism and Identity in Deaf Communities*. 2. vyd. Washington, D. C.: Gallaudet University Press, s. 3–40.
- McLUHAN, M., 1964. *Understanding Media: The extensions of Man*. New York: McGraw-Hill.
- MACKENZIE, R., 1998. Creative problem-solving and translator training. *Benjamins translation library* 27, s. 201–206.
- METZGER, M. A., 1995. *The paradox of neutrality: a comparison of interpreters' goals with the reality of interactive discourse*. Georgetown Uni.
- MILES, D., 1989. *British Sign Language. A Beginner's Guide*. London: BBC.
- MISTRÍK, J., 1997. *Štylistika*. Bratislava: SPN. 582 s.
- MIZUNO, A., 1995. A Brief Review of Interpretation Research in Japan. *Hermes* 14, s. 131–144.
- MOSER, P., 1996. Expectations of users of conference interpretation. *Interpreting* 1.2: s. 145–178.

- MOSER-MERCER, B., 1978. Simultaneous Interpretation: a Hypothetical Model and its Practical Application. In: GERVER, D.; SINAIKO, H. W., eds. *Language Interpretation and Communication*. New York, London: Plenum Press, s. 353–368.
- MOSER-MERCER, B.; KÜNZLI, A.; KORAC, M., 1998. Prolonged turns in interpreting: Effects on quality, physiological and psychological stress (Pilot study). *Interpreting* 3.1, s. 47–64.
- MOTEJZÍKOVÁ, J., 2003. Poznáváme český znakový jazyk V. Specifické znaky. *Speciální pedagogika* 13, č. 3, s. 218–226.
- MÜLLEROVÁ, O., 1994. *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. Praha: Academia.
- MÜLLEROVÁ, O., 1997. *Komunikativní složky výstavby dialogického textu*. Praha: Sagner.
- MÜLLEROVÁ, O.; HOFFMANNOVÁ, J.; SCHNEIDEROVÁ, E., 1992. *Mluvená čeština v autentických textech*. Jinočany: H&H.
- MÜGLOVÁ, D., 2013. *Komunikace – tlumočení – překlad aneb Proč spadla Babylónská věž*. Nitra: Enigma publishing.
- NAPIER, J., 1996. *Interpreter Support-an Ambiguous Concept?* Council for the Advancement of Communication with Deaf People.
- NAPIER, J., 1998. *An Analytical Study of „free Interpretation“ and Its Use by British Sign Language Interpreters*. PhD Thesis. University of Durham.
- NAPIER, J., 2001. *Linguistic coping strategies of sign language interpreters*. Macquarie University.
- NAPIER, J., et al., 2002. Sign language interpreting: *Linguistic coping strategies*.
- NAPIER, J., 2011. Signed language interpreting. In: MALMKJAER, K.; WINDLE, K., eds. *The Oxford Handbook of Translation Studies*. New York: Oxford University Press, s. 353–372.
- NEBESKÁ, I., 1992. *Úvod do psycholingvistiky*. Praha: H&H.
- NORD, Ch., 1997. *A functional typology of translations*. John Benjamins.
- NORD, Ch., 2005. *Text analysis in translation: Theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Rodopi.
- NOVÁKOVÁ, R., 2008. *Mezinárodní znakový systém a šestijazyčný překladový slovník základních frází (ČZJ, DGS, ASL, BSL, PJM, MZS)* [DVD]. Praha: ČKTZJ.
- NOVÁKOVÁ, Radka et al., 2011. *Multimediální cvičebnice pro předmět Český znakový jazyk* [DVD-ROM]. Praha: FF UK, ÚČJTK.
- OKROUHLÍKOVÁ, L., 2005. Slovník porodnické terminologie. In: HUDÁKOVÁ, A., ed. *Ve světě sluchového postižení*. Praha: FRPSP, Tamtam, s. 71–73.
- OKROUHLÍKOVÁ, L., 2008. *Lexikografie a dostupné slovníky znakované češtiny*. Praha: ČKTZJ.
- OKROUHLÍKOVÁ, L., 2008. *Notace – zápis českého znakového jazyka*. Praha: ČKTZJ.
- OKROUHLÍKOVÁ, L.; SLÁNSKÁ BÍMOVÁ, P., 2008. *Rysy přirozených jazyků: Český znakový jazyk jako přirozený jazyk. Lexikografie: Slovníky českého znakového jazyka*. Praha: ČKTZJ.

- PADDEN, C., 1989. The Relation Between Space and Grammar in ASL Verb Morphology. In: LUCAS, C., ed. *Sign Language Research: Theoretical Issues*. Washington, D. C., s. 118–132.
- PADILLA, P.; BAJO, M. T.; CAÑAS, J. J.; PADILLA, F., 1995. Cognitive Processes of Memory in Simultaneous Interpretation. In: TOMMOLA, J., ed. *Topics in Interpreting Research*. Turku: University of Turku, s. 61–71.
- PETERSON, R., 2000. Metacognition and recall protocols in the interpreting classroom. *Innovative practices for teaching sign language interpreters* 1, s. 132.
- Akademický slovník cizích slov*, 1998. PETRÁČKOVÁ, V.; KRAUS, J., eds. 1. vyd. Praha: Academia. 834 s.
- PIO, S., 2003. The Relation between ST Delivery Rate and Quality in Simultaneous Interpretation. *The Interpreters' Newsletter* 12, s. 69–100.
- PÖCHHACKER, F.; SHLESINGER, M., 2002. *The interpreting studies reader*. Psychology Press.
- PÖCHHACKER, F., 2004. *Introducing interpreting studies*. London: Routledge.
- PÖCHHACKER, F., 2009. *Introducing interpreting studies*. 1. vyd.. London: Routledge.
- POLÁKOVÁ, M., 2001. Čtení s porozuměním a čeští neslyšící. *Speciální pedagogika* 11, s. 207–219.
- POPOVIČ, A., 1975. *Teória uměleckého prekladu*. Bratislava: Tatran.
- POTMĚŠIL, M., 1992. *Prstová abeceda*. Praha: FRPSP.
- POTMĚŠIL, M., 1999. *Úvodní stati k výchově a vzdělávání sluchově postižených*. Praha: Fortuna.
- POTMĚŠIL, M., 2002. *Všeobecný slovník českého znakového jazyka*. Praha: Fortuna.
- PYM, A., 2008. On omission in simultaneous interpreting. *Efforts and models in interpreting and translation research: A tribute to Daniel Gile*, 80: 83.
- QUIGLEY, S. P.; YOUNGS, J. P., 1965. *Interpreting for deaf people*. US department of Health, Education and Welfare.
- RATHMANN, CH., 2011. Techniques when working between the written text and sign language – meeting of two languages and two modalities. Referát na konferenci *Sight Translation – Sight Interpreting – Meeting at the Cross Modes*. EFSLI AGM & Conference, 17. 9. 2011. Vietri sul Mare, Italy.
- REDLICH, K., 2008. *CODA – slyšící děti neslyšících rodičů* [DVD]. Praha: ČKTZJ.
- RICCARDI, A., 1998. Interpreting strategies and creativity. *Benjamins Translation Library* 27, s. 171–180.
- RICHTEROVÁ, K., 2008. *Představy neslyšících o tlumočnických službách*. Praha: ČKTZJ. 103 s.
- ROY, C. B., 1996. An interactional sociolinguistic analysis of turn-taking in an interpreted event. *Interpreting* 1.1, s. 39–67.
- SELESKOVITCH, D., 1968. *L'interprète dans les conférences internationales: Problèmes de langage et de communication*. Paris: Lettres modernes. 261 s.
- SELESKOVITCH, D., 1975. *Langage, langues et mémoire*. Paris: Minard Lettres Modernes.

- SELESKOVITCH, D., 1978. *Interpreting for International Conferences*. Washington, D. C.: Pen and Booth,
- SETTON, R., 1998. *Simultaneous Interpreting: A cognitive-pragmatic analysis*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- SHAW, R., 1997. Many stones to form an arch: Cooperation and consideration as the cornerstones of successful interpretation. *Journal of Interpretation* 1997, s. 23–38.
- SKUTNABB-KANGAS, T., 1984. Why aren't all children in the Nordic countries bilingual? *Journal of Multilingual & Multicultural Development* 5, s. 301–315.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 3. vyd. Praha: Academia, 2003.
- Slovník spisovného jazyka českého*. 2. vyd. Praha: Academia, 1989.
- SMUTNÁ, M., 1976. Systém tlumočnických služeb. *GONG* 1976, č. 11, s. 162.
- STOKOE, W., 1960. *Sign Language Structure: An Outline of the Visual Communication Systems of the American Deaf*. Buffalo: Dept. of Anthropology and Linguistics, University of Buffalo.
- STOKOE, W., 1960. Sign language structure. *Studies in Linguistics. Occasional Paper*, 8.
- STONE, Ch.; WOL, B., 2008. Dumb O Jemmy and others: Deaf people, interpreters and the London courts in the eighteenth and nineteenth centuries. *Sign Language Studies* 8(3), s. 226–240.
- STONE, Ch., 2012. Interpreting. In: PFAU, R.; STEINBACH, M.; WOLL, B., eds. *Sign Language: An International Handbook*. Amsterdam: De Gruyter Mouton, s. 980–998.
- STONE, Ch.; WEST, D., 2012. *Translation, representation and the Deaf, voice*. *Qualitative Research*. London: University College London.
- SUNNARI, M., 1995. *Processing strategies in simultaneous interpreting „saying it all“ vs. synthesis*.
- SUPALLA, S.; PADDEN, C., 1997. *The Book of Name Signs: Naming in American Sign Language*. 2. vyd. San Diego, CA: Dawn Sign Press.
- SVOZILOVÁ, N., 1988. K vývoji pojetí některých základních lingvistických pojmů a termínů: K vývoji pojetí funkce. *Slovo a slovesnost* 49, s. 64–69.
- ŠANTRŮČKOVÁ, V., 2011. *Typologie chyb při tlumočení z českého znakového jazyka do češtiny*. Bakalářská práce. Praha: FF UK.
- ŠIRJAJEV, A., 1979. *Sinchronnyj perevod: dejatel'nost' sinchronnogo perevodčika i metodika prepodavanija sinchronnogo perevoda*. Moskva: Vojenizdat.
- ŠICHOVÁ, K., 2013. *Mit Händen und Füßen reden: Verbale Phraseme im deutsch-tschechischen Vergleich*. Thübingen: Julius Groos Verlag.
- ŠRÁMEK, R., 1999. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita.
- ROY, S. B.; NAPIER, J., 2015. *The Sign Language Interpreting Studies Reader*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- RUSSELL, D. L., 2002. *Interpreting in legal contexts: Consecutive and simultaneous interpretation*. Burtonsville, MD: Linstok Press.
- Terminologie pro počítače, internet, tvorbu webových stránek a typografii v českém znakovém jazyce*, 2003 [CD-ROM]. Praha: ASNEP.

- TIKOVSKÁ, L., 2006. *Klasifikátory českého znakového jazyka*. Bakalářská práce. Praha: FF UK.
- TWENEY, R. D.; HOEMANN, H. W., 1973. Back Translation: A method for the analysis of manual languages. *Sign Language Studies* 2, s. 51–72, 77–80.
- VALD, G., et al., 2014. *Expanding definitions of giftedness: The case of young interpreters from immigrant communities*. Routledge.
- VALENTOVÁ, P., 1998. Bilingvální vzdělávání sluchově postižených jedinců. Diplomová práce. Praha: Katedra speciální pedagogiky PedF UK.
- VENUTI, L. (ed.), 2000. *The Translation Studies Reader*. London, New York: Routledge.
- VIAGGIO, S., 2002. The quest for optimal relevance: The need to equip students with a pragmatic compass. In: GARZONE, G.; VIEZZI, M., ed. *Interpreting in the 21st Century: Challenges and Opportunities*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, s. 229–244.
- VILIKOVSKÝ, J., 2002. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný.
- VYSUČEK, P., 2003. *Specifické znaky*. Bakalářská práce. Praha. FF UK.
- VYSUČEK, P., 2004. Poznáváme český znakový jazyk VI (Specifické znaky). *Speciální pedagogika* 14, č. 1, s. 16–27.
- VYSUČEK, P., 2008a. *Specifické znaky v českém znakovém jazyce*. Praha: ČKTZJ.
- VYSUČEK, P., 2008b. *Prstová abeceda v českém znakovém jazyce – praktická cvičení* [DVD]. 1. vyd., Praha: ČKTZJ.
- VYSUČEK, P., 2009. *Specifické znaky*. Diplomová práce. Praha: FF UK.
- WADENSJÖ, C., 2014. *Interpreting as interaction*. London: Routledge.
- WILBUR, R. B., 1987. *American Sign Language: Linguistic and applied dimensions*. Little, Brown and Co.
- WOODWARD, J., 1998. Sociolingvistika. In: HOMOLÁČ, J., ed. *Komunikace neslyšících. Sociolingvistika (antologie textů)*. 1. vyd. Praha: FF UK, s. 10–21.

Seznam použitých zkratek

AIIC	International Association of Conference Interpreter (Mezinárodní asociace konferenčních tlumočnicků)
ASL	American Sign Language (americký znakový jazyk)
ASNEP	Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel
BSL	British Sign Language (britský znakový jazyk)
CDS	Centre for Deaf Studies (Centrum studií o kultuře a jazyce neslyšících)
CJ	cílový jazyk
ČKTZJ	Česká komora tlumočnicků znakového jazyka
ČNES	Čeština v komunikaci neslyšících
CODA	Children Of Deaf Adults (slyšící děti neslyšících rodičů)
ČSTZJ	Česká společnost tlumočnicků znakového jazyka
CVP	Certifikační vzdělávací program pro tlumočnický znakového jazyka, transliterátory znakové češtiny a vizualizátory mluvené češtiny
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
KLF	klasifikátor
NRTLZJ	Národní rada tlumočnicků a lektorů znakového jazyka
OTZJ	Organizace tlumočnicků znakového jazyka
PA	prstová abeceda
SI	Svaz invalidů
SNN	Svaz neslyšících a nedoslýchavých
ST	simultánní tlumočení
ZJ	zdrojový jazyk

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Porozumění zdrojovému jazyku za podpory pracovní paměti

Obrázek č. 2: Zpracování zdrojového jazyka a zároveň produkce cílového

Obrázek č. 3: Tlumočení z mluveného jazyka do znakovaného jazyka

Obrázek č. 4: Příklad umístění znakování – příliš vysoko

Obrázek č. 5: Příklad umístění znakování – příliš z boku

Obrázek č. 6: Příklad umístění znakování – posun na spodní hranici znakovacího prostoru

Obrázek č. 7: Příklad umístění znakování – pohled dolů

Obrázek č. 8: Volba znaku – použití klasifikátoru místo osobního zájmena

Obrázek č. 9: Volba znaku „OK“

Obrázek č. 10: Volba znaku „V POHODĚ“

Obrázek č. 11: Volba znaku – provedení „s námahou“

Obrázek č. 12: Explicitní vyjádření vztahu mezi bojlerem a pračkou v prostoru

Seznam tabulek

- Tabulka č. 1: Přehled transkripčních značek
- Tabulka č. 2: Přehled značek pro přepis glosami
- Tabulka č. 3: Srovnání míry důležitosti vybraných čtyř položek a množství chyb, které se v souvislosti s nimi objevují
- Tabulka č. 4: Příklady morfologických omisí v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 5: Příklady lexikálních omisí v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 6: Příklady kohezních omisí v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 7: Příklady opakování znaků v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 8: Příklad opakování znaků bez zřejmého důvodu v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 9: Příklady nemanuálních adic v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 10: Příklady nadužívání orálních komponentů v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 11: Příklady lexikálních adic v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 12: Příklady výplňkových znaků v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 13: Příklady snah o zdvořilost v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 14: Příklady restriktivních a rozšiřujících substitucí v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 15: Příklady kohezních substitucí v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 16: Příklady nemotivovaných substitucí v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 17: Příklady substitučních chyb nejnáročnější části zdrojového textu v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 18: Příklady substitučních chyb v souvislosti s PA v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 19: Příklady interference v souvislosti s mluvními komponenty v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 20: Příklady interferencí v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 21: Příklady interferencí (částečných ekvivalentů) v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 22: Příklady interferencí (inicializované znaky) v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 23: Příklady anomálií, kdy výsledné výroky nedávají smysl v ST do českého znakového jazyka

- Tabulka č. 24: Příklady interpretačních anomálií v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 25: Příklady deformace znaku PRAČKA v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 26: Příklady deformace znaku ITÁLIE v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 27: Příklady deformace znaku SLEVA v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 28: Příklady deformace znaku SPLÁTKA v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 29: Příklady deformace znaku KOUPELNA v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 30: Příklady deformace znaku ELEKTRĚNA v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 31: Příklady deformace znaku MÍSTO v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 32: Příklady deformace znaku ROZHODNOUT SE v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 33: Příklady deformace znaku ASI v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 34: Příklady deformace znaku ZAJÍMAVÝ v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 35: Příklady pohybu úst při produkci znaku ZAJÍMAVÝ v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 36: Příklady pohybu úst při produkci znaku ÚSPORA v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 37: Příklady pohybu úst při produkci znaku MALÁ KOUPELNA v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 38: Příklady pohybu úst při produkci znaku OTEVŘÍT v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 39: Příklady použití znaku v kontextu HEZKÝ v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 40: Příklady použití znaku v kontextu BÝT-JEDNO v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 41: Příklady použití znaku v kontextu PENÍZE v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 42: Příklady použití specifických znaků v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 43: Příklady užití terminologie LITR v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 44: Příklady užití terminologie BOJLER v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 45: Příklady užití terminologie ENERGIE v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 46: Příklady užití terminologie MODEL v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 47: Příklady užití terminologie MALÁ SPOTŘEBA v ST do českého znakového jazyka
- Tabulka č. 48: Přehled použitých symbolů ve zpětných překladech
- Tabulka č. 49: Zpětné překlady – opakování znaku

- Tabulka č. 50: Zpětné překlady – dynamika a rytmus textu
- Tabulka č. 51: Zpětné překlady – provedení znaku
- Tabulka č. 52: Zpětné překlady – výběr znaku
- Tabulka č. 53: Zpětné překlady – struktura výpovědi
- Tabulka č. 54: Zpětné překlady – nejednoznačnost
- Tabulka č. 55: Zpětné překlady – prostorové uspořádání a)
- Tabulka č. 56: Zpětné překlady – prostorové uspořádání b)
- Tabulka č. 57: Zpětné překlady – logické návaznosti
- Tabulka č. 58: Přehled použitých klasifikátorových tvarů ruky v ST do českého znakového jazyka

Seznam příloh

- Příloha č. 1: Směrnice pro jmenování a odměňování tlumočnicků (1970)
- Příloha č. 2: Metodický pokyn Českého svazu sluchově postižených č. 2/72
- Příloha č. 3: Kvalifikační kritéria pro jmenování a zaměstnávání tlumočnicků (1977)
- Příloha č. 4: Arch pro hodnocení tlumočení z češtiny do českého znakového jazyka (ASNEP)
- Příloha č. 5: Oficiální přepis mluveného textu (zdrojový text pro tlumočení do českého znakového jazyka v rámci tlumočnických pohovorů)
- Příloha č. 6: Přehled klasifikátorových tvarů ruky pro český znakový jazyk
- Příloha č. 7: Rozbor prvního sledovaného textu
- Příloha č. 8: Rozbor druhého sledovaného textu
- Příloha č. 9: Rozbor třetího sledovaného textu
- Příloha č. 10: Rozbor čtvrtého sledovaného textu
- Příloha č. 11: Rozbor pátého sledovaného textu

Přílohy

Příloha č. 1: Směrnice pro jmenování a odměňování tlumočnicků (1970)

S m ě r n i c e

pro jmenování a odměňování tlumočnicků znakové řeči neslyšících

Účel sboru tlumočnicků
znakové řeči .....

Velký počet neslyšících občanů je v důsledku ztížených dorozumívacích možností v nerovnoprávném postavení při styku s úřady a institucemi a při rozšiřování svých odborných a všeobecných znalostí. K odstranění této nesnáze zřizuje Český svaz sluchově postižených sbor tlumočnicků znakové řeči neslyšících.

Kategorie tlumočnicků ..1.

První kategorii tlumočnicků tvoří tlumočníci zapsaní do seznamu tlumočnicků u krajských soudů podle zákona č.36/1967 Sb. a vyhlášky ministerstva spravedlnosti č.37/1967 Sb. ze dne 17.4.1967. Jejich úkoly vyplývají ze zákona a z vyhlášky. Kromě toho vykonávají tlumočnickou službu pro potřeby organizačních složek Českého svazu sluchově postižených a jejich členů.

2. Druhou kategorií tlumočnicků tvoří tlumočníci ovládající znakovou řeč, avšak nezapsaní v seznamech soudních tlumočnicků; jejich služeb používá ČSSR pro individuální v pomoc neslyšícím členům před veřejnými úřady mimo soudy a pro tlumočení v organizačních složkách ČSSR.

Jmenování tlumočnicků . 1.

Soudní tlumočnický jmenuje podle zákona ministr spravedlnosti nebo předseda krajského soudu. Návrh na toto jmenování podává soudům předsednictvo ÚV

Šk. SP 87/70 Vt.

ČSSP po předcházejícím vyjádření komise tlumočnicků ÚV ČSSP, která ověří odborné znalosti uchazeče.

2. Tlumočnický druhý kategorie jmenuje předsednictvo ÚV ČSSP na návrh komise tlumočnicků ÚV ČSSP. Komise se zabývá návrhem buď na žádost samotného tlumočnicka, nebo na doporučení některé organizační složky ČSSP, nebo na doporučení jiného tlumočnicka; tlumočnick II. kategorie zpravidla absolvuje školení tlumočnicků ČSSP a jeho znalosti si ověří komise tlumočnicků ÚV ČSSP.

- Průkaz tlumočnicka ...
1. Průkazem soudního tlumočnicka je jeho jmenovací dekret, vystavený krajským soudem podle vyhlášky č. 37/67 Sb. Na svou žádost obdrží soudní tlumočnick též průkaz vystavený sekretariátem ÚV ČSSP na základě usnesení předsednictva ÚV ČSSP; tento průkaz bude obsahovat také číslo soudního dekretu a podle možnosti bude opatřen razítkem soudu.
  2. Průkaz tlumočnicka II. kategorie vystavuje sekretariát ÚV ČSSP na základě usnesení předsednictva ÚV ČSSP.
  3. Oba průkazy opravňují tlumočnický k úkonům, které v nich budou vyznačeny, a k odměňování za tlumočnickou činnost podle ustanovení obsažených dále. Průkaz obsahuje výzvu k úřadům a podnikům, aby byly nápomocny tlumočnickovi při výkonu jeho povinností; dále obsahuje výpis ze Směrnic o sazbách tlumočnického

ŠK. SP 88/70 Vt.

a způsobech úhrady tlumočného (povinnosti úhrady).

- Kvalifikace tlumočníka 1. Tlumočník I. a II. kategorie musí ovládat znakovou řeč neslyšících v takovém stupni, aby mohl jednoznačně a přesně tlumočit jak ze znakové řeči do řeči mluvené, tak z mluvené řeči do řeči znakové všechny výrazy, které se vyskytnou během jednání; případně musí být schopen vyžádat si od obou jednajících stran doplňující informace k srozumitelnému vyjádření a vysvětlení pojmů (např. právních, lékařských a jiných odborných pojmů).
2. Tlumočník obou kategorií musí mít všeobecné znalosti a logiky, schopnosti, politický přehled, dobré morální vlastnosti a správný psychologický přístup k neslyšícím.
  3. Soudní tlumočník musí být obeznámen se soudní praxí, s postupem soudního jednání, se základy soudního zákonodárství a se svými povinnostmi podle zákona č.36/67 Sb. a vyhlášky č.37/67 Sb.
  4. Tlumočníci obou kategorií musí ovládat základní sociální problematiku neslyšících, mít přesný přehled o zákonných nárocích a právech neslyšících, o výhodách pro neslyšící, o činnosti a struktuře ČSSP a o psychologii neslyšících.
  5. Komise tlumočnicků ÚV ČSSP bude dbát na to, aby každý tlumočník povinně prošel školením tlumočnicků ÚV ČSSP a aby se

ŠK. SP 89/70 Vt.

periodicky zúčastňoval doškolovacích kursů tlumočnických i funkcionářských.

Odměňování za tlumočnický výkon .....

1. Tlumočnické úkony, vykonávané na žádost soudů, jiných úřadů, veřejných organizací a institucí jako VB, národních výborů (mimo ČSSI a ČSSP) hradí úřad nebo organizace, která si vyžádala účast tlumočnicka k provedení tlumočnických úkonů.
2. Za tlumočení ústních projevů ve styku s neslyšícími osobami před soudem, vyžádá-li si je soud, přísluší tlumočnickovi odměna Kčs 14 za jednu hodinu (§ 19 vyhl. 37/67 Sb.). Tato odměna může být zvýšena až o 10 %, je-li hluchoněmý stížen duševní poruchou nebo neovládá-li dobře způsob dorozumívání (odst. 4 § 22 cit. vyhl.). Odměna za soudní tlumočení bude tedy většinou činit Kčs 15,40 za 1 hodinu.
3. Při tlumočení před soudem dle odst. 2 má tlumočnick dále nárok:
  - a) na náhradu cestovních a jiných výdajů podle obecných předpisů o náhradě cestovních, s šovacích a jiných výdajů při pracovních cestách;
  - b) na náhradu mzdy za dobu strávenou provedením tlumočnického úkonu včetně čekací doby a doby ztrávené na cestě k jednání a zpět, jestliže jde o dobu, která se kryje s jeho pracovní dobou (§ 28 cit. vyhl.).

4. Co je v ods avcích 2 a 3 uvedeno platí i pro tlumočení vyžádané jiným státním orgánem než soudem (např. prokurátorem, VB, národním výborem, notářstvím aj.). Zapsaní soudní tlumočníci mohou uplatňovat stejný nárok i při ostatním tlumočení, např. pro potřeby závodů, ústavů národního zdraví, ČSSI, ČSSP apod., pokud si příslušná instituce tlumočení vyžádá.
5. Tlumočníci II. kategorie mají nárok na odměnu 14 Kčs za 1 hodinu tlumočnického výkonu (tímto se rozumí doba skutečně odtlumočená, do které se nesmí započítávat doba ztrávená na cestě, doba čekání apod.). Odměna může být zvýšena až o 10 %, jde-li o tlumočení pro osobu s duševní poruchou, nebo neovládající způsob dorozumívání. Dále mají tlumočníci II. kategorie nárok na náhradu cestovních nákladů, refundaci ušlé mzdy a cestovní diety, pokud byly vyslány krajským sekretariátem ČSSI nebo krajským výborem ČSSP na žádost organizační složky ČSSP, nebo neslyšícího člena ČSSP. Svou odměnu, jakož i ostatní náhrady vyúčtovává tlumočník sekretariátu KV ČSSI. Ušlá mzda se proplácí na potvrzení zaměstnavatele o ušlé mzdě, cestovné na předložení jízdenek, odměna na předložení potvrzení o provedeném tlumočnickém úkonu. Sekretariáty KV ČSSI proplácejí odměny a refundace z plánované položky na odmě-

Šk. SP 91/70 Vt.

Tlumočení pro
nečleny .....

1. Tlumočník je povinen ověřit si před každým tlumočením, zda neslyšící je členem ČSSP a zda má zaplacený členský příspěvek. Nečlenovi se první služba poskytuje bezplatně jako kdyby byl členem a bude tlumočnickem upozorněn, že další služby bude platit organizaci, pokud se nestane členem ČSSP.

2. Druhá a další služba nečlenovi ČSSP se účtuje. Tlumočník odhadne předem dobu, kterou si služba vyžádá, vyplní dvojmo stvrzenku v průpisovém bloku, vybere od nečlena příslušnou částku předem a dá mu na ni stvrzenku. Vybranou částku odevzdá organizaci, u které účtuje své **výkony**.

Vedení tlumočnických
záznamů .....

1. Soudní tlumočníci vedou o provedených úředních tlumočnických úkonech deník (vyhl. 37/67, § 8). Tlumočnický deník se skládá z průběžně číslovaných a pevně spojených listů. Krajský soud se přesvědčuje občasnými prohlídkami, zda deníky jsou řádně vedeny. Do deníku zapisují provedení všech tlumočnických úkonů, jejich předměr, pro koho byla činnost provedena, výši odměny a výloh a den jejich proplacení (zákon č. 36/67 Sb., § 15).

2. Tlumočníci organizačních složek ČSSP vedou denní záznamy prováděných úkonů pro potřebu organizačních složek

Šk. SP 93/70 Vt.

a v rámci služeb neslyšícím. Záznam se vede průpisem tak, že originál každého listu se zasílá komisi tlumočnicků ÚV ČSSP, kopie zůstává tlumočnickovi jako doklad. Do deníku se zapisuje: den provedení úkonu, jméno a adresa složky nebo osoby, pro kterou byla služba provedena, o jakou záležitost a u které instituce se jednalo, jak dlouho trval samotný tlumočnický výkon, s jakým výsledkem byl úkon proveden, název organizace, která úkon proplatila.

- Evidence tlumočnicků ..
1. Soudní tlumočníci jsou v evidenci krajských soudů. Je účelné, aby byli evidováni i u komise tlumočnicků ÚV ČSSP.
  2. Tlumočníci II. kategorie musí být zapsáni v evidenci komise tlumočnicků ÚV ČSSP a evidováni u krajských výborů ČSSP.
  3. Kromě tlumočnicků I. a II. kategorie existují osoby, které jsou schopny provádět jednoduché tlumočnické úkony, např. při různých akcích základních organizací ČSSP. Toto jsou tlumočníci bez kategorie. Tyto osoby je nutno evidenčně podchycovat v základních organizacích a nahlašovat je komisi tlumočnicků ÚV ČSSP tak, aby je bylo možno školit a přeřazovat do II. kategorie. Jejich tlumočnické úkony mohou organizační složky ČSSP honorovat částkou až 10 Kčs za 1 hodinu tlumočnického úkonu a to v rámci režie té akce, při které tlumočí (např.

Šk. SP 94/70 Vt.

schůze, konference, zábavy, členské besedy apod.).

Uzavírání smluv

s tlumočníky ..... 1. S tlumočníky, kteří se zapojí do činnosti ČSSP a které doporučí krajské výbory ČSSP, je žádoucí uzavírat písemnou smlouvu (dohodu) o provádění tlumočnické činnosti, ve které budou zaznamenána oboustranná práva a povinnosti. Kopie smluv budou evidovány u komise tlumočnicků ÚV ČSSP.

- Závěrečná ustanovení
1. Tyto směrnice vstupují v platnost dnem 1. října 1970.
  2. Písemné návrhy na změny ve Směrnících shromažďuje komise tlumočnicků ÚV ČSSP, Praha 1, Školská ul. 3.

Josef Z e m a n
vedoucí zájm. a sociál. odd.

Šk. SP 95/70 Vt.

Příloha č. 2: Metodický pokyn Českého svazu sluchově postižených č. 2/72

Český svaz sluchově postižených - ústřední výbor,
Praha 1, Školská 3

Praha dne 29. srpna 1972

Metodický pokyn č. 2/72

Věc: Svstém tlumočnických služeb v ZO neslyšících a ZO smíšených-nedoslýchavých a neslyšících.

Úvodem:

Dorozumívací obtíže neslyšících a v mnoha případech i nedoslýchavých vyžadují v dlouhé řadě případů, aby jim organizace a organizační složky zajišťovali řádně službu a pomoc tlumočnicků znakového vyjadřování.

Tak jako nedoslýchavý člen je závislý na dobrém sluchdle, je neslyšící závislý na dobrém a schopném tlumočnickovi. V tomto případě je neslyšící na tom hůře, ježto není schopen často si svoje záležitosti projednat samostatně, ale je odkázán na pomoc druhé osoby. Tudíž je ve většině případů odkázán na pomoc na vlastní základní organizaci.

Tuto pomoc neslyšícím může poskytovat každá ZO SP, jestliže má k dispozici trvale takového tlumočnicka, který je vždy schopen poskytnout pomoc neslyšícím všude tam, kde je třeba. Ve funkci externích i administrativních tlumočnicků v celém našem svazu pracuje ve skutečnosti s ohledem na zvýšený počet ZO stále nedostatečný počet tlumočnicků přesto, že na úseku výchovy kádrů tlumočnicků Svazu čs. invalidů za dobu svojí činnosti vynaložil mnoho úsilí k tomu, aby se zvýšil jejich počet.

Z této skutečnosti vyplývá, že je nutno stále a intenzivněji vyhledávat osoby, které by bylo možno vyškolit a tak přivést nejen dostatečný počet tlumočnicků, ale i jejich kádrovou rezervu. K dosažení tohoto cíle je třeba, aby všechny ZO neslyšících a smíšené vybraly osoby, které by byly schopny naučit se alespoň základní konverzaci ve znakové řeči. Nejlépe z rodin, kde jsou neslyšící rodiče. Počínaje rokem 1973 by měla každá ZO neslyšících a smíšená zajistit základní tlumočnické služby.

Doporučuje se, aby nejpozději do konce října nahlásily všechny ZO SP adresy a jména osob, a to na KV ČSSP, které nahlásí úplné seznamy ústřednímu sekretariátu ČSSP.

Vybrané osoby se budou účastnit pravidelně školení tlumočnicků a dále všech akcí, aby si udržely stálý kontakt s neslyšícími a dle potřeby zajišťovaly vyřízení jejich osobních i veřejných záležitostí.

Je nutné doporučit ZO SP, aby zařazovali do svého výboru

SP 88/72/k.

funkci tlumočníka, který svojí činností a náplní může nejvíce prospět ZO při zajišťování vlastní sociální pomoci a péči o členy s tím také získat na důležitosti organizace.

Systém:

Vlastní činnost tlumočnicků bude především spočívat v těchto zásadách:

- 1/ Tlumočníci budou vykonávat funkci tlumočníka dle pokynů představitelů ZO a dalších složek ČSSI - ČSSP při schůzích (v jejich příslušných oblastech) po předchozí dohodě a včasném oznámení zamýšlené akce.
- 2/ S vědomím vlastní organizační složky a na základě uzavřené příslušné pracovní dohody provádět tlumočnickou a sociální činnost a péči pro SP členy zvláště neslyšící, pokud tito požádají svojí ZO o pomoc a to - ve styku se závody (na pracovištích) v pracovních a zaměstnaneckých záležitostech, ve styku se zdravotnickým zařízením OUNZ, KUNZ, ve styku s úřady: MNV, ONV, KNV, veřejné bezpečnosti apod. V soukromích záležitostech pokud tyto bezprostředně souvisí s problémy sociálního charakteru.
- 3/ Vést řádný deník záznamů za účelem evidence provedených tlumočnických úkonů, tak i vykonané činnosti na úseku sociální pomoci a péče do něhož tlumočníci stručně zaznamenávají :
- Den, ve kterém bylo jednání provedeno, jméno a adresa osoby (člena), dále věc, čehož se jednání týkalo.
Místo jednání, adresa závodu, úřadu nebo organizace, kde byla věc projednávána a s jakým výsledkem.
- 4/ Pravidelně 3x do roka tlumočníci předloží výboru ZO záznamy vykonaných úkolů a tlumočnických služeb. Tlumočníci, s nimiž bude uzavřena pracovní dohoda dle stávajících směrnic ČSSP obdrží záznamní vzorové listy na sekretariátu ÚV ČSSP.
- 5/ Tlumočníci vedle těchto záznamů povedou též v zájmu celostátního průzkumu záznamy trestných přestupků a činů při naprostém zachování mlčenlivosti. (Záznamy se budou týkat přestupků a přečinů spáchaných neslyšící osobou).
- 6/ Tlumočníci a vybrané osoby zapojí se též do služeb ZO v rámci poradních dnů. Poradní dny alespoň jeden den v týdnu měla by provádět každá ZO za pomoci tlumočnicků pro své členy v oblasti svoji působnosti.
- 7/ Tlumočníci budou povinni se pravidelně zúčastňovat školení, které v rámci plánu ČSSP bude připravováno. V rámci školení bude se účastnovat unifikace znakové řeči.

Závěr :

V zájmu dosažení cíle uvedených v úvodě tohoto návrhu systému činnosti tlumočnicků je nutné, aby všechny ZO, zvláště pak ty organizace, které dosud tlumočnicka postrádají v zájmu zlepšení vlastní organizační činnosti a péče o členy projednali

tuto otázku ihned na nejbližších schůzích, provedli výběr vhodných osob, která bude mít k věci poměr a bude schopna se tomuto úseku práce věnovat. Je třeba, aby všechny ZO převzali tuto záležitost jako závazek a nahlásili jména do stanoveného termínu tak, abychom již v roce 1973 dosáhli cíle, aby každá ZO neslyšících a smíšená měla již pevně stanoveného tlumočníka, který se bude pravidelně účastnovat školení tlumočnicků pořádaných ČSSP.

Při výběru vhodných osob je též nutno přihlížet k věkové hranici, aby byli vybíráni osoby mladší do středních let. S tlumočníky, kteří se ve své funkci a činnosti osvědčí, bude možno na základě doporučení ZO a nadřízených složek uzavřít smluvně pracovní dohodu podle nichž budou moci nárokovat odměny ve výši stanovených pro II. a III. kategorii, t.j. ve II. kategorii Kčs 14,-- a ve III. kategorii Kčs 10,-- za každou skutečně odtlumočenou hodinu.

Stejně odměny vyplácí se tlumočnickům při výkonu funkce v poradních dnech. Poradní dny mohou organizační složky, zvláště ZO SP zařít do svého programu činnosti podle rozsahu potřeby a počtu členstva jedenkrát týdně nejvýše 2 hod.

Návrhy na uzavírání pracovních dohod a vyplácení odměn tlumočnickům musí ZO napřed požádat své nadřízené složky ČSSI a ČSSP, které požadavky postoupí příslušným sekretariátům KV, který je dále předá ÚV ČSSP ke schválení a zařazení do plánu finančního rozpočtu pro následující rok.

Výběr tlumočnicků pro soudní praxi provádí se dle stávající vyhlášky ministerstva spravedlnosti a směrnic ČSSP. Návrhy na zařazení do seznamu soudních tlumočnicků na doporučení celostátní komise tlumočnicků ÚV Českého svazu sluchově postižených. O předpisech a obsahu zmíněných směrnic budou tlumočníci seznamováni na školení.

Půjde nyní o to, aby ZO provedly výběr osob co nejdříve a zapojily tyto do činnosti, aby soustavným a trvalým stykem s neslyšícími získávaly alespon základní znalosti znaků, které se později pomocí školení sjednotí. Jde především o to, aby každý i slabší tlumočnick nebo vybraná osoba si osvojila návyky a zvláštní přístup k neslyšícím, kteří očekávají jejich pomoc.

Zeman
Sigan
Gabriela
masníková
mrsilková

Smlouva s ČSSI

Zájmové odd. ÚV ČSSP

Vaněk
Přidělová
Lauerová
Kovářová
školení 1972
Jel.

Příloha č. 3: Kvalifikační kritéria pro jmenování a zaměstnávání tlumočnicků (1977)

S V A Z I N V A L I D Ů - I. oddělení ústředního sekretariátu
Karlínské nám. 12, pošt. příhr. 25, PSČ 186 03 Praha 8 - Karlín

Návrh na kvalifikační kritéria
pro jmenování a zaměstnávání tlumočnicků znakové řeči neslyšících
(Pracovní materiál)

Všestranná individuální a vlastními silami prováděná péče o členy a trvale zdravotně postižené tvoří charakteristický rys společenského poslání Svazu. V programu činnosti SI po XV. sjezdu KSČ je kladen důraz na vytváření podmínek pro poskytování speciálních služeb invalidním občanům.

Z tohoto hlediska vyvstává pro SI naléhavý úkol zabezpečovat systematicky též rozvoj tlumočnické činnosti pro neslyšící občany. Tato činnost je v rámci SI vykonávána zatím převážně na základě dobrovolnosti, v aparátu SI je v současné době zaměstnáno 5 profesionálních tlumočnicků. Do budoucna se počítá s tím, že počet profesionálních tlumočnicků, zaměstnaných ve SI, bude dále rozšiřován.

Zásadním požadavkem je, aby tlumočnick měl dostatečné vzdělání, politicky byl uvědomělý, znalý psychologie a základů surdopedagogiky. Těmto podmínkám je podřízen výběr, výchova a další vzdělávání tlumočnicků.

Pro stávající tlumočnický, kterých je do spolupráce se SI zapojeno celkem 50, jsou pořádána pravidelná kvalifikační školení (krátkodobé kursy), v nichž je výuka zaměřena jednak na vlastní výuku znakové řeči, jednak na doplňování znalostí z oblastí právních předpisů, otázky výchovy a výuky neslyšících, sociální poradenství a kulturní činnost. Podle vykázaných znalostí jsou absolventi rozdělováni do tří kategorií. Kvalifikační zařazení navrhuje k tomu určená komise, její doporučení projednává rada SP při ÚV SI a konečné jmenování tlumočnicků, činných v naší organizaci, provádí I. oddělení ústředního sekretariátu. Toto oddělení předkládá také krajským soudům návrhy na jmenování soudních tlumočnicků. Soudní tlumočnický - znalce jmenuje a odvolává předseda příslušného krajského soudu.

První kvalifikační kategorií tvoří tlumočnick zapsaní v seznamu soudních tlumočnicků a znalců podle zák. 36/67 Sb. Musí ovládat perfektně znakovou řeč neslyšících, aby mohli přesně tlumočit ze znakové řeči do řeči mluvené a obráceně všechny výrazy. Musí mít dostatečné všeobecné znalosti a schopnosti, politický přehled a dobré morální vlastnosti. Vyžadují se základní znalosti psychologie neslyšících a surdopedagogiky. Soudní tlumočnick musí být obeznámeni se základy právních norem práce soudů, notářství, VB a národních výborů.

Druhou kvalifikační kategorií tvoří tlumočnick dokonale ovládající znakovou řeč, kteří nejsou zapsaní v seznamech soudních tlumočnicků. Tlumočí členům u veřejných úřadů a v organizaci, vyjma věci právního rázu. Musí ovládat znakovou řeč tak, aby mohli srozumitelně tlumočit z mluvené řeči do řeči znakové a opačně. Vyžadují se všeobecné znalosti a schopnosti, politický přehled, znalost problematiky neslyšících a dobré morální vlastnosti.

Třetí kategorií tvoří ostatní tlumočnick, kteří běžně ovládají znakovou řeč a jsou schopni tlumočit při jednání v organizaci. Vět-

I.odd.G. 514/77- 50x

šinou ji tvoří noví tlumočníci, kteří ještě neprošli celým systémem školení.

Uvedená kritéria dostačují při dosavadním způsobu provádění tlumočnických služeb na základě dobrovolné činnosti. Pro perspektivní vytvoření stálé základny profesionálních tlumočnicků, zaměstnaných ve Svazu invalidů, příp. ve v.p. SI Meta, bude nutné požadavky na kvalifikační zařazování tlumočnicků dále upřesňovat.

Uvažuje se v budoucnu o zřízení těchto funkcí :

- a) vedoucího tlumočnicka znakové řeči neslyšících - metodika,
- b) samostatného tlumočnicka " " " - I. kategorie,
- c) samostatného tlumočnicka " " " - II. kat.,
- d) samostatného tlumočnicka " " " - III. kat.,

s těmito kvalifikačními požadavky :

- a) - vzdělání a praxe : VŠ /3roky, resp. ÚSO/9 let,
průkaz tlumočnicka znakové řeči I. kategorie

- schopnosti :

znalost psychologie neslyšících a principů pedagogiky,
obsahově, metodicky a organizačně zajišťovat krátkodobá i
dlouhodobá školení tlumočnicků znakové řeči, řídit práci zkušební komise, provádějící kvalifikační zkoušky,
řídit tlumočnickou službu v určené oblasti, řídit poradenskou službu v zájmové problematice neslyšících,
organizovat spolupráci se závody a institucemi, zaměstnávajícími neslyšící pracovníky,
metodicky řídit a organizovat vzdělávací, politickovýchovnou, zájmovou a společenskou činnost,
schopnost komorního tlumočení znakové řeči v mezinárodním styku a zpracovávat podklady pro unifikaci znakové řeči v národním i mezinárodním měřítku;

- b) - vzdělání a praxe : ÚSO/9 let,
průkaz tlumočnicka znakové řeči I. kategorie

- schopnosti :

znalost psychologie neslyšících a principů pedagogiky,
poskytovat poradenskou službu, informace ze sociálně zájmové problematiky a pracovní právní problematiky neslyšících,
ve spolupráci se závody a institucemi, zaměstnávajícími neslyšící pracovníky, pomáhat řešit jejich problémy,
řídit a organizovat vzdělávací, politickovýchovnou, zájmovou a společenskou činnost neslyšících, řídit zájmovou činnost klubů a souborů LUT,

vyučovat tlumočnický II. a III. kategorie,
tlumočit konverzaci v mezinárodním styku;

- c) - vzdělání a praxe : ÚSO/6let
absolvování dlouhodobého spec. školení SI

**Příloha č. 4: Arch pro hodnocení tlumočení z češtiny do českého znakového jazyka
(ASNEP)**

Číslo nahrávky:

**Formulář hodnocení testů 3. část –
překlad ze zvukové nahrávky do znakového jazyka
na videozáznam**

bodové ohodnocení: max. 30 bodů

jak postupovat: zakroužkujte počet bodů (čím vyšší číslo, tím je výkon lepší)

Zakroužkujte:

rozumím tlumočnickovi 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

tlumočnick tlumočí správně (podle textu) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

tlumočnick používá kultivovaný znakový jazyk 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Body celkem:

Datum:

Podpis:

**Příloha č. 5: Oficiální přepis mluveného textu (zdrojový text pro tlumočení
do českého znakového jazyka v rámci tlumočnických pohovorů)**

Nákup pračky

Žena: Dobrý den.

Muž: Dobrý den, jak Vám mohu pomoci?

Žena: Já jsem se rozhodla, že si pořídíme novou pračku, protože pračku, kterou máme doma, už máme 10 let, a je poměrně stará, myslím si, že si zasloužíme už nějaký nový typ. Tak jsem se chtěla zeptat, jestli byste si na mě neudělal chvilku času a nevysvětlil mi, ehm, nebo neukázal mi nějaké nové typy, které tady máte, a nedoporučil mi něco. Zajímalo by mě také, jestli nemáte nějakou pračku v akci právě.

Muž: Super, tak pojďme se dát do toho. Na tak hezkou slečnu já si čas udělám vždycky – a rád. Takže, v prvé řadě – máte ráda pračku s plněním zepředu, nebo s plněním svrchu – co vám více vyhovuje?

Žena: Tak, líbilo by se mi určitě plnění svrchu, ale asi to nebude ideální, jelikož máme velmi malou koupelnu, nad tou pračkou je ještě umístěný bojler, to znamená, že by tohle nebylo fajn, takže asi bude lepší plnění zepředu.

Muž: Hm, hm, to chápu. Dobře – a pokud teda, ehm, budeme uvažovat nad pračkou, která bude mít plnění zepředu, jste vázána na nějaký konkrétní typ značky spotřebiče? Máte nějaký oblíbený typ v domácnosti?

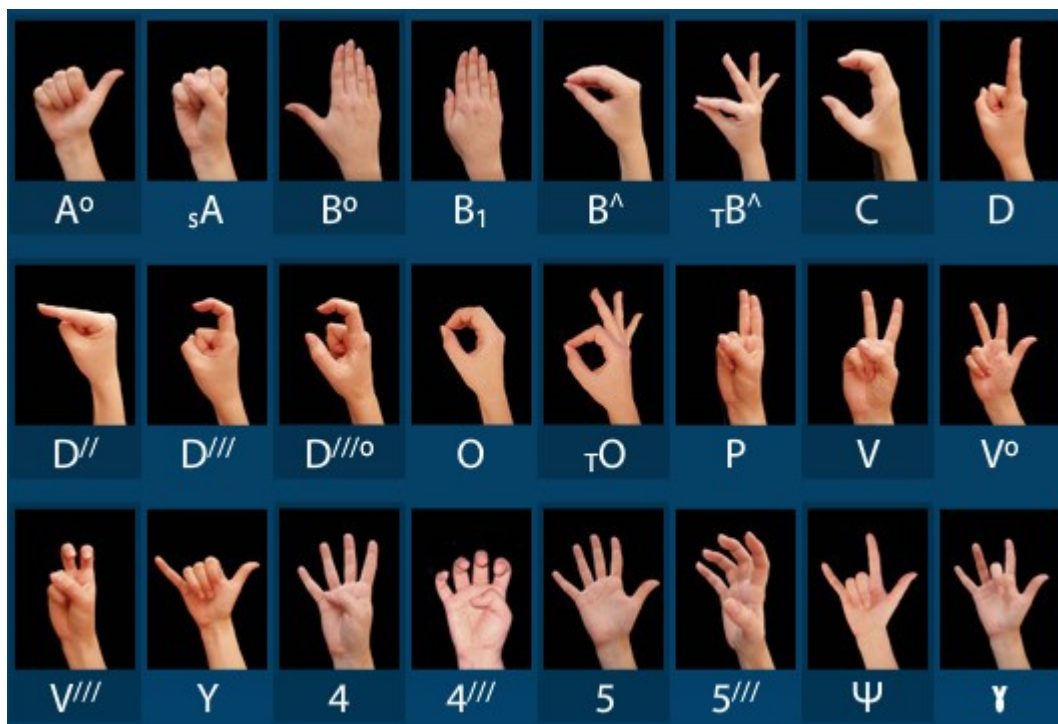
Žena: Tak, tak to ani ne. Dávám přednost italským spotřebičům, máme několik typů u nás doma v domácnosti Zanussi, ale záleží to na vás – co mi doporučíte. Nechám to na vás.

Muž: Dobře, pokud nejste vázána značkou, doporučil bych Vám možná tento model. Jednak se jedná o velice úsporný model, vyrábí ho společnost AEG, byť je to teda loňský model, ale na druhou stranu díky tomu je v promoakci, to znamená - můžete ho koupit dneska za 11 tisíc. Původní cena byla něco okolo 17. Jedná se o pračku v kategorii spotřeby energie A, což je samozřejmě pračka s nejnižším nárokem na energii, je velice úsporná – jak již jsem říkal – i na vodu. To znamená, při přepočtu na 5 kilo prádla ona spotřebuje 39 litrů, což je velice velice příjemné. Jak jsem říkal, pračka stojí 11 tisíc, pokud byste měla zájem, nebo neměla hotovost, můžete si pračku pořídit i na splátky.

Žena: Tak to je naprosto skvělý – a vyčerpávající informace. Takže, já si myslím, že tento typ pračky bych si určitě vybrala. Takže myslím si, že si můžeme plácnout.

Muž: Výborně...

**Příloha č. 6: Přehled klasifikátorových tvarů ruky pro český znakový jazyk
(Tikovská 2008)**

Příloha č. 7: Rozbor prvního sledovaného textu

---

a) Přepis textu formou glos

1: (natočení vlevo) DOBRÝ DEN

2: (natočení vpravo) DOBRÝ DEN POMOCI CO

1: (natočení vlevo) PROSIT KOMUNIKACE (já-tebe) NOVÝ PRAČKA DŮVOD DOMA 10 LET DLOUHO STARÝ POTŘEBOVAT NOVÝ TYP PRAČKA ZEPTAT SE (já-tebe) ČAS DÁT (ty-mě) PROSIT VYSVĚTLIT (nebo) UKÁZAT NOVÝ TYP PRAČKA DOPORUČIT (ty-mě) CO ZAJÍMAT MÍT (ty) MÍT (ty) NOVÝ AKCE TYP AKCE SLEVA

2: (natočení vpravo) DOBŘE XXX UKÁZAT VŽDYCKY ČAS SLEČNA VŽDYCKY ČAS ALE ZEPTAT SE (já-tebe) TYP PRÁT-HÁZET: zepředu PRÁT-HÁZET: svrchu VĚC HÁZET: svrchu VYHOVOVAT TYP KLF: osoba (on) CO

1: (natočení vpravo) URČITĚ VYHOVOVAT KLF: osoba (já) PRÁT VĚC HÁZET: svrchu OTEVŘÍT-HODIT: svrchu DŮVOD MALÝ KOUPAT KLF: čtvercová místnost KLF: předmět o tvaru kvádru TEPLÝ NABÍJET (nevědět) ASI PŘÁVĚ LEPŠÍ OTEVŘÍT-HÁZET: z boku

2: (natočení vlevo) CHÁPAT, CHÁPAT ooo PRÁT-HÁZET: z boku (ty) TYP PŘÁT MÍT-OBLÍBENÝ ZNAČKA FIRMA JMÉNO MÍT-OBLÍBENÝ FIRMA

1: (natočení vpravo) SZ: nevědět TYP ITÁLIE PRAČKA MÍT (já) BYDLET DŮM NĚKOLIK TYP Z-A-N-N U-S-S-I ALE ZÁLEŽET KLF: osoba (ty) DOPORUČIT DÁT (ty-mě)

2: (natočení vlevo) O-K NEVADIT SZ: nevědět DOPORUČIT (já-tobě) TYP PRAČKA SZ: nerušit ELEKTRĚNA ÚSPORA A-L-G TYP ALE VLONI TYP VĚC PRAČKA ALE TYP UKÁZAT (všem) AKCE NABÍDNOUT (já-tobě) 11.000 BYLO 17.000 DNES NABÍDNOUT VĚNOVAT (já-tobě) SLEVA 11.000 TYP VYUŽÍVAT EKONOMIKA A TYP SKUTEČNĚ ELEKTRĚNA NABÍJET ooo VĚC NĚKOLIK KILO PRÁDLO PRAČKA (oběma rukama) SPOTŘEBOVAT 39 LITR --- PŘÍJEMNÝ CELKEM CENA 11.000 ZAJÍMAVÝ (nebo) HNED MOCI NABÍDNOUT (já-tobě) PLATIT (já-tobě) (opak.) MOŽNOST DÁT (ti)

1: (natočení vpravo) PERFEKTNÍ DOBŘE DĚKOVAT (já-tobě) INFORMACE DÁT (ty-mě) DĚKOVAT (já-tobě) MYSLET TYP --- PRAČKA MYSLET URČITĚ DOMLUVIT (já-ty) O-K

2: (natočení vlevo) PERFEKTNÍ O-K

b) Překlad do češtiny

1: Dobrý den.

2: Dobrý den, xxxs čím vám pomohu?

1: Prosím vás, potřebuji se s vámi mluvit ohledně nové pračky, protože (ta) doma už má 10 let, je stará, to je hodně dlouho, tak potřebuji nový typ pračky. Ptám se vás, jestli mi můžete věnovat čas? Prosím, vysvětlíte mi nebo ukážete nový typ pračky? Co byste mi doporučil? Zajímalo by mě, jestli máte, máte nějaké nové v akci, ve slevě.

2: Dobrá, jen pojd'te, ukážu vám to. Mám vždycky čas, xxxslečno, mám vždycky čas. Ale zeptám se, vyhovuje xxxvám plnění pračky zepředu? Vyhovuje vám plnění xxxsvrchu? Co vám vyhovuje?

1: Určitě mi vyhovuje věci dávat do pračky vrchními dvířky. Máme totiž malou koupelnu, xxxje tam bojler na ohřívání a nabíjení vody, takže nevím, ale asi pro mě bude právě lepší plnění z boku.

2: Ano to chápu, chápu. Jaké máte přání, jaká je vaše oblíbená značka, firma?

1: Tak to nemám ponětí. Nějaká italská pračka. U nás doma, v bytě, máme několik xxxtypů Zanussi. Ale záleží na xxxvás, co mi doporučíte.

2: xxxOK. Jestli nevíte, nevádí, doporučuji tento typ pračky, který je úsporný typ, šetří energii. Tento typ pračky je úsporný na elektřinu, je to typ ALG, ale už loňský. Je to pračka, která byla předváděná a tak vám jí nabízíme v akci za 11.000. Dříve stála 17 tisíc a nyní v nabídce pro Vás se slevou 11 tisíc. xxx Jedná se o typ, využívající ekonomiku, z hlediska skutečné spotřeby elektřiny, kdy nabíjí bojler, je to typ A.--- xxx Na několik kilo prádla, věci spotřebujeme 39 litrů. To je příjemné. Celková cena je 11 tisíc. Jestli máte zájem, můžeme vám hned nabídnout pračku k úhradě. Tuto možnost vám dáme.

1: Perfektní, dobře, děkuji vám za informace. Děkuji vám. Myslím ten typ --- ohledně pračky si myslím, že se určitě domluvíme? xxxO.K.?

2: xxxPerfektní. O.K.

c) Zpětný překlad (neslyšící překladatel č. 1)

Dobrý den!

Dobrý den, potřebujete pomoc? (*možná by to mohlo být: Přejete si něco?*)

Prosím, chtěla bych se s Vámi domluvit (*XXX nebo promluvit...lepší v češtině by bylo prokonzultovat, ale to by pak podle mě měl použít jiný znak*). Chtěla bych (*neukázal*

„koupit“ či „potřebovala bych“, ale to jsem si domyslela-není to pro mě tedy velkou překážkou) koupit novou pračku, protože mám doma asi 10 let starou pračku a už bych potřebovala koupit novou pračku (*možná myslel: nový typ pračky?*). Měl byste čas se mi věnovat, prosím? Mohl byste mi vysvětlit nebo ukázat jaké jsou typy moderních/nových praček a nějakou mi třeba doporučit? Zajímalo by mě také --- jestli máte nyní nějaké akční ceny?

Dobrá, jistě, pojd'te dál, ukážu vám... Vždy mám čas, slečno, pro vás vždy čas mám.

Mohu se zeptat, jaký typ otvírání pračky preferujete? Radši byste měla pračku s otvíráním/dveřmi z boku či shora?

Určitě by mi vyhovovala pračka s otvíráním shora / s dveřmi shora, (*nerozumím: kam bych dávala věci?*), protože mám malou koupelnu. Mám tam ještě bojler, a proto by pro mě bylo lepší otvírání z boku xxx (nelogické prostorově). (je mu to špatně rozumět, že tam má bojler, *použil asi složený znak bojler asi --- zachránilo mě až odezírání a to neplatí, že?*)

Ano, rozumím. ---

Máte nějaké konkrétní přání na značku pračky s otvíráním z boku/s dveřmi z boku? Někou oblíbenou firmu, typ pračky nebo xxx... (*asi název firmy/značky?*)

Nevím... Mám doma v bytě italskou pračku značky ZANUSSI xxx (*možná několik typů praček = nelogické nebo myslel několikrát jsem měl pračku této značky*), ale spíš to nechám na Vás, co mi doporučíte.

Dobrá. Nevadí, že nevíte. Doporučuji Vám tento typ pračky, je úsporná a efektivně šetří elektrinu. Je to typ pračky ALG. Je to loňský typ pračky a xxx vystavujeme ji na různých akcích a výstavišt'. Dnes vám ji můžeme nabídnout za jedenáct tisíc. Předtím stála sedmnáct tisíc, ale nyní ji pro vás nabízíme se slevou za jedenáct tisíc. Je to pračka s energetickou spotřebou A. Znamená to, že opravdu má energeticky nízkou bilanci xxx. -- - xxx (*Kolik kilo prádla na praní/ vaření?, praní v teple 39 Celsia stupňů na litr vody?*). Je to docela příjemné, že? Celková cena této pračky je jedenáct tisíc. Pokud byste měla zájem ji koupit, tak máme tyto možnosti zaplacení. Můžete ji hned koupit anebo vám ji můžeme nabídnout i na splátky (*lepší je jiný znak pro splátky*).

Perfektní, děkuji vám za všechny informace. Děkuji, myslím si, že --- na této pračky se jistě/určitě domluvíme.

Dobrá.

d) Zpětný překlad (neslyšící překladatel č. 2)

Dobrý den.

Dobrý den, mohu vám pomoci?

Potřebuji s Vámi mluvit ohledně nové pračky, protože mám doma už 10 let starou pračku. Potřebuji nový typ pračky. Zeptám se, jestli byste mi nevěnoval svůj čas? Prosím, vysvětlit nebo mohl byste mi ukázat, jaké jsou nové typy praček? Co byste mi doporučil? Zajímá mě, jestli máte *(dvakrát znak máte, každý znak jinak) xxx (v ČZJ: nová akce typ akce sleva - trochu nesrozumitelné, co chtěl vyjádřit, asi to mělo být:)* ... zajímá mě *(zase ten nevhodný znak jako „napínavý“)*, jestli máte nyní nějakou akci se slevou?

Dobře, pojďte. Ukážu vám... *(chybí co?)*, mám vždycky čas, slečno, mám vždy čas *(že by flirt?)* Zeptám se, jestli vám vyhovuje přední nebo vrchní plnění pračky? Co vám vyhovuje?

Určitě mi vyhovuje věci dávat vrchním způsobem. *(neobratně to vyjádřil)*, protože mám malou koupelnu a mám bojler s teplou vodou, proto mi vyhovuje přední plnění. *(tak teď už nevím, jestli zákaznice preferuje přední nebo vrchní plnění pračky? že by přehmat v ČZJ?)*

Ano, chápu, chápu. --- *(dlouhá pauza)* Tak tedy u pračky s předním plněním jaké máte přání, jaká je vaše oblíbená značka, firma pračky? Oblíbená firma? *(opakuje se)*

Nemám ponětí. Mám doma italské pračky, několik typů *(to mě zmátlo, několik typů pračky?)* Zanussi, ale záleží na vás, co mi doporučíte.

Ok, nevádí, že nevíte, doporučuji Vám pračku energeticky úspornou, ALG, ale je to loňský model, co se týče pračky, *(pak jsem měla problém pochopit)* ale nabízí se často v akcích *(nerozumím, v jakých akcích?)*, dneska vám ho nabízíme za 11 tisíc, původně stál 17 tisíc, my Vám nabízíme slevu 11 tisíc *(opravdu tolik?)*. Jedná se o typ ohledně spotřeby *(odezřela jsem, ale ukázal nevhodný znak)* energie *(ukázal znak ekonomika, podle mě nevhodný)* je to typ A, xxx *(opravdu energie nabíjení? nechápu)* --- *(dlouhá pauza)* na kilo prádla spotřebuje 39 litrů, je to příjemný. *(na kilo prádla 39 litrů je podle mě moc, asi tam mělo být víc těch kil)*. Celková cena je 11 tisíc, zajímavé *(opět ten znak „napínavý“, který se tam podle mě nehodí)* hned *(co hned? asi platit)* máte možnost splátek, kterou vám nabízíme.

Perfektní. Děkuji za informace. Děkuji. Já si myslím --- ohledně toho typu pračky se domluvíme. Ok? *(nejasné na čem se domluví)*

Perfektní, ok.

a) Přepis textu formou glos

1: (natočení vlevo) POZDRAV NMS: úsměv

2: (natočení vpravo) POZDRAV NMS: svařené obočí POMOCI JAK

1: (natočení vlevo) JÁ ROZHODNOUT CHTÍT NOVÝ PRAČKA --- CHTÍT NOVÝ PROČ DŮVOD DOMA MÍT (tam) ALE UŽ 10 LET STARÝ UŽ CHTÍT NOVÝ TYP CHTÍT ZEPTAT SE (já-ty) ČAS DNES ČAS CHTÍT VYSVĚTLIT BARVA PRAČKA+KLF: celý objekt +++ POROVNÁVAT PRAČKA (dvě pračky) NEBO CHTÍT UKÁZAT (ty-mě) NOVÝ NMS: zdvižené obočí TYP CHTÍT DOPORUČIT (ty-mě) CO PROSIT ČAS ---DRUHÝ ZÁJEM PRAČKA (vložený znak umývat) TYP DNES LEPŠÍ AKCE CENA SNÍŽIT

2: (natočení vpravo) JASNĚ NMS: úsměv SLEČNA PĚKNÝ OBLIČEJ ČAS VĚNOVAT (já-tobě) JASNÝ NMS: natočení vlevo a zpět PRVNÍ ZEPTAT SE (já-tobě) PRAČKA TYP CHTÍT PRÁDLO+ HÁZET: svrchu NEBO HÁZET: zepředu ---

1: (natočení vpravo) JÁ CHCI CÍTIT LEPŠÍ --- OTEVŘÍT-HÁZET: svrchu ALE SZ: nemoci PROČ DŮVOD DOMA (tam) ooo NMS: úšklebek KOUPAT+KLF: čtvercová místnost MALÝ SZ: trpět nedostatkem MÍSTO (oběma rukama) --- PRAČKA+KLF: kvádrový objekt HOP (nahoru) VODA KLF: velký válcovitý předmět B (bojler) KLF: velký válcovitý předmět SZ: nemoci

2: (natočení vlevo) --- JASNÝ ooo --- OTEVŘÍT-HÁZET: zepředu ZNAMENAT--- BUDE DRUHÝ ZEPTAT SE (já-tebe) ZNAČKA NĚCO MÍT-OBLÍBENÝ TVŮJ MÍT (ty) NEBO GESTO: zahroucení hlavou, rozhozené ruce

1: (natočení vpravo) NMS: svařené obočí, zakroucení hlavou MYSLET ZNAČKA MÍT-OBLÍBENÝ NEMÍT ALE PRAVDA POCIT ITÁLIE PŘEDNOST DŮVOD MÍT (já) ODKAZ: tam DOMA MÍT (tam) OD FIRMA Z-A-N-N U-S-I NEBO DOPORUČIT (ty-mě) JINÝ NÁZOR O-K-NEVADIT

2: (natočení vlevo) --- ZNAČKA JINÝ NEVADIT DOPORUČIT (ty-mě) DOPORUČIT (já-tobě) KLF: celý objekt ODKAZ: tam FIRMA A-E-G TYP ŠETŘIT PRAVDA NOVÝ DNES NEBÝT VLONI UŽ PRAVDA DNES PRÁVĚ DŮVOD VLONI UŽ CENA NIŽŠÍ ASI DNES 11.000 BYLO VLONI CENA 12.000 (artikulováno sedmnáct) TO-JE ŠETŘIT ZNAMENAT A TO-JE ELEKTŘINA STAHOVAT SLABÝ NEPOTŘEBOVAT MOC ---NEPOTŘEBOVAT PRÁVĚ ŠETŘIT PRÁVĚ ASI (dvěma prsty) 5 KILO PRÁDLO ASI NĚKOLIK LITR SNÍŽIT PRÁVĚ HODIT NMS: zdvižené obočí ALE CENA 11.000 OOO MOŽNOST 2 MOCI

NAJEDNOU (celou rukou) VKLAD NEBO DRUHÝ (zadruhé) VKLAD ČÁST HOP
SPLÁCET (opakování)

1: (natočení vpravo) DOBRĚ NMS: úsměv DĚKOVAT (já-tobě) MYSLET SZ:
dokázat URČITĚ SOUHLASIT ANO

b) Překlad do češtiny

1: Dobrý den

2: Dobrý den, jak vám mohu pomoci?

1: Já jsem se rozhodla, že chci koupit xxxnovou pračku. Mám doma pračku, ale už je stará, ano, už je 10 let stará, chci nový typ pračky. Chci se zeptat, máte čas, teď čas? Chci vysvětlit a porovnat barvy praček. Nebo ukázal byste mi nové typy? Chcete mi něco doporučit? Prosím vás o časxxx? A za druhé by mě zajímalo, jestli máte dneska lepší pračky v akci, za sníženou cenu.

2: Dobrá, jasně, teď. Slečna je pěkná, pro vás mám čas, jasně. Zeptám se vás, jestli máte zájem o pračku s vrchním nebo předním plněním?

1: xxxcítím, že chci pračku s xxxvrchním plněním, to bude lepší, ale nejde to, protože u mě doma mám malou koupelnu, málo místa, ale nad pračkou je bojler na nabíjení vody, bojler, tak to xxxnejde.

2: Aha, jasně. xxxTakže přední plnění ...to znamená...za druhé se ptám, nějaká značka, máte nějaký svůj oblíbený typ? Nebo ehm --- ...

1: xxxMyslím, že nemám oblíbenou značku, ale je pravda, že mám pocit, jako bychom dávali přednost Itálii, protože doma mají něco od firmy Zannusi. Nebo mi něco doporučte. Pokud máte na mysli jiné pračky, je to OK, nevádí mi to.

2: xxxJiná značka nevádí, dobře, doporučuji si, doporučuji vám tuto pračku. Je od firmy AEG, je úsporná. Pravdou je, že není nová, už je loňská. A tak ji ve skutečnosti dneska právě z toho důvodu, že už je to loňský model, prodáváme za 11 tisíc. Vloni stála 12 tisíc. To je, že šetří. Má označení A, to je, že elektřinu odebírá málo, moc nepotřebuje. Nepotřebuje.... Právě šetří. Právě na 5 kg prádla --- asi několik litrů, méně, právě to se hodí. Říkal jsem vám o ceně 11 tisíc. Máme pro vás dvě možnosti úhrady. Můžete zaplatit částku najednou nebo druhou možností je část úhrady v hotovosti a zbytek na splátky.

1: Dobře, děkuji. Myslím, že to zvládnou, určitě souhlasím s výběrem pračky.

2: ---

c) **Zpětný překlad (neslyšící překladatel č. 1)**

Dobrý den.

Dobrý den, mohu Vám pomoci?

Já jsem se rozhodla, že bych chtěla koupit novou pračku (*zvláštní znak*). Sice doma jednu mám, ale už asi deset let starou. Proto bych už chtěla mít nový typ pračky / novou pračku. Mohu se zeptat, jestli byste měl nyní čas se mi věnovat? Chtěla bych si nechat vysvětlit/poradit, jaký typ pračky bych si měla vybrat či byste mi mohl ukázat nějaký nový typ pračky nebo mi doporučit určité typy praček? Měl byste na to čas, prosím? A ještě mě by zajímalo, jestli máte nyní nějakou pračku v slevě/v akční ceně?

Jistě, pro takovou pěknou slečnu čas zajisté mám.

Nejdříve bych se chtěl zeptat, jaká pračka by vám vyhovovala? Pračka s otvíráním/dveřmi shora nebo z boku?

Spíš bych byla radši pro pračku s otvíráním/s dveřmi shora, ale nemohu si ji dovolit, protože mám doma malou koupelnu a není tam dostatek místa. Mám nad pračkou bojler (*lepší formulace byly u ostatních tlumočnicků*), tak by to nešlo.

Aha, jasně.

Dobře, tak budeme vybírat pračky s otvíráním/s dveřmi z boku. Ještě bych se chtěl zeptat, jestli máte nějakou oblíbenou značku nebo něco takového?

Myslím si, že nemám žádnou favorizovanou/oblíbenou/preferovanou značku. Ale je pravda, že mám pocit, že by mi nejspíš vyhovovala pračka italské (*zdeformované, jakoby oddrmolené*) značky. Páč doma už jednu mám, od firmy ZANNUSI, ale kdybyste mi doporučil jinou, nebude mi to vadit.

Dobře, takže Vám jiná značka nebude vadit. (*sice spletla prostor, ale opravila to, takže se dá při trochu snahy porozumět*) Doporučil bych vám jinou bednu = pračku, od firmy AEG (*možná bez odezírání bych jí rozuměla na AES? ale jako jediná používá to lepší E z prstové abecedy*) a je to úsporná pračka. Sice není nejnovější, je z loňské sezóny. Právě proto, že je to pračka z loňské sezóny, tak na ni máme nyní slevu. Stojí asi jedenáct tisíc a vloni stála/její cena byla xxx (*ukazuje dvanáct tisíc, ale říká sedmnáct tisíc?*). Je to pračka úspornosti A, to znamená, že má nízkou spotřebu elektřiny/energie (*opravdu jen elektřiny?*), nespotřebuje ji mnoho, právě proto patří mezi úsporné pračky. Její spotřeba je asi 5kilo prádla na cca 11litr vody, právě proto je vyhovující. (*to taky není moc pochopitelné*). Stojí jedenáct tisíc a nabízíme vám dvě možnosti zaplacení. Můžete ji zaplatit celou v hotovosti hned zde anebo můžete zaplatit část teď tady a pak ji splácet na splátky.

Dobře. Děkuji, myslím si, že to je všechno a souhlasím s tím výběrem pračky.

d) Zpětný překlad (neslyšící překladatel č. 2)

Dobrý den.

Dobrý den, můžu vám pomoci?

Rozhodla jsem se, že chci novou pračku, novou pračku (*opakuje se*). Mám doma starou pračku, ano, ale už je 10 let stará, chtěla bych nový typ pračky (*opravdu nový typ?*). Chci se zeptat, čas teď čas? (*chybí tam sloveso máte?*), chci vysvětlit a porovnat barvy praček (*barvy praček?*). Nebo kdybyste mi ukázal nový typ praček, který byste mi doporučil. Prosím, čas xxx (*chybí sloveso máte*) A za druhé mě zajímá, jaký typ praček je v akci? (*trošku roztěkaná, nestíhá*)

Jasně, teď (*ted' se tam vůbec nehodí*) slečna je pěkná, pro vás mám čas, jasně. Zeptám se, jestli máte zájem o pračku s předním nebo vrchním plněním?

Já cítím, že bych potřebovala pračku s předním plněním, ale nejde to, protože u mě doma mám malou koupelnu, málo místa, ale nad pračkou je bojler, tak to nejde.

Aha, jasně, takže s předním plněním, znamená, že tento typ. (*trochu nejasné*) A za druhé zeptám se, jaká je vaše oblíbená značka pračky? nebo ehm --- (*dlouhá pauza, nedokončená formulace*)

Já myslím, že nemám oblíbenou značku, ale pravda je, že dávám přednost italské (*divné provedení znaku*) značce, protože mám doma italskou pračku Zanussi, ale když mi nabídnete jinou, nevadí (*příliš rychle znakuje, zmatené*).

Jiná značka nevadí, dobře, doporučuji sobě, (*opravila se*) doporučuji Vám pračku od firmy AEG, která je úsporná. Pravda je, že se nejedná o novou pračku, jedná se o loňský model, ale právě proto, že se jedná o loňský model, byla její cena snížena, teď stojí asi 11 tisíc, vloni stála 17 tisíc. Tato pračka šetří (*trochu matečné znaky*) je to typ A, (*to znamená energie signál? asi měla na mysli "žere"*), přijímá (*trošku nevhodný znak*) je slabá, moc nepotřebuje, právě že je úsporná, tak na 5 kg prádla --- asi xxx (*chybí kolik*) méně litrů, právě, že se hodí. (*často používá právě*). Říkal jsem Vám o ceně 11 tisíc, máte 2 možnosti (*čeho?*), buď v hotovosti zaplatit hned nebo druhou možností je zaplatit jen část ceny a zbytek na splátky.

Dobře, děkuji. Myslím, že s pračkou souhlasím.

Příloha č. 9: Rozbor třetího sledovaného textu

---

a) Přepis textu formou glos

Kom: NMS: zvednuté obočí MÍSTO NMS: svráštělé čelo UVNITŘ OBCHOD FIRMA
PRODÁVAT PRAČKA CHLADNIČKA UVNITŘ

1: (natočení vlevo) POZDRAV (artikulace dobrý den)

2: (natočení vpravo) POZDRAV NMS: úsměv CO POTŘEBOVAT

1: (natočení vlevo) NMS: zamračení POTŘEBOVAT KOUPIŤ PRAČKA --- DOMA MÍT
(tam) 10 LET STARÝ POTŘEBOVAT NOVÝ TYP CHTÍT ZEPTAT SE (já-tebe) SZ:
dokázat VYSVĚTLIT VĚNOVAT (ty-mě) NĚCO NEBO UKÁZAT (ty-mě) NOVÝ TYP
MÍT (tady všude) OBCHOD MOCI DOPORUČIT (ty-mě) TAKÉ ZÁJEM MÍT (ty)
PRAČKA SLEVA (opak.)

2: (natočení vpravo) JÁ PERFEKTNÍ NMS: úsměv MOC PĚKNÝ SLEČNA SZ: dokázat
VYSVĚTLIT RÁD UKÁZAT (kolem dokola) --- DŮLEŽITÉ ZEPTAT SE (já-tebe) MÍT-
OBLÍBENÝ JÁ CHTÍT JÁ OTEVŘÍT-HÁZET: zepředu OBLEČENÍ NEBO OTEVŘÍT-
HÁZET: svrchu CO

1: (natočení vpravo) NMS: zamračení NAOPAK CHTÍT LÍBIT OTEVŘÍT-HÁZET:
svrchu ALE GESTO: pokyvování hlavou ze strany na stranu VYPADAT HODIT SE
(opakování) DŮVOD DOMA KOUPELNA (jednou rukou) MALÝ PROSTOR (oběma
rukama) ALE PRAČKA+KLF: kulatý otvor NAD KOV KLF: velký válcovitý předmět
VODA TEPLÝ NABÍJET LEPŠÍ OTEVŘÍT-HÁZET: zepředu

2: (natočení vlevo) ANO CHÁPAT DOBŘE HODIT SE (opakování) OTEVŘÍT-HÁZET:
zepředu RADŠÍ CO CHTÍT TYP NEBO ZNAČKA FIRMA --- MÍT-OBLÍBENÝ MÍT
RÁD

1: (natočení vpravo) NMS: svráštělé obočí, zakroucení hlavou NE NEMUSET VÍC MÍT-
OBLÍBENÝ ITÁLIE FIRMA VYRÁBĚT MŮJ DOMA UŽ VÝROBEK (opak.) RŮZNÝ -
-- Z-A-N-U-S-Y ZÁLEŽET+KLF: osoba (ty) DOPORUČIT (ty-mě) CO

2: (natočení vlevo) DOBŘE ZNAČKA FIRMA BÝT-JEDNO DOPORUČIT (ty-mě) TYP
ODKAZ: tato pračka TYP VODA ŠETŘIT --- ALE VYRÁBĚT FIRMA A-E-G UŽ
VLONI VYRÁBĚT VÝHODA DNES SLEVA MOCI --- DNES KOUPIŤ 11.000
PŮVODNĚ CENA ZVÝŠIT BYLO 17.000 ODKAZ: tato pračka ŘÍKAT ZNAČKA-
NÁPIS: nahore AA ZNÁT TO-JE ŠETŘIT ELEKTRIKA ENERGIE TAKY VODA
ŠETŘIT ZNÁT HÁZET: zepředu --- OBLEČENÍ 5 KILO --- LITR 39 DOBRÝ UŽ
BYLO VYPRÁVĚT CENA 11.000 --- DNES ZAPLATIT (ty-mě) UŽ --- MOCI PLATIT
(opak.)

1: (natočení vpravo) BEZVADNÉ MOCI DOBŘE VYPADAT INFORMACE UŽ VYČERPANÝ JÁ MYSLET VYBRAT ODKAZ: tuto pračku TYP MOCI PODAT-SIRUCE (já-tobě) DOMLUVIT (ty-já)

b) Překlad do češtiny

Jsmo v obchodě, kde prodávají pračky, ledničky, atd. Jdu dovnitř.

1: Dobrý den

2: Dobrý den, xxxco byste potřebovala?

1: Potřebuji koupit novou pračku. Mám doma pračku starou 10 let, potřebuji koupit nový typ pračky. Chci se zeptat, jestli byste mi dokázal něco vysvětlit, věnovat mi čas nebo mi ukázat, jaké u vás máte nové typy praček. Můžete mi nějakou doporučit? Také by mě zajímalo, jestli máte pračku ve slevě?

2: Za mě perfektní. Jste moc hezká slečna. Dokážu vám to vysvětlit, rád vám to všechno ukážu. Je ještě důležité, abych se vás zeptal, jestli já máte oblíbený, já chcete, já otevírání pračky zepředu nebo s plněním svrchu – co?

1: Naopak, chtěla bych, víc se mi líbí plnění vrchem, ale myslím, že u nás doma v koupelně to nebude úplně vhodné, protože máme malou koupelnu, ve které je málo místa. Ale nad pračkou je ještě kovové těleso na teplou vodu a nabíjení, bude lepší otevírání zepředu.

2: Aha, chápu, dobře, hodí se vám pračka plněná zepředu. Ale chcete raději nějaký typ nebo značku, firmu? Máte něco oblíbeného, něco v oblíbené?

1: Ne, nemusím. Ale víc mám ráda italskou značku, doma už některé výrobky od něj mám, například Zanusi. Záleží na vás, co mi doporučíte.

2: Dobře, pokud nezáleží na značce, tak bych vám doporučil tento typ pračky, výhodu má v úspoře, šetří elektriku. Vyrábí ji firma AEG, už vloni ji vyrobil, proto je za výhodnou slevu. Pokud ji koupíte dneska, stojí 11 tisíc. Původní cena byla vyšší, byla 17.000.xxx. Této pračce říkáme podle té značky AA. To znáte. Znamená to, že šetří elektriku a energii, taky šetří vodu. Známe! Na 5 kilo oblečení to čerpá 39 litrů a to je dobré. Už jsem vám říkal, cena je 11 tisíc, xxx, dnes můžete zaplatit hotově nebo potom na splátky.

1: Dobře, perfektní. Dobře, vypadá to, že jsem získala všechny informace. Já si myslím, že si vyberu tuto pračku. Můžeme si na to plácnout? Domluveno?

2: ---

c) **Zpětný překlad (neslyšící překladatel č. 1)**

Ve firmě, kde se prodávají pračky a ledničky. Vejdou do firmy a pozdravím: Dobrý den.

On mi odpoví: Dobrý den, co potřebujete?

Potřebovala bych koupit pračku. Doma mám asi 10let starou pračku a už bych potřebovala koupit novou. Chtěla bych se zeptat, jestli byste mi mohl věnovat? Vysvětlit mi, případně mi ukázat jaké nové typy praček v obchodě máte? Mohl byste mi nějakou i doporučit? Také by mě zajímalo, jestli máte také nějaké pračky ve slevě?

Bezva, ano, můžu. Jste hezká slečna, rád vám všechno vysvětlím. Tak tady máme pračky. Mohu se zeptat, jestli máte nějakou oblíbenou značku pračky, chtěla byste radši pračku s otvíráním/s dveřmi z boku nebo shora? (*ukazuje tady prostorově špatně, ukazuje na sebe, ale nepřekonatelný problém v porozumění mi to nečinní*)

Více by se mi líbilo mít pračku s otvíráním/s dveřmi shora, ale myslím si, že mě nebude vyhovovat. Mám doma malou koupelnu, není tam místo (*pro toto otvírání?*). Mám nad pračkou kovovou nádobu, která ohřívá vodu (*co to je?*). Bude pro mě lepší mít pračku s otvíráním/s dveřmi z boku.

Jistě, chápu. Dobře, tak vám se bude víc hodit pračka s otvíráním/s dveřmi z boku. Rád bych se ještě zeptal, jestli máte nějakou oblíbenou značku nebo nějakou oblíbenou firmu praček?

Ne, nemám, ale mám ráda spíš Italskou firmu (*zvláštní návaznost*). Doma už mám různé výrobky od nich xxx, například od firmy ZANUSI (*chyba v názvu*), ale to spíš nechám na Vás, co mi doporučíte.

Dobrá, když netrváte na tom, jaká firma či značka to bude, tak bych vám doporučil tento typ pračky. Její výhodou je, že šetří energii. Vyrábí ji firma AEG (*E z prstové abecedy by mělo být divčí, aby se udržela struktura*). Už ji vyrobila vloni, ale nyní na ni máme výhodnou slevu. V případě, že byste ji chtěla teď koupit, tak by vás stála jedenáct tisíc. Její původní cena byla vyšší, předtím stála sedmnáct tisíc. Této pračce se říká, podívejte se na tuto cedulku, vidíte tam A. To znamená, že šetří elektřinu, energii a také šetří vodu. Znamená to, že na 5kilo oblečení spotřebujete (*zvláštní znak, něco tam asi chybí nebo popletla čísla-2-3*) 39 litrů, to je výborné. Už jsem vám říkal, že její cena je jedenáct tisíc. V případě, že byste ji chtěla teď koupit, můžete hotově xxx (*artikuluje něco jiného, plete mě to*) nebo můžete ji i splácet.

Perfektní, že mám tyto možnosti....Dobrá, vypadá to, že už jste mi všechno řekl. Myslím si, že si vyberu tuto pračku. Můžeme si podat ruce, že jsme tedy domluveni.

d) Zpětný překlad (neslyšící překladatel č. 2)

Nacházíme se v obchodě, kde prodávají pračky, ledničky, atd. Jdu dovnitř. Dobrý den.

Dobrý den, co potřebujete?

No, potřebuji koupit pračku. Mám doma pračku starou 10 let, potřebuji koupit nový typ pračky (*typ?*). Chtěla bych se zeptat, jestli byste mi mohl vysvětlit pár věcí, věnovat mi čas nebo mi ukázat, jaké máte nové pračky v obchodě, mohl byste mi nějakou doporučit (*nejasně v prostoru*)? Také by mě zajímalo, jestli máte pračku ve slevě? (*odezřela jsem sleva, ale mohlo to taky znamenat levná pračka, spíš bych použila znak „akce“*).

Perfektní, já mohu, krásná slečno, Vám to vysvětlím rád. Mám důležitou otázku, chcete (*použila JÁ, ale měla na mysli vy, ty*) pračku plněnou spodem nebo vrchem? (*také použila znak „oblíbený“, myslím, že se nehodí*) (*trošku nejasné střídání rolí...*)

No, víc se mi líbí plnění vrchem, ale myslím, že u nás doma v koupelně se to nehodí, protože máme malou koupelnu a nad ní máme kovový (*nerozumím, co?*) ohřívač vody, proto je lepší spodní plnění.

Aha, chápu. Dobře, pro vás se hodí pračka plněná spodem. Ale chcete raději konkrétní typ nebo značku pračky, kterou máte oblíbenou?

Ne, nemusím (*zvláštní odpověď*). Ale víc mám ráda italskou značku/výrobce, doma už některé výrobky od něj mám, například Zanusi (chyba v názvu). Záleží na vás, co mi doporučíte.

Dobře, pokud nezáleží na značce, tak bych vám doporučil tento typ pračky, výhodu má v úspoře elektriky (*nerozumím, co?*). Vyrábí ji firma AEG, už vloni ji vyrobil (*nejasně, co?*), proto máme výhodnou slevu této pračky. Pokud ji koupíte dneska, stojí 11 tisíc, původní cena byla 17 tisíc. Tady vidíte, že je na ní písmeno AA (*opravdu AA?*), to znamená, že šetří elektřinu xxx (*nerozuměla jsem znaku*), také šetří vodu. Znáám (*proč tento znak?*), když máte oblečení 5 kg, tak to čerpá 39 litrů (*znak litrů špatně, ukázala jen „L“*). Už jsem vám říkal, cena je 11 tisíc, xxx, dnes můžete zaplatit hotově (*něco jiného artikuluje*).

Perfektní. Dobře, vypadá to, že jsem získala všechny informace. Já si myslím, že bych si vybrala tuto pračku. Mohla bych vám podat ruku? Domluveno? (*není jasné co?*)

Příloha č. 10: Rozbor čtvrtého sledovaného textu

---

a) Přepis textu formou glos

1: (natočení vlevo) POZDRAV (artikulace dobrý den)

2: (natočení vpravo) POZDRAV (artikulace dobrý den) NMS: svařené obočí POTŘEBOVAT (opak.)

1: (natočení vlevo) JÁ DOHODNOUT SE CHTÍT KOUPIŤ NOVÁ PRAČKA PRAVĚ PRAČKA--- MÍT (já) STARÝ 10 LET CÍTIT CHTÍT KOUPIŤ NOVÝ PRAČKA MÍT (ty) ČAS BÝT-TAK-HODNÝ VYSVĚTLIT DÁT (ty-mě) Gesto: pokrčení ramen, zdvižené oči v sloup UKÁZAT (mě) PRAČKA TYP (opak.) NOVÝ (opak.) DOPORUČIT (ty-mě)---MÍT (ty) PRAČKA TYP AKCE NMS: zdvižené obočí SLEVA

2: (natočení vpravo) DOBŘE NMS: úsměv SLEČNA PĚKNÝ CHTÍT VYSVĚTLIT MÍT (ty) RÁD PRAČKA JAKÝ TYP OTEVŘÍT: zepředu NEBO OTEVŘÍT: svrchu

1: (natočení vpravo) NMS: zamračení LÍBIT CHTÍT TYP OTEVŘÍT: svrchu do strany ALE GESTO: pokyvování hlavou ze strany na stranu a zamračení PRAVĚ KOUPELNA (jednou rukou na paži)+KLF: čtvercová místnost MALÝ MÍT (tam) VODA+KLF: velký válcovitý předmět---CÍTIT LEPŠÍ OTEVŘÍT: zepředu

2: (natočení vlevo) NMS: pokyvování hlavou CHÁPAT DOBŘE KDYBY V PŘÍPADĚ JAK PRAČKA TYP OTEVŘÍT: zepředu CHTÍT TYP ZNAČKA FIRMA MÍT (ty) NĚCO MÍT-OBLÍBENÝ

1: (natočení vpravo) NMS: zakroucení hlavou NE BÝT-JEDNO ALE RÁD ZAMĚŘIT SE ITÁLIE TYP TYP NMS: pokrčení ramen NAPŘÍKLAD Z-A-N-U-S-S-I GESTO: ale, pokrčení ramen ZÁLEŽET DOPORUČIT (ty-mě) CO

2: (natočení vlevo) DOBŘE ZNAČKA SZ: nastálo, napořád NEBÝT DOPORUČIT (ty-mě) TYP ODKAZ: tato pračka TYP ÚSPORA --- ODKAZ: ta pračka VYRÁBĚT SPOLEČNOST A-E-G ODKAZ: tamta pračka VLONI VLONI DISTRIBUOVAT (pračky) BUDE PŘÍŠTĚ AKCE P-R-O-M-O ZNAMENAT DNES CENA 11.000 PŮVODNĚ CENA BYLO 17.000 SLEVA ODKAZ: tamta pračka tamta PRAČKA ODKAZ: tamta pračka ENERGIE TYP A ZNAMENAT ENERGIE VÍC ÚSPORA VODA ODKAZ: ta pračka --- 50 KILO PRÁDLO --- 39 LITR DOBRÝ DOPORUČIT CENA JEHO 11.000 KDYBY CHTÍT NEMÍT PENÍZE HOTOVOST+KLF: předat větší množství peněz MOCI SPLÁTKY (opak.)

1: (natočení vpravo) DOBŘE PERFEKTNÍ INFORMACE DÁT (ty-mě) PLNÝ CÍTIT TYP VYBRAT NMS: pokyvování hlavou ODKAZ: tato pračka NMS: našpulení pusy PODAT-SI-RUCE (já-tobě) DOHODA

b) Překlad do češtiny

1: Dobrý den

2: Dobrý den, xxxco byste potřebovala?

1: Chci se s vámi domluvit na koupi nové pračky, právě pračky. Ta, co máme doma, už je 10 let stará. Cítím, že chci koupit novou pračku. Máte čas? Byl byste tak hodný a vysvětlil mi NMS nebo ukázal mi nějaký nový typ pračky a doporučil mi něco? Máte pračku v akci? Ve slevě?

2: Slečno, vy jste pěkná. Chtěl bych vysvětlit. Máte radši pračku s předním nebo vrchním plněním?

1: Víc se mi líbí, chtěla bych plnění vrchem, ale myslím, že u nás doma máme právě malou koupelnu a bojler. Cítím, že bude lepší plnění z boku.

2: NMS chápu, dobře, pokud byste ...případně ... jaký typ pračky byste chtěla s otevíráním zepředu? Chcete typ, značku, máte něco oblíbeného?

1: To ani nemám. Nemám oblíbenou značku. Snad nejvíc oblíbenou mám italskou značku. Doma máme, já nevím, například značku Zanusi. Záleží na vás, co mi doporučíte. Konečné rozhodnutí nechám na vás.

2: Dobře, na značce vám tedy nezáleží. Doporučuji tento typ... tento typ pračky je úsporný. Vyrobila ji společnost AEG, vloni, vloni šla do distribuce. Bude mít akci promo, to znamená, že dnes stojí 11 tisíc, ale původně stála 17 tisíc a došlo ke slevě. Tato pračka je spotřebou energie typu A a to znamená, že je úspornější na energii, na vodu. NMS Tato pračka na 50 kilo prádla 49 litrů. To je dobrý. Tu doporučuji. Její cena je 11.000, kdybyste chtěla, nebo neměla peníze na zaplacení v hotovosti, můžete na splátky.

2: --- Perfektní. Získala jsem dostatek informací. Cítím, že si tento typ pračky vyberu, ruku na to, jsme dohodnuti.

c) Zpětný překlad (neslyšící překladatel č. 1)

Dobrý den.

Dobrý den, co potřebujete?

Já bych se ráda domluvila na koupi nové pračky. Naše pračka je už stará asi 10 let, a právě proto bych chtěla koupit/ráda bych koupila novou pračku. Měl byste čas mi vysvětlit... --- třeba mi ukázat jaké máte typy (*nových?*) praček a jakou byste mi doporučil? Máte třeba i nějakou pračku v slevové akci / ve slevě?

Dobře. Vy jste hezká (*nehodí se znak*) slečna. Chtěl bych vám vysvětlit --- xxx (*trochu nelogický, lepší jiný znak, ale obsahově asi rozumím*) jakou pračku preferujete/byste měla radši? Pračku s otvíráním/s dveřmi z boku nebo shora?

Líbilo by se mi... --- Chtěla bych pračku s otvíráním shora, ale moc se mi to nehodí. Mám malou koupelnu, mám tam i bojler, tak si myslím/cítím, že bude lepší pračka s otvíráním/s dveřmi z boku. (*z boku? není mi to úplně jasné... jako u většiny tlumočnicků*).

Chápu. Kdybyste v případě...chtěla pračku s otvíráním/s dveřmi z boku, přála byste si nějaký typ pračky, konkrétní značku nebo firmu? Máte nějakou oblíbenou?

Ne, nemám/je mi to jedno. Ale radši bych spíš italskou firmu, například --- například --- ZANUSSI, ale záleží spíš na Vás, co mi doporučíte.

Dobře. Nemáte v přání žádnou konkrétní značku, tak bych Vám doporučil tuto pračku. Je to úsporný typ pračky. Vyrobila ji společnost AEG (*zase bych pro E z prstové abecedy doporučovala lepší tvar*). Vloni... ano, vloni ji zavedla do prodeje/ji začala prodávat. Budeme mít akci PROMO, to znamená, že pračka nyní stojí 11tisíc. Předtím/vloni stála 17tisíc a teď na ni máme slevu. Tato pračka má energetickou bilanci/patří do skupiny energie A. To znamená, že je úspornější. Vodu xxx (*neukazuje spotřebuje*) 5kilo prádla na 39 litrů (*trochu problém rozumět*). To je dobré, doporučuji ji. Její cena je 11tisíc. Kdybyste chtěla...ne, zaplatit můžete v hotovosti a můžete ji xxx (*neukazuje také*) splácet.

Dobře. Perfektní. Dal jste mi dostatek informací. Myslím si, ano, že tuto pračku si vybírám. Dohodneme se.

d) Zpětný překlad (neslyšící překladatel č. 2)

Dobrý den.

Dobrý den, co potřebujete?

Prosím, chtěla bych se domluvit ohledně koupi nové pračky. Právě moje stará pračka už je stará 10 let, cítím, že koupím novou pračku. Máte čas? Prosím, mohl byste mi vysvětlit/ukázat, jaké jsou různé typy praček, jaké jsou nové pračky, co byste mi doporučil? Máte třeba pračku v akci? Ve slevě?

Slečno, vy jste hezká (*podle mě nevhodný znak*). Chtěl bych vysvětlit (*není doplněno co?*). Máte radši pračku s předním nebo vrchním plněním?

Líbí se mi (*není doplněno co?*). Chtěla bych s vrchním plněním, ale bohužel moje koupelna je malá, kde je bojler, cítím, že bude lepší přední plnění. (*zase nejasné*)

Chápu, dobře. Kdybyste... v případě... jaký typ pračky s předním plněním chcete? Máte nějakou oblíbenou značku pračky? *(trošku se v tom zamotává a používá zbytečně víc znaků, než musí).*

Ne, je mi to jedno, ale radši bych italskou značku, například Zanussi. Záleží na vás, co mi doporučíte.

Na značce Vám tedy nezáleží. *(použila divný specifický znak „nálepka“, který se podle mě nehodí)* Doporučují tento typ... tento typ pračky je úsporný. Vyrobila ji společnost AEG, vloni, vloni *(dvakrát použila znak vloni, trochu matoucí, nevím, jestli chtěla říct jenom vloni, nebo dvěma znaky myslela předloni?)*... šla do prodeje. Bude mít akci promo, to znamená, že dnes stojí 11 tisíc, ale původně stála 17 tisíc a došlo ke slevě. Tato pračka má energii *(nerozmím???)* typu A, to znamená, že v energii je víc úsporná ... voda *(nerozumím???)*. Padesát kilo prádla *(ukázala znak spíš 50, i když to mělo být asi jen 5 kg)* – má 49 litrů *(chybí doplnit čeho ???)*. Dobrý. Doporučuji. Její cena je 11 tisíc, kdybyste... pokud nemáte peníze, hotově *(odezřela jsem hotově, ale nebylo to znakově jasné)* nebo můžete na splátky.

Perfektní. Získala jsem dostatek informací. Vybírám tuto pračku, jsme dohodnutí.

a) Přepis textu formou glos

1: DOBRÝ DEN

2: (natočení vpravo) DOBRÝ DEN JAK POMOCI

1: (natočení vlevo) JÁ ROZHODNOUT SE CHTÍT KOUPIT NOVÝ PRAČKA DŮVOD MÍT (já) STARÝ UŽ 5, 10 LET STARÝ MYSLET UŽ POTŘEBOVAT NOVÝ TYP CHTÍT ZEPTAT SE (já-tebe) MOCI ZEPTAT SE (já-tebe) TEĎ VYSVĚTLIT MÍT (já) VÝČET (to, to, to) JAK UKÁZAT (já-jim) NOVÝ TYP (opak.) --- MOCI NĚCO DOPORUČIT (ty-mě) TAKY ZAJÍMAT MÍT (ty) PRAČKA --- AKCE NMS: zdvižené obočí SLEVA MÍT (ty)

2: (natočení vpravo) PERFEKTNÍ DOBŘE MOCI --- NMS: úsměv HEZKÝ DÍVKA ČAS V POHODĚ GESTO: mávnutí rukou ZA PRVÉ VĚC MÍT (ty) RÁD PRAČKA TYP OTEVŘÍT: zepředu NEBO OTEVŘÍT: svrchu MÍT-OBLÍBENÝ VÍC

1: (natočení vpravo) NMS: zamračení ODPOVĚDĚT (já-tobě) LÍBIT OTEVŘÍT: svrchu do strany ALE MYSLET PERFEKTNÍ NEBÝT DŮVOD MOJE KOUPELNA+KLF: čtvercová místnost MÍSTO SZ: mít nedostatek KLF: úzký dlouhý předmět MYSLET LEPŠÍ KLF: kvádrovitý předmět OTEVŘÍT: zepředu

2: (natočení vlevo) UŽ CHÁPAT CHÁPAT DOBŘE DOBŘE ---DNES CHTÍT (opak.) TEĎ KLF: kvádrovitý předmět OTEVŘÍT: zepředu CHTÍT KONKRÉTNÍ --- ZNAČKA NEBO MÍT-OBLÍBENÝ ZNAČKA PRAČKA MÍT (ty)

1: (natočení vpravo) NMS: zakroucení hlavou NEMÍT MÍT-OBLÍBENÝ ZNAČKA VÍC MÍT-OBLÍBENÝ ITÁLIE TYP --- MÍT DOMA TYP NMS: pokrčení ramen NAPŘÍKLAD Z-A-N-U-S-I ZNAČKA ZÁLEŽET TY DOPORUČIT (ty-mě) CO

2: (natočení vlevo) DOBŘE NEBÝT MÍT-OBLÍBENÝ ZNAČKA NEMÍT DOPORUČIT (já-tobě) TENTO MODEL --- NMS: sraštělé obočí ŠETŘIT ELEKTRINA FIRMA A-E-G ---- VYTVOŘIT --- AKCE MOCI MOCI AKORÁT DNES 11.000 PŮVODNĚ BYLO 17.000 DNES SLEVA PRAČKA+KLF: kvádrovitý předmět---TYP ŠETŘIT ELEKTRINA --- AAA (opak.) ZNAMENAT MĚNĚ ENERGIE POTŘEBOVAT UŽ --- POČÍTAT PRAČKA 5 KILO PRÁDLO --- --- V POHODĚ ASI 38 LITR PRAČKA DNES CENA (jeho) 11.000 KDYBY NECHTÍT NEBO CHTÍT SPLÁTKY MOCI

1: (natočení vpravo) NMS: pokyvování hlavou PERFEKTNÍ DĚKOVAT DĚKOVAT (já-tobě) (opak.) INFORMACE --- DOBRÝ MYSLET TYP PRAČKA LÍBIT VYBRAT URČITĚ VYBRAT DOHODA

2: (natočení vlevo) PERFEKTNÍ POZDRAV

b) Překlad do češtiny

1: Dobrý den

2: Dobrý den, jak xxxmůžu xxxpomoci?

1: xxxRozhodla jsem se, že chci koupit novou pračku, protože mám starou pračku, už 5, 10 let, je stará, myslím, že potřebuji již nový typ. Chci se zeptat, můžu se zeptat, vysvětlil byste mi teď, jaké máte různé typy, můžete mi nějaké ukázat? Můžete mi také něco doporučit? Také by mě zajímalo, jestli máte nějakou pračku v xxxakci, ve slevě?

2: Perfektní, xxxdobře. Můžeme...xxxHezká slečno, čas je v pohodě. Zprv, chtěla byste radši pračku s předním nebo vrchním plněním? Co máte radši?

1: Odpovídám, líbí se mi pračka s vrchním plněním, ale není to perfektní, ...v mojí malé koupelně je málo místa, ... je tam úzký dlouhý předmět ... Myslím, že bude lepší pračka s plněním z boku.

2: Aha, chápu, chápu, dobře... xxx teď chcete... teď pračku s předním plněním. Chcete nějakou konkrétní značku pračky? Nebo máte nějakou oblíbenou značku pračky?

1: Nemám oblíbenou značku pračky, ale raději mám italskou značku, například mám doma značku Zanussi, ale xxxzáleží, co mi doporučíte.

2: Dobře, xxx pokud nemáte svou oblíbenou značku, doporučuji vám tento model... šetří energii a je to firma AEG. Ta vytvořila tento výrobek. Akce dnes může být... akorát dneska stojí 11 tisíc, původně stál 17 tisíc, dnes je ve slevě. Tato pračka šetří energii, xxx je to typ AAA ... znamená to, že potřebuje málo energie ...Říkají, že je spočítáno, že tak na 5 kg prádla ...xxx je potřeba asi 38 xxx litrů. Pračka xxx stojí 11 tisíc, kdybyste nechtěla nebo chtěla, můžete ji splácet.

2: xxx Perfektní, děkuji, děkuji za informace. Myslím, že je to dobré. Tento typ pračky se mi líbí. Určitě si ji vyberu. Jsme domluveni.

1: Perfektní, nashle.

c) Zpětný překlad (neslyšící překladatel č. 1)

Dobrý den.

Dobrý den, jak vám mohu pomoci?

Já jsem se rozhodla, že bych chtěla/chci koupit novou pračku, protože mám pračku už asi 10 starou. Tak si myslím, že bych už potřebovala novou pračku/nový typ pračky (*nejasně*). Chtěla bych se zeptat, jestli byste mě mohl vysvětlit, jaké jsou typy praček, případně mi ukázat nějaké nové typy. Nebo byste mi mohl něco doporučit? Také by mě zajímalo, jestli máte pračky v slevě/v slevové akci/akci se slevou?

Perfektní, dobře. Jistě můžeme, jste hezká slečna. Čas pro vás jistě mám.

Nejdříve bych se rád zeptal, zaprvé, přála byste si/chtěla byste spíš pračku s otvíráním / s dveřmi z boku nebo shora? Kterou byste víc přála/měla raději?

Já odpovídám xxx (*je to mimo strukturu překladu, pokud od začátku má objektivní překlad, jen střídá postavy, tak nemůže pak tam najednou přidat, subjektivní, že odpovídá...ale nepřekáží v porozumění*). Víc by se mi líbila pračka s otvíráním/s dveřmi shora, ale myslím si, že to nebude dobrý nápad/nebude to nejideálnější, mám malou (*jen mluví, ale neukazuje*) koupelnu. Nemám tam dostatek místa, xxx (*nějakou věž či sud tam má? kdybych neviděla ostatní videa, tak ani nevím, co řekla-neukázala to, jen to řekla, asi spoléhá, že neslyšící před ní umí odezírat-to by pak šlo*), myslím si, že bude lepší, když si vyberu pračku s otvíráním/s dveřmi z boku (*to je velmi divné*).

Aha, chápu, chápu, tak dobře. No, chcete pračku s otvíráním/s dveřmi z boku, to teď víme. Chtěla byste nějakou konkrétní značku nebo máte nějakou oblíbenou značku pračky?

Ne, nemám žádnou oblíbenou značku, ale nejvíce se mi líbí/nejradši mám italskou značku. Mám doma například něco od firmy/značky xxx (*nerozumím, jak to myslí*) ZANUSSI. Ale spíš záleží na Vás, co mi doporučíte.

Dobrá, nemáte žádnou oblíbenou značku, tak bych Vám doporučil tento modelový typ/model pračky. Šetří energii, vytvořila je firma AEG (*lepší by bylo z prstové abecedy jiné dívčí E, které pak lépe pasuje k dívčímu G*) Vytvořila (*není jasné, proč ne od nebo vyrobila?*) vytvořila je xxx (*vloni-nerozumím jí tento znak*), ale nyní je v akci. Můžete, akorát teď, můžete xxx (*co můžete? rozuměla jsem jí jen možná*) stojí 11 tisíc a předtím stála 17tisíc, ale teď je ve slevě. Je to pračka, která šetří xxx (*typ ukazuje prostorově jinde?*) energii (*celou dobu ukazuje tu energii nepřírozeně, jakoby namáhavě, ruší mě to trochu v porozumění-lepší trochu skrčené prsty*), je typu A. Spotřebuje méně energie, říká se, že...teda se vypočítalo, že asi na kilo prádla spotřebuje 39 xxx (*ukazuje 38*) --- litrů. Tato pračka stojí jedenáct tisíc. Kdybyste ji nechtěli xxx (*nechápu, nelogické*) anebo byste ji chtěli na splátky, můžete ji mít.

Perfektní! Děkuji. Děkuji za informace. Dobře, myslím si, že tento typ pračky/tato pračka se mi líbí. Vybírám si ji a určitě se domluvíme na způsobu platby (*nejsem si vůbec jistá*).

Perfektní, nashledanou.

d) Zpětný překlad (neslyšící překladatel č. 2)

Dobrý den.

Dobrý den, jak vám můžu pomoci?

Rozhodla jsem se, že chci koupit novou pračku, protože mám starou pračku, už 10 let, myslím, že potřebuji již novou. Chci se zeptat, jestli se můžu zeptat (*opakuje slovo zeptat*), jestli byste mi vysvětlil, jaké jsou různé typy, jestli byste mi mohl doporučit nějakou. Také by mě zajímalo, jestli nemáte nějakou pračku v akci?

Perfektní, dobře. Můžeme...?? Hezká slečno, čas je v pohodě??? Zaprvé, chtěla byste radši pračku s předním nebo vrchním plněním? Co víc preferujete?

Odpovídám, líbí se mi pračka s předním plněním (*trošku nejasné*), ale není to perfektní, protože v mojí koupelně je málo místa, ... bojler ??... myslím, že bude lepší pračka s předním plněním.

Aha, chápu, chápu, dobře... (*zadržává se*) ... teď chcete... teď pračku s předním plněním. Chcete nějakou konkrétní (*odezřela jsem konkrétní*) značku pračky? Nebo máte nějakou oblíbenou značku pračky?

Nemám oblíbenou značku pračky, ale víc se mi zamlouvá italská značka, například mám doma značku Zanussi. Záleží, co mi doporučíte.

Dobře, pokud nemáte svou oblíbenou značku, doporučuji vám tento ... (*nerozumím znaku? model?*), šetří energii a je od firmy AEG (*ale co ???*). Akce dnes může být... akorát dneska stojí 11 tisíc, původně stála 17 tisíc, dnes je ve slevě. Tato pračka šetří energii ... AAA ... znamená to, že potřebuje málo energie ... ??? (*nerozumím znaku „řiká se“, „červená?“*) Když se spočítá, tak na 5 kg prádla ... je potřeba asi 38– (*odezřela jsem 39, ale ukázala ve znakovce 38*) – litrů. Pračka stojí 11 tisíc, kdybyste nechtěla nebo chtěla, můžete ji splatit.

Perfektní, děkuji za informace. Myslím, že se mi pračka líbí, že si ji určitě vyberu. Tak se domluvíme.

Perfektní, nashle.